

T. C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyoloji Anabilim Dalı

Doktora Tezi

**Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve
İntihar Girişimi Olaylarının Sosyo-Ekonomik
Nedenleri**

Sergender Sezer
2502050301

Tez Danışmanları:
Prof. Dr. Mahmut Arslan
Prof. Dr. Nurgün Oktik

İstanbul 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz SOSYOLOJİ ANABİLİM Dalında 2502050301 numaralı SERGENDER SEZER'İN hazırladığı "TİCARİ BAŞARISIZLIK SONUCU ORTAYA ÇIKAN İNTİHAR VE İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAYLARININ SOSYO-EKONOMİK NEDENLERİ" konulu ~~YÜKSEK LİSANS~~ / DOKTORA TEZİ ile ilgili TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 28.Maddesi 14.02.2011 PAZARTESİ günü saat: 13.30'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin ~~..KABUL..~~'ne* OYBİRLİĞİ /OYÇOKLUĞUYLA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF. DR. KORKUT TUNA	Kabul	
PROF.DR. MAHMUT ARSLAN	Kabul	
PROF. DR. NURGÜN OKTİK	Kabul	
PROF. DR. AYHAN BIÇAK	Kabul	
PROF. DR. H. MUSA TAŞDELEN	Kabul	

TİCARİ BAŞARISIZLIK SONUCU ORTAYA ÇIKAN İNTİHAR VE İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAYLARININ SOSYO-EKONOMİK NEDENLERİ

Sergender Sezer

ÖZ

Bu tez, özellikle ekonomik kriz dönemlerinde artan ticari başarısızlık intiharlarının sosyo-ekonomik nedenlerini bulmayı ve bu tür intihar ve intihar girişimlerine çözüm önerisi getirmeyi amaçlamaktadır. Ticari başarısızlık sonucu intihar ve intihar girişimlerinde bulunan bireyler, girişimci ve yatırımcı bireylerdir. Araştırma, ticari başarısızlık sonucu intihara giren veya intihar eden bireylerin normal bireylere göre daha fazla risk altında olduğunu göstermiştir. Toplumsal statülerinin bulunduğu noktanın yüksek olması, herhangi bir iflas veya ticari başarısızlık neticesinde daha hızlı ve travmatik bir düşüş yaşamalarına sebep olmaktadır. Ek olarak, borçlarını ödeyemedikleri takdirde hapis cezalarıyla yüzyüze kalmaları, ticari hayatlarında gösterdikleri başarısızlık nedeniyle intihar riskini arttırmaktadır.

Ticaretle uğraşan insanların intiharları, ekonomiye kattıkları artı değere ve yarattıkları istihdama etkisi açısından da önem kazanmaktadır. Çalışmada belirli bir bilgi birikimi ve deneyimi olan bu insanların ticari faaliyetlerinde başarısız olduktan sonra da bu bilgi ve deneyimlerinden faydalanılması önerilmektedir.

EMERGING AS A RESULT OF COMMERCIAL FAILURE SUICIDE AND SUICIDE ATTEMPT EVENTS' SOCIO-ECONOMIC CAUSES

Sergender Sezer

ABSTRACT

This thesis aims to find socio-economic causes of suicides which derive from business failures increasing especially in periods of economic crises. Suicides and persons who attempt to suicide in consequence of business failure are interpreneur and investor persons. The research expose that this persons are at risk more than normal people. Their very high social status causes their rapid and travmatic collapse owing to a bankruptcy or any business failure. Further, when this persons fail to pay their debts, they face with imprisonment which enhances the risk of suicide.

Suicides who deal with commerce are important in terms of their effects on surplus value in national economy and employment. In this research, it is suggested that should be profited by their wide knowledge and experiences after their failure in commercial activities.

ÖNSÖZ

Toplumların üst yapılarının ekonomi tarafından belirlendiği Karl Marx tarafından söylemişti. Bu görüş hâlâ tartışılmaktadır. Bu tartışmalar devam ede dursun, bazı bireylerin yaşamlarının nasıl olacağı veya ne zaman son bulacağının ekonomi tarafından belirlendiği bir gerçektir. Bu çalışma hem ekonominin, hem de ekonomiyi belirleyen toplumun bireyleri için nasıl bir yaşam belirlediğini göstermeye çalışmıştır. Konu üzerinde yeterli akademik çalışma olmaması temel zorluklardan biri olmuştur. Toplumun intihar konusunda daha bilinçli, daha az yargılayıcı ve daha az dışlayıcı olması, devletin intihar sorununa daha fazla ilgi göstermesi ve akademik anlamda bu konuda daha fazla çalışmaların yapılması konusundaki umut devam etmektedir.

Çalışmamın danışmanlığını yürüten saygıdeğer Hocalarım Prof. Dr. Mahmut Arslan ve Prof. Dr. Nurgün Oktik'e yapıcı tavırları, gösterdikleri sonsuz anlayışları ve öğrettiklerinden ötürü müteşekkirim. Bölüm başkanımız ve dekanımız olan saygıdeğer Hocam Prof. Dr. Korkut Tuna her zaman sıcak ve sorun çözücü yaklaşımıyla çalışmamda hep yanımda olmuştur. Kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez izleme jürilerimde yer alan Prof. Dr. Ayhan Bıçak hocamın faydalı yaklaşımları için kendisine çok teşekkür ediyorum.

Tezimin uygulama sürecinde katıklarından dolayı Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Merkezi çalışanlarına, Prof. Dr. Işık Sayıl'a, Prof. Dr. Oğuz Berksun'a ve Özge Uçan'a, Adli Tıp Kurumu çalışanlarından Doç. Dr. Bülent Şam'a ilgi ve desteklerinden dolayı teşekkür ediyorum.

Tezimin birçok aşamasında desteğini gördüğüm sevgili arkadaşım Birgül Koçak'a özel olarak teşekkür ediyorum. Tezimin ortaya çıkmasında benimle görüşmeyi kabul edip sorularıma içtenlikle cevap veren tüm katılımcılara ayrıca çok teşekkür ediyorum.

Doktora öğrenciliğim boyunca desteklerini benden esirgemeyen Buket Çakır ve eşi Ali Çakır'a, eşim Aylin'e, ayrıca bölümdeki sorumluluklarımı benimle paylaşan çalışma arkadaşlarıma da teşekkür etmek isterim.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
Öz (Abstract).....	iii
Önsöz.....	iv
İçindekiler.....	vi
Tablolar Listesi.....	viii
Grafikler Listesi.....	x
Kısaltmalar Listesi.....	xi
Giriş.....	1
I. Tezin Alanı ve Kapsamı.....	2
II. Tezin Gerekçesi, Amacı ve Önemi.....	8
III. Tezin Yöntemi.....	12
IV. Tezin Varsayımı.....	28
V. Tezin Sınırlılıkları.....	28
1. Bölüm	
Kavramsal ve Teorik Çerçeve.....	30
1.1. Kavramsal-Tarihsel Boyutuyla İntihar Girişimi ve İntihar.....	30
1.1.1. Toplumsal Bir Eylem Olarak İntihar.....	33
1.1.1.a. Eski Dönemlerde İntihar.....	47
1.1.2. İntihar Girişimi.....	55
1.1.3. İntihara Sosyolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar.....	58
1.1.4. İntihar ve İntihar Girişimlerinin Nedenleri.....	64
1.1.5. Türkiye’de İntiharlar.....	69
1.2. Ticari Başarısızlık	78
1.2.1. Bir Ticari Başarısızlık Olarak İflas.....	81
2. Bölüm:	
Türkiye’nin Sosyo-Ekonomik Dönüşümü ve Krizlerin Ticari Başarısızlık Üzerine Etkisi.....	84
2.1. Küreselleşme, Kriz ve Sosyo-Ekonomik Yapıdaki Etkileri.....	88
2.1.1. Nedenleri ve Sonuçlarıyla Ekonomik Kriz.....	93
2.2. Kriz ve Teorileri ve Yaklaşımlar.....	97

2.2.1. Marksist Kriz Teorileri.....	98
2.2.2. Eksik-Tüketimci Kriz Kuramı.....	99
2.2.3. Krizi Kâr Oranlarının Düşmesi ile İlişkilendiren Yaklaşımlar.....	100
2.3. Türkiye'nin 1980-2000 Yılına Kadar Yaşadığı Sosyo-Ekonomik Değişimler.....	102
2.3.1. 24 Ocak Kararlarıyla Başlayan Değişim Dönemi.....	105
2.3.2. 1994 Krizi, 5 Nisan Kararları ve Etkileri.....	115
2.3.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ve Etkileri.....	120
2.3.4. 2008 Küresel Krizi ve Türkiye.....	129
2.4. Ekonomideki Dönüşümlerin ve Krizlerin Ticari Başarısızlıklar Üzerindeki Etkisi.....	137
3. Bölüm:	
Ticari Başarısızlık Sonucu Ortaya Çıkan İntihar ve İntihar Girişimi Olaylarının Sosyo-Ekonomik Nedenlerine İlişkin Verilerin Değerlendirilmesi.....	146
3.1. TÜİK Verilerine Göre Türkiye'de Meydana Gelen Ticari Başarısızlık İntiharları.....	147
3.2. Basında Yer Alan Ticari Başarısızlık Temelli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Analizi.....	161
3.3. Yapılan Görüşmelerin Değerlendirilmesi.....	181
3.3.1. Ticari Başarısızlık İntihar ve İntihar Girişimlerindeki Sosyal Nedenler.....	190
3.3.2. Ticari Başarısızlık İntihar ve İntihar Girişimlerindeki Ekonomik Nedenler	203
3.4. Veri ve Bulguların Değerlendirilmesi.....	210
Sonuç ve Öneriler.....	212
Kaynaklar.....	217
Basında Çıkan Ticari Başarısızlık Nedeniyle Gerçekleşen İntihar ve İntihar Girişimi Haberleri.....	229
Ek: Tezle İlgili Olarak Yapılan Görüşmeler.....	242
Özgeçmiş.....	346

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Ticari başarısızlık intiharlarındaki değişim (1996-2009).....	6
Tablo 2. Tük'in son verilerine göre ticari başarısızlık sonucu meydana gelen intiharlar (2007-2009).....	8
Tablo 3. Ülkelere göre her 100.000 kişideki intihar oranları.....	46
Tablo 4. İntiharların 2000-2009 yılları arasındaki Türkiye genelindeki durumu.....	72
Tablo 5. Coğrafi bölgeye göre kaba intihar hızı.....	73
Tablo 6. Türkiye'deki intiharların nedenleri-1 2008.....	74
Tablo 7. Türkiye'deki intiharların nedenleri-2 2009.....	75
Tablo 8. Kullanılan yöntemlere göre intiharlar	75
Tablo 9. Türkiye'de yıllara göre ticari başarısızlık sonucu ortaya çıkan intiharlar.....	76
Tablo 10. Yıllara göre kişi başına düşen GSMH.....	125
Tablo 11. Kurulan ve kapanan şirket ve kooperatif sayısı.....	127
Tablo 12. Ekonomik faaliyete göre açılan ve kapanan ticaret ünvanlı işyeri sayısı.....	131
Tablo 13. Seçilmiş ekonomik göstergeler.....	141
Tablo 14. Türkiye'de yıllara göre ticari başarısızlık sonucu ortaya çıkan intiharlar.....	148
Tablo 15. İntiharların 2000-2009 yılları arasındaki Türkiye genelindeki durumu.....	148
Tablo 16. Ticari başarısızlık intiharlarının cinsiyete göre dağılımı.....	150
Tablo 17. Eğitim durumlarına göre ticari başarısızlık intiharları.....	152
Tablo 18. Yaş gruplarına göre ticari başarısızlık intiharları.....	154
Tablo 19. Ticari başarısızlık intiharlarının yıllar ve aylara göre dağılımı.....	155
Tablo 20. Bakmakla yükümlü olduğu kişiler.....	156
Tablo 21. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin medeni durumları.....	157
Tablo 22. Ticari başarısızlık intiharlarının illere göre dağılımı ve illerin ekonomik gelişmişlik sıralamaları.....	160
Tablo 23. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin seçtikleri yöntem.....	163
Tablo 24. Basına yansıyan ticari başarısızlık temelli intihar ve intihar girişimi olaylarının türlerine göre dağılımı.....	162
Tablo 25. Basına yansıyan ticari başarısızlık sonucu meydana gelen intihar ve intihar girişimi olaylarının yıllara göre dağılımı.....	163
Tablo 26. Ticari başarısızlık intiharlarının yıl ve türlerine göre basına yansımaya sıklığı.....	164

Tablo 27. Basına yansıyan olayları gerçekleştirenlerin cinsiyet dağılımı.....	165
Tablo 28. Cinsiyet ve olay türüne göre dağılım.....	165
Tablo 29. Basına yansıyan ticari başarısızlık temelli intihar ve girişimi olaylarının illere göre dağılımı.....	166
Tablo 30. İntihar ve intihar girişimi olaylarının yaş gruplarına göre dağılımı.....	167
Tablo 31. Basına yansımış nedeni ticari başarısızlık olan intihar ve intihar girişimi olaylarının yıl ve aylara göre dağılımı.....	168
Tablo 32. İntihar ve intihar girişiminde bulunanların sektörel ve mesleki dağılımı.....	169
Tablo 33. Basına yansımış ticari başarısızlık temelli intihar ve intihar girişimi olaylarında kullanılan yöntemlerin dağılımı.....	170
Tablo 34. Basına yansımış haberlere göre intihar ve intihar girişiminde bulunanların eğitim düzeyleri.....	171
Tablo 35. İntihar ve intihar girişiminde bulunanların medeni durumları.....	173
Tablo 36. Haberlere göre ticari başarısızlık yaşayıp intihar ve intihar girişiminde bulunanların çocuk sayıları.....	174
Tablo 37. İntihar ve intihar girişiminde bulunanların daha önce intihar girişimi kayıtları.....	175
Tablo 38. İntihar eden veya intihara girişen kişilerin sebep oldukları ölümler.....	177
Tablo 39. İcra ve iflas kanunu'na muhalefet sonucu hapis cezası alanlar.....	178
Tablo 40. Basında yer alan ticari başarısızlık yaşayıp intihara girişmiş veya intihar etmiş kişilerin diğer nedenleri.....	180

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1. Türkiye’de kaba intihar oranları (2000-2009).....	72
Grafik 2. Gayri safi yurtiçi hasıla gelişimi.....	126
Grafik 3. Sanayi üretim endeksi.....	126
Grafik 4. TÜİK verilerine göre ticari başarısızlık intiharlarında cinsiyetlere göre dağılımı (2000-2009).....	150
Grafik 5. TÜİK verilerine göre ticari başarısızlık sonucu intihar edenlerin eğitim durumlarına göre dağılımı.....	153
Grafik 6. TÜİK verilerine göre ticari başarısızlık intiharlarının yaş gruplarına göre dağılımı.....	154
Grafik 7. TÜİK verilerine göre ticari başarısızlık intiharlarının aylara göre dağılımı.....	155
Grafik 8. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin bakmakla yükümlü oldukları kişiler.....	156
Grafik 9. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin medeni durumları.....	158
Grafik 10. Ticari başarısızlık inedeniyle intihar edenlerin seçtikleri yöntemlere göre dağılım.....	160
Grafik 11. Basına yansıyan ticari başarısızlık temelli intihar ve intihar girişimi olaylarının türlerine göre dağılımı.....	162
Grafik 12. Basına yansıyan ticari başarısızlık sonucu meydana gelen intihar ve intihar girişimi olaylarının yıllara göre dağılımı.....	164
Grafik 13. Basına yansıyan olayları gerçekleştirenlerin cinsiyet dağılımı.....	165
Grafik 14. İntihar ve intihar girişimi olaylarının yaş gruplarına göre dağılımı.....	167
Grafik 15. Basına yasımış ticari başarısızlık temelli inntihar ve intihar girişimi olaylarında kullanılan yöntemlerin dağılımı.....	172
Grafik 16. Basına yansımış haberlere göre intihar ve intihar girişiminde bulunanların eğitim düzeyleri.....	172
Grafik 17. İntihar ve intihar girişiminde bulunanların medeni durumları.....	173

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
ANAP	: Anavatan Partisi
AVM	: Alışveri Merkezi
DB	: Dünya Bankası
DİBS	: Devlet İç Borç Senedi
DİE	: Devlet İstatistik Enstitüsü
DSÖ	: Dünya Sağlık Örgütü
GSMH	: Gayri Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
IMF	: International Money Found
İMKB	: İstanbul Menkul Kıymetler Borsası
İTO	: İstanbul Ticaret Odası
KDV	: Katma değer Vergisi
KİH	: Kaba İntihar Oranı
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KODE	: Kar Oranlarının Düşme Eğilimi
MESS	: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TMSF	: Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TURSAB	: Turizm ve Seyahat Acentaları Birliği
TÜSİAD	: Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği
vd.	: Ve diğerleri
WHO	: World Health Organization
y.n.	: Yazarın Notu
YTCK	: Yeni Türk Ceza Kanunu

GİRİŞ

Ticari faaliyetlerinin bir aşamasında başarısızlık yaşayıp (iflas etmiş, aşırı derecede borçlanmış vs.) ticari hayatları kesintiye uğramış veya bitmiş bireylerin intihar etmiş veya intihara girişmiş olmalarının altında yatan diğer sosyo-ekonomik nedenleri bulmayı amaçlayan bu doktora tezi, sosyolojik anlayıcı-açıklayıcı bir araştırma olarak kurgulanmıştır. Zira, “sosyoloji betimleme değil olayları açıklama çabası içindedir” (Sezer, 1993: 84). Ticari başarısızlık intiharları veya intihar girişimleri, ticari bir faaliyet gösterirken herhangi bir şekilde işlerinde başarısız olmuş, iflas etmiş, ekonomik olarak çıkmaza girmiş bireylerin intihar ve intihar girişimlerini kapsamaktadır. Bu türden intihar girişimleri bir kategori olarak Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’in¹ her yıl yayınladığı “İntihar İstatistikleri”nde yer almaktadır. Genel olarak intiharın sosyolojide çok çalışılmaması, özel olarak da “ticari başarısızlık intiharları”nın hemen hemen hiç çalışılmaması nedeniyle ve aşağıda daha ayrıntılı açıklanacak diğer nedenlerle bu konu çalışılmaya değer görülmüştür.

Türkiye’de son olarak TÜİK’in yayınlamış olduğu 2008 yılı İntihar İstatistikleri CD-ROM’unda 2008 yılı intiharlarının 2816 kişiye ulaştığı görülmektedir. Bir önceki yıl ise 2793 kişi intihar etmiştir. İntihar oranları on yıllık periyoda bakıldığında az ama sürekli artan bir seyir izlemektedir. Aynı şekilde bu genel artışa paralel olarak; ticari başarısızlık intiharları² aşağıda tablo (Tablo 1 ve Tablo 2) olarak da verildiği gibi, özellikle krizlerin olduğu dönemler ile takip eden dönemlerde artmakla birlikte genel olarak da belirgin bir artışın olduğu görülebilmektedir. Bu nedenle toplumsal bir sorun olan intiharların ve özel olarak da ticari başarısızlık intiharlarının sosyolojik bir araştırma konusu olması kaçınılmazdır.

Tez üç bölüm olarak kurgulanmıştır. Birinci bölümde; tezde kullanılacak kavramlar etraflıca açıklanmış, intihar ve intihar girişimi kavramlarının tanımlanması

¹ 2005 yılına kadar adı Devlet İstatistik Enstitüsü (DİE) olan kurum, 5429 Sayılı Türkiye İstatistik Kanunu ile "Türkiye İstatistik Kurumu" olmuştur. Dolayısıyla 2005 yılına kadar olan intihar istatistiklerini DİE tutmuştur.

² İntihar sebepleri içinde “psikolojik bunalım” bir sebep olarak yer almaktadır. İlk kaydı alıp TÜİK’in formlarını dolduran resmi görevliler fazla ayrıntıya girmedikleri için, genelde asıl sebebi bulmak yerine, sebep olarak *psikolojik bunalım* yazıp formu merkeze o şekilde göndermektedirler. Dolayısıyla gerçek sebebi *ticari başarısızlık* olan bir çok intihar kayıtlara geçmemektedir.

yapılmış, intihar olgusunun psikolojik, sosyolojik, ekonomik, felsefi yönleri değerlendirilmiş, intiharın tarihsel boyutuna değinilmiş ve Türkiye’deki intihar olaylarının genel durumu ortaya konmuştur. Bu bölümde ayrıca, başarısızlık, ticari başarısızlık ve iflas gibi kavramların da tanımlanmasına çalışılmıştır.

İkinci bölümde; Türkiye’deki ticari başarısızlık intiharlarının ekonomik ve sosyal temellerini anlayabilmek için Türkiye’nin 1980 sonrası yaşadığı, ekonomik ve sosyal dönüşümler ile geçirdiği ekonomik krizler ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Ayrıca bu bölümde 1980 sonrası ekonomik ve sosyal değişimleri hazırlayan daha önceki sosyal, siyasal ve ekonomik değişimlere de kısaca değinilmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise, Türkiye’deki ticari başarısızlık intiharlarının genel durumu, ekonomik yapıdaki değişimlerle ilişkili olarak ne tür değişimler gösterdiği, ticari başarısızlık intiharlarının genel intiharlar içindeki yeri, illere göre durumu, sosyo-ekonomik nedenleri araştırma için yapılmış görüşmeler, istatistikler, basına yansımış ticari başarısızlık intiharları doğrultusunda değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmeler yapılırken araştırmanın başında belirlenen varsayımların sınanması yapılmıştır. Değerlendirme, sına, anlama ve yorumlama süreci araştırmanın teorik ve yöntemsel eksenine uygun olarak yapılmıştır. Bu bölümde ayrıca, tartışmalara ve çözüm önerilerine de yer verilmiştir.

I. TEZİN ALANI VE KAPSAMI

Tezin araştırma alanı, Türkiye genelidir. Araştırılan konunun süreci olarak, 2000-2010 dönemi belirlenmiştir. Anılan yıllar arasında aşırı borçlanma ve iflas sonucu, yani ticari başarısızlık nedeniyle intihara girişmiş ya da intihar etmiş kişiler araştırmanın kapsamı içindedir.

Bu kapsam içine girenlerden intihara girişmiş olan ve bugün bir şekilde hayatına devam edenlerin kendileriyle, intihar sonucu hayatını kaybetmiş olanların birinci dereceden yakınlarıyla yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Bunun dışında literatür taraması yapılmış ve istatistiksel verilerden de yararlanılmıştır. Özellikle araştırmanın kavramsal ve teorik çerçevesi literatüre dayalıdır.

İntihara girişmiş kişilerin kişisel bilgileri, neden ve nasıl intihara giriştikleri ile adres bilgileri, hastanelerin acil servisleri, psikiyatri klinikleri, il-ilçe emniyet müdürlükleri, jandarma karakolları ve alay komutanlıkları, il-ilçe sağlık müdürlüklerinde bulunmaktadır. Bu bilgiler Türkiye İstatistik Kurumu'na (TÜİK) gönderilmediğinden (ya da TÜİK tarafından istenmediğinden) intihara girişenlerin oranları bilinmemektedir. İntihar etmiş kişilerin bilgileri ise, yasal bir işlem olarak özel bir form aracılığı ile kaydedilerek TÜİK'e gönderilmekte, bir kopyası da polis veya jandarmanın ildeki en üst biriminde bulundurulmaktadır. Araştırmanın örnekleminin büyük kısmı İstanbul'dan alınacağından ve ilin üst mülki idare amirliği olan valilikten alınacak özel bir izinle bu bilgilerin tümüne ulaşılması mümkün olduğundan İstanbul'da izin için Valiliğe başvuru yapılmıştır. Valilik, doğrudan izin veremeyeceğini belirterek ilgili birimlere yazmıştır. Ancak İstanbul İl Emniyet Müdürlüğü ve İl Jandarma Alay Komutanlığı, "kendilerinde intihara dair bir veri olmadığından, olanların da gizli olması ve kişiye özel bilgilerin üçüncü kişilere verilmesinin yasak olduğundan" intihar ve intihar girişimlerine dair bilgileri veremeyeceklerini yazılı olarak bildirmişlerdir. Sadece İstanbul İl Sağlık Müdürlüğü kendilerinde konuyla ilgili olan her bilgiyi paylaşabileceklerini bildirmişlerdir. İzin alınarak ulaşılan kişisel bilgiler ile mümkün olan tüm bireylere ulaşılmaya çalışılmıştır. Resmi makamların konuya yaklaşımı, hâlâ intihar olayının bir tabu, gizlenmesi, yok sayılması gereken bir olgu olduğu şeklindedir.

Tezin araştırmasının kapsamı içine giren bireylerin toplumsal çevreleri, ekonomik ve kültürel yönleriyle incelenmiş, bireyi ekonomik başarısızlığından dolayı hayatını sonlandırmaya yönlendiren itkilerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu itkilerin, ahlaki ve kültürel boyutları, bireye getirdiği yükümlülüklerin ve yaptırımların neler olduğu, bunların toplumsal ilişkilerdeki gücü ve konumu da ortaya konmuştur.

Alan olarak Türkiye'de ticari başarısızlık kaynaklı intihar ve intihar girişimlerinin olduğu İstanbul, Muğla, Ankara, Bursa, Denizli ve İzmir gibi iller, dönem olarak da 2000-2010 arası dönemle sınırlandırılmış olan bu çalışmada ticari başarısızlık sonucu intihara girişmiş ya da intihar etmiş bireylerin bu başarısızlıklarının ardında yatan nedenleri derinlemesine ortaya koyabilmek için Türkiye ekonomisinin 1980 sonrası ekonomik tarihine de bakmak gerekmiştir.

Bunun için Türkiye'nin liberal ekonomiye geçişinde dönüm noktası sayılan 24 Ocak 1980 Ekonomik Kararlarından 2010'e kadar olan dönemdeki tüm ekonomi politikaları, yaşanan ekonomik krizler ve nedenleri de ayrıntıda bakılmıştır. 2008 yılında ABD'de başlayan ve etkileri küresel ölçekte hisedilen ekonomik krizin Türkiye'deki yansımalarına, ülke içindeki ticari başarısızlıklara etkilerine ve intihar olayları açısından sonuçlarına da özellikle bakılmıştır.

Tezde ticari başarısızlık sonucu intihara girişmiş ve intihar etmiş bireyler açısından sorgulanan başlıklar şunlardır;

- Bireyin kişisel özellikleri;
 - Kişisel bilgileri (yaş, medeni durum, öğrenim durumu, mesleği vs.)
 - Herhangi bir psikolojik sorunu var mı?
 - Herhangi bir sağlık sorunu var mı?
 - Ailede ve yakın çevresinde (arkadaşlık, iş ve ikinci derece akraba çevreleriyle) intihar veya intihar girişimi var mı? Bu olaylardan etkilenmesi söz konusu mu?
 - Daha önce intihar girişiminde bulunmuş mu?
- Bireyi intihara sürükleyen ekonomik ya da ticari başarısızlığın ekonomik nedenleri;
 - Bireyin intihara giriştiği veya intihar ettiği dönemde herhangi bir ekonomik kriz söz konusu mu?
 - Toplumsal ilişkiler ağında bir kopma var mı? (Güvene dayalı bir ekonomik ilişkinin kötüye kullanılması, iş ve aile çevresinden ekonomik desteğin azalması veya kesilmesi vb.)
 - Kumar, dolandırıcılık ya da benzer türde bir olayla yüklü bir para kaybı söz konusu mu?
 - Herhangi bir yasadışı para ilişkisi (tefecilik vs.) var mı?
 - Yeni bir yatırım ya da büyük miktarda borçlanma söz konusu mu?

- Zor duruma düştüğünde herhangi bir ekonomik destek arayışı olmuş mu?
Bu arayışına herhangi bir karşılık alabilmiş mi?
- Ailenin ekonomik durumu ve sosyal statüsü
 - Aile ortaya çıkan durum öncesi sınıfsal olarak kendisini nerede konumlandırıyor?
 - Ortaya çıkan durum bu konumu nasıl etkiledi, herhangi bir değişme oldu mu?
 - Ailede ekonomik ya da ticari başarısızlık öncesi ciddi bir sorun, geçimsizlik var mı?
 - Ailede bireyin kendisi veya birinci derece yakın çevresinde boşanma var mı?
 - Ailede veya yakın akraba içinde intihar etmiş veya intihara girişmiş olan var mı?
- İş çevresi ve meslek örgütleri
 - Ticari başarısızlık iş çevresi tarafından nasıl karşılandı?
 - Ticari başarısızlıktan ne kadar insan etkilendi?
 - Herhangi bir meslek örgütüne üyelik var mı?
 - Meslek örgütü ile ilişkinin boyutu nedir? Kriz ya da ticari başarısızlık durumlarında bir dayanışma söz konusu mu?

TÜİK'in en son güncelleyerek hazırlamış olduğu 2008-2009 döneminde ait İntihar İstatistikleri CD-ROM'una göre, "ticari başarısızlık" sonucu intihar edenler Tablo 1'de görüldüğü gibi 2007 yılında 60 iken, 2008 yılında neredeyse % 100'lük bir artış göstermiş 119 kişiye çıkmıştır. Tablo 2'de ise 1996'dan 2009'a kadar olan 14 yıllık süreçteki ticari başarısızlığa bağlı intiharlar gösterilmiştir. Tablolardaki verilere göre Türkiye'nin kriz dönemlerinde ekonomik temelli intiharlarda ciddi oranda bir artışın olduğu gözlemlenebilmektedir. Örneğin 2001 krizi sonrası ve 2003 krizi sonrasında ticari başarısızlık sonucu intiharlardaki artış oranı, daha istikrarlı geçen 2005 yılına göre % 130 civarındadır.

Tablo 1. Ticari Başarısızlık İntiharlarındaki Değişim (1996-2009)

Yıl		Ticari başarısızlık Sayı (%) ³	
1996	Toplam	59	3,25
	Erkek	57	5,08
	Kadın	2	0,29
1997	Toplam	92	4,62
	Erkek	88	7,61
	Kadın	4	0,48
1998	Toplam	114	6,03
	Erkek	114	10,13
	Kadın	-	-
1999	Toplam	102	5,50
	Erkek	97	8,73
	Kadın	5	0,67
2000	Toplam	84	4,66
	Erkek	81	7,27
	Kadın	3	0,44
2001	Toplam	148	5,73
	Erkek	146	8,71
	Kadın	2	0,22
2002	Toplam	91	3,95
	Erkek	82	5,89
	Kadın	9	0,99
2003	Toplam	147	5,44
	Erkek	134	8,51
	Kadın	13	1,15
2004	Toplam	60	2,22
	Erkek	57	3,39
	Kadın	3	0,29
2005	Toplam	63	2,33
	Erkek	61	3,51
	Kadın	2	0,21
2006	Toplam	56	1,98
	Erkek	54	3,03
	Kadın	2	0,19
2007	Toplam	60	2,15
	Erkek	58	3,21
	Kadın	2	0,20
2008	Toplam	119	4,23
	Erkek	117	6,08
	Kadın	2	0,22
2009	Toplam	90	3,11
	Erkek	89	4,22
	Kadın	1	0,13

³ Toplam intiharlar içindeki oran.

TÜİK'in aşağıdaki tablolardaki verilerine bakarak da ekonomik kriz dönemlerinde ticari başarısızlık nedeniyle intiharların arttığı söylenebilmektedir. Ekonomik krizlerle intiharlar arasında bir ilişki olmasından dolayı Türkiye'nin 2000-2010 arası ekonomi-politikalarının da ortaya konması gerekmektedir. Bu dönemi iyi anlayabilmek için de 1980'deki 24 Ocak Kararları'ndan itibaren ekonomi-politikalarındaki değişimler ve sonuçları da araştırmanın kapsamı içindedir.

İntihar araştırmalarında ölümle sonuçlanan intihar girişimlerinin tüm intihar girişimleri içinde oranı % 10-15 arasında değişmektedir (Oktik, 2005: 148). DİE ve TÜİK'in sadece İstanbul'da 2000-2009 yıllarını kapsayan 10 yıllık sürede 186 kişinin ticari başarısızlık sonucu intihar ettiği saptanmıştır. Buna göre İstanbul'da ticari başarısızlık sonucu tamamlanmamış intiharlar % 80-85 civarında tahmin edilmektedir, yani yaklaşık 1100 kişi de yine ticari başarısızlık sonucu intihara girişmiş demektir. Aynı şekilde Türkiye genelinde 2007-2008 yıllarındaki toplam 918 ticari başarısızlık intihar olayına karşılık yaklaşık 5200 kişinin de aynı sebeple intihara giriştiğini tahmin etmek mümkündür.

Ticari başarısızlık sonucu intihar edenlerin toplam intiharlara oranı 2000'de % 4.66, 2001'de % 5.73, 2002'de % 3.95, 2003'de % 5.44, 2004'te % 2.22, 2005'te % 2.33, 2006'da, 1.98 2007'de % 2.15 2008'de % 4,23 ve 2009'da ise % 3.11 olarak gerçekleşmiştir. Bu yılların ortalaması ise % 3.58'dir.

Tablo 2. TÜİK'in Son Verilerine Göre Ticari Başarısızlık Sonucu Meydana Gelen İntiharlar (2007-2009) (TÜİK, 2009-2010).

	Toplam İntiharlar			Ticari Başarısızlık İntiharları		
Yıl	2007	2008	2009	2007	2008	2009
Toplam	2793	2816	2898	60	119	90
Erkek	1808	1924	2111	58	117	89
Kadın	985	892	787	2	2	1

Ticari başarısızlık nedeniyle intiharlarda öne çıkan iller İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Antalya, Aydın, Eskişehir, Kayseri, Denizli, Muğla gibi sanayinin ve turizmin yoğun olduğu illerdir.

II. TEZİN GEREKÇESİ, AMACI ve ÖNEMİ

İntihar, kavram olarak içerdiği “ölümü” diğer ölüm türlerinden “istemli ölüm (isteği)” olmasından dolayı farklılaştırmaktadır. Bu yüzden intiharlar, kanser, AIDS ya da trafik kazasına bağlı ölümler gibi incelenmemektedir. Çünkü istemli ölüm sadece nüfusbilimsel bir ölüm değil, toplumsal (dolayısıyla sosyolojik) felsefi, dini, ekonomik, ahlaki ve kültürel anlamları olan bir ölüm türüdür (Minois, 2008: 10).

Böylesine çok boyutu olan intihar, hemen hemen her toplumda bir tabu olarak yüzlerce yıl varlığını sürdürmüştür. Toplumun intihara ve intihar eden insanlara olan suçlayıcı, dışlayıcı ve yok sayıcı tavrı yanında dinlerin günah olarak görmesi bilim insanlarının konuya yaklaşımını da etkilemiştir. Bu nedenle 19. yüzyıla kadar bu alanda yapılmış bir çalışmaya rastlamak mümkün olamamıştır.

Durkheim’in 1897’de yayımladığı ünlü kitabı “Le Suicide”den (İntihar) sonra, çağdaş istatistiklerden yararlanan doktorlar, sosyologlar, psikologlar ve psikanalistler, intiharı kendi açılarından incelemişlerdir (Minois, 2008: 10). Yüz yılı aşkın süredir devam eden bu çalışmalardan sonra toplumların ve devletlerin soruna yaklaşımında bir ilerlemenin olduğunu söylemek mümkündür. Ancak sosyolojik araştırmaların yeterli olduğunu söylemek ne yazık ki mümkün değildir.

Bu tez sosyolojik uygulamalı bir araştırmaya dayalıdır. Sosyolojik araştırma yapmanın amacı, insanın sosyal davranışı konusunda derin bir anlayış elde etmektir. İnsan davranışlarının araştırılacak sınırsız yönü vardır. Ancak sosyologlar, bu yönlerin bazılarını farklı bir biçimde araştırırlar. En genel anlamda “sosyolojik bakış açısı” veya “sosyolojik düşünmeye alışma” olarak adlandırılan sosyolojik teori, neyin araştırılacağı ve nasıl araştırılacağı konusunda da kılavuzluk eder (Cole, 1999: 12). Sosyologların intiharı araştırmaya karar vermeleri ve araştırma biçimleri de bu “sosyolojik bakış açısı” veya “sosyolojik düşünmeye alışma” biçimleri ve düzeylerinin nerede olduğu ile ilişkilidir.

İntihar girişimleri ve intihar olayları, sonucu itibarıyla bir tek bireyi etkiliyorlarmış gibi görünseler de yapılan bazı bilimsel çalışmaların⁴ da gösterdiği

⁴ OKTİK, N. 2003. Muğla İlinde İntiharların Nedenleri ve Çözüm Önerileri. Muğla Üniversitesi Yayınları. Muğla.

OKTİK, N. TOP, A, SEZER, S. ve BOZYER, Ü. 2003. “Muğla İli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi”, Kriz Dergisi 11 (3) 1-19. Ankara.

gibi, eğer aile içinde kalmışsa ortalama dört kişiyi, eylemin yapıldığı yer ve bireyin sosyal çevresinin genişliği ve toplumdaki statüsüne bağlı olarak binlerce, yüz binlerce, hatta milyonlarca kişiyi etkileyebilmektedir. Bazı bilim dallarının ve bilim insanlarının intihar olaylarına birey temelli yaklaşımının, sorunun çözümünde yeterli olmadığı, intihara götüren sebebi yaratan toplumsal nedenlerin neler olabileceğine de bakılması gerektiği göz ardı edilmemelidir. İntiharla ilgili ilk bilimsel çalışmanın da bir sosyolog tarafından, sosyolojinin yöntem ve teknikleri kullanılarak yapıldığı düşünüldüğünde, intiharın sosyolojinin bir konusu olduğu apaçık ortadır (Durkheim, 1992). Durkheim'ın intiharın ahlaksal bir suç veya psikolojik bir hastalık sonucu olmayıp, sadece doğurganlık veya üretkenlik gibi toplumsal bir gerçeklik olduğunda ısrarla durması Avrupa'da büyük tartışmalara neden olmuştur. Ona göre, intihar olgusunun, anlaşılır, yasalara konu olan toplumsal nedenleri vardır ve rasyonel bir biçimde tartışılıp çözümlenmesi mümkündür. En kötümser yaklaşımla işsizlik gibi toplumsal bir hastalıktır ve toplumsal araçlar yardımıyla çözüme ulaştırılabilir (Alvarez, 2007: 94).

Sosyolojik bir bilgi birikimi olmayanlar, insanların intihar nedenleri üzerinde düşünürken, ekseriya aşırı mutsuzluğu ve umutsuzluğu oluşturan şartları düşünmekte veya aşırı kişisel mutsuzluğu sebep olarak göstermektedirler. Bu şekilde düşündüklerinden dolayı da bireylerin gruplar ve toplum ile olan ilişkilerini hiçbir şekilde dikkate almamaktadırlar. Örnek verilecek olursa; bir kadın, çocuğunun ölümcül bir hastalığının olduğunu öğrendiğinde intihar eder. Bir adam, işinde başarısız olup iflas ettiğinde intihar eder. Bir kız, okulunda başarısız olup atıldığında, aynı zamanda erkek arkadaşı onu terk edince intihar eder. Bu gibi bireysel ve duygusal durumlar, intihar dürtülerini ortaya çıkarmakta önemli rol oynarlar; ancak

OKTİK, N. ve SEZER, S. "Aile İçinde İntiharların Yoksullukla İlişkisi: Muğla Örneği", IV: Aile Şurası "Aile ve Yoksulluk" Bildirileri (S. 79-100). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Temmuz 2004. Ankara.

OKTİK, N., SEZER, S., ÖNGÖREN, B. 2006 "Türkiye'deki İntiharların Sosyolojik Analizi: 1980-2005" 19-23 Eylül 2006 Tarihlerinde Malatya İnönü Üniversitesi'nde Yapılacak olan, "Türkiye'de Güncel Toplumsal Sorunlar" konulu "V. Ulusal Sosyoloji Kongresi"nde sunulmuştur.

İÇLİ, T. 1983. "Türkiye'de İntiharların Yaşa ve Cinsiyete Göre Dağılımı", *H.Ü Edebiyat Fakültesi Dergisi*. (Özel Sayı), 193-209. Ankara.

ERJEM, Y. 2009. *Mersin'de İntihar ve İntihar Girişimleri*. Mersin Valiliği Yayınları. Mersin.

BULDUK, E. H. 2008. *Türkiye'de İntihar Olgusunun Çözümlemesi "Batman" Örneği* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Üniversitesi Sosyoloji Bölümü. İstanbul.

bazı duygusal varoluş düzeyleri intihar konusunda bazı gerçekleri açıklamakta yetersiz kalmaktadır (Cole, 1999: 14).

Toplumsal sorunlar söz konusu olduğunda aynı sorunlarla yüz yüze kalan bireylerin tamamının veya önemli bir kısmının intihar etmesi beklenebilir. Ancak bu böyle olmamakta, çoğunlukla küçük bir kısmı intihar etmekte ve intihara girişmektedir. Soruna bu şekilde yaklaşıldığında, “intihar eden bireylerin ruhsal yapılarının özelliği, sinir sistemlerinin zayıflığı veya nevrotik bozukluklar olabilir” diye düşünülebilir, fakat gerçekte intihar dürtüsünü yaratan aynı toplumsal koşullar, intihar veya intihar girişiminin psikolojik temellerini de hazırlamaktadır; zira modern toplumun koşullarında yaşayan insan, ince ve kolayca etkilenebilir bir duyarlılığa sahiptir. İntiharın gerçek nedenleri olan bu toplumsal güçler, bir toplumdan diğerine, bir gruptan başka bir gruba, bir din veya mezhepten bir başkasına değişiklik gösterebilir. Ancak önemli olan bireyden değil, grup veya toplumdan kaynaklanmış olmalarıdır (Tolan, 1981: 24).

İntihar eden ya da intihara girişen bireylerin genetik özelliklerinden gelen veya sonradan ani bir travma sonucu ortaya çıkan intihar olaylarının intiharlar içindeki payı düşüldüğünde geriye kalan intiharlar sosyolojinin konusudur denilebilir. Ancak, yine genetik ya da travmatik intiharlar da bile, toplumsal güvenlik çemberinin, yeterince koruduğu bu tür bireylerin intiharlarının engellenip engellenemeyeceği tartışılabilir bir konudur. Sonuç olarak, intiharın anormal koşullara gösterilen normal bir tepki olduğu (Alvarez, 2007: 86) gerçeğinden yola çıkmanın faydalı olabileceğini gözardı etmemek gerekir.

“Herhangi bir bireyin hayatına son vermesi, ölenin geride kalan yakınları ve sevenleri için son derece acı verici bir olaydır (Kulaksızoğlu, 2004: 242). Bahsi geçen bu ölümün bireyin kendi isteği ile hayatına son vermiş olmasının gerçekliği ise çok daha sarsıcı olabilmektedir. Ölüm olgusu ne kadar toplumsal bir olgu ve bu yönüyle de sosyolojinin araştırma konusu ise, intihar da en az ölüm olgusu kadar sosyolojinin araştırma konusudur.

Ticari başarısızlık sonucu ortaya çıkan intiharlarda, toplumsal statünün hızla kaybolması ve ekonomik refah düzeyindeki ani düşüş, intihar eden bireyin intihar etmeden önce ailenin geri kalan üyelerini de katletmesine sebep olabilmektedir.

Ticari başarısızlık nedeniyle bunalıma girmiş birey kendince gerekçeler bularak veya muhtemelen kendi ölümünden sonra ailesinin çekeceği zorlukları düşünerek böyleli şok edici eylemlere girişebilmektedir. Bu araştırma bu tür cinnet olaylarının önlenbilmesinin de koşullarını da sorgulayacaktır.

Günümüzde Sosyoloji bilimi, intihar araştırmalarından uzaklaşmış görünmektedir. Türkiye’de son yıllarda yapılan birkaç sosyolojik araştırma [(İçli, 1983), (Oktik, Sezer ve Öngören: 2006), (Oktik ve Sezer: 2004), (Oktik, Top, Sezer ve Bozyer: 2003), (Oktik: 2003), (Erdoğan: 1985), (Halis: 2002), (Bulduk, 2008), (Erjem, 2009) gibi] sayılmadığında, bu alanın tamamıyla psikoloji ve psikiyatrinin çalışma sahasına bırakılmış gibidir. Oysa intihar birey özelinde gerçekleşen, sebepleri ve sonuçları itibariyle toplumsal bir olaydır. Bunun yanında intiharla ilgili ilk bilimsel ve kapsamlı çalışmanın Sosyoloji Bilimi’nin kuramcılarında ve en önemli temsilcilerinden kabul edilen Emile Durkheim tarafından yapılmış olduğu unutulmamalıdır. Son yıllarda Türkiye’de sosyologlar intihar konusuna ilgi duymaya başlamış olsalar da özel olarak ticari başarısızlık sonucu intihar edenlerle ilgili yapılmış bir bilimsel araştırmaya litaretür taraması içinde rastlanmamıştır.

Sosyolojinin toplumsal gerçekliği ortaya çıkaran bir bilim olmasından dolayı sosyolojinin yöntemleri kullanılarak yapılacak bu araştırmanın sonuçları içinde Türkiye’de henüz tam anlamıyla bir sorun olarak algılanmadığı gözlenebilen intiharların, intihar girişimlerinin sebeplerinin ortadan kaldırılabilmesi için bir veri ve başvuru kaynağı olacağı düşünülmektedir.

Bu şekilde yapılmış kapsamlı sosyolojik araştırmaların azlığından dolayı bundan sonraki yapılacak araştırmalar için bir örnek teşkil etmesi açısından da önem taşımaktadır. Belirli bir ekonomik ilişkiler ağı içinde bulunan, neredeyse tüm sosyal ilişkileri ve toplumsal statüsü bu ilişkilere bağlı olan yaşam kalitesi görece daha yüksek bireylerin ekonomik başarısızlığa uğramaları durumunda çevrelerindeki sosyal destek mekanizması gereğinden daha zayıf kalabilmektedir. Deyim yerindeyse, ne kadar yüksekte olunursa düşme mesafesi ve şiddeti de o derece fazla olmaktadır. Bu nedenle araştırmanın ortaya koyacağı verilerin, yapacağı çıkarımların ticari başarısızlık nedeniyle oluşabilecek muhtemel intihar girişimi ve intiharların önlenmesine ışık tutması beklenmektedir. Böylelikle ekonomik-ticari deneyimi

yüksek, çoğunlukla daha iyi eğitim almış, yatırım/lar yapmış, en az bir üretim alanında uzmanlaşmış bireylerin yeniden topluma ve ülkeye faydalı bireyler haline getirilmeleri sağlanabilecektir.

III. TEZİN YÖNTEMİ

İntihar toplumsal bir olgu olarak kabul edilmektedir. Toplumsal bir olgu olduğu için de sosyolojinin konusudur. Durkheim’a göre; *birey üzerinde dışarıdan bir baskı uygulama yetisine sahip veya bireysel tezahürlerinden bağımsız olarak kendisine ait bir var oluşa sahip olup toplumun bütününde yaygınlık kazanıp genelleşmiş, sabit veya değil, her eyleyiş biçimi bir toplumsal olgudur*” (Durkheim, 2003’ten aktaran: Kümbetoğlu: 2005: 18).

Bir toplumsal olgu, “bireyler üzerinde uyguladığı ya da uygulayabileceği dış zorlama gücüyle tanınır; bu gücün varlığı ise, ya belirli bir yaptırımın bulunması ya da olgunun, kendisini çiğnemeye yönelen her bireysel girişime karşı gösterdiği dirençle tanınır. Bununla birlikte küme içindeki yayılımıyla da tanınır. Her toplumsal olgu taklit edilir; genelleşmeye doğru bir eğilimi vardır, ama bunun nedeni, toplumsal, yani zorunlu olmasıdır. Yayılma gücü, toplumbilimsel niteliğinin nedeni değil, sonucudur” (Durkheim, 1995: 40-41). Toplumsal bir olgu olarak intihar, tam da Durkheim’ın bahsettiği türden taklit edilebilen, yayılma gücü olan, toplumu etkileyebilen bir olgudur. Bu yüzden Durkheim, “ilk ve tek temel kuralın, toplumsal olguları nesneler gibi düşünmek” (1995: 45) olduğunu söylemektedir.

Bu tezin amaçlarından biri, tüm bilimsel araştırmalarda olduğu gibi bilimsel bilgi üretmektir. Bir düşünce olarak intiharın araştırılabilir olması, bu araştırmada bilimin yöntemleriyle hayata geçirilmeye çalışılmıştır. Düşüncenin bilimden önce geldiği açıktır, ancak bilim, düşünceden daha yöntemli bir biçimde yararlanmaktadır. Bilim düşüncelerden nesnelere gider (Durkheim, 1995: 45).

Bilim düşüncelerden nesnelere giderken belirli bir sistematik, belirli bir yol izler. İzlediği tüm bu sürecin adına yöntem veya metod denmektedir. Doğan Ergun’a göre, “yöntem, bilimin temelidir; çünkü toplumsal bilimlerde, bilimsel araştırma yapmak, toplumsal gerçeğin ya da insan olgularının gerçek özünü bulmaya çalışmak

demektir. Bu gerçeğin özünü bulmak için de, uygulanan yöntemin özünün oluşturulması, bulunması söz konusudur” (Ergun, 1993: 15).

Yöntemin gerekliliğinden yola çıkan sosyoloji, bilim olmasının gereği olarak yöntemi her zaman önemsemiştir. “Sosyoloji, yöntemli bir biçimde insan çeşitliliğini kavramak çabasında olmalıdır ve bu çeşitliliğin sayısı ne olursa olsun, sosyolog, bunun kökeninde bulunan genel yasaları aydınlığa çıkarmalıdır. Bütün bilimlerde olduğu gibi, sosyolojide de kuramla uygulamayı (araştırma) birleştirmek ya da başka bir deyişle, kuramla uygulama arasındaki karşılıklı ilişkileri dengeleştirmek bilim adamının ilk çabası olmalıdır” (Ergun, 1993-A: 104). Giddens’in da belirttiği gibi sosyoloji, “gerçekte gözlenebilen konularla ilgilenir, ampirik araştırmalara dayanır ve olgulara anlam kazandıracak kurumları ve genellemeleri formüle etmek üzere yapılacak girişimleri de kapsar” (1998: 13). Bu tezin içeriğini oluşturan konuların tümü; toplumda nedenleri, oluşları ve sonuçlarıyla gözlemlenebilen konulardır. Tez, bu nedenle aynı zamanda uygulamalı bir araştırma olarak kurgulanmıştır.

İster nicel, ister nitel olsun bilimsel bir araştırma için yöntem vazgeçilmezdir. “Bir bilimin amacına ulaşmasını her şeyden önce yöntem sağlamaktadır. Yöntem ‘nasıl’a cevap verir. Yöntem, bir amaca göre bir araştırma planıdır, bir idraktır, düşünsel bir girişimdir; düşünce de bir tutumdur; bir düşünce sürecidir. Ya da bir bilimin amacına ulaşmasını sağlayan zihinsel tutumların ve düşünsel girişimlerin bütününe yöntem denir. Yöntemin görevi, araştırma konusunu anlaşılır, kavranılır kılmaktır. En kesin, en bilimsel yöntem nesnel gerçeği en çok yansıtan yöntemdir” (Ergun, 1993-A: 104).

Günümüzde tüm bilimlerde olduğu gibi sosyolojide de üzerinde oybirliği sağlanmış tek bir sosyoloji yönteminden söz edilmesi olanaksızdır. Çeşitli sosyoloji anlayışlarına bağlı olarak değişik ve farklı sosyoloji yöntemlerinin bulunması doğal kaşırılmalıdır. Sosyolojideki konusu gereği çeşitli görüşlerin bulunması türlü bölünmelere neden olmuştur. Karşıt görüşlerin birbirilerine yönelttikleri eleştiriler bulunmaktadır. Ayrıca bütün bu bölünmeler ve karşılıklı eleştiriler doğal sayılıp benimsenmiş de değildir. Sosyoloji, kendisini tartışmaların dışında ve eleştirilerin üzerinde sayabilmek için tartışma üstü ve dışı bir yöntem peşindedir. Tartışmaların dışında uzmanlığın gereği bir kurallar dizisinden söz edilmektedir. Bunu

sağlayabilmek için bu kurallara giderek mutlak ve soyut bir nitelik yakıştırılmaya başlanmıştır. Uzmanlığa bağlı teknik bir konu olarak tanıtılmıştır (Sezer, 1993: 11).

Sosyoloji, başından itibaren işe değişik bir biçimde başlamış, önce bir bilim olduğunu kanıtlamaya ve tartışmalar üstü yerini elde etmeye çalışmıştır. Felsefeyle olan ayrışması sürecinde, doğa bilimlerine benzemeye özen göstermiştir. Böylece söylediklerinin bir aritmetik denklemi gibi kesin ve tartışmasız benimsenmesini istemiştir. XIX. yüzyılda çeşitli bilimlerde görülen gelişmelere sosyoloji yine bu nedenle çok duyarlı olmuş, bu gelişmeleri kendi konu ve alanında uygulama çabasına girişmiştir (Sezer, 1993: 31).

Sosyoloji toplumla ve dolayısıyla insanla ilgili bir bilimdir. Bazı doğruların elde edilmesi ve bu doğruların bilgisi zorunlu bir biçimde olaylar konusunda insan bilincinin gelişmesine, zenginleşmesine yardımcı olmaktadır. Bu bilgilerin gerektirdiği sonuçlar henüz uygulama imkanı bulmasalar bile doğru bilgi yeni bir tutum ve olayların yeni bir yorumunu getireceği için uygulama alanına bütünüyle yabancı değildir. Sosyoloji, önce toplumsal gerçek üzerinde etkili olmak amacını taşımaktadır. Sosyoloji, kendi uygulamalarıyla yeni bilgilerin kaynağını oluşturmuş bir bilimdir. Bu yönüyle de sosyoloji uygulamalı bilimlere yakındır. Bu bakımdan sosyoloji, matematiğin uygulanması ile ortaya çıkmış çeşitli mühendislik bilimlerinden farklılıklar göstermektedir. Sosyoloji öbür uygulamalı bilimlerin aksine kendi elde ettiği bilgilere dayalı bir bilimdir. Yan bilim dallarından elbette çok geniş ölçüde yararlanmaktadır, ancak yalnızca bu yolla elde ettiği bilgilerle sınırlı kalmamaktadır. Sosyoloji kendisiyle başlayan ve kendisiyle varolan bir bilimdir (Sezer, 1993: 36).

Tezde temel alınan Durkheim'in intihar yaklaşımı onun yönteminin de en önemli göstergesi olmuştur. Pozitivist bir bakış açısı ile yapmış olduğu intihar araştırması, bu araştırmanın da sonuca ulaşmasında yararlanılacak yöntemsel bir modeldir. Pozitivizmin yöntemiyle bir anlamda toplumbilimsel açıklamanın özü yeniden değerlendirilmiş, doğa bilimlerindeki nedensel açıklamanın sosyal gerçekliği kavramadaki yeterliliği üzerine tartışmalar yoğunluk kazanmıştır (Kümbetoğlu, 2005: 19). Durkheim, *bir toplumsal olgunun belirleyici nedenini bireysel bilinç durumlarında değil, bu toplumsal olguyu önceleyen başka toplumsal olgularda*

aramak gerekir” (Durkheim, 2003’ten aktaran: Kümbetoğlu, 2005: 19) biçiminde ifade ettiği düşüncelerini, sosyologların toplumsal olgulara başka toplumsal olguları, dikkate alarak değil, fazlası ile psikolojik bir bakış açısından yaklaştıkları konusunda da benzer görüştedir. Ona göre, bilimsel yöntem tektir ve hem sosyal, hem fizik dünyayı aynı yöntemle açıklamak mümkündür. Bilimsel yöntemin birliğini, yani hem doğa bilimlerinin, hem toplum-insan bilimlerinin aynı yöntemi kullanmaları gerektiğini ileri süren pozitivistler, doğal toplumbilim terimi altında sosyal bilimlerin de yasaları olabileceğini savunmuşlardır. Sosyal dünyayı bilimsel bir biçimde açıklamak, başarılı açıklamalara ulaşmak nihai olarak incelenen konu hakkında *kanunlar* ve *yasalar* kurmaktır (Kuznar 1997: 91, Aktaran: Kümbetoğlu, 2005:19). Buna rağmen sosyolojide kesinlik konusunda sorunlar bulunmaktadır. Bu sorun özünde sadece sosyolojiye ait bir sorun değil, bilimin geneline ait bir sorundur. Ancak bilim, bu durumu kendisi için bir sorun olarak değil, gelişmesi için bir avantaj olarak görmektedir. Sosyoloji için de durum farklı değildir.

Tezin dayandırıldığı diğer yönetsel model olarak Max Weber’in anlayıcı ve açıklayıcı modelidir. Weber, on dokuzuncu yüzyılın sonunda bilimin sanayi toplumuna uygun yeni değerler manzumelerinin yaratılması olarak tanımlama girişimlerine karşı açık bir tavır almıştır. Rickert, Dilthey, Schmoller, Roscher ve Knies gibi seçkin meslektaşlarının hepsi, sosyal hayata ilişkin araştırmaların, gerçekte bilim adına bile ideal ve normları tahkik etmek için yürütülmesi gerektiğinde ittifak etmişlerdir. Onlar, seküler, kapitalist ve endüstriyel toplumların değerlerden yoksun olacağından korkarak bu nahoş boşluğun, bilim tarafından keşfedilecek değerler tarafından doldurulması gerektiği kanaatine varmışlardır. Aksi taktirde, onların kabus vizyonları gerçek olacaktı: kişiler düşünümsellikten, başkalarına karşı derin bir yükümlülük hissinden ve hiç değilse hakiki bir cemaat (Gemeinschaft) hissinden mahrum, sadece sürüklenen “atomlar” haline gelecektir. Din, artık çöktüğünden şiddetle ihtiyaç duyulan değerleri sağlayacak yeni bir kaynak bulunmasının gerekli olduğu düşünülmüştür. Bu noktada bilim yeni bir umut sunmuştur (Kalberg, 2009: 33).

Bilimin, kişisel değerlerin meşru kaynağı olarak görülmesi gerektiği anlayışına Weber, “nesnel bir bilim” var olamaz diyerek karşı çıkmıştır. Weber’in iddiasına göre her devir –hatta her nesil veya on yıl bile– kendi “kültürel olarak

anlamı değer-fikirlerini” meydana getirir. O, görgül gerçeklik hakkındaki gözlemlerimizin mütemadiyen bu değerlere atıfla gerçekleştiğini vurgular. Bilimin dayandığı görgül zemin, sürekli “değişir” (Kalberg, 2009: 33).

Türkdoğan’a göre; “fiziksel bilimlerde olduğu kadar, sosyal bilimlerde de kesin yargılara varmamız mümkün değildir. Fizik bilimlerinde bile kesinlik kavramı tartışma yaratacak bir sorundur. Bu nedenle sosyal bilimlerde mutlak bir kesinlikten bahsetmek mümkün değildir. Bu her yerden önce fizik bilimlerinde doğa olaylarına sadece bakış açısından değil, bizzat doğa olaylarının kendi özelliğinden meydana gelmektedir. Oysa sosyal bilimlerde, fizik bilimlerden farklı olarak, olayların içine bir de bilim adamının bizzat kendisinin karışması da hesaba katılmalıdır. Bu husus, bilimin temelinde bir takım değer yargılarının bulunabileceğini gösterir” (Türkdoğan, 2000: 212).

Bernal’e göre; “yalnızca konu bakımından değil, yöntem bakımından da sosyal bilimler doğa bilimlerinden ayrılır. Bu anlamda sosyal bilimlere son derece kötü darvanılmıştır. Toplumsal bilimlerin incelenmesin üç farklı ve zıt yöntem – ebedi, biyolojik ve matematiksel yöntemler- birbiri ardı sıra kullanılmıştır; bugün ise bu üç yöntemden aynı anda yararlanılmaktadır. Diğer bilimlerin, özellikle de biyolojinin yöntemlerinin doğrudan doğruya toplum bilimine uygulanmaya çalışılması aşırı basitleştirilmiş, hatalı ve tehlikeli sonuçlara varılmasına yol açmıştır. İstatistiklerden yararlanılması toplumsal verilere çoğunlukla yanıltıcı bir kesinlik görüntüsü kazandırmıştır” (Bernal, 2008: 258).

Bilimsel gerçeklere ulaşmada, kullanılan yöntem ve teknikler önemli rol oynamaktadırlar; ancak bunlardan biri tek başına yeterli değildir. Bilimde sadece tekniğe aşırı derecede önem verildiği takdirde bir ilerlemeden çok, güçsüzlüğe gidildiği bilinen bir gerçektir. Bunun için bir kaç yöntemi bir arada kullanmak suretiyle görüşleri pekiştirmek, gerçeğe biraz daha yaklaşmak gerekir. Örnek olarak yüzeysel görüşme (mülakat) veya gözlem yoluyla olaylar arasında neden-sonuç bağına gitmek şaşırtıcı olabilir; yani bu tür tümevarım yöntemi tek başına yeterli değildir (Türkdoğan, 2000: 218). ... Burada önemle üzerinde durulması gereken husus, görüşmecisi ile denek arasındaki alışılmış karşılıklı bir sosyal etki şekli olduğudur. Gözlem ve görüşme, bir toplumun bireyleri ile karşılıklı tepkide

bulunmak demektir. Gözlemcinin kendisi de o toplum içinde özel bir statü ve role sahip bir birey haline gelmektedir. Demek oluyor ki, yaşayan kültürlerin incelenmesinde bilim adamının olaylara katılması, laboratuvarında hayvan davranışlarının incelenmesinde ve kimya çalışmalarında olduğundan çok daha az imkanla gerçekleşmektedir. Bu yüzden görüşme ve gözlem tekniğiyle ilgili kesin kurallar ve yöntemler ortaya koymak güçtür. Durum büyük ölçüde araştırmacının kişiliğine bağlıdır. Bu vaziyet her şeyden önce, *ideal* ile *gerçek* kalıplar arasındaki farkı; yani insanların davranışlarıyla ilgili olarak, söyledikleriyle gerçekte nasıl davrandıkları arasındaki farkı ortaya çıkarmaktadır (Türkdoğan, 2000: 219).

Weber'in sosyolojisi, bireylerin toplumsal eylemleri ve bu eylemlerin içerdiği anlam üzerine kurulmuştur. Weber sosyolojiyi, toplumsal eylemi yorumlayarak anlama ve sonuçları açısından nedensel olarak açıklama amacını güden bir bilim olarak tanımlamıştır. Weber sosyolojisinin temel konusu, bireysel düzeyde beliren toplumsal eylem olmaktadır. Gerçek bireylerin içgüdüsel bir nitelik taşımayan tüm anlamlı davranışlarını birer eylem olarak düşünmek mümkündür (Tolan, 1993: 35).

Weber'e göre, bir eylemin toplumsal bir nitelik alabilmesi için, bireyin bu eylemine bağladığı anlamın mutlaka diğer bireylerin geçmişteki, şimdiki veya gelecekteki davranışları ile ilişkili olması, hatta onları içermesi veya onlar tarafından içerilmesi gerekir. Geçmişteki bir saldırının öcünü alma, beliren bir saldırıya karşı koyma veya gelecekteki bir saldırıya karşı önlem alma, toplumsal eyleme örnek olarak gösterilebilir (Tolan, 1993: 35).

Weber'e göre bir eyleme bağlanan anlamı, hem pratik bilgilerin yardımıyla, hem de açıklayıcı anlayış yoluyla kavramak mümkündür. Anlama gerçekte, bireyin psikik durumunun ve toplumsal eyleme verdiği anlamın bilgisidir; yani ona, yalnızca bireysel bilinçte oluşan bir yorumlama ile ulaşılabilir. Başka bir açıdan sosyolojinin, toplumu ve toplumsal eylemleri açıklamak için genel kavramlardan değil, bireylerce öznel olarak düşünülmüş anlamlardan hareket etmesi gerekir. Anlayıcı sosyoloji, toplumsal eylemlerin gerçek anlamlarını yorumlayıcı bir biçimde kavramak, onları süreçleri ve sonuçları içinde nedensel olarak açıklamak isteyen bir bilimsel yaklaşım niteliğindedir. Bu nedenle anlama, açıklamadan ve nedensel çözümlemeden önce gerçekleştirilmelidir. Zira açıklamak, yani mantıksal bağlantılar kurmak için, önce

anlamak, yani bireyin eylemindeki niyetli anlamı bilmek gerekir (Tolan, 1993: 36-37).

Weber *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı* adlı eserinde yeni gelişmekte olan sosyoloji bilimini şöyle tanımlamaktadır.

Sosyoloji, toplumsal eylemi yorumlayıcı tarzda anlamaya ve böylece onun yönünü ve sonuçlarını nedensel olarak anlamaya çalışan bir bilimdir. Eyleyen birey davranışına –açık veya örtük bir biçimde, farkında olmadan veya bilinçli olarak– öznel bir anlam yüklediği sürece ‘eylem’den söz edebiliriz. Eylem, öznel anlamında başkalarının davranışları dikkate alındığı ve onun yönüyle ilgili olduğu sürece toplumsaldır (Aktaran: Turner vd. 2010: 213).

Weber, sosyolojinin gerçek bir bilim olmasının yolunun nesnel olmasından geçtiğini belirtir. Nesnel olması için değerden arınmış bir sosyolojinin zorunluluğuna dikkat çekmektedir. Ancak Turner vd. (2010) Weber’in *değerden arınık* terimini talihsiz bir kullanım olarak görürler. Onlara göre, Weber bu terimle, araştırmacıların kişisel değerleri ve ekonomik çıkarlarının sosyal bilimlerdeki analiz sürecini etkilememesi gerektiğini kastetmektedir” (s. 214). Nesnel ve doğrulanabilir bilgiye ulaşma çabası, ister doğa bilimleri, ister sosyal bilimler olsun, tüm bilimleri bağlar. Weber’e göre, nesnel analiz sadece, sosyologlar sistematik bir araştırma sürecinde ‘rasyonel yöntem’i kullandıklarında mümkün olur: yani, 1) somut veriler açıkça ifade edilen kavramlar temelinde sınıflandırılmalı, 2) uygun ispat kuralları kullanılmalı ve 3) sadece mantıksal çıkarımlar yapılmalıdır (Turner, vd. 2010: 214).

Weber’in metodolojik yönelimi önemli bir içerime sahiptir: *sosyoloji bir ahlak bilimi olamaz. Normlar, değerler veya davranış kalıplarını bilimsel olarak ‘doğru’ veya ‘en iyi biçimde’ ortaya koymak mümkün değildir. Daha ziyade, onları nesnel olarak betimleyebiliriz.* Gerçekte Weber bu tür betimlemelerin önemli bir başarıyı temsil edeceğine inanır. Nitekim Weber, ‘olması gereken şey’, yani değerler alanı ile ‘olan şey’, yani bilimin alanı arasında açık bir ayrım yapar ve sosyal bilimlerin sadece ikincilere yoğunlaşması gerektiğini öne sürmüştür. Bu ayrım Weber’in sosyal bilimsel araştırmalara yol göstermesi gereken temel değer konusundaki görüşü olan ‘hakikat arayışı’ nı ifade etmektedir (Turner vd. 2010: 214-215).

Weber’e göre; “açıklayıcı sosyoloji, bireyi ve bireyin davranışını temel birim ya da atom kabul etmektedir. Bu yaklaşımda birey, anlamlı davranışın tek taşıyıcısı ve üst sınırıdır da... Genel olarak, *devlet*, *dernek*, *feodalizm* ve benzeri kavramlar, sosyoloji için, insanların etkileşimini gösteren belli kategorilerdir. Dolayısıyla sosyolojinin görevi bu kavramları *anlaşılabilir* eylemlere indirgemek, başka bir deyişle bunları, istisna tanımadan, etkileşime katılan tek kişilerin eylemlerine indirgenmektedir” (Weber, 1993: 56).

Max Weber, *anlama* yöntemini de içeren sosyolojik yaklaşımının, çeşitli sosyolojik anlayışlardan yalnızca biri olduğunu sık sık yinelemiştir. Kendi yaklaşımını yorumcu ya da *anlamacı* sosyoloji olarak adlandırmıştır. Anlama kavramını dönüştürmesi, onun rasyonalist ve pozitivist bakış açısından kaynaklanmıştır. Yine de *anlama*, onun için, başka hayvanlarla ya da cansız doğayla değil, insanla ilgilenen ahlak ve kültür bilimlerin ait, kendine özgü bir yaklaşım olma niteliğini korumuştur. İnsan kendi niyetlerini iç gözlemle anlayabilir ya da anlamaya çalışabilir; başka insanların davranışlarının ardındaki nedenleri de ifade edilen ya da yakıştırılabilecek niyetler açısından yorumlayabilir (Weber, 1993: 57).

Max Weber, *anlama* yöntemini de içeren sosyolojik yaklaşımının, çeşitli sosyolojik anlayışlardan sadece biri olduğunu sık sık yinelemiştir. Kendi yaklaşımını *yorumcu* ya da *anlamacı* sosyoloji olarak adlandırmıştır. Anlama kavramını dönüştürmesi, onun rasyonalist ve pozitivist bakış açısından kaynaklanmıştır. Yine de *anlama*, onun için, başka hayvanlarla ya da cansız doğayla değil, insanla ilgilenen ahlak ve kültür birimlerine ait, kendine özgü bir yaklaşım olma niteliğini korumuştur (Weber, 1993: 57).

Sosyal bilimlerde tartışmalı konulardan birisi toplumsal fenomenleri bireylerin dışında gösteren önermedir. Modern toplumlarda, yeterli bir uzlaşmayla kabul edilmektedir ki, bireysel hayat olgularıyla, kolektif hayat olguları bir dereceye kadar heterojendirler; hatta denilebilir ki, bu noktada tam bir ittifak olmasa bile, hiç değilse çok genel bir anlaşma sağlanmış gibidir (Durkheim, 1994: 19). Sosyologlar arasında toplumu bir bütün olarak algılama yaygındır. Bu bütünlük içinde bireyleri ilgilendiren her olgu aynı zamanda toplumu da ilgilendirmektedir. Fakat, toplumun sadece bireylerden meydana gelmiş olmasından dolayı, kamuoyu, toplumsal hayatın

bireysel bilinçten başka bir dayanağının olamayacağı sanısına kapılmaktadır, aksi halde, toplumsal hayatın boşlukta sallanıyor gibi görünmesi gerekir (Durkheim, 1994: 19-20). Bu yüzden sosyolojinin bireyi ilgilendiren hiçbir durumdan, sorundan ve olgudan uzak durmaması anlaşılır ve beklenen bir durumdur.

Sosyoloji bireysel konuları araştırırken psikoloji biliminin imkanlarından da yararlanır, ancak tamamen onun yöntemini ve yaklaşımını kullanmaz. Bireyi hiçbir koşulda toplumsal çevresinden ve koşullarından soyut olarak ele almaz, onu toplumsal bir varlık olarak, toplum tarafından büyük ölçüde belirlenmiş bir varlık olarak ele alır. Bu yüzden psikoloji ile sosyoloji arasında saptanan ayrılık, toplumsal olguların psişik olgulardan yalnızca nitelik bakımından ayrılmasıyla kalmazlar, bunların başka dayanakları da bulunmaktadır. Toplumsal ve psişik olgular aynı ortam içinde evrime uğramazlar, aynı koşullara ya da durumlara bağımlı değildirler. Durkheim'e göre; "Bu, toplumsal olguların da şu, ya da bu biçimde psişik olgular olmadıklarını söylemek değildir, çünkü, bütün bunlar düşünüş ya da davranış tarzlarından ibarettirler. Fakat, kollektif bilinç halleri bireysel bilinç hallerinden ayrı bir mahiyet taşımaktadırlar. Toplulukların zihniyeti, tek tek bireylerin zihniyeti değildir; toplulukların zihniyetinin kendine özgü yasaları vardır. Demek oluyor ki, aralarındaki ilişki ayrıca ne olursa olsun, iki bilim birbirinden ne kadar ayrı olabilirse, bu iki bilim de o kadar açık bir biçimde birbirlerinden ayrırırlar" (Durkheim, 1994: 21-22). Araştırmanın psikolojiyle ilgili yanlarının olmasıyla birlikte ekonomi ve tarihi ilgilendiren yanları da bulunmaktadır.

"Günümüzün sorunları toplumsal incelemelerin belkemiğinin tarih olduğunu kavramadan ve böyle bir kavrayışa denk düşecek bir uygulama çizgisi izlemeden; ayrıca, toplumbilimsel bir temele dayanan ve tarih açısından da tutarlı görülen yeni bir insan psikolojisi geliştirmenin bir gereksinim olduğu kabullenilmeden, ifade bile olunamazlar. Sosyal bilimciler, günümüzde temel bakış açılarını oluşturması gereken sorunların hangileri olduğunu ifade etmek için tarihten yararlanmak; psikolojik sorunlara bile, tarihsel gözle bakmak zorundadır" (Mills, 2000: 235). Toplumsal bir sorunun tarihsel arka planı, sorunun anlaşılması ve çözümü açısından çok önemlidir. Bu nedenle sosyolojik bir araştırmaya dayanan bu tezde gerek intihar kavramı, gerekse Türkiye'nin sosyo-ekonomik dönüşümü için tarihten faydalanılacaktır.

Sosyolojinin ilgi alanı toplumu oluşturan temel kurumlardan olan ekonomiden hiçbir zaman uzaklaşmamıştır. Bunun yanında “temel anlamda sosyoloji, her zaman tarih temelinde ve yönelimindeki bir girişim olmuştur. Bilge yorumcular, bütün sosyal bilimlerin, özellikle de sosyolojinin, esasında Avrupa’daki kapitalist ticarileşmenin ve sanayileşmenin eşi görülmemiş sonuçlarıyla ve kökleriyle boğuşma çabaları olduğuna tekrar tekrar işaret etmişlerdir. Öteki uygarlıklarla karşılaştırıldığında Avrupa ve birbirine kıyasla bazı kesimleri neden daha dinamik olmuştur? Toplumsal eşitsizlikler, siyasal çatışmalar, moral değerler ve insan yaşamları konusundaki eşi görülmemiş değişikliklerden nasıl etkilenmiştir? Sanayileşmiş kapitalist toplumlar bir gün parçalanacak mıdır, yoksa kendi üyeleri için yeni dayanışma ve tatmin biçimleri mi üreteceklerdir? Avrupa’daki genişlemenin etkisi altında dünyanın geri kalan kısmında değişiklikler nasıl bir yol izleyecektir? Modern sosyolojinin kurucuları olarak görülen kişilerin başlıca eserleri, özellikle Karl Marx, Alexis de Tocqueville, Emile Durkheim ve Max Weber’in eserleri bu sorularla boğuşmuşlardır. Hepsi, toplumsal yapıların ve toplumsal değişimin hakiki tarihsel çözümlemesinde şöyle ya da böyle kullanılmasını amaçladıkları kavramlar ve açıklamalar önermişlerdir” (Skocpol, 1999: 1-2).

Erkal’a göre, “dünü bilerek bugünü ve yarını görebilmek ve anlayabilmek tarihle mümkündür. Sosyoloji sosyal olayların sebep ve neticeleri üzerinde durduğu için tarihten faydalanmaktadır” (1983: 35). Sosyolojinin konusu olarak intihar araştırmalarında, tarihsel ve ekonomik verilere fazlasıyla ihtiyaç duyulmaktadır. Sadece bugünün verileriyle de bir araştırma yapmak mümkündür, ancak sosyolojinin özü gereği tarihsel verilerin kullanılması, soruna tarihsel bir perspektiften de bakılması anlaşılması ve çözümü açısından çok daha faydalı görünmektedir. Skocpol’a göre; “hakiki tarihsel sosyolojik incelemeler, aşağıdaki karakteristiklerin hepsine ya da bazılarına sahiptirler. En temel olarak, zamana ve mekana somut bir şekilde yerleşmiş olduğu alışılan toplumsal yapılar ya da süreçlerle ilgili sorular sorarlar. İkincisi, süreçleri zaman içinde ele aldıkları gibi, sonuçların nedenlerini açıklamada zamansal ardışıklığı da ciddiye alırlar. Üçüncüsü, pek çok tarihsel çözümleme, bireysel yaşamlarda ve toplumsal dönüşümlerde niyet edilen ve edilmeyen sonuçların açığa çıkmasından anlam çıkarmak için, önemli eylemlerin ve yapısal bağlamların etkileşimine dikkat eder. Son olarak, tarihsel sosyolojik

incelemeler, özgül türden toplumsal yapıların ve değişim kalıplarının tikel ve değişik özelliklerini aydınlatırlar. Zamansal süreçlerin ve bağlamların yanı sıra, toplumsal ve kültürel farklılıklar da tarihsel yönelimli sosyologların asli ilgi alanıdır” (Skocpol, 1999: 2).

Tezin ekonomiyle ilgili olan kısmı için ekonominin toplum üzerindeki etkilerine ileriki bölümlerde bakılacaktır. Ancak bu ilişkinin ne olduğu konusuna kısaca değinmek gerekirse şunları söylemek mümkündür: “Ekonomi ve sosyoloji arasındaki ilişki doğal bir ihtiyaç olarak doğmuştur. Ekonomik hayatın ve en basitinden en gelişmiş olanına kadar ortaya çıktığı zemin toplum veya cemaat tipi bir beşeri organizasyondur. Ekonomik faaliyetler, bireyin ve özellikle bireylerden meydana gelmiş bir yapının dışında düşünülemeyeceğine göre, ekonomik hadiseyi ele alan ekonomi ile toplumun bütününe eğilen sosyoloji arasında yakın bir ilişki olacaktır” (Erkal, 1983: 44-45).

Toplumların ekonomileri, toplumsal yaşamı ve toplumsal kuralların belirleyicilerindendir. Ekonomiyi de o toplumun kültüründen, dininden, tarihinden ve toplumsal yapısından ayırmak mümkün görünmemektedir. “İnsan ve içinde yaşadığı toplumun zihniyeti arasındaki yakın ilişki, iktisadi zihniyetin şekli bakımından da ipuçları vermektedir. Konuyu somutlaştırmak gerekirse, hisse senedi ve tahvile rağbet yerine gayrimenkule ve altına olan talep bir zihniyetin damgasını taşımaktadır. Diğer taraftan piyasa ekonomisi içinde yer alacak gücü kendinde bulamama, rasyonel hareket edememek, kısa dönemde spekülatif kolay karı sanayi sektöründeki uzun vadeli ve istikrarlı kara tercih etmek, iç piyasayı dış piyasaya tercih etmek, kapalı bir pazar içinde rekabetten uzak faaliyet göstermek, sürekli devlet sübvansiyonu arayışı içinde olmak, teşvik kredilerini ihracaat yerine gayrimenkul ve firma alımında kullanmak, üretim miktarı ve kalitesinden çok reklamdan fayda ummak, işletmelerde lüks ve israfı önlememek, stok malı eritebilmek için sendikayı greve zorlamak ve teşvik etmek, karı enflasyon oranında arttırmak istemenin yanısıra, sermaye arttırımından kaçınmak, karaborsa ve vergi kaçırmak gibi durumlarda zihniyetle ilgilidir” (Erkal, 1983: 47). Bu nedenle ticari bir faaliyet içindeki bir bireyin başarısızlığının kaynağını toplumun ekonomik ve sosyal yapısında aramak doğru bir yoldur. Toplumun bireyine kazandırdığı ekonomik

davranışlar, o bireyin bir ticari faaliyete giriştiğinde neler yapabileceğinin, ne derece başarılı olabileceğinin bir göstergesidir.

İntihar, toplumsal düzlemde bireyler arasında belirli etkileşimler neticesinde öğrenilebilen bir davranış olarak da kabul edilmektedir. Sembolik etkileşim modeli bu konuya vurgu yaparak, intiharın bir davranış biçimi olarak nasıl anlaşılması ve yorumlanması gerektiği üzerinde durmuştur. Sembolik toplum modeli ve yorumsama metodunu benimseyen idealist görüş, çeşitli sosyal teoriler tarafından hareket noktası olarak alınmıştır. Kendi aralarındaki çeşitli ihtilaflara rağmen, bunlar da bazı genel kabulleri paylaşmaktadırlar. İdealist meta-teorinin dayandığı temel ilkeleri şu şekilde özetlemek mümkündür:

- 1.Sosyal bilimler ile doğa bilimleri arasında esaslı farklar vardır. Çünkü insan sembolleri kullanabilen tek varlıktır. Bu yüzden sosyal bilimlerin amacı, kendi özel metodlarıyla sosyal gerçeği anlamaktır (Şentürk, 1996: 57).
- 2.*Anlama* sosyal gerçeği açıklama yöntemidir.
- 3.Sosyal gerçeklik, gözlenebilen ve ölçülebilen şeylerle ilgili *nicel* kavramlarla değil, yorumlama ve anlamayı mümkün kılan *nitel* kavramlarla bilinebilir.
- 4.Sosyal bilimler değer yargısından bağımsız değildir (Şentürk, 1996: 58).

Simgesel etkileşim terimi, Goffman'ınki gibi somut durumlarda sosyal davranışın anlamını yorumlamayı araştıran bir yaklaşım türüne atfedilmektedir. Bu konuyla yakından ilgili bir başka yaklaşım, *etnomedoloji*'dir. Harold Garfinkel ve diğerleri tarafından geliştirildiği şekliyle, etnometodoloji, yaşadıkları kuralları ve kategorileri yaratan ve olup bitene ilişkin kendi yorumlarını müzakere eden sosyal aktörleri görünür kılan yazılı metinlere ve davranışın ayrıntılarına odaklanır. Bu yaklaşımın açık bir örneği, Jack D. Douglas'ın *The Social Meanings of Suicide (İntiharın Sosyal Anlamları, 1967)* başlıklı kitabında bulunmaktadır (Aktaran: Bock, 2001: 275). Çeşitli sosyal gruptaki (sınıflar, dinler, uluslar) resmi intihar oranlarını incelemenin ve daha sonra da bu oranların sosyal nedenlerini yorumlamanın sosyolojide uzun bir geleneği bulunmaktadır. Örneğin, Roma Katoliklerine göre Protestanlarda daha yüksek bir intihar oranı olduğu görülür; bu farklılık, Protestan topluluklarında bireysel başarısızlıkları sözde bağışlama

eksikliğine ve Protestan'ın günaha karşı bireysel sorumluluğu vurgulamasına atfedilmektedir (Bock, 2001: 275).

Douglas, böyle yorumların geçersiz olduğunu çünkü intihar gibi belirli bir ölüm sınıflamasının toplumun tutumlarından kuvvetle etkilendiğini tartışmıştır. Protestanlar ve Katolikler arasında kendini yok etmenin gerçek oranları aynı olabilir ancak Katolik Kilisesi tarafından intiharın şiddetle kınanması, olasılıkla aileler, doktorlar ve diğer resmi görevlilerin şüpheli vakaları *kaza* veya *doğal* ölüm olarak sınıflandırmasına yol açar. Farklı intihar oranları bu yüzden nesnel *sosyal olgular* olarak değil, *müzakere edilen kararların* sonucu olarak görülür (Bock, 2001: 275).

Etnometodoloji, resmi istatistiklere dayalı tüm incelemelere ilişkin bazı sorular ortaya atmıştır. Özellikle fiziksel ve (Bock, 2001: 275) zihinsel rahatsızlıkların olası nedenlerini çözümlemek için kullanılan epidemiyoloji yöntemi, eleştirel şekilde yeniden incelenmelidir (Bock, 2001: 275).

İntihar olaylarının açıklanmasında Tönnies'in Türkçe'ye cemaat (*gemeinschaft*) ve cemiyet (*gesellschaft*) olarak çevrilen ayrımından da faydalanmak mümkün görünmektedir. "Tönnies'in uygulamalı çalışmalarının çoğu; suç, intihar, zihinsel hastalık ve gayri meşru çocuk gibisosyal problem türlerine dikkat çekici bir önem atfederek, bu değişimlerin sosyal ilişkiler üzerindeki etkilerinin anlaşılmasıyla ilgilidir" (Oberschall, 1965: 51-63'ten Aktaran: Kivisto, 2008: 124-125).

Tönnies'in bilinen *gemeinschaft-gesellschaft* ayrımının tablolastırılmış haline göre;

<i>Özellik</i>	<i>Gemeinschaft</i>	<i>Gesellschaft</i>
Bireysel bakış açısı	Ortaklık; bir gruba veya topluluğa bağlılık	Bağımsızlık; bireysellik
Sosyal ilişkiler	Samimi, yakın	Gayri-şahsi
Sosyal farklılaşma	Düşük	Yüksek
Anahtar kurumlar	Aile	Yönetim ve ekonomi
Coğrafi mahal	Köy	Şehir
Sosyal kontrol	Gelenek, din	Kanun, sözleşme

Gesellschaft modern toplumlara üstesinden gelinmesi gereken problemler yaratmıştır. Tönnies geçmişe dönmenin mümkün olmadığını düşünmüştür. Çağdaş toplumun gayri-şahsiliği kendi yöresel özelliklerinden birine yabancılaşması anlamına gelmektedir (Kivisto, 2008: 125). Gesellschaft'ın modern toplumlara yarattığı problemlerden olan kriz, yalnızlaşma/yabancılaşma ve intiharlar, modern toplumun devam edebilmesi için çözümleri gereken problemlerdendir. Elbette intiharlar insanlık tarihinin her döneminde ve hemen hemen her toplumda bir şekilde görülmüştür. Ancak intihar, modern toplumlarda bireyselleşme arttığından, bireyler arası dayanışma mekanizmaları zayıfladığından ve dayanışma paraya endekslendiğinden, diğer toplumlara göre daha fazladır.

Modern toplumların temel özelliklerinden biri olan bireycilik, XIX. yüzyılda, yenilik olgusuna tepki olarak ortaya çıkan bir kavramdır. Bu kavram o zamandan beri, çok farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Bir taraftan, sıkı koşullardan ve toplumsal kısıtlamalardan bağımsız olmakla ilgili olduğunda, genellikle olumlu bir hava içerisinde tanımlanmıştır. Diğer taraftan o, karşılıklı bir sorumluluk duygusunun yokluğunda ve diğerlerinden ayrılmada başı çekiyor görüldüğü için bazen olumsuz terimler içerisinde değerlendirilmiştir. Genellikle, bireyciliğin modern dünyanın ayırt edici niteliklerinden biri olduğu kabul edilmektedir. Çünkü insanlar çoğunlukla, geleneksel toplumlar tarafından maruz bırakıldıkları kısıtlamalardan kendilerini kurtarmaya çalışmaktadırlar. Bireyciliğin, köklerini kültürden ve toplumun sosyal psikolojisinden aldığı kadar yeni ahlaki düzenin temellerinden de alması gerektiği varsayılmaktadır (Kivisto, 2008: 113-114).

Bireycilik konusunda ilk çalışanlardan olan Tocqueville, modern öncesi toplumlarda yaşayan insanların her zaman topluluğun çıkarlarını korumak için hareket etmediğini anlamıştır. O, toplum ve birey arasında modern öncesi dönemde var olan ilişkiyi romantikleştirmemiştir. İnsanların kimliklerinin kolektif bir kimliğe daha fazla bağlı olması gerçeğine rağmen, pek çokları kendi toplumlarıyla ilgili olarak yanlış yapacaktır. Tocqueville ayrılan, geri çekilen veya egoizm gibi daha büyük toplumsal çıkarlara açıkça meydan okuyan insanların bulunduğu gönderme yapmıştır ve demokrasi çağının tarihi olarak doğal, kendine özgü ürünü olan bu ikinci kavramı tanımlama girişiminde onu bireyciliğe yakın bir yere koymuştur (Kivisto, 2008: 118). Ancak Tocqueville, bireyciliğin egoizmle karıştırılmaması için

bireyciliğin anlamını açıkladığı ve bu iki terimi birbirinden ayırma ihtiyacı duyduğu görülmektedir.

Egoizm bir kimsenin her şey için kendisini tercih etmesi ve her şeyi kendi açısından düşünmesine yol açan tutkulu ve abartılı bir kendini sevmidir. Bireycilik, bir durgunluk ve her vatandaşın kendini arkadaş çevresinden izole ederek ailesi ve yakın arkadaş dairesi içine çekme hissi olarak düşünülmüştü; beğenisine göre şekillenmiş bu küçük toplumla birlikte kişi, kendisiyle ilgilenmek için daha büyük toplumu memnuniyetle terk edecektir (Tocqueville, [1853] 1969'dan Aktaran: Kivisto, 2008: 118).

Bireycilik modern toplumlarda desteklenen, girişimciliğin, özgür ve bilimsel düşüncenin “olmazsa olmazı” olarak görülen ve toplumsal gelişmenin sağlayıcılarından biri olarak değerlendirilen bir olgudur. Ancak bu denli desteklenen bireyciliğin, rekabetin aşırı artması ile bencillikle karıştırılması bir takım ahlaki sorunları ortaya çıkarmasının yanında intihar sorununu da arttırması kaçınılmazdır.

Böylece bireycilik, bireyi tek başına bırakan bir sosyal durum olarak ortaya çıkmayacaktır. O, yabancılaşma ya da Philip Slater'in “yalnızlığı gerçekleştirmeye çalışma” dediği şey de değildir. Aslında, bireycilikte birey sevdiği birileri ile olan yakın duygusal bağlarını ilerletmek ve geliştirmek durumundadır. Tocqueville'in burada ifade ettiği mesele, daha büyük toplumlarda kendilerine geri dönen, yükümlülükleri arkadaş çevrelerinden öteye geçip tanımadıkları insanlara doğru ve daha soyut varlığa, ulusa uzanan insanların vatandaşlık görevlerini benimsemeyi reddetmeleridir (Kivisto, 2008: 118-119).

Bu tez anlayıcı-açıklayıcı bir araştırmadır. İlk etapta, araştırmanın kapsamıyla ilgili bugüne kadar yapılmış ulaşılabilen tüm yerli ve yabancı bilimsel çalışmalar taranmıştır. Yapılan literatür taramasının sonuçları teorik olarak ele alınıp tezin kuramsal ve yöntemsel çerçevesi sağlamlaştırılmıştır.

Tezin araştırma sürecinde intihar konusunda dünyada ilk bilimsel çalışmayı yapmış olan Durkheim'in intiharla ilgili çalışmaları da göz önünde bulundurulmuş ve temel çıkış noktalarından biri olmuştur. Bunun yanında Max Weber'in “yorumlu anlama” yaklaşımından da yararlanılmıştır.

Ulaşılabilen örneklerle ilgili verilerin toplanması, DİE ve 2005'ten sonra TÜİK'in intiharlarla ilgili yayınladığı istatistiklerden, basın yer alan intihar ve intihar

girişimi haberlerinden ve görüşme tekniği ile olmuştur. Görüşmelerde gerekli ortam sağlanmış ve kişilerden izin alınarak ses kaydı yapılmış ve not tutulmuştur (her görüşmecinin ses kaydına izin vermediğini burada vurgulamak gerekir). Toplanan veriler önce her görüşme için analiz edilmiş, daha sonra tüm görüşmelerin verileri karşılaştırmalı olarak analiz edilmiştir. Analizlere basına yansıyan aynı sebepten intihar ve intihar girişimleri de dâhil edilerek, bunlar da araştırma için önemli bir veri olarak değerlendirilmiştir. Dolayısıyla tezin araştırma sürecinde elde edilen üç farklı veri, üç farklı başlıkta ve teknikte analiz edilmiştir.

Bilimsel araştırma için en önemli unsurlardan biri, araştırma için seçilen yöntemdir. Yöntemi iyi belirlenmiş bir araştırma, temeli sağlam atılmış bir bina gibidir. Bu nedenle ilk olarak araştırma için bir yöntem belirlenmeye ve açıklanmaya çalışılmıştır.

İntiharın ve intihar girişimlerinin toplumsal yapı, toplumsal ve ekonomik değişme ile ilişkisi bu kuramların önerdiği yöntem ve teknikler ile saptanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla görüşmeler, intihara girişmiş bireylerin kendileri ile; intihar eden bireylerin ise aile bireyleri ile yapılmıştır. İntihar girişimine veya intihara götüren sebepler en ince ayrıntısına kadar tespit edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmadaki amaç, bireylerin gerçekleştirdikleri intihar ve intihar girişimlerindeki toplumsal ve ekonomik etkenlerin ortaya çıkarılmasıdır. Bu şekilde sosyo-ekonomik etkenlerin intihar ve intihar girişimleri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

İntihar toplumsal bir olgu olarak (Tolan, 1981) sebepleri ve sonuçları itibariyle disiplinler arası çalışmaya uygun ve gerekli bir çalışma alanıdır. Türkiye’de özellikle intihar konusunda disiplinler arası bir çalışma ortamı henüz oluşmamakla birlikte, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Merkezi’nin bu yönde ciddi çabaları dikkati çekmektedir. Ayrıca Türkiye’de en çok intihar olayları olan Muğla’da Valilik tarafından Muğla Üniversitesi akademisyenlerinin katılımıyla oluşturulan “Muğla İli İntihar Araştırma Komisyonu’nun çalışmalarından ve deneyimlerinden de yararlanılacaktır. Araştırmanın her aşamasında adı geçen merkezle ve komisyonla iletişim ve danışma halinde çalışılmaya özen gösterilmiştir.

Literatür taraması sonucu ortaya çıkan bilgiler ile alan araştırmasında ortaya çıkan veriler ve sonuçlarla araştırma tamamlanmıştır.

IV. TEZİN VARSAYIMI

Tezdeki temel varsayım;

“Ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlık yaşadıklarında intihar etmeleri veya intihara girişmelerinde toplumsal ve ekonomik faktörler etkindir ” şeklindedir.

Alt varsayımlar ise;

“Ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlıkla yüzyüze geldiklerinde diğer sosyal gruplara göre kaybedecekleri daha fazla şey olduğundan intihar eğilimi daha yüksektir.”

“Ticari başarısızlık gösteren bireylerin yaşadıkları sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik çöküntünün derinliği bulundukları toplumsal statüden dolayı daha fazladır.”

“Ekonomik krizler ticari başarısızlığı, ticari başarısızlıklar ise intihar ve intihar girişimlerini arttırmaktadır.”

“Ticari başarısızlık sonucu intihara girişen yada intihar eden bireylerin etrafında toplumsal ilişkiler ağı ve desteği zayıftır.”

“Ticari başarısızlık sonucu intihara girişen bireylerin sonraki hayatlarında topluma katılmaları ve normal hayatlarına dönmeleri zor olmaktadır” şeklindedir.

V. TEZİN SINIRLILIKLARI

Araştırmanın örneklemini belirlemek için gerekli olan istatistiksel bilgilere ulaşmak bürokratik işlemlerden dolayı uzamıştır. Ayrıca intiharın hâlâ kimi çevrelerce tabu olarak görülmesinden dolayı hiçbir yerden maddi destek alınamamış, tüm masraflar yazar tarafından karşılanmıştır. Bu durum daha fazla kişiye ulaşmayı engellemiştir. İstatistiksel verilere ulaşmakta yaşanan sıkıntılar ve ekonomik destek bulunamaması intihar konusundaki araştırmaların daha geniş kapsamlı ve çözüm

sağlayıcı olmasının önünde en büyük engellerdir. Toplumda ve resmi makamlarca intiharın önemi ve toplumsal gerçekliği henüz tam olarak anlaşılamamıştır.

Araştırmanın örnekleminin önemli bir kısmını kapsayacak olan intihar etmiş bireyler yaşamlarını yitirdiklerinden, birinci ağızdan bilgi almak imkânsızdır. Bu durum verilerin doğruluğu açısından sorun yaratmıştır. İntihara girişmiş bireylerin bir kısmı, intihara girişmeden önceki hayatlarındaki düzey kadar olmasa da normal hayatlarına dönmeyi başarmışlardır. İntihar ve intihar(a) etmiş/girişmiş bireylere karşı toplumsal önyargılar bulunmaktadır. İntihara giriştikten sonra bir iş bulup hayatını düzene sokan bireyler iş ilişkilerinin ve sosyal hayatlarının bundan etkilenebileceği gibi nedenlerle görüşmekten kaçınmışlardır.

Bir diğer sorun da ticari başarısızlık yaşamış bireylerin özellikle borçlarından kaynaklı olarak hapis cezası almış olmaları, bu yüzden ya hapse girmiş ya da girmemek için gizleniyor olmalarıdır. Bu soruna ek olarak, bazılarının da tefeciler, mafya veya diğer borçlularından korunmak ya da yakalanmamak için gizlenmeyi tercih ediyor olmalarıdır. Bunun için yurtdışına çıkmış olanlar da bulunmaktadır. Bu sorunlar nedeniyle de görüşmeyi kabul edenlerin sonradan bazıları güvenlik gerekçesiyle vazgeçmişlerdir. Görüşme yapıldıktan sonra da vazgeçenler olmuştur. Bunlardan birisi, verdiği bilgilerin kesinlikle gizli tutulacağı, “istediği takdirde yazılı garanti verileceği” söylenerek ikna edilmiştir.

Tezin örneklemini için seçilen bireylerin yukarıda sayılan veya başka çeşitli nedenlerle adreslerini ve iletişim bilgilerini değiştirmiş oldukları tespit edilmiştir. Bu nedenle belirlenen örneklemin önemli bir kısmına ulaşmakta sorunlar yaşanmıştır. Bu sorun araştırma sürecinin uzamasına neden olmuştur.

İstanbul dışında görüşme yapılmasında bir takım sorunlar çıkmış; özellikle adres ve iletişim bilgilerine ulaşmak çok zor olmuştur. Bu nedenle örneklemin büyük çoğunluğunun İstanbul’dan alınması zorunlu olmuştur.

1. BÖLÜM

KAVRAMSAL VE TEORİK ÇERÇEVE

Bilimsel bir araştırma için kavramlarının anlaşılır, genel geçer, anlam konusundaki tartışmaları en aza indirecek şekilde olması arzu edilen, beklenen bir sonuçtur. Bu araştırma içinde kullanılacak olan temel ve alt kavramların açıklanacağı bu bölümde, kavramların açıklanmasının yanında kavramlarla ilgili yaklaşımlara, teorilere ve kuramlara da yer verilerek kavramların daha anlaşılır ve geçerli olmasına çalışılacaktır. Açıklanacak temel kavramların başında intihar girişimi, intihar ve ticari başarısızlık yer almaktadır. Bu kavramlar açıklanırken dünyada ve Türkiye’deki literatürde nasıl yer aldıkları, alt kavramlarının ne olduğu da bilimsel dayanaklarıyla birlikte verilmeye çalışılacaktır.

Kavramlar, teorik ve kuramsal yaklaşımlar birlikte ele alınırken, okuyucu araştırmanın yöntem ve tekniklerine ilişkin delilleri daha somut bir şekilde görebilme olanağını da bulmuş olacaktır. Çünkü kavramların ele alınışının, kullanılan teorik ve kuramsal yaklaşımların araştırmanın yöntemiyle doğrudan ilişkili olduğu düşünülmektedir.

1.1. Kavramsal-Tarihsel Boyutuyla İntihar Girişimi ve İntihar

Bir kişinin kendi hayatına son verme eylemi olan intihar ile bunun sadece girişim aşamasında kalması, ölüm olayının gerçekleşerek hayatın son bulmaması anlamına gelen intihar girişimi tüm yönleriyle ve sonucu itibariyle travmatik bir eylemdir. Bu eylemlerin travmatik olması sadece eylemi gerçekleştiren kişi için geçerli değildir. Eylemde geride kalanlar, olayı duyan ve görenler de intihar olaylarının sonuçlarından etkilenirler. Bu yüzden intihar olaylarının önlenmesi çalışmaları bir halk sağlığı sorunu olarak da görülmeli ve soruna multidisipliner bir yaklaşımla çözüm aranmalıdır.

Tarih boyunca bir kişinin kendini öldürmesi diğer insanları derinden etkileyen bir davranış olmuştur. Bu yüzden insanlar cezalandırılmış, dinler kendini öldürme davranışını kınayan ve yasaklayan uygulamalar getirmiştir. Bugün konunun

hâlâ tabu oluşu bu tarihsel uzantının bir sonucudur. Bu sonuç, konunun açıkça ve bilimsel boyutta ele alınmasını engellemektedir. İntihar konusu utanç, huzursuzluk, suçluluk duyguları ile beraberdir ve dolayısıyla gizlenir, kaderci bir yaklaşımla karşılanır. Bu ise araştırma, tespit, tedavi ve önleme çalışmalarının sınırlı kalmasına neden olmaktadır(Sayıl, 2008: 53).

İnsanlar olumsuz duygular, ölüm, yaşamın anlamını sorgulama gibi olumsuz buldukları konulardan uzak kalmak isterler. Ölümü sorgulamaktan kaçınılır ve intihar konusu doğal içgüdüsel korunma yaklaşımı içinde korkuyu bertaraf etmek için görmezden gelinir. Bütün kültürler ölüm korkusuna karşı çeşitli örf ve adet sistemleri oluşturmuşlardır. Bilinçli ya da bilinçdışı intiharı konuşmak ve bir yardım çağrısı olarak buna duyarlı olmak konusunda da bir duyarsızlık geliştirmişlerdir (Sayıl, 2008: 53). Bu yüzden insanın kendi hayatına isteyerek ve bilinçli olarak son vermeye çalışması veya son vermesi pozitif bilimlerin ve tıbbın anlamakta zorlandığı, tam anlamıyla çözemediği bir sorun olarak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. İnsanın kendisine bahşedilen ve bir daha geri kazanımı mümkün olmayan hayatını, kendisinin yok etme isteği, bilimin ve tıbbın olduğu kadar insanların da ilgisini çekmektedir. Bu konuda çok çeşitli tartışmalar bulunmaktadır. Bu bölümde kavramların tanımlarının yanında kişilerin kendi hayatlarını sona erdirmeye (intihar) isteklerine yönelik kuramsal yaklaşımlar da ele alınmıştır.

İnsanın kendisine sorduğu en anlamlı ve kendisi açısından da bir o kadar tehlikeli bulunan soru “olmak ya da olmamak” şeklinde özetlenebilecek bir sorudur. Neden insan kendisini yok etmek ister? Bu soru da bilim insanları için temel sorulardan biridir. Sosyolojinin sorduğu temel soru ise, bir insanı kendi hayatına son vermeye iten toplumsal koşullar/sebepler nelerdir? Bu soruya bağlı olarak sosyolojinin cevaplamaya çalıştığı diğer soruları şu şekilde çoğaltmak mümkündür:

- *Bir bireyin akli dengesini yitirmesi, psikolojik bunalıma girmesi, çaresiz bir hastalığa yakalanması ya da psikiyatrik hasta olması neticesinde yaşamına son vermek istemesi, o intiharda toplumsal bir nedenin olmadığını söylemek için tek başına yeterli midir?*

- *Bütün bu sorunları yaşayan herkesin kendisini öldürmeye kalkmamasını nasıl açıklamak gerekir? Neden bu tür sorunları yaşayanların sadece bazıları intiharı seçmektedir?*
- *İntiharı bir çıkış yolu olarak gören insanları zayıf kişilikli insanlar olarak görmek mi gerekir?*
- *Eğer bu şekilde kabul edilecekse, intiharı seçen insanların zayıf kişilikli olmasının nedeni veya nedenleri nelerdir?*
- *Araştırma konusuyla da ilgili olarak sorulacak olursa neden ticari başarısızlık gösteren insanlar intihar yolunu seçer? Bu insanlar ekonomik ilişkilerini ve gelirlerine bağlı olarak toplumsal statülerini kaybetmeselerdi hayatlarının herhangi bir döneminde daha farklı bir sorun karşısında da intiharı seçebilirler miydi?*

Bunun yanında önemli bir sorunun da, “ticari başarısızlık gösteren tüm insanlar neden intihar etmeyi tercih etmemesine rağmen bazılarının tercih etmesi”dir.

“İntihar; birçok faktörün birbirini etkilediğini gösteren karmaşık davranışlara tipik bir örnektir. Ruhsal bozukluklar, madde kötüye kullanımı, çocukluk dönemlerine ait travmalar, sosyal yalıtılmışlık, ekonomik güçlükler, ilişki kayıpları, umutsuzluk, dürtüsellik gibi faktörler riski arttırmaktadır. Risk faktörlerinin çok sayıda ve çeşitli olması nedeniyle yalnızca bir disiplin veya mesleğin intihar davranışının üzerinde tüm yönleriyle çalışabilmesi mümkün değildir. İntiharı önleme çalışmalarının oldukça kapsamlı, interdisipliner ve multisektörel olmasının gerekliliği Dünya Sağlık Örgütü’nün 2001’deki raporunda açıklıkla belirtilmiştir” (Alptekin ve Duyan, 2009: 91). Bu nedenle intihar ve intihar girişimi olaylarının azaltılması, sorun karşısında çözüm üretilmesi disiplinler arası bir dayanışmayı şart koşmaktadır. Bu amaçla sosyoloji, sorunun toplumsal kaynaklarının, nedenlerinin ortaya konmasında büyük olanaklara sahiptir.

1.1.1.Toplumsal Bir Eylem Olarak İntihar

İntihar sorunuyla ilk ilgilenen kişi bir sosyologdur (Emile Durkheim), dolayısıyla ilk bilim de sosyolojidir. Her şeyden önce intihar bir davranış, hatta toplumsal bir davranıştır. Sadece bu yüzden bile sosyolojinin ilgi duyduğu bir konudur. Weber’e göre sosyoloji, “toplumsal davranışı yorumlayarak anlamak ve bu yolla davranışı kendi akışı ve doğurduğu tesirlerle birlikte sebeplerini ortaya koyarak açıklama yapmak isteyen bilimdir. *Davranış* (ister dışa vurulmuş, ister içsel bir fiil, ister suskun kalma veya göz yumma olsun) davranışta bulunan kişi veya kişilerin sübjektif bir anlam vererek sergilediği insani tavırlardır. Toplumsal davranış ise, (davranışta bulunan kişi ya da kişilerce) gözetilen sübjektif anlam çerçevesinde, başkalarının tavırlarına izafe edilen ve kendi akışı içinde bu tavırlara yönelmiş olan bir davranış tarzıdır” (Weber, 2004: 13-14).

İntihar hem toplumsal bir olgu, hem de Weber’in bakış açısıyla bakıldığında bir toplumsal eylemdir. Toplumsal bir olgu olması, onun ancak toplumsal bir yaşamın olduğu bir ortamda bir anlamının ve karşılığının olmasından ileri gelir. Toplumsal bir eylem olması da toplumsal bir olgu olmasıyla ilgilidir. Max Weber’e göre bir davranışın toplumsal eylem olabilmesi için eylemde bulunan kişi veya kişiler, çevresinde bulunan kişilerin eylemlerini, onların varlıklarını dikkate almak zorundadırlar. Aynı fiziksel mekânda bulunan kişilerden birinin eyleminin diğerleri için bir anlamı, simgesel bir değeri olmalıdır. Aynı biçimde diğerlerinin yanıt biçiminde olan karşı-eylemlerinin bu kişi için de bir anlamı, simgesel bir değeri olmalıdır. Toplumsal eylem içinde olan kişiler, algıladıkları eylemin kendilerini etkilediklerini belirtmelidirler (Aktaran; Sayın, 1994: 17-18).

Toplumsal bir olgu ve toplumsal bir eylem olan intihar, biyolojik, psikolojik ve sosyolojik kökenleri olan karmaşık bir insan davranışıdır. Araştırmacıların karşısına intihar düşüncesi, intihar girişimi ve tamamlanmış intihar olarak çıkabilir ve zorlama yaratan yaşam koşullarına karşı tepki veren normal kişilerden ağır ruhsal rahatsızlıkları olan kişilere kadar geniş bir yelpazede görülebilmektedir (Özgüven, 2008: 1).

1996–2002 yılları arasında Avrupa’nın 38 ülkesinden elde edilen verilerde 150.000’den fazla intiharın gerçekleştiği görülmektedir. Dünya Sağlık Örgütü

(DSÖ), 2000 yılında tüm dünyada yaklaşık bir milyon kişinin intihar sonucu kendi yaşamlarına son verdiğini belirtmektedir. Bir başka deyişle her 40 saniyede bir kişi intihar ederek ölürken her üç saniyede bir kişi de intihar girişimde bulunmaktadır. Yine Dünya Sağlık Örgütü'ne göre, son 45 yılda tüm dünyada intihar oranları % 60 artmıştır. İntihar, günümüzde tüm ülkelerdeki ölümlerin ilk 10 nedeni arasında sayılırken; intihar girişimlerinin ortalama olarak 30 kat daha fazla olduğu bilinmektedir. Dünya Sağlık Örgütüne göre her yıl 30-60 milyon kişi intihar girişiminde bulunmaktadır. Bütün ölümler içerisinde intiharlar, genç ve orta yaş grubunda (özellikle erkeklerde) ölümle sonuçlanan kazalar kadar önemli yer tutmaktadır (WHO, 2006 ve 2008). Türkiye'de ise TÜİK'in 2009 yılı verilerine göre yaklaşık her üç saatte bir kişi intihar ederek ölmektedir.⁵

İnsan hem kendi gözünde, hem de toplumun gözünde tabu sayılan, kendine karşı olabilecek kastını gizlemeye çalışmaktadır. Ölüm diğer canlılardan daha çok insana özgü bir olgudur. Aynı şekilde bir ölüm biçimi olan intihar da insana özgüdür ve tüm diğer ölümler gibi doğal karşılanmalıdır. Her ne kadar işin içinde benliğe dönük bir kasıt olmuş olsa da, intihar olgusu da hayatın bir yönü olarak ürkmeden ele alınabilmelidir. Nezahat Arkun, bu tabuların yıkmakla aşılabileceği düşüncesindedir. Hemen hemen her örgensel varoluş bilinçli veya bilinçsiz olarak birden fazla aksiyon haline dönüşmeyen intiharla yüz yüze gelmiş, bunların içinden bir kısmı da intiharı gerçekleştirmiştir (Han, 1997: 17).

Suicidum⁶ kelimesi Fransa'da 18. yüzyılda kullanılmıştır. Türkçeye ise Tanzimat Dönemi'nde girmiştir. Ne Vankulu Lügati'nde (1170), ne de Burhan-ı Katı'da (1287) bu sözcüğe rastlanmamaktadır. Batı dillerinde romanlarda görülen *suicide* sözcüğüne karşılık Tanzimat'ta Türkçeye çevrilen eserlerde *kendini katletmenin* yerine *intihar* kelimesi kullanılmaya başlanmıştır. Bu sözcük Arapçada *kurban* demek olan *nahr*'dan meydana gelmiştir. Kendini katletme, kendini öldürme anlamına gelen intiharın tanımı pek de basit değildir ve uzun tartışmalara yol açmıştır. Littré'ye göre *intihar* kendini öldüren insan eylemidir. Bu tanıma göre, kaza ile zehir içen insanın ölümü de intihardır. Durkheim ise bu tanıma bir koşul koymuştur ve kaza ile olan intihar şeklini tanım dışı bırakmıştır (Arkun, 1978: 25).

⁵ Hesaplama yazar tarafından yapılmıştır.

⁶ Latince, *Sui*: Kendi, *Cadere*: Öldürmek demektir (Arkun, 1978).

Durkheim, intiharı, “ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir eylemin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm olayına intihar denir” şeklinde tanımlamaktadır (Durkheim, 2002: 25).

Arkun’a göre; “çoğu zaman intihar, olumlu ve şiddetli bir eylemin (action) sonucu sayılmakla beraber, yememek gibi devamlı olumsuz bir davranış da aynı sonuca götüreceğinden, bu olumsuz eylemin belirtilmesi yerindedir. Olay kahramanının bu sonucu meydana getireceğini bildiği halde bu işi yapmış olması Durkheim’ın tanımında ayrıca belirtilmiştir. Bu koşulla, kaza ile meydana gelen ölümlerle, bunak ve bazı hastaların sonu ölüm olduğunu kestirmeksizin yaptıkları hareketler tanım dışı bırakılmış olur” (Arkun, 1978: 26). Yine Durkheim, dinsel, kültürel vb. nedenlerle doğrudan, ya da dolaylı olarak kendini öldürmeye cesaret edemeyenlerin ölüm cezasını gerektiren bir davranışta bulunanlarını da intihar etmiş saymaktadır (Arkun, 1978: 26).

Halbwachs ve Delmas, Durkheim’ın tanımını fazla geniş bulmuşlardır. Zira bu tanıma göre kendilerini gerçek bir tehlikeye atan kişilerin davranışını da intihar saymak mümkün olmaktadır. Bazı kâşiflerin, gezginlerin, cambazların, savaş pilotlarının, cesur savaşçıların, tehlikeli sporlarla uğraşanların yaptıkları işlerden dolayı sonlarının ölümle bittiği çok olmaktadır. Bununla beraber bu şartlarda meydana gelen ölüm, yine de intihar sayılmamaktadır (Aktaran; Arkun, 1978: 26). Arkun, Durkheim’ın intihar tanımındaki fazlalıkları atıp, kesin bir intihar tanımına ulaşmak için Delmas’ın sorgulamalarından oldukça yararlanmıştır. Delmas’tan önce Halbwachs Durkheim’ın tanımında eksik bıraktığı “ölüm niyeti veya kararından” söz etmiş ve “kendini öldürmek niyetiyle olayın kurbanı tarafından yapılan bir eylemin sonucu olan her ölüm intihardır” (1978: 26) demiştir.

Delmas bundan başka sağlıklarına ciddi zararlar veren hareketleri yapan hastaları ele almıştır. Hastalara doktorları, bazı davranışların yaşamlarına mal olabileceğini belirtmesine rağmen, hastalar doktorlarını dinlememekte ve yapılmaması tavsiye edilen davranışı yapmaktadırlar. Bu durum bir intihar olarak kabul edilmemelidir. Nihayet Sokrates’in ölümü de Durkheim’a göre intihardır. Ancak Halbwachs Durkheim’ın tanımına *fedakârlık olmayan ve kasıtlı ölüm koşulunu* ekleyerek ahlak yönünden veya kasıtsız olan ölümleri intihar tanımın

dışında bırakmıştır (Aktaran; Arkun, 1978: 26-27). Delmas, bu tanımı da fazla geniş bulmuştur. Ona göre, “intihar, bir seçmeyi, bir ölüm iradesini ifade etmektedir. Sokrates’in ölümü bir intihar değildir. Zira Sokrates, ölümle yaşamak arasında tam özgürlük içinde bir seçme hakkına sahip olmamıştır. Şiddetli bir ölüme karşılık, bireyin kendisine nispeten daha yumuşak görünen bir ölüm şeklini seçip kendisini öldürmesi intihar olarak değerlendirilemez. Bu nedenle Delmas’a göre intihar *aklı başında bir insanın, yaşamakla ölmek arasında bir seçeme yapabileceği halde, her türlü ahlak baskısı dışında ölümü seçip kendini öldürmesidir*” (Aktaran; Arkun, 1978: 27).

İntihar kavramıyla ilgili çok çeşitli tanım ve yaklaşımlar bulunmaktadır. Her tanım bir yaklaşımı da beraberinde getirmektedir. Tanım ve yaklaşımlar ne olursa olsun, sonuç itibarıyla kişinin kendisini öldürmesi, yok etmesi gibi genel bir anlamı olan intiharın tanımlanması/açıklanması o kadar da basit değildir. İntihar olgusunun psikolojik, ekonomik, tıbbi, hukuksal, felsefi, dini, ahlaki ve sosyolojik olmak üzere çok çeşitli boyutları bulunmaktadır. Her boyut intihar kavramına ayrı bir anlam yüklemekte ve ona göre bir tanımlama yapmakta ve açıklama getirmektedir. Aşağıda ele alınan farklı tanımlar ve yaklaşımlarda bunu görmek mümkündür.

İntihar olgusu, kendini öldürme davranışını gerçekleştiren kişinin kendisine ve çevresine olmak üzere iki yönlü etkiye bulunmaktadır. Bu davranış öncelikle kişinin ruhsal yapısını etkilemektedir. İntihar girişiminden daha önce başlayan ruhsal yapıdaki değişmelerin en belirgin özelliği kişinin kendisine ve çevresine yabancılaşmasıdır. Eylem ister bir ilişki kurma isteğini dile getirsin, ister konumu değiştirme amaçlı olsun, ister bir çağrı, ister bir uyarı, isterse bir ileti olarak anlaşılsın eylemin çevreye etkisinin şiddeti değişmemektedir. Girişimin gösteri amaçlı olması da etkisinin şiddetini azaltmamaktadır (Odağ, 2002: 68–69).

Bireyin kendi yaşamına herhangi bir sebeple kendi isteği ile son vermesi şeklinde özetlenebilecek (Oktik, Top, Sezer ve Bozyer, 2003: 2) intihar kavramıyla ilgili birbirine yakın anlamlarda çeşitli tanımlar bulunmaktadır. İntihar konusunda ilk kapsamlı ve sosyolojik araştırmayı yapan, intiharı toplumsal bir olgu olarak gören Durkheim’a göre, “ölen kişi tarafından ölümle sonuçlanacağı bilinerek yapılan olumlu ya da olumsuz bir eylemin doğrudan ya da dolaylı sonucu olan her ölüm

olayına intihar” denir (2002: 25). Ancak Durkheim’in tanımı bu kadarla sınırlı kalmamaktadır. O, intihar olayının arkasında toplumsal nedenlerin/hazırlayıcıların olduğunu ileri sürerek, toplumsal oluş tiplerine bağlı olarak intiharı üç gruba ayırmaktadır. “Durkheim, intihar adlı eserinin birinci kitabında, *toplumsal olmayan* olaylar (delilik, sarhoşluk, ırk, soyaçekim, iklim, ısı, taklit vb.) ile intihar arasında herhangi bir ilişkinin bulunmadığını göstermeye çalışmıştır. İkinci kitapta ise, *toplumsal bir olayın nedeni gene toplumsal bir olayda aranmalıdır* kuralına dayanarak, intiharın nedenini psikolojik ya da doğal çevrede değil, gene toplumda aramıştır (Aktaran; Kösemihal, 1971: 85–86).

Yine Tolan’ın aktardığına göre Durkheim için intihar, “nedenleri yadsınamayacak kadar toplumsal olan kişisel bir olgudur. Bu olgunun nedenlerini belirleyen güçler, belirli bir toplumda oluşan ve intihar dürtüsü yaratan akımlardır. Her intihar olayının temelinde yatan bu toplumsal akımlar kuşkusuz bireylerin tümü üzerinde aynı etkiyi göstermeyecektir. Eğer bireylerden sadece ufak bir bölümü intihar ediyorsa bunun nedeni ruhsal yapıların özelliği, sinir sistemlerinin zayıflığı ya da nevrotik bozukluklar olabilir. Ama gerçekte intihar dürtüsünü yaratan aynı toplumsal koşullar bunun psikolojik temelini de hazırlamaktadır; zira modern toplumun koşullarında yaşayan insan, ince ve kolayca etkilenebilir bir duyarlılığa sahiptir. İntiharın gerçek nedeni olan bu toplumsal güçler bir toplumdan diğerine, bir gruptan başka gruba, bir din veya mezhepten bir başkasına değişiklik gösterebilir. Ama önemli olan bireyden değil, grup veya toplumdan kaynaklanmış olmalarıdır” (Tolan, 1981: 24).

Durkheim, intihar gibi toplum ve bireyler üzerinde fazlasıyla etkisi olan bir olgunun toplum ve devlet nezdinde öneminin göz ardı edilmesini eleştirirken; “bilimin el attığı her konuya bir saygınlık kazandırdığını” eklemektedir. Ona göre; “sorun hiç de eylemin ahlaksallığı değil, böyle bir karamsarlığı yaratan toplumsal koşullardır” (Aktaran; Alvarez; 2007: 82).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) intiharı, “kişi tarafından ölümcül sonucu kesin olarak bilinen veya umut edilen isteyerek kendini öldürme eylemi” olarak tanımlamaktadır (http://www.searo.who.int/en/Section1174/Section1199/Section-1567/Section1824_8076.htm). Türkiye’de intiharlarla ilgili olarak veri sunan, yıllık

intihar istatistiklerini yayınlayan kuruluş olan Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)’e göre “intihar, psikolojik olarak rahatsız olan kişinin istemli olarak yaşamına son vermesi olup kendisine yönelik bir saldırganlık halidir. Bu nedenle, intihar olayı bir düşünce, bir eğilim ya da bir girişim sonucu ortaya çıkmaktadır.” TÜİK’in yaptığı tanımı kimlere yaptırdığı bilinmemektedir ve ayrıca tanımın devamında aşağıdaki açıklamalar yer almaktadır:

“Toplumun sosyal ve ekonomik yapısının önemli göstergelerinden biri olan intihar; çeşitli psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel faktörlerin etkisinde olan çok değişkenli bir olaydır. Bu nedenle, intihar stres yaratan yaşam koşullarına karşı tepki veren normal kişilerden, ağır ruhsal rahatsızlıkları olan hastalara kadar geniş bir kitlede görülebilmektedir” (DİE, 2003: VII), (TÜİK, 2009).

Tanım ve açıklama incelendiğinde ortaya çıkan çelişki, olayın sosyolojik yanının tanımda hiçbir şekilde yer almaması ve intihar eden her bireyin mutlaka psikolojik olarak rahatsız olması zorunluluğu kendisini göstermektedir. Oysa Türkiye’deki kapsamlı intihar çalışmalarını yapan Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve Araştırma Merkezi’nin kurucularından ve uzun süredir başkanlığını yapan Prof. Dr. Işık Sayıl’a göre “intihar, *kişinin özbenliğine yönelmiş bir saldırganlık* halidir. İnsanın kendi varlığına yönelik bu saldırısı için mutlaka ruhsal bir hastalık hali söz konusu olmamaktadır. İntihar davranışı aynı zamanda bir yardım çağrısıdır (2000; 165). Sayıl’ın sözünü ettiği “yardım çağrısı”nı toplum içinde yaşayan her bireyin gereksinim duyabileceği bir durum olarak görmek gerekir. Toplumun, bireylerin sosyal çevrelerinin bu yardım çağrısını nasıl algıladığı ve ne derece karşılık verdiği konusu, intiharın sosyolojik boyutunu ortaya çıkarmaktadır.

Montesquieu, *Yasaların Ruhu*’unda intihar eyleminin farklı ırklara mensup toplumlara ve farklı iklim koşullarına göre farklılık gösterdiğinden bahsetmiştir (Aktaran: Alvarez, 2007: 87). Ancak Alvarez bu yaklaşıma karşıdır. Ona göre, “intihar ulusal bir tepki olarak algılandığı her yerde doğal olarak gülünçleşmektedir” (2007: 87). İntiharın tanımı ve yaklaşım ne olursa olsun üzerinde ortaklaşa bir kanıya varılan durum şudur: “intihar anormal koşullara gösterilen normal bir tepkidir” (Alvarez, 2007: 86).

Durkheim, intiharlara - gerçekçi, kuramsal ve bilimsel yöntemlerle yaklaşan ilk bilim insanıdır. Ondan öncesinde de bazı çalışmalar olmuştur. Ancak bu çalışmalar ya tıbbi ya da dini yaklaşımlar içerisinde dar bir çerçevede yapılmıştır. Tıbbi çalışmalar olayın daha çok irsi, hastalıklı bir yönünün olması gerektiği üzerinde dururken, dini yaklaşımlar şeytanın insan üzerindeki emellerini gerçekleştirmek için kullandığı bir yöntem olduğu üzerinden hareket etmiştir. Bu yaklaşım içerisinde din intihar edeni dine karşı gelmiş saymış, cesedine işkence ederek teşhir etmiş, mallarına el koymayı tercih etmiş ve yakınlarını sürgüne göndermiştir. Edebiyat, felsefe, tarih ya da siyasetle ilgili yazarlar içinde de intihar olayını ele alanlar olmuştur. Montesquieu örneğinde olduğu gibi (Alvarez, 2007: 87) bu alanlarda da sadece savunulan siyasal-toplumsal düzenin övülüp diğerlerinin yerilmesi, küçük gösterilmesi için kullanılmıştır.

Durkheim kuramsal yaklaşımında intiharı her boyutuyla incelerken, toplumsal bir olgu olarak ele aldığı intiharı nedenleri ve ortaya çıktığı toplumsal koşulları dikkate alarak; *Bencil (égoiste)*, *elcil/özgeci (altruiste)* ve *anomik* olarak üç türe ayırmıştır (2002). Durkheim'e göre **bencil intiharlar**, bireyin ait olduğu toplum, din, aile ve sosyal çevresi tarafından yeterince korunamamış olduğu durumlarda ortaya çıkan intiharlardır (2002: 235). “İntihar, bireyin içinde yer aldığı toplumsal kümelerin bütünleşmişlik ölçüsüyle ters orantılı olarak değişir. Ama birey de aynı ölçüde toplumsal yaşamdan kopmadan, özel amaçlar topluluğun amaçlarının önüne geçmeden, bir sözcükle bireyin kişiliği topluluğun kişiliğinin üzerine çıkma eğilimi göstermeden toplum da çözülemez. Bireyin üyesi olduğu kümeler ne kadar zayıflarsa, onlara bağımlılığı da o ölçüde azalır. Sonuç olarak da daha çok kendi kendisine dayanır ve kendi kişisel çıkarları üzerine kurulu davranış kurallarından başka kural tanımaz” (2002: 235-236). “Bireysel ben”in, “toplumsal ben” karşısında ve onun aleyhinde olmasından kaynaklanan bireysellikten dolayı bu tür intiharlara “bencil intihar” denmektedir. Bu intihar türünde aşırı bireyleşme sözkonusudur ve ilkel toplumlarda görülmemektedir.

Durkheim'a göre, “yaşamın düzeni içinde hiçbir şey sınırsızca iyi değildir. Biyolojik bir özellik, kendisinden beklenen amaçları ancak kimi ölçüleri aşmamak koşuluyla yerine getirebilir. Toplumsal olaylar için de durum böyledir. İnsan aşırı bireyleştiğinde nasıl intihara yönelebiliyorsa, yeterince bireyleşememe de aynı

sonuçları doğurmaktadır. İnsan toplumdan koptuğunda kendini kolaylıkla öldürdüğü gibi, onunla aşırı biçimde bütünleştğinde de kendini öldürmektedir” (2002: 245).

Durkheim’a göre, *elcil intiharlar*, ölümcül veya iş göremez bir hastalığa tutulmuş ya da yaşlanmış kimselerin intiharlarına, kocalarının ölümü nedeniyle kadınların intiharları ile başkalarının ölümü üzerine onların maiyetlerinin ya da hizmetçilerinin intiharlarına (efendisi öldüğünde kölelerinin de kendilerini öldürmesi gibi) verilen addır. Fakat bütün bu durumlarda insanın kendisini öldürmesi, bunu bir hak olarak görmesinden dolayı değil, bundan çok farklı olarak *kendisi için bir ödev olmasından dolayıdır*. Eğer kişi bu yükümlülüğü yerine getirmezse -bir takım toplumsal ve dinsel yaptırımlarla karşılaşarak- şerefini yitirmekle cezalandırılmaktadır (Durkheim, 2002: 245-248). Elcil intihar türündeki intiharların en çok meydana geldiği grupların başında askerler gelmektedir. Hiyerarşinin ve kuralların çok kesin ve net olduğu askeri yapılarda, kişiler herhangi bir başarısızlık durumunda asker onurunu, şerefini kaybetmekle suçlanabilmektedirler. Yine toplumsal bütünleşmenin, milli veya dini değerlerin yoğun olarak yaşandığı toplumlarda da bir başarısızlık ya da suç işlenmesi durumunda da bu tür intiharlara rastlanabilmektedir (Kösemihal, 1971: 92-93). Bu intihar türünde toplum bireyinden bir tür özveri beklemektedir. Ancak bu özveri kişinin kendi yaşamıdır. Bu tür özverilerin beklendiği toplumlarda insan yaşamının da yaşam hakkının da çok fazla bir önemi bulunmamaktadır.

Durkheim’ın tanımladığı bir diğer intihar türü olan *anomik intiharlar*, toplumun düzenleyici bir güç olmasından kaynaklanmaktadır. Bir takım bunalım zamanlarında toplumun bireylerin yaşamları üzerindeki düzenleyici etkisini kaybetmesi anomik intiharların ortaya çıkmasında etkindir. Ekonomik bunalımların intihar eğilimi üzerinde ağırlaştırıcı bir etkisi bulunmaktadır (Durkheim, 2002: 275). İflasların sayısı, ekonomideki yansımalarını yeterli bir duyarlılıkla yansıtan bir barometredir. Bir yıldan öbürüne birdenbire çoğaldığında, ağır bir bunalımın da ortaya çıkmış olduğuna kesin gözüyle bakılabilir. Buna karşılık yoksulluk intiharı arttırıcı bir etken değildir (Durkheim, 2002: 276-277). İnsan yaşamında alışlagelmiş yaşam biçimlerinin sürmesi intihar sayısında durağanlık olarak gözlenirken, ani değişimlerin olduğu dönemlerde intihar sayısında da bir artış gözlenmektedir.

İntiharla ilgili çalışmalar Durkheim’la başlamıştır. Ancak ondan sonra da aralıksız sürmüştür. Özellikle 1920’den sonra intihar üzerine yapılan çalışmalar hızla çoğalmıştır. Klinik araştırmalar, istatistiksel analizler, olayın değişik yönlerini kurcalayan psikanalistler, klinik psikologlar, toplumbilimciler, halkla iletişim uzmanları, doktorlar ve istatistikçiler konuyla yakından ilgilenmişlerdir. Araştırmalar o denli çeşitlenmiştir ve büyümüştür ki, sonunda bir intihar bilimi (suicidology) adında bir adı bile olmuş, üniversitelerde bu ad altında birimler oluşturulmuş, Amerika Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı sorumluluğunda *İntihar Bilimleri Bülteni* çıkarılmaya başlanmıştır. 1953’te İngiltere’de intihara yönelik ilk acil servis merkezini kurmuşlardır (Alvarez, 2007: 83).

Felsefeciler, ilk düşünürlerden bugüne topluma ve yaşamı anlamaya çalışırken intihar konusunda da kafa yormuşlardır. Bu isimlerden biri de Erick Fromm’dur. Fromm, intihara sebep olan faktörlerin en önemlisi olarak yalnızlık duygusunu görmektedir. O, yalnızlık duygusunun bireyselleşme sürecindeki çarpıklıktan kaynaklandığına inanır. Fromm, “Bireyselleşme sürecinin diğer bir yönü de yalnızlığın giderek artmış olmasıdır. Birincil bağlar, güvenliğin sembolüdür. Dışındaki dünya ile temel bir birlik başlar” demektedir (Aktaran; Han, 1997: 18).

“İntihar alanı varoluşçuların, hemen hemen aksiyondan, eylemden arınmış biçimiyle birleştiği, yaşama karşı oluşturdukları antitezdir. Nietzsche, Camus ve takipçileri intihar terminolojisini, hiçliğin hürriyeti olarak betimledikleri halde, içlerinden hiçbiri intihar alanını ‘yaşam-ritmine’ yanaştırmamışlardır. İntiharda intihar eden kendi varlık eksenini kesinlemektedir” (Han, 1997: 19).

Varoluşçular ölüm gibi intiharın da anlamını kavramışlardır ancak buna rağmen intiharı kendi varlık evreninde gerçekleştirememelerinin tek ve temel nedeni yaşama güdülenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. *Yaşam güdüsü* ile evrensel sürecin zorunlu sonucu olan canlı *yaşamaya kışkırtılmış* demektir (Han, 1997: 19). Han’a göre, “kışkırtılma bir içgüdüsel olgudur. Nietzsche’nin *yaşama istencinin, güçlülük istencine dönüştüğü* savında yaşam istencinin yanlış algılanmasından doğan ve sonuçta da söz dizgesinde gerçeğin yansıtılamadığı sezilmektedir. Oysa, yaşam istenci iradi, bilinç içi bir olgudur. Halbuki bütün örgensel varoluşlar ezeli ahenk içinde yer alırlarken böyle bir iddiaları yoktur. Evren karşısında bağımsızlığını

kısmen de olsa düşünceyle anlamlandıran insanın istenci yerine devinimsel yaşam olsa olsa *yaşam güdüsünün tahrikidir*. İstenç değil, yaşam gücüdür onu yaşamda tutsak eden. *İnsan varlığının çobanıdır*, bu çobanlığa onu tutsak eden yaşama güdüsüdür” (Han, 1997: 19-20).

Shneidmann, intiharın anlamsız bir eylem olmadığı kanısındadır ve geniş kapsamlı bir tanımlamasını yapar. Shneidmann’a göre en anlamsız gibi görünen bir intihar girişiminin bile kendi dizgisi içinde bir mantığı bulunmaktadır. Dayanılmaz acılar ruhsal gereksinimlerin engellenmesinden kaynaklanır. Kişi dayanılmaz acılara katlanmak yerine yaşam yitimini tercih etmektedir. Sorunların tek çözüm yolu kendine kıyımdır (E-psikoloji.com, 2008).

Shneidman (1985) intiharı şu şekilde tanımlar: “halihazırda Batı dünyasında, intiharı bir sorunun çözümü için en iyi olarak gören gereksinim içindeki bir bireyde, çok boyutlu bir rahatsızlık şeklinde kabul edilmiş, kendiliğinden meydana gelen bilinçli bir yok etme eylemi”dir (Borgatta ve Montgomery, 2000: 3077).

Shneidmann intiharda etkili ortak nedenleri 10 kümeye ayırmaktadır:

1. Kişiyi intihar eylemine götüren uyaran dayanılmaz ruhsal acılardır. Hiç kimse olumlu duygular sonucu intihar eyleminde bulunmaz.
2. İntihardaki gerilimin nedeni ruhsal gereksinimlerin engellenmesidir.
3. İntihar eyleminin amacı çözüm aranmasıdır. İntihar eylemi hiç bir zaman bir rastlantı sonucu değildir, amaçsız ve nedensiz ortaya çıkmaz.
4. İntiharın bir başka amacı bilincin yitimidir. İntihar bir “şey”e yönelik aynı zamanda başka bir “şey”den uzaklaştırıcı bir eylemdir. Eylemle uzaklaştırılmak istenilen şey acı, yakınlaşıp ulaşılmak istenen şey ise bilinç yitimidir. Bilinç yitimi dayanılmaz acılardan kurtuluş olanağı olarak görülür.
5. Shneidmann çaresizlik, umutsuzluk, yalnızlık, utanç ve suçluluk duyguları, devinim yetilerinin yitimi, bağımlılık ve benzerlerini intiharın “asıl” nedenleri olarak sayar.
6. Çözüm nedenlerinin azalması intiharda etkilidir.

7. İki değ rlilik (ambivalans) söz konusudur. Bu iki değ rlilik ölüm ile kalım arasındadır.
8. İntihar niyetinin bildirimi intiharda etkilidir. İntihar tehlikesi içinde olanların ortalama % 80'i yakınlarına niyetlerini haber verirler. Bu bildiri değ şik yollarla yapılır. Sözel, davranışsal ya da konumsal gibi.
9. “Ayrılış” kavramı intiharda oldukça etkilidir. İntihar evden, işinden ya da bir arkadaştan ayrılışa benzemez. Bu durum diğ rlerinden farklı, dönüşü olmayan bir ayrılıştır.
10. Kişinin daha önceleri sorunlarını çözme biçimi intiharda etkilidir. İntihar düşüncesinin ciddiyetini saptayabilmek için kişinin sorunlarını daha önceleri nasıl çözdüğünü, acıya nasıl katlandığını, ayrılığa karşı tutumunu araştırmak gerekir (E-psikoloji.com, 2008) ve (Borgatta ve Montgomery, 2000: 3077).

Shneidmann'ın bu yaklaşımı psikolojik yaklaşımların  zeti gibidir. Psikolojik yaklaşımlar mümkün olduğu kadar toplumsal etkileri, nedenleri dışlamaktadırlar. Bireyi hemen hemen tüm yaşantısından soyutlama ve intiharı salt bir “ruh sorunu” olarak görme eğilimindedirler. Örneğin Henseler'in “narsistik kuramı”na göre intihar, narsistik bir çatışmanın sonucudur.

Henseler'e göre intihar eyleminde bulunan bir kişi narsistik sorunları olan bir kimsedir. Henseler bu kişiyi şöyle tanımlar; intihar eyleminde bulunan kişi her şeyden önce kendilik duygusunda bozukluklar gösterir. Kendilik yani  zg ven ve  zdeğ rinde bozukluk gösteren kişi başedemeyeceği yalnızlığa, terkedilmişliğe, çaresizliğe kapılacağından korkmaktadır ve korkularına karşı yadsıma gibi savunma düzeneği kullanabilmektedir (E-psikoloji.com, 2008).

Narsistik kuramcıların büyük bir çoğunluğu intihar eylemini sonu gelmeyen bir dinginlik, bitmeyen bir uyku, koruyucu ve güven verici nesnelerle bir kaynaşma (füzyon) olarak anlamaktadırlar (E-psikoloji.com, 2008).

İntihar olgusuna sosyoloji ve psikolojiden once felsefe yaklaşmış, nedenleri konusunda çalışmalar yapmıştır. Ancak felsefedeki bu yaklaşımların çoğunun ahlak veya din açısından yaklaşımlar olduğunu da vurgulamak gerekir. Bu konuya ciddi bir

şekilde yaklaşan felsefecilerden birisi A. Camus'dur. 20. yüzyılda yaşamış bir filozof olan Camus, “gerçekten ciddi bir tek felsefe sorunu”nun olduğunu, bunun da “intihar” olduğunu ileri sürmektedir. “Yaşamın yaşanmaya değip değmediğini düşünmek, felsefenin temel sorusunu yanıtlamaktır. Dünyanın üç boyutlu olması, zihnin dokuz ya da on iki kategorisi olması gibi sorunlar sonra gelir. Bunların hiç önemi yok” (Camus, 1978: 62) demektedir.

Camus, kendilerine yaşama nedeni sağlayan fikirler ve yanılgılar için celişkili bir tutumla ölen insanlar da gördüğünü belirtir (Camus, 1978: 62). Camus'nun sözünü ettiği ve parantez içinde *yaşama nedeni* dediği bağlılık, Durkheim'ın özgeci intiharındaki bağlılığa çok benzemektedir. Camus'nun parantez içinde dile getirdiği sözü: “*yaşama nedeni denen şey aynı zamanda eşsiz bir ölme nedenidir*” (Camus, 1978: 62).

Durkheim'ın toplumsal olgu olarak ele aldığı intihar, Camus, tarafından da toplumsal olgu olarak değerlendirilir. Ancak Camus, Durkheim'ın çalışmasını görmezden gelir ve “intiharın hiçbir zaman toplumsal bir olgu olarak incelenmediğini iddia ederek; tersine, burada, başlangıçta, kişisel düşünceyle intihar arasındaki ilişki sözkonusudur” demektedir (Camus, 1978: 63).

İnsanın herhangi bir nedenle intiharı düşünmeye başlaması Camus'ya göre; “insanın için için kemirilmesidir. Toplum bu başlangıçlarda çok büyük şeyler bulmaz. Kurt insanın yüreğindedir. Onu orada aramak gerekir. Varoluşun karşısındaki apaçıklıktan ışıkların ötesine kaçışı getiren ölümsü oyunu izlemek ve anlamak gerekir. Bir intiharın pek çok nedeni vardır, genel bir biçimde en göze çarpanlar en etkilileri değildir. İnsanın düşünerek intihar ettiği pek görülmez. Bunalımı başlatan şey hiçbir zaman denetlenemez” (Camus, 1978: 63).

Camus, yaşamı “saçma” bulmaktadır. Saçma olan şeylere katlanması da zordur. İnsanları bunlara katlanamayıp kendilerini öldürdükleri için suçlamak mümkün değildir. Çoğunlukla saçma olan yaşamın anlamını çözemeyen insanların kendilerini öldürdükleri yanılgısına düşülmektedir. Oysa kendilerini öldürenlerin çoğunluğu, yaşamın anlamını çözmüş insanlardır. Ancak şu da bir gerçektir ki, saçma olan ile intihar arasında doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Varoluşun saçmalığına inanan insan için yokoluşun gerçekliği kaçınılmaz görülmektedir. İnsan

yaşamı saçma da olsa yaşamaya devam etmeli ve onun anlamını çözmeye çalışmalıdır (Camus, 1978: 63-65).

Saçmadan kurtulmanın bir diğer yolu, saçmayı duyumsayan insanın kendisini ortadan kaldırması, yani intihardır. Oysa Camus intiharı asla onaylamaz, onu bir çözüm yolu olarak kabul etmez. İntihar saçmaya boyun eğildiğini gösterir. İntihar eden kişi saçmayı değil, kendini ortadan kaldırır (Aktaran, Şişman, 2006: 50). Yine Şişman'ın aktardığına göre, Copleston da Camus'nun intiharı onaylamadığını vurgulamaktadır. Copleston'a göre;

İntihar Camus tarafından salık verilen bir eylem değildir. Onun görüşünde intihar, kendini absürde bırakmak, teslim olmak demektir. İnsan gururunun ve büyüklüğünün kendine gösterdiği yer ne teslim oluş ne de varoluşçu felsefecilerin kendilerini verdikleri kaçış türü değil, ama absürdün bilincinde yaşamak ve gene de insanın kendini adaması ve olanaklı en dolu biçimde yaşaması yoluyla ona başkaldırmaktır (Aktaran; Şişman, 2006: 50).

İntiharla ilgili yaklaşımlardan ilginç olan bir yaklaşım da Irina Paperno'nun yaklaşımıdır. Paperno, "Suicide as a Cultural Institution in Dostoevsky's Russia, Ithaca" (1997) adlı eserinde, intiharı kültürel bir eser olarak görmekte ve "kültürel kurum" olarak adlandırmaktadır. Ona göre; "intihar kültürün genel hedefleri ve bir toplumun özel ihtiyaçlarına adapte edilen sembolik anlam kalıplarıyla ilişkili bir eylemdir" (Paperno, 1997: 2).

Dünya Sağlık Örgütü'nün (WHO) hesaplarına göre intiharın dünya ortalaması son 50 yılda % 60'tan fazla bir oranda artış göstermiştir. 2000'li yıllara gelindiğinde artık her 40 saniyede bir insanın intihar ederek hayatına son verdiği bilinmektedir. 2020 yılına gelindiğinde ise her yıl intihar ederek ölen sayısı 1,53 milyona ulaşmış olacaktır (WHO, 2002-http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide/suicideprevent/en/). Bu neredeyse Kıbrıs'ın toplam nüfusunun iki katı kadardır. İntihar edenler kadar intihara girişenlerin de sayıları artacak, en az 10 katı olacağı düşünülürse 2020 yılına gelindeğinden her yıl 15 milyondan fazla insan intihara girecektir. Hemen hemen her girişimde bulunanın bir sağlık kuruluşunda tedavisi

yapıldığı düşünülüğünde ve yine her kişiden en az üç-dört kişinin etkilendiği, haberdar olduğu düşünüldüğünde olayın ciddiyeti daha fazla ortaya çıkmaktadır.

Tabloya bakıldığında Türkiye'nin son beş yılda altı sıra birden yükseldiği görülmektedir. 2005 yılında TÜİK'in verilerine göre Türkiye dünya ülkeleri sıralamasında 66. sırada yer almıştır (Oktik, 2005: 97). 2009 yılı TÜİK verilerine göre 4 yılda 6 sıra yükselerek 60. sırayı almıştır.

Tablo 3. Ülkelere göre her 100.000 kişideki intihar oranları (Ülkelerden en son verilerin hangi yıla ait olduğu belirtilmiştir.)

No	Ülke	Yıl	E	K	Ort.	No	Ülke	Yıl	E.	K	Ort.
1	Litvanya	2007	53.9	9.8	31.85	36	İzlanda	2007	18.9	4.6	11.75
2	Belarus	2003	63.3	10.3	31.8	37	Portekiz	2004	17.9	5.5	11.7
3	Rusya Fed.	2006	53.9	9.5	31.7	38	ABD	2005	17.7	4.5	11.6
4	Sri Lanka	1991	44.6	16.8	30.2	39	Norveç	2006	16.8	6.0	11.4
5	Kazakistan	2006	46.2	9.0	27.6	40	Kanada	2004	17.3	5.4	11.35
6	Macaristan	2005	42.3	11.2	26.75	41	Lüksemburg	2005	17.7	4.3	11.0
7	Japonya	2007	35.8	13.7	24.8	42	Avustralya	2004	16.7	4.4	10.6
8	Ukrayna	2005	40.9	7.0	23.95	43	Şili	2005	17.4	3.4	10.4
9	Güney Kore	2006	29.6	14.1	21.85	44	Hindistan	1998	12.2	9.1	10.15
10	Slovenya	2007	33.7	9.7	21.7	45	Kırgızistan	2006	14.4	3.7	9.05
11	Estonya	2005	35.5	7.3	21.4	46	Hollanda	2007	11.6	5.0	8.8
12	Letonya	2007	34.1	7.7	20.9	47	Türkmenistan	1998	13.8	3.5	8.65
13	Sırbistan	2006	28.4	11.1	19.75	48	Arjantin	2005	12.7	3.4	8.05
14	Finlandiya	2007	28.9	9.0	19.5	49	Tayland	2002	12.0	3.8	7.9
15	Belçika	1999	27.2	9.5	18.35	50	İspanya	2005	12.0	3.8	7.9
16	Hırvatistan	2006	26.9	9.7	17.8	51	Zimbabve	1990	10.6	5.2	7.85
17	İsviçre	2006	23.5	11.7	17.6	52	Nikaragua	2005	11.1	3.3	7.7
18	Fransa	2006	25.5	9.0	17.3	53	Porto Rico	2005	13.2	2.0	7.05
19	Uruguay	2004	26.0	6.3	16.15	54	Mekedonya	2003	9.5	4.0	6.75
20	Polonya	2006	26.8	4.4	15.6	55	İngiltere	2006	10.1	2.8	6.45
21	Avusturya	2007	23.8	7.4	15.6	56	İtalya	2006	9.9	2.8	6.35
22	Hong Kong	2006	19.3	11.5	15.4	57	İsrail	2005	8.7	3.3	6.0
23	Surinam	2005	23.9	4.8	14.35	58	Brezilya	2005	7.3	1.9	4.6
24	Moldova	2007	28.0	4.3	14.2	59	Meksika	2006	6.8	1.3	4.05
25	Çin	1999	13.0	14.8	13.9	60	TÜRKİYE⁷	2009	2.94	1.09	4.03
26	Çek Cum.	2007	22.7	4.3	13.5	61	Arnavutluk	2003	4.7	3.3	4.0
27	İsveç	2006	18.1	8.3	13.2	62	Venezuela	2005	6.1	1.4	3.75
28	Bulgaristan	2004	19.7	6.7	13.2	63	Yunanistan	2006	5.9	1.2	3.51
29	Slovakya	2005	22.3	3.4	12.85	64	Ermenistan	2006	3.9	1.0	2.95
30	Küba	2006	19.6	4.9	12.75	65	Bahreyn	1988	4.9	0.5	2.7
31	Yeni Zelanda	2005	18.9	6.3	12.6	66	Gürcistan	2001	3.4	1.1	2.25
32	Romanya	2007	18.9	4.0	11.95	67	Kuveyt	2002	2.5	1.4	1.45
33	Danimarka	2006	17.5	6.4	11.95	68	Azerbaycan	2007	1.0	0.3	0.65
34	Almanya	2006	17.9	6.0	11.95	69	İran	1991	0.3	0.1	0.2
35	Bosna-Hersek	1991	20.3	3.3	11.8	70	Suriye	1985	0.2	0.0	0.1

⁷ Türkiye verileri TÜİK'in 2011 yılında yayınlamış olduğu 2009 yılı intihar istatistiklerinden alınmıştır. Türkiye'nin intihar istatistikleri WHO'nun veri bankasında "bilgi yok" notuyla görünmektedir.

(WHO, 2009. http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide_rates/en/index.-html)

Tablo 3'teki DSÖ'nün verilerine göre intiharların dünyadaki durumuna bakıldığında dikkat çeken noktalar şunlardır.

- İntiharlar eski doğu bloku ülkelerindeki yüksektir.
- Yedinci sıradaki Japonya hariç ilk 10 sırayı oluşturan ülkelerin gelişmekte olan ülkelerdir.
- İlk 20'ye sadece bir güney yarım küre ülkesinin (Uruguay 19. sıra) girmiştir.
- Erkek intihar oranların kadın intihar oranlarından ortalama 5-6 kat fazladır. En yüksek erkek intihar oranı yüzbinde 63.3 oranla Belarus'tur. Bu ülkeyi, yüzbinde 53.9 ile Litvanya ve Rusya Federasyonu, bu ülkeleri de yüzbinde 46.2 ile Kazakistan takip etmektedir.
- İslam ülkeleri içinde en yüksek intihar oranı yüzbinde 11.8 ile (genel sıralamada 35. sırada) Bosna-Hersek'tedir. Onu, yüzbinde 9.05 ile Kırgızistan (genel sıralamada 45.) ve yüzbinde 8.8 ile Türkmenistan (genel sıralamada 47.) izlemektedir. Bu ülkelerin ortak özelliği geçmişte sosyalist yönetimle yönetilmiş olmasıdır.

1.1.1.a. Eski Dönemlerde İntihar

Eski toplumlardaki intihar olgusuna dair yeterince veri bulunmamaktadır, buna rağmen olmadığını söylemek doğru olmayacaktır. İnsana özgü bir davranış biçimi olan, kendi hayatına bilinçli olarak son verme davranışı her toplumda az veya çok bulunmaktadır. Ancak intihar etme eğiliminin daha çok modern toplumlara özgü olduğu bilinmektedir. Bu nedenle henüz ölümün bile tam olarak anlaşılamadığı ilkel topluluklarda veya toplumlarda böylesi bir olayın sık görülmeyeceğini tahmin etmek de yanlış olmayacaktır.

İntihar toplumsal ve bilimsel muhayyilede bir muamma, açıklaması zor bir eylem olarak yer almıştır. 1973 yılında Amerikalı intiharbilimci Edwin Shneidman *Encyclopaedia Britannica*'daki İntihar" başlıklı makalesine şu ifadeyle başlamıştır:

“hiç kimse insanların neden intihara kalkıştıklarını gerçekten bilemez” (Aktaran; Paperno, 1997: 2). Bu bilinmezlik içinde insanın kendisi için son eylemi üzerinde bir “kara delik” açan intihar doldurulması gereken bir boşluk yaratır. Yüzyıllar boyunca filozoflar, yazarlar, gazeteciler ve bilim adamları “kara delik” hakkında yazarken intihara anlam bahşetmeye çalışmışlardır. İntihar eylemi belirli anlam kalıplarıyla ilişkilendirilmiştir. Birey kendi tecrübesini tanımlamada bu anlamlardan yararlanabilirken, intiharı ruhun ölümsüzlüğü, özgür irade, birey ve tanrı ya da toplum arasındaki bağ, özne ve nesne arasındaki ilişki gibi bazı kritik felsefi ve sosyal sorunların araştırılmasında bir laboratuvar olarak kullanmak üzere kültür devreye girmiş, anlamlı bir eylem olarak anlaşıldığında intihar sosyolojik ve tarihsel araştırmaların konusu haline gelmiştir (Stengel, 1997: 2).

İntihar bir bireyin yapabileceği en şahsi eylem gibi görünse de, yine de sosyal ilişkiler intiharın meydana gelmesinde önemli bir rol oynarlar ve ayrıca intiharın da dikkate değer bir toplumsal etkisi vardır. Her ne kadar intihar sadece kendini yok etmeyi amaçlıyor gibi görünse de, o aynı zamanda başkalarına karşı da bir saldırı eylemidir. İntihar insana özgü bir problemdir. Herhangi bir hayvan hastalık nedeniyle ölebilir ya da dış faktörler nedeniyle kasten ya da kazayla yok olabilir. Fakat bilindiği kadarıyla sadece insanoğlu iradesiyle kendini öldürmeyi isteyebilmektedir. İntihar her zaman ve her yerde olmuştur. İlkel toplumlarda intiharın olmadığı fikrinin yanlış olduğu kanıtlanmıştır: tarihte intiharın olmadığı dönem yoktur (Stengel, 1973: 13-14).

Bilinen yazılı tarih kayıtlarında ve felsefe metinlerinde intihara ilişkin notlar ve düşünceler bulunmaktadır. Yunan Felsefesi’nde intihar, felsefi arayışta temel problemlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Yunan filozoflarının intihara yaklaşımı, basit bir neden-sonuç ilişkisi içinde bireylerin intihar eylemi değildir sadece, aynı zamanda filozofun özgürlük, dünya, ölüm, yaşam, ahlak, ruhun ölümsüzlüğü, bireyin ahlaki ve toplumsal yükümlülükleri konusundaki felsefi duruşudur (Şen, 2008: 193).

İntihar vakalarının ve bunlar hakkındaki çalışmaların uzun bir geçmişi vardır ve sosyolojinin gelişmesine temel teşkil etmişlerdir. Alışlagelen bilgi genellikle intihar girişimlerini bireyin umutsuzluğuna atfetmiştir, yani, bireyin çözülmez

sorun diye gördüğü şeyden kaçma isteği. Antik dönemdeki Yahudiler arasında, antik Yunan ve Romalılarda ve Ortaçağlar boyunca kaydedilen intiharların tarihi, çıkmaz bir durum içinde tutsak kalmış olma inancına dayalı intihar anekdotlarıyla doludur (Beck, 1996: 332).

İntihar olayına bilinen en eski atıf Ajax'ın kılıcını kendine saplamasıdır (yaklaşık M.Ö. 540). Elbette, Sokrates'in de baldıran zehri içtiği bilinmektedir (M.Ö. 399), ancak bunun tam bir intihar olup olmadığı tartışmalıdır. Yahudi-Hristiyan kutsal metinlerinde 11 adamın intihar ederek öldüğü yazmaktadır. İncil'e göre intihar etme nedenleri intikam, utanç ve savaş meydanında yenilgidir. Sanat tarihindeki en ünlü intiharlar arasında (bir tecavüz sonrası) Lucretia'nın kendisini hançerlemesini gösteren resimlerdir⁸ (Borgatta ve Montgomery, 2000: 3079).

Homeros kendi kendini öldürenleri hiçbir yorumda bulunmadan kaydetmiştir. Ona göre bu, sanki doğal, kahramansı ve belirli olayların sonucunda beklenen, arzulanan bir şeydir. Destanlar da onu doğrular niteliktedir: Augeus, oğlu Thesus'un Minator'a yenildiğini zannedip kendini denize atar, ki bundan sonra ismini Ege Denizi'ne verecektir. Erigone, babası İkarios'un cesedini bulunca kederden kendini asar, ki böylece raslantı sonucu Atinalı kadınlar arasında kendini asarak intihar etme salgınına neden olacaktır. Leukakos, Apollo'nun kendisini kaçırmamasından korktuğu için bir kayadan kendisini atmıştır. Delfi kahin eğer Atinalılar krallarını öldürmezlerse Lekademonyalıların Atinalıları esir alacağını duyurunca, kral Codrus gizlice düşman kampına girmiş ve bir askerle kavgaya tutuşarak kendini boğazlatmıştır. Sicilya'daki bir Yunan kolonisi Katana'nın yasacısı Charondas kendi koyduğu yasalaran birini çiğneyince kendini öldürmüştür. Spartalı Lycurgus yasalar hakkında akıl danışmaya gittiği Delfi'den dönene kadar yasalara uyacaklarına dair halkından söz almış, kahinden olumlu yanıt alınca da halkının verdiği sözden dönmemesi için kendisini açlıktan ölmeye mahkum etmiştir (Aktaran; Alvarez, 2007: 65).

Sözü edilen intiharların benzerleri ilk çağlarda farklı toplumlarda olmuştur. Bu tür intiharların ortak özellikleri kendini öldürme güdüsünün soyluluğudur. Eldeki kaynaklara göre Yunanlılar ve diğerleri keder, yurtseverlik veya onursuz bir duruma

⁸ Dido, Edward Munch'ın eseri ve Andy Warhol

düşmeme gibi geçerli nedenleri olunca yaşamlarına son vermişlerdir (Alvarez, 2007: 65). İlk çağ filozofları intihar konusunda farklı düşüncelere sahiptirler. Bu konudaki düşünceleri nispeten yansız ve ölçülü olmuştur. Yunanlı felsefecilerin “anahtarları ağırbaşlılık ve büyük ilkelerdir. İntihar eğer tanrıçalara karşı iffetsizliğe dönüşürse başışlanmamalıdır. Bu nedenle Pitagorcular intiharı hiç tereddüt etmeden reddetmişlerdir. Çünkü onlara göre hayat tanrıların bir disiplindir. Platon *Phaedo*’da baldıran otu içmeden önce bu Orfik öğretiyi Socrates’e yineletmiştir. Nöbet bekleyen bir asker klübesini asla terk etmemelidir ve tıpkı malımızı mülkümüzü yok edince bizim onlara kızdığımız gibi tanrılar da intihar eden insanlara kızarlar. Aristoteles, intiharı devlete karşı bir saldırı olarak görmüştür. Yunanlı filozof Cleombrotus’un *Phaedo*’dan etkilenip intihar ettiği, ve Cato’nun intihar etmeden bir gece önce bu kitabı iki kez okuduğu söylenmiştir” (Alvarez, 2007: 65-66).

“Pitagoras, Platon ve Aristoteles intihara, tanrısal hediyenin ve sosyal sorumluluğun reddi olduğu düşüncesiyle karşı çıkmışlardır. Pitagoras, intihar üzerine düşüncelerini dini temeller üzerinden değerlendirmiştir. Ruhun ölümsüz olduğu düşüncesini savunan Pitagoras, dünyevi yaşamın bir ceza ve bu sebeple bir görev olduğuna inanmaktadır. Ona göre, insan ruhu ve bedenine hapsolmuştur ve ilahi ölümsüzlüğe kavuşabilmek için bedeninde kaldığı sürece matematik ve felsefe çalışarak arınmak zorundadır. Eğer kişi intihar edecek olursa tanrısal yetkeye karşı gelmiş olur. İnsanın sosyal bir varlık olduğunu düşünen Aristoteles ise, intiharı, insanın kendisine ve devlete karşı bir adaletsizlik yarattığı gerekçesiyle yasaklamıştır. Ona göre intihar, toplumsal bir sorumsuzluk örneği ve devlete karşı bir saldıridir” (Aktaran: Şen, 2008: 193).

Felsefesinde hem Ptagorasçı hem de Sokratesçi öğelerden etkilenen Platon, intihar hususunda ikili bir tutum içindedir. Pitagorasçı bir düşünce içinde ruhun ölümsüzlüğünü savunan Platon için de ruh, bedene hapsolmuştur ve dünyevi yaşam bir görev yeridir (Şen, 2008: 193). Platon’a göre ruh ölümsüzdür ve ruhu insanın kendi kötülüğü bile yok edemez. Ruh tanrıya aittir ve tanrıya ait olan sadece onun yok edebileceği, üzerinde söz sahibi olabileceği bir şeydir (Platon, 2006: 356). Bu yüzden “Platon intiharın aynı zamanda kutsal devlete karşı bir itaatsizlik olduğu gerekçesiyle intihar eden kişiye cenaze töreni düzenlenmesini yasaklar ve kişinin siteden uzak bir yere gömülmesi gerektiğini ifeade eder” (Aktaran Şen, 2008: 193).

İntihar konusunda bu kadar kesin bir karşı duruş sergileyen Platon Sokrates'in intiharını ise hem yüceltmiş hem de gerekli görmüştür. Sokrates'in ölümünün intihar olup olmadığı tartışılrsa da Platon "Sokrates'in intiharının ve ruhun ölümsüzlüğünün tartışıldığı Phadion'da, ölüm, ruhun tenden ayrılması olarak ve gerçek bilgiye ulaşmak adına arzu edilen bir düşünce ve olaydır" şeklinde bir açıklama yapmıştır (Şen, 2008: 193).

Yunan filozofları içinde intiharı yücelten filozof ve okullar da olmuştur. Sokrates'in ölümünden sonra bir yüzyıl içinde Stoacılar intiharın tüm çıkışların en ussalı ve kusursuzu olduğunu yaymışlardır. Hem onlar, hem de Epikuroscular hayata olduğu gibi ölüme de aldırış etmemeyi salık vermişlerdir (Alvarez, 2007: 66-67). Stoacılar için doğayla uyum içersinde yaşamak çok önemlidir. Doğa ile akıl birdir ve düpedüz akla göre yaşamak, doğaya göre yaşamaktır. Doğa ile uyumsuzluk olduğunda veya doğal olan bozulduğunda aklın vereceği karar hayatı sonlandırmaksa buna karşı çıkmak gereksizdir (Brun, 1997: 88-89). Bu yüzden Stoa Okulu'nun kurucusu olan Zenon, düşüp parmağını kırdıktan sonra öfkesinden intihar etmiştir. Öğrencisi Cleanthes de dişeti iltihabı için girdiği iki günlük açlıktan sonra iyileşme olmasına rağmen yolculuğu epey ilerlettiğini söyleyerek kendini açlıktan öldürmüştür (Alvarez, 2007: 67).

Pitagaros, Platon ve Aristoteles tarafından intihara getirilen yasaklar, Antik Yunan'daki siyasi ve toplumsal değişmelerle birlikte yumuşamaya başlamıştır (Şen, 2008: 193). Atina'da hakimlerin ölmek isteyenler için baldıran bulundurdıkları bilinmektedir. Bunun için yapılması gereken sadece ölmek isteyen kişilerin önce senatoya geçerli bir neden göstermesi ve izin belgesi almasıdır (Alvarez, 2007: 67). Bu konudaki Yönerge şu şekildedir:

Her kim daha fazla yaşamak istemiyorsa gerekçelerini senatoya bildirecek ve izin aldıktan sonra hayatı terk edebilecektir. Eğer varlığın sana kötülük ediyorsa öl; yazgı üzüncüler getirdiyse baldıran iç, keder boynunu büktüyse hayatı terk et. Dinleyelim mutsuz adamın bahtsızlığını, dindirsin yarasını sorgucu ve bezgileri son bulsun (Aktaran: Alvarez, 2007: 67).

Roma'nın geliştirilmiş Stoacılığı, Platon'un daha ileriye götürülmüş halidir. Uslamlamalar genellikle aynıdır ama koşullar daha da içselleştirilmiştir. İçsel baskı dayanılmaz olunca sorun, biri kendini öldürmeli mi, öldürmemeli mi değildir artık, bunun en büyük onur, yüreklilik ve güzellikte nasıl yapılacağıdır. Diğer bir deyişle intiharı ilk tartışmaya açan Yunanlılar olmuştur. Öte yandan Romalıların gözünde intihar ahlaksal yönden hiç de kötü değildir. Aksine birinin bu dünyadan sıyrılış tarzı mükemmelliğin ve erdemin pratik bir sınavına dönüşmüştür (Alvarez, 2007: 68).

Romalıların intihara yaklaşımı askerliğin yüce bir meslek olmasından ve devletin askeri güce dayalı bir devlet olmasından da etkilenmiş olabilir. Nitekim ordunun veya orduya ait değerlerin hakim olduğu devlet yapılarında intiharlar belirli durumlarda aşırı derecede yüceltilmektedir. Roma'daki durumla ilgili Stoacı filozofların - etkisi de büyük olmuştur. Bunların en önemlisi Seneca'dır. Seneca'nın intihara yaklaşımı da yine Roma'nın yapısına uygun olarak özgürlük temalıdır.

Avare adam niye inliyor, niye korkuyorsun? Nereye baksan kötülüğün bir sonu var, şu dipsiz uçurumu görmez misin? Özgürlüğe gider. Şu tufanı, şu akışı, şu ırmağı görmez misin? Özgürlük yuva kurmuş kıvrımlarına. Susuzluktan kavrulan şu mahzun ağacı görmez misin? Özgürlük salınır her bir dalında. Boynunun, boğazının, yüreğinin öyle çok yolu var ki kölelikten kaçmak için... Özgürlüğe giden yolu bilmek ister misin? Bütün damarlarında onu bulacaksın (Aktaran: Alvarez, 2007: 68-69).

Seneca sonunda ilkelerini yaşama geçirmiş, bir zamanlar öğrencisi olan Neron'un gazabından kurtulmak için kendini hançerlemiştir (Alvarez, 2007: 69).

Roma döneminde ortaya çıkan Hristiyanlık istemli ölümü din adına olduğu sürece büyük bir coşkuyla, arzuyla istemiş, bu şekilde bir ölümü yüceltip şehitlik mertebesine yükseltmiştir. İlk Hristiyanların etkilendikleri karamsarlık felsefesi Stoacılığın en önemli isimlerinden olan Seneca'nın Roma'nın en korkunç imparatorlarından olan Neron'un öğretmeni olduğu unutulmamalıdır. "Belki de bunun için stoik dinginlik ilk Hristiyanların dinsel histerisiyle böyle kolayca bağdaştırılmıştır. Ussal intihar adı kan dökücülüğün bir tür aristokratik gerekçesi olmuştur. Yoksulların dini olarak başlayan Hristiyanlık, kan dökücülüğü şehitlikle

birleştirip şehitlik arzusuna dönüştürmüştür. Şehitlik, Romalıların Hristiyanlara uyguladıkları zulüm kadar, Hristiyanlığın da yaratımıdır” (Alvarez, 2007: 72-73).

Alvarez'e göre;

“İlk Hristiyanlar, Romalıların dinsel festivallerini benimsedikleri gibi onların ölüme ve intihara karşı takındıkları tutumu da olduğu gibi aldılar ve onları dinbilimle yoğurup çarpıttılar ve en sonunda da hepsini tersyüz ettiler. Hangi sınıftan olursa olsun ölüm Romalıları için zaten önemsizdi. Ama ölüm biçimi –yerinde, akılcı, onurlu ve doğru zamanda- son derece önemliydi. Nasıl öldükleri, inandıkları değerlerin son bir ölçüsüydü. İlk Hristiyanlar ölüme karşı aynı kayıtsızlığı gösterdiler ama yörüngeyi değiştirdiler. Hristiyan Tanrı'ya göre yaşam, en iyi yaklaşımla önemsizdir, en kötü yaklaşımla bir iblistir. Diğer bir deyişle, Kilise inananların zihnine bu dünyanın bir sıkıntı, günah ve iğva diyarı olduğunu iyice kazıdı. Ölümün sonsuza dek onurlandıracağı günü sabırsızlıkla bekledikleri bu yerde, intihar çok daha ayartıcı olmaya başladı. En koyu Stoacılar bile, son çare olarak intihar etmişlerdir. En azından yaşam çekilmez olana kadar beklemişlerdir. Ama ilkel Kiliseye göre koşullar ne olursa olsun yaşam her zaman çekilmez bir şeydi. Böylece tanrısal mutluluk yalnızca bir bıçak darbesiyken hayat niçin bir bedel olarak verilmesindi. Hristiyan öğretisi her şeyden önce intihara güçlü bir teşvikti” (2007: 73-74).

Hristiyanlığın ilk evrelerinde yüceltilen, bu dünyadan, hayattan bir kaçış ve Tanrı'ya ulaşmak için aceleci, kesin bir yol olarak ilk Hristiyanlar tarafından kabul gören intihar Ortaçağ'da Kilise'nin şiddetle yasakladığı bir eylem haline gelmiştir.

Ortaçağda intihar eden kişiler açısından eylemden çok intihar edenin kişiliği ve gerekçesi önemli olmuştur. Gerçek yaşamda olduğu gibi romanda da, sefaletten kurtulmak için kendisini asan köylü, cesedine işkence yapılması gereken ve ruhu cehenneme gidecek olan bir korkaktır; bir savaşta ölmeyi, teslim olmaya tercih eden ateşli şövalyeyse, sivil ve dinsel bir saygınlıkla ödüllendirilen bir kahramandır.

Ortaçağ'da kendi isteğiyle ölmüş bir bir soylunun cesedi aleyhine açılmış tek bir davaya rastlanmamıştır (Minois, 2008: 25).

Ortaçağ'da intiharın iki yüzü vardır. Bu çağda, neredeyse sadece köylüler intihar ettikleri veya etmeye çalıştıkları için cezalandırılır, soylular ise dokunulmaz görünür, çünkü ikame yolları onları *kendini öldürme* zahmetinden kurtarır: turnuva, av, savaş, haclı seferi, kendini öldürmek ya da intihar eğilimlerini yüceltmek için birer fırsattır. Acılarından kurtulmak isteyen köylü ve zanaatçının elindeyse sadece ip ya da ırmak vardır. Dolaysız intiharlar bu yüzden onlarda çok daha fazladır. Bu ayrıma Ortaçağ'ın hukuk ve ahlaki anlayışında rastlamak mümkündür. Soylunun dolaylı intiharı ya özgeci niteliktedir, örneğin savunduğu bir dava için kendini feda etmiştir ya da aşk, öfke veya delilik yüzündendir. Her ne olursa olsun bağışlanabilir ve her durumda soylunun toplumsal rolüyle ilişkili bir intihardır. Söz konusu olan ister bir savaşçının intiharı olsun, ister bir aşığın, kişinin çevresini de işin içine katar ve dolayısıyla kişinin sorumluluğunu azaltır. Toplumsal bir eylem olan soylunun intiharı, bir bakıma onurlu bir davranıştır. Köylünün intiharı ise, bireysel, bencilce ve korkakça bir eylemdir: O kendini gizlice asarak sorumluluklarından kaçır; onu intihara iten şey, şeytan tarafından esinlenmiş ölümcül hastalık, yani umutsuzluktur. Soylu, görkemli bir şekilde ölünceye dek sorumluluklarını yerine getirir (Minois, 2008: 25).

Ortaçağ'da intihar eden din adamları da özel bir kategoriye oluşturmaktadır. Bir papazın ya da bir keşişin intiharı kayıtlarda çok sık rastlanmayan bir intihardır. Ama vakaların gizlenmesi, skandalı önlemek amacıyla bunlara kaza ya da doğal ölüm süsü verilmesi muhtemeldir. Din adamlarının imtiyazlı konumlarından dolayı, intihar eden bir din adamının cesedi, hukuk mahkemesi tarafından cezalandırılmaz. XIV. yüzyılın sonunda, Kraliyet avukatı Jean le Coq, ruh sağlığı yerinde bile olsa bir papaz kendini öldürdüğünde, cesedinin bölge piskoposuna teslim edilmesi gerektiğini bildirmiştir. Çünkü hem hukukçulara göre, hem de yöneticilere göre din adamları intihar ettikleri için asılmamaları gerektiği kesin olarak kabul edilmiştir (Minois, 2008: 26).

1789 Fransız İhtilali ile birlikte ülkelerin anayasalarında bireyin yaşam hakkı, diğer bütün hakların önünde yer almıştır. İnsan hayatı kanunlar ile güvence altına

alınmıştır (Ekin ve Özsan, 2008: 41). Ancak bu gelişme intihara yaklaşımda çelişiklere neden olmuş, konu bireyin yaşam hakkı, kişilik hakkı ve dinin yasaklayıcı tavrı arasında kalmıştır. Batı kültüründe 1864'e kadar intihar kriminal bir olay sayılmış, 1909'a kadar dini yaptırımlar devam etmiştir. Liberalleşen yaklaşım içinde cezalandırmalar kalkarken bunun bir kişilik hakkı olduğu şeklindeki yaklaşım öne çıkmıştır. Bazıları, Schopenhuer'in deyişiyle "yaşamın ölümden ağır geldiği noktada, insan kendi hayatına son verecektir" görüşünü desteklemişlerdir. Ancak bu kabul gören bir yaklaşım olmamıştır (Sayıl, 2008: 54).

Daha önceki devirlerde intiharın günah olup olmadığı sorusu, buna verilecek cevabın intihar eden kişinin ahreti nasıl geçireceğiyle ilgili olacağı düşünüldüğünden büyük ilgi çekmiştir. İntihar ederek günah işlediği düşünülen bir insan için normal bir cenaze hizmeti belki reddedilebilir ama bugün pratik açıdan büyük bir sorun yoktur. Bugün esas sorun, insanların ölmüş kimseyi intihar ettiği için ahlaken onaylamayabilmeleri ve ölenin arkadaşlarının ya da akrabalarının ahlaki suçlamalara karşı ölen yakınlarının hatırasını korumak isteyip istememeleri gibi görünmektedir (Brandt, 1976: 379).

Tarih boyunca intiharlara karşı toplumların tavrı tam bir netlik kazanmamıştır. Çoğu zaman iki yüzlü bir yaklaşım sergileyen toplumlar, özellikle intihara girişip başarısız olanlara karşı yargılayıcı olmuşlar, bu durumu güçsüzlük ve onursuzluk olarak değerlendirerek bazen de cezalandırmışlardır. Günümüzde hala birçok toplumda doğrudan dinsel nedenlerle intihara girişen bireylere yönelik ayıplayan, dışlayıcı tavır ve davranışlara rastlamak mümkündür.

1.1.2. İntihar Girişimi

İntihar girişimleri intihar olaylarından daha fazla bir ilgisizlikle karşı karşıyadır. Özellikle, bu konuda yapılan sosyolojik araştırmalar son derece azdır. Resmi olarak da herhangi bir istatistiksel veri yayınlanmadığından kesin intihar girişimi sayısına ulaşamamaktadır. Buna karşılık bir intihara girişim olayının ekonomik ve sosyal maliyeti sanılanın aksine intihardan çok daha fazladır. Bu maliyet, intihar nedeni ve kullanılan intihar yöntemine, dozajına ve tekrar sayısına göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, öldürücü özelliği olan herhangi bir

kimyasalla intihara girişilmesi sonucu kişinin bilinci yitik olarak hastaneye getirilmesi, hastanede gerekli acil müdahalenin yapılması, yoğun bakımda 3-5 gün kalması, normal serviste 5-10 gün kalması, tedavilerin yanında ve sonrasında psikolojik ve psikiyatrik tedavilerin yapılması, kullanılan ilaçlar, kaybolan işgücü, zaman vs. eklendiğinde 1.000-10.000 TL arasında bir maliyet çıkmaktadır.⁹ Bu maliyete olayla ilgili olarak sürdürülen adli ve idari soruştırmalar dahil değildir. Ayrıca kişinin kendisi ve ailesinin sosyal çevreden gelecek bir takım önyargılı, dışlayıcı ve suçlayıcı davranışlara maruz kalması da söz konusu olabilmektedir.

İntihar eyleminin tek amacı “lm”dr ve bu yüzden tek başarı kriteridir. Eğer eylem ölümle sonuçlandıysa başarılı bir intihardır. Başarısızlıkta şu faktörler rol oynamış olabilir: belirli bir amaca sahip olma duygusu yeterince güçlü olmayabilir; eylem belki gönülsüzce yapılmış olabilir çünkü belki de gerçekten istemiyordur; seçilen yöntemin öldürücü olup olmayacağından habersizdir; ya da zihinsel rahatsızlığı nedeniyle karar verme ve uygulamada yetersizdir (Stengel, 1973: 77). Sebebi ne olursa olsun, başarısızlıkla ya da başarı kriteri olan “lm”le sonuçlanmayan her kendini öldürme davranışı intihar girişimidir.

Dünyada intiharla ilgili yapılan araştırmaların ve istatistiksel verilerin gösterdiğine göre ölümle sonuçlanan her intihar olgusuna karşılık 30 intihar girişimi ile karşılaşılmaktadır. Günümüzde intihar girişimleri de kişiyi ve çevresini etkilemesi yanında, toplum üzerindeki ekonomik ve sosyal etkileri nedeniyle toplumsal bir sorun halini almıştır (Acar ve Büyükkaya, 2004: 31). İntihar girişimi, bireyin herhangi bir sebeple kendi isteği ile yaşamına son verme girişiminin ölümle sonuçlanmaması şeklinde özetlenebilir (Oktik, Top, Sezer ve Bozyer, 2003: 2). Durkheim’a göre, “intihar girişimi, ölümle sonuçlanacağı bilinen ancak ölüm sonucu doğurmadan durdurulan eyleme” denir (Durkheim, 2002: 25).

Dünya Sağlık rgt’nün intihar girişimi tanımı da Durkheim’inkine benzemektedir. DSÖ, “bilinçli olarak birinin kendi hayatını sona erdirmek için yaptığı, hayatı tehdit eden, ve eylemden sonra medikal müdahale gerektiren bir eylem” olarak tanımlamaktadır (WHO, 2006).

⁹ Sağlık Bakanlığı hesaplarına göre.

Ölümle sonuçlanmış intihar girişimleri, yani intiharlar, sorunun görünen kısmıdır. Başka bir deyişle istatistiksel rakamlarla ifade edilen toplumdaki intihar sorunu bir buzdağına benzetilirse, ancak buzdağının görünen kısmıdır denilebilir. Örneğin; Oktik ve arkadaşlarının Muğla’da yapmış oldukları araştırmaya göre; 1997-2005 yıllarını kapsayan sekiz yıllık süreçte tespit edilmiş 2492 intihar girişimine karşılık 430 intihar gerçekleşmiştir (Oktik, 2005: 119). İntihar girişimlerinin sıklığı, intiharlardan yaklaşık on kat daha fazladır (Özgüven, 2008: 1).

İntihar girişimleri, ölümle sonuçlanması amaçlanan ancak başarısız olan eylemlerdir (Oktik, 2005: 12). Amaçlanan ölüm sonucunun başarısız olması intihara girişen bireylerin tekrar bu eylemi gerçekleştireceği yönünde büyük bir riskin olduğunu da göstermiş olmaktadır. Nitekim, intihar araştırmaları, intihar eden kişilerin büyük çoğunluğunun geçmişte en bir kez intihara giriştiğini göstermektedir.

İntihar girişimlerinin epidemiyolojik özellikleri tamamlanmış intiharlar kadar bilinmemekte ve bu konuda yapılan çalışmaların sonuçları farklılık göstermektedir. Örneğin bazı çalışmalara göre, 1970’li yıllarda tamamlanmış intiharlarda görülen yükselişin benzeri intihar girişimlerinde de gözlenmiştir. Ancak bunun aksine bu yıllarda intihar girişimlerinin hızının azaldığını bildiren çalışmalar da vardır. Çalışmaların sonuçları arasındaki farklar intihar girişiminin tanımlanma ölçütleri ve araştırmaların yöntemleri arasındaki farklılıklardan kaynaklanıyor olabilir (Özgüven, 2008: 3).

Bu konuda daha güvenilir epidemiyolojik verilerin sağlanabilmesi için DSÖ’nün desteği ile Avrupa’da 1989 yılından beri intihar girişimlerinin epidemiyolojisine yönelik çok merkezli bir çalışma yürütülmektedir. Bu çalışmanın sonuçları Avrupa’daki intihar girişimleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler sağlamıştır. 1989-1992 yılları arasında Avrupa’da çalışmada yer alan merkezlerdeki ortalama intihar girişimi hızı erkeklerde 100.000’de 167, kadınlarda 100.000’de 222’dir. Avrupa’daki en yüksek intihar girişimi hızı % 100.000’de 314 ile Helsinki’de, en düşük intihar girişimi hızı ise 100.000’de 45 ile Guipuzcoa’da saptanmıştır. DSÖ’nün tespit ettiği merkezlerin içinde Türkiye’den Ankara-Mamak bulunmaktadır. Bu merkezde 1998-2005 yılları arasında sistematik veri toplanmıştır. Bu verilere göre 1998-2005 yılları arasında intihar girişimlerinin hızı erkeklerde 100.000’de 53,8, kadınlarda

100.000’de 136.7’dir. Bu hız, Avrupa’daki diğer merkezlerde saptanan hıza göre daha düşük olmakla birlikte, intihar girişimi hızlarında ciddi bir artış eğilimi vardır. Bu sekiz yıl içinde intihar girişimi hızları, kadınlarda % 116.83, erkeklerde ise % 130.98 artış göstermiştir (Özgüven, 2008: 3).

Gençlerde intihar girişimleri tamamlanmış intiharlara göre çok daha sıktır. Yaşlılarda intihar girişimlerinin sıklığı gençlerde olduğu kadar yüksek değildir, ama girişimin ölümle sonuçlanma olasılığı gençlerden ve genel toplamda olduğundan çok daha yüksektir. Gençlerde intiharların intihar girişimlerine oranı 1/200 iken, yaşlılarda bu oran ¼’tür. Avrupa’da erkeklerde 15-44 yaşlar, kadınlarda ise 25-44 ve 65-74 yaşlar intihar girişimlerinin en sık gözlendiği yaş bantlarıdır. Türkiye’de de intihar girişimlerinin en sık görüldüğü yaş bandı ise hem kadınlarda, hem erkeklerde 15-24 ve 25-34 yaşlarıdır. Genel olarak intiharlar erkeklerde, intihar girişimleri se kadınlarda daha sık görülmektedir (Özgüven, 2008: 4).

İntihar girişimlerinin araştırılması ve önlenmesi yaratacağı ciddi sorunların da önlenmesi anlamına gelmektedir. Bu konuda yapılacak en baştaki eylem, ciddi bir şekilde intihar girişimi istatistiklerinin tutulmaya başlanmasıdır. “Tüm dünyada intihar girişimlerinin sıklığının, intiharlardan yaklaşık 10 kat fazla olduğu söylenebilir. Tüm intiharların % 19-24’ünde daha önce yapılmış intihar girişimleri bulunmakta, intihar girişimlerinin % 10’u 10 yıl içinde tamamlanmış intihar ile son bulmaktadır. Bir intihar girişiminden sonraki üç-altı ay, intihar riskinin en yüksek olduğu dönemdir (5,50)” (Özgüven, 2008: 6).

1.1.3. İntihara Sosyolojik ve Psikolojik Yaklaşımlar

Düşünce tarihi içinde toplum-birey ilişkisinin yönü sıklıkla ele alınmıştır. 19. yüzyılda gelişen, toplumun birey üzerindeki egemenliği üzerine kurulan sosyolojik anaakımın, örneğin J. J. Rousseau’da ‘toplumsal sözleşme’ kavramı çerçevesinde gündeme geldiği görülmektedir. Bu yaklaşıma göre toplumsal sözleşme insan doğasından kaynaklanmakta; hatta insan doğası bu toplumsal sözleşmeden etkilenmektedir. Rousseau, toplumun insan doğasından kaynaklandığını düşünen T. Hobbes’un insanın doğasında bulunduğunu iddia ettiği hırs, gurur vs. gibi duyguların toplumsal olduğunu iddia etmektedir. Rouessau’ya göre mülkiyetin doğuşu

ekonomik rekabeti, ekonomik rekabet de bu gibi duyguları yaratmıştır. Kısaca insan davranışlarının kökeni toplumsaldır; toplumsal duruma bağlı olarak insan psikolojisi değişmektedir (Yaraman, 2003: 40-41).

Birey-toplum ilişkisinin sosyologlar tarafından ele alınışında genellikle toplumun bağımsız değişken niteliği egemen olmuştur. Sosyolojinin bağımsız bir bilim olması sürecinde Comte'dan Durkheim'a sosyolojinin öznelikten arındırılarak nesnel bir bilim olması için çalışılmış; bu bağlamda psikolojik olgular, toplumsal olguların bireylerin bilincindeki yansımaları ve uzantıları olarak değerlendirilmiştir. Durkheim'ın intihar konusundaki araştırması, bu bakış açısının bir örneği olarak kabul edilebilir. Durkheim'ın bu çalışmasında, toplum ve dönemler arasında karşılaştırmalı bir biçimde istatistiki intihar verileri incelenmiş ve sonuçta tespit edilen intihar sayısının toplumsal olaylarla ilişkisi ortaya konmuştur (Yaraman, 2003: 41). Aynı yaklaşım Türkiye'de N. Arkun'un yapmış olduğu "İntiharın Psikodinamikleri" adlı çalışmasında da görülmektedir. Arkun, 1927-1946 yılları arasında İstanbul'da yaygın olan intiharlarla ilgili yaptığı araştırmanın bulgularına göre intiharların ve özellikle intihar girişimlerinin daha çok evli genç kadınlarda olduğunu görerek bu durumu, "Türkiye'de Atatürk devrimleriyle gelen kadın-erkek eşitliği, Batılı örneği evlenme ve boşanma kuralları, kadına tanınan eşitlik ve özgürlük yanında, özellikle kadınlara yeni sorumluluklar yüklenmesi" biçimindeki toplumsal değişme süreciyle ilişkilendirmiştir (Yaraman, 2003: 41). Ancak kadın intiharları toplumsal değişimin hızlı olduğu, geleneksel yapı ile modern yapının çatıştığı durumlarda ve geleneklerin hâkim olduğu dönemlerde modern toplumun normal zamanlarına göre daha fazladır. Türkiye'de Batman, Diyarbakır ve Adıyaman gibi illerde dikkat çeken kadın intiharlarındaki artışlar buna örnektir.

"İstatistiki verilerin gösterdiği şey her toplumun karşı karşıya kaldığı intihar eğilimidir. Bu konuda ne düşünülürse düşünülün, niteliği ne olursa olsun bu eğilimin varlığı kesindir. Her toplumda gönüllü ölümler konusunda belirli bir ön eğilim vardır. Öyleyse bu eğilim sosyoloji alanına giren özel bir incelemenin konusu olabilir" (Durkheim, 2002: 34-35).

Durkheim, her toplumun büyük toplumsal dönüşümler ya da olağandışı durumlar olmadıkça durağan bir çizgi izlediğini, kendine özgü bir toplumsal intihar

oranı bulunduğunu belirterek bu durumun intiharin toplumsal bir olgu olduğunu kanıtladığını kabul etmektedir. Buradan yola çıkarak, bireye aitmiş gibi görünen suç işleme, boşanma gibi olguların da toplumsal açıdan değerlendirilmesini önermiştir. Durkheim'a göre toplumsal olgular psikolojik olguların nedenidir (Yaraman, 2003: 42).

Marksist Kuram'ın doğrudan intihara yönelik bir yaklaşımı olmasa da kişilik olgusuna bakışını Durkheim'a benzer bir çizgide geliştirmiştir. Marx için, bireylerin bilincini belirleyen ekonomik yapılarıdır. Marx, diyalektik yöntemin gereği olarak birey ile toplumu karşı karşıya getirmekten kaçınsa da insanın tarihsel gelişme süreci içindeki toplumsal ve ekonomik üretici faaliyetlerini kişiliğin özünü belirleyen temel öge olarak kabul etmiştir. Bilincin toplum tarafından belirlenmesi, bilincin toplumsal varoluşunu, hayat deneyimini yansıtmaktadır. Kişilik tüm toplumsal ilişkilerin bir bütünü, bir yansımasıdır. Psikolojik ihtiyaçlar yalnızca doğuştan edinilmemiştir; insanın içinde bulunduğu tarihsel koşulların değiştirilmesine yönelik hayat boyunca biçimlenen ihtiyaçlardır. Marx, bu yöndeki düşünceleriyle insanın özünü onun yaşama faaliyetiyle özdeşleştirip insanı somut faaliyetlerine indirgeyen yönüyle pozitivist yöntemle buluşmaktadır (Yaraman, 2003: 42-43).

Sosyolojideki egemen olan bakışın bir başka örneğini sunan Gramsci'nin ekonomik ilişkilerin temel belirleyici olduğu tespitinden vazgeçmeksizin hegemonya kavramıyla birey üzerindeki toplum etkisini kendi kuramı çerçevesinde destekleyen Gramsci, sosyolojideki egemen bakışın bir başka örneğini sunmuştur. Gramsci siyasal toplum (devlet) ile sivil toplum arasındaki ayrım bağlamında; devletin baskı yoluyla devam ettirdiği iktidarı dışında bir de hegemonyadan söz etmektedir. Hegemonya, temel sınıfın öteki sınıflar üzerindeki ideolojik ve kültürel egemenliğini belirtmektedir. Marx'a göre sivil toplum ekonomik hayata karşılık gelmektedir. Gramsci'ye göre ise sivil toplum, din, felsefe gibi zihinsel ve manevi faaliyetleri içerir; siyaset ile ekonomi arasında yer almaktadır. Devletin meşruiyeti ve yeniden üretimi hegemonya sayesinde gerçekleşir. Ancak devlete her sahip olan, sivil topluma, dolayısıyla hegemonya imkanına sahip olamaz. Oysa ancak hegemonya temel sınıfın ideolojisinin yönetilen sınıflar tarafından içselleştirilmesini sağlamakta; dolayısıyla temel sınıfın iktidar ilişkisinin sürekliliği için kültürel iktidarın da ele geçirilip bireyin buna göre belirlenmesi gerekmektedir. Hegemonya bu noktada,

başarılı bir sınıf iktidarında, bireyi/kişiliği belirleyerek söz konusu sınıf iktidarını meşru kılıp yeniden üretmektedir (Yaraman, 2003: 43-44).

Psikolojide de intihar araştırmalarında tek bir yaklaşım yoktur. Kimi zaman psikiyatriden etkilenmiş olduğu gözden kaçmasa da çoğunlukla psikolojinin intihara yaklaşımı, intihar olgusunu bir hastalık veya hastalık kökenli bir olgu olarak görmeyen türde bir yaklaşımının olduğunu söylemek mümkündür. Aynı durum psikiyatri için de söz konusudur. 1970'lere kadar sosyologların tam aksine olarak, hekimlerle psikologlar intiharı, kişinin bir iç problemi olarak ele almışlardır. Bazı hekimler intiharın nedeni sadece anatomik ve patolojik faktörlerde aramışlardır. Fransız psikiyatrları Bourdin ve Esquirol intiharı patolojik bir olay saymaktadırlar. Esquirol'a göre, intihar eden kişi, bu davranışı aşırı bir hezeyan halinde iken yapar. İntihar eden kişinin dengesini bozan ise, toplumdur (Arkun, 1978: 136). Bireylerin intiharlarını sadece "hezeyan"a bağlamasına rağmen, bu hezeyanı yaratanın "toplum" olduğunu söylemeleri bir çelişkidir. Bu çelişkinin yanında bu teori, delilik ile intihar arasında istatistiksel bir bağ kurma gayreti içinde kalmıştır. "Zira istatistikler delilik frekansı ile intihar frekansının birbirine hiç uymayan değişiklikler gösterdiğini açığa vurmuştur. Durkheim'ın yapmış olduğu çalışmaların da gösterdiği gibi, sözgelimi delilik kadınlarda, intihar ise aksine erkeklerde daha fazladır. Sonra, delilikle intiharın en fazla olduğu yaşlar da başka başkadır" (Arkun, 1978: 136).

Psikoloji alanında intihar konusunda çalışan önemli isimlerden bir olan Delmas, psikopatolojik yoldan intiharı açıklamayı amaçlamıştır. Psikopatolojik açıklamalara değer verdiği kadar, sosyolojik açıklamalara karşı olan Delmas, ***La Psycho-Pathologie du Suicide*** adlı kitabında, kendi fikirlerini ileri sürmenin yanında Durkheim ve Halbwachs'ın iddialarını çürütmeye çalışmıştır. Arkun'un aktardığına göre, Delmas, ilk olarak, "intiharlarda önemli olan noktanın insandaki ölüm isteği ve iradesi olduğunu söyleyerek kendince gerçek intiharla sözde intiharı birbirinden ayırmış ve intiharın tanımını geniş bir şekilde yapmıştır. Ona göre, sadece gerçek intihar bir problem olarak ele alınabilir, sözde intiharda ise hiç bir problem yoktur. Delmas'a göre, Durkheim'ın ve diğer sosyologların aksine-; *intihar determinizmi kesinlikle kişisel bir determinizmdir. Kişi yaşamak olanağı varken ölümü seçer.* Delmas özellikle bu **seçme** deyimini üzerinde durmuştur. Gerçek intiharların nedeni üç

psişik halde belirir: 1. *Cyclothmique-cyclothymia*¹⁰ çöküntü halleri ya da melankoli nöbetleri, 2. *Cyclothmique-cyclothymia* kronik, devamlı çöküntü halleri veya yapıdan ileri gelen çöküntü halleri, 3. Yapıdan ileri gelen aşırı heyecanlılıktaki aşırı dönemler. Ona göre, intiharlara % 90 oranında *cyclothymia* neden olmaktadır. İntiharda anksiyete hali bu üç halde de temel nedendir. Anksiyete yani aşırı sıkıntı halinde intihar için en kuvvetli eğilim bulunmaktadır. Hatta daha da ileri giderek, anksiyetenin sadece gerekli değil, bir dereceden sonra anksiyetenin intihar için yeter neden de olduğunu ileri sürmektedir. Dış nedenlere ve sosyal faktörlere ancak aşırı heyecan hallerinde bir şok etkisi yapmasından dolayı intihara neden olduğu ölçüde önem vermiştir (Arkun, 1978: 137).

Delmas, intiharların nedenleri olarak en başında gösterdiği anksiyete ve sıkıntı (angoisse) hallerini iç psikolojik değişmelerle açıklamıştır. İç psikolojik değişmelerin de bir yapı sorunu olduğunu vurgulamaktadır. Başlangıçta intiharı tamamıyla psikolojik açıdan, kişideki bir ölüm iredesinin analizi olarak ele almak istediğini söylediği halde, sonunda intiharı kesinlikle ve tümü ile yapıya bağlamakta ve şöyle demektedir: *Her isteyen kimse intihar etmez, psişik dengenin inithara götürecekt anksiyete haline kadar bozulması ancak doğuştan cyclothymia ya da aşırı heyecanlı yapıli kimselerde bulunmaktadır* (Arkun, 1978: 138).

Arkun’a göre; Delmas, “intihar problemini çözmek için Kretschmer’in teorisine dayanmakta haklı olsa bile, gerçek olan şey çelişkiye düştüğüdür. İntiharın nedenini yapıya ve doğuştan her kişinin hamurunda bulunan anatomik yapı kadar değişmeyen faktörlere bağlamakla Delmas, psikolojik alandan bir bakıma uzaklaşır. Artık intihar, bir kader işi olur. Zira öyle kişiler vardır ki bunlar şartlar ne olursa olsun intihar etmeyeceklerdir. Bunlar siklotimi veya aşırı derecede heyecanlı olmayan kişilerdir” (Arkun, 1978: 138).

İntihar konusunda çalışmalar yapmış olan bir diğer önemli psikolog Freud’dur. Freud doğrudan intihar üzerinde çalışmamış olmasına rağmen çalıştığı bir çok konu intiharı da kapsadığından çalışmalarında bu konuya da değindiği görülmektedir. Freud (1917) ve Menninger, “psikoanalitik açıdan, tüm intiharların nefret ya da öç alma duygusuna (öldürme arzusu); depresyon, melankoli ya da

¹⁰ Bazı depresif manilerde, ruhsal durumun mutlulukla mutsuzluk arasında değişmesi. Siklotimi

umutsuzluğa (ölme arzusu); ya da suçluluk duygusu veya utanca (öldürülme arzusu) dayandıklarını ileri sürmüşlerdir” (Borgatta ve Montgomery, 2000: 3078).

“Freud’a göre intihar ve savaş tek bir problemin iki farklı yüzleridir. Bunlar ölüm içgüdüsünün birbiriyle yer değiştirebilen unsurları olan içgüdüsel saldırı ve içgüdüsel yok etmenin insanlardaki dışavurumlarıdır. Dahası, grup şiddeti yoluyla insanlığın sonunu ertelemenin yegane imkanını sunan uygarlık süreci grubun üyelerinin psişik sağlığının altını oyar ve onların her birini intiharla tehdit eder” (Litman, 1996: 201).

Freud, “Matem ve Melankoli” adlı yazısında çöküntü halinin dinamiklerini ortaya çıkarmak yoluyla intiharın psikanalitik açıklamasını denemiştir. Bu çalışmasında Freud, *kişideki sadizmin çöküntü hallerinde kişinin kendine çevrildiğini ve üst-ben tarafından terkedilen Ego’nun kendini koyverip ölüme doğru gittiğini* ileri sürmektedir. Freud’a göre melankolilikte bir gerileme (regression) vardır. Kişinin egosuyla içine yansıttığı, bir bakıma içine yerleştirdiği sevgi objesi birbiriyle kaynaşmış durumdadır. Bu sevgi objesi kaybedilince, eğer normalde olduğu gibi, insan başka ve yeni sevilen objeler edinmezse, o zaman gerçeklikten uzaklaşır (Arkun, 1978: 139). Ancak bu açıklama melankoliklerin intiharı için geçerlidir. 1918’de Viyana’da intihar hakkında yaptığı “intihar sempozyumu”nda Freud intiharın tam bir açıklamasının yapılamayacağını belirtmiştir. Nitekim 1936’da intiharı psikanalize dayanarak incelemeyi denedikten sonra, *intihar probleminin bilim yönünden çözümlenmemiş olarak kaldığını* söylemiştir. Ona göre ne sağduyu ile, ne de klinik psikopatoloji yoluyla intiharın nedeni açıklanmış değildir, hatta tam ampirik bir çözümleme de bulunmamıştır (Arkun, 1978: 139-140).

Böylece, intiharı her zaman başlı başına bir problem olarak ele almamakla beraber, Freud ve takipçileri, çeşitli problemlere değinirlerken intihar için bazı ipuçları bulmuşlar ve bu olaya sistemsiz de olsa her fırsatta değinmişlerdir (Arkun, 1978: 140).

Psikolojide farklı akımların intihara yaklaşımlarında da farklılıklar bulunmaktadır. Varoluşçuluğa göre insan yaşamaya bir anlam vermelidir. Eğer yaşamak acı çekmek ise, yaşamak o zaman acının anlamını bulmaktır. Üstelik insan, hayatı boyunca kendine daima gelecekte gerçekleşecek olan bir amaç ve hedef

bulmaktadır. Psikiyatr V.E. Franklin, İkinci Dünya Savaşı'nda bir toplama kampının kötü koşullarına rağmen bir an bile intihar etmediğini, çünkü varoluşçukla çekilen acıları uzlaştırdığını söylemiştir. Ona göre, gerçekleştirilecek bir amaç hayata bir anlam vermekte, yaşamak için insana bir destek, bir atılım sağlamaktadır (Arkun, 1978: 141). Varoluşçuların sözünü ettikleri intihara karşı “yaşamak için bir amacın olması” önermesi, normal ve dengeli bir kişilik yapısına sahip insanlar için söz konusu olabilir. Zaten intiharın ortaya çıkması için de bir şekilde kişilik bütünlüğünün zarar görmesi ve dengenin bozulması gerekmektedir. Bunun için ise bireylerin hasta olmasına da gerek yoktur. Sosyal çevrede ve yaşam koşullarında meydana gelen değişiklikler de bireylerin intihar etmelerine neden olabilmektedir.

Psikanalitik eğilimli psikiyatrlar ve psikologlar arasında en yaygın tez, intiharın kişinin kendine dönük düşmanlığının sonucu olduğudur. Son on yıl boyunca intihar bilimcilerin düşüncesi “bir yardım çılgılığı” olarak intihar görüşüne doğru büyük oranda yön değiştirmiştir. İntihar davranışına ilişkin böyle bir kavrayış intihar önleme merkezlerinin, kriz müdahale merkezlerinin ve acil telefon hatlarının yaygınlaşmasıyla hızlı bir şekilde gelişmiştir (Beck, 1996: 332-333).

1.1.4. İntihar ve İntihar Girişimlerinin Nedenleri

İntihar ve intihar girişimlerinin çok fazla nedenleri bulunmaktadır. Bu nedenler olaylar üzerinden incelendiğinde genellikle bir kaç nedenin bir araya geldiği zaman intihar ve intihar girişimlerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bundan dolayı intihar olgusu, tek nedenli bir olgu olmayıp çok faktörlü bir açıklamayı zorunlu kılmaktadır. Bilimsel yaklaşım, intiharı bir *hastalık* değil, bir *davranış biçimi* olarak değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle, bu davranış şeklinin anlaşılıp yorumlanabilmesi ve çözüm üretilebilmesi için olayların gerçekleştiği toplumun yapısını, kültürünü bilerek intihar ile sosyal yapı arasında nedensel bağlantıların kurulması gerekmektedir (Oktik, 2005: 16).

İntiharın ve intihar girişiminin tek bir sebebi olduğunu söylemek imkansızdır. Bunun yanında bir kişinin intihar etmesinin de tek bir sebebi yoktur. Birden fazla sebebin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan bir sonuçtur. Örneğin; işsiz insanlar arasında intihar oranı çalışan nüfusa göre çok daha fazladır. Bununla birlikte, her

intihar eden insanın işsiz olduğunu düşünmek yanlıştır. İntihar oranlarındaki dalgalanmalar açıkça toplumun içinde olduğu, alışılmış durumun aniden veya yavaş yavaş savaşlar, siyasal çalkantılar ve ekonomik krizler gibi nedenlerle veya bunları yaratacak şekilde değişmesiyle yakından ilgilidir (Stengel, 1973: 47-48).

İntihar ve intihar girişimleriyle ilgili yapılan araştırmalarda, bu tür olayların nedenleri konusunda öne çıkanlar şunlardır:

- Sosyal değişimin hızlı olduğu zamanlarda ve toplumlarda intihar oranlarında değişimler söz konusudur.
- Eğitim, gelir, cinsiyet, medeni hal, yaş ve iş gibi sosyal değişkenlerle intiharlar arasında ilişki bulunmaktadır (Oktik, 2005: 17) ve (Sayıl, 2000: 172).

İşle ilgili sorunlar sadece çalışan birinin işten atılması veya işsizlik değildir. Bu çalışmanın da konusu olan ticari başarısızlık sonucu kendi hesabına çalışan kişilerin işlerini kaybetmeleri de ciddi bir risk faktörüdür.

- İntiharların ruhsal hastalıklarla ilişkileri konusunda yapılan çalışmalarda intihar eyleminde bulunanların % 80'inden fazlasında ruhsal bir hastalığın olduğu gözlenmiştir.
- İntiharlarla depresyon arasında bir ilişki söz konusudur. Ancak depresyon toplumsal sorunlardan kaynaklanan bir sonuç da olabilmektedir.
- Alkol ve madde bağımlılığı ile intiharlar arasında bir ilişki olup, bu grupta yer alanlar, yüksek risk grubu olarak kabul edilmektedir.
- Şizofreni hastaları, bipolar efektif bozukluğu olan bireyler yüksek risk grubundadırlar.
- Fiziksel çevre ve iklim koşulları ile intiharlar arasında ciddi bir ilişki söz konusudur.
- İntihar edenlerle özdeşleşme ve taklit eğilimleri arasında da bir ilişki bulunmaktadır. Özellikle gençler, intihar şeklindeki davranış kalıplarını merak, özenme, özdeşim kurma, taklit eğilimleriyle benimseyerek denemek ve çevrelerinin ilgi odağı olmak isterler. Bu tür eğilimleri

olanlar özellikle medyada gördükleri davranış kalıplarını taklit ederek eylemlerini öne alabilmektedirler. İntihar davranışlarında taklit (copycat suicide), Sayıl'a göre önemli bir etkindir. Yatkınlığı olan bireylerde intihar davranışına tanık olmak önemli bir risk faktörüdür. Bu, aile bireylerinden birinin, bir arkadaşın-tanıdığın veya ünlü birinin intiharı ile olabilir. Özellikle gençlerde bunun etkileri daha derin yaşanır (Oktik, 2005: 16-17) ve (Sayıl, 2000: 172).

Sayıl'ın yaptığı diğer bir çalışmada (2008) intihar girişimlerindeki risk faktörleri şu şekilde özetlenmektedir:

- Düşük eğitim düzeyi,
- Sevdiği tarafından terkedilme,
- Evlilik ile ilgili sorunlar,
- Ebeveynlerle ilgili sorunlar,
- Ruhsal bir sorunun varlığı,
- Eşler arası veya aile bireylerinin arasında şiddet olması,
- Kadın olmak,
- 15-24 yaş arasında olmak,
- Yakın zamanda gerçek ya da sembolik anlam taşıyan kayıpların olması,
- Yakın çevre ile iletişim sorunları yaşamak (2008-1: 87).

Bunların yanında yine aynı çalışmada belirtilen diğer nedenler:

- Toplumsal boyutta ekonomik sorunlar (krizler vs.),
- Çeteleşme,
- Kumar,
- Sosyal yapıya ait şiddeti destekleyen değerler,
- Eşitsizlik,
- İntihar amaçlı araçlara kolaylık sağlayan bir mesleği icra ediyor olmak (polis, asker, sağlık çalışanı, çiftçi gibi),

- Sosyal destek yetersizliği, yalnızlık, düşkünlük (2008-1: 91).

Yip ve Law'ın 2005 ve 2006 yılında Hong Kong'da yapmış oldukları araştırmaya göre; "fiziksel sağlık sorunları, ailevi sorunlar ve finansal sıkıntılar intihar edenlerin en çok karşılaştıkları ilk üç sorun" olarak, "çalışıyor olmak" ise intiharı önlemede en etkili koruyucu faktör olarak öne çıkmaktadır (2008: 22). Yine DSÖ'nün "intiharı önleme"yle ilgili yapmış olduğu bir çalışmada intihar riski taşıyan durumlar şu şekilde tespit edilmiştir:

- Statü, iş ve gelir kaybı;
- Göç nedeniyle ani ekonomik kayıp yaşamak; ürün kaybı, ekonomik kargaşa, doğal afetler yüzünden günlük geçim kaynağı kaybı ile karşı karşıya kalmak;
- Güven, kendine saygı veya inanç kaybı;
- Herhangi bir nedenle suçluluk, utanç, nefret, değersizlik, umutsuzluk ve çaresizlik hissi;
- Gaipen sesler duyduğunu söylemek;
- Daha önceden bilinenden fazla ve aniden aşırı dini faaliyetlere katılmak;
- Daha önceki hobilerine, cinsel ilişkiye zevk aldığı diğer aktivitelere azalan ilgi göstermek;
- Özellikle kadınların şiddet görmüş veya görüyor olması;
- Daha önceden intihar girişimi(leri) öyküsü olmak;
- "Sürekli can sıkıntısı", atalet, uyuşukluk ve "ne yapacağımı bilmiyorum" şeklinde şikayet etmek;
- Sevilen bir kişinin ani ölümü, ayrılık yaşamak;
- İşsiz olmak ve iş bulma umudunu yitirmiş olmak (özellikle gençler için büyük bir risktir);
- Aile içi şiddetin olması;
- Huzursuz bir aile ortamına sahip olmak;
- Kendisiyle ve diğer insanlarla sürekli çatışmalar yaşamak;

- Ruhsal bozukluk nedeniyle yakın zamanda hastaneden taburcu olmuş olmak;
- Kanser, AİDS gibi ölümcül veya süregelen hastalıklara yakalanmış olmak;
- Kaza ve hastalık sonucu sakat kalmak;
- Akademik başarısızlık yaşamak (WHO, 2006).

İntihar davranışı, zorlayıcı yaşam koşullarına tepki veren normal kişilerden ağır ruhsal bozukluğu olan hastalara kadar geniş bir yelpazede görülebilmektedir (Sayıl, 2008-1: 81). İntiharla ilgili toplumsal algıda intihar eden veya intihara girişenlerin mutlaka ruhsal bir sorunları olduğuna dair bir yanlış vardır. Bu yanlış kimi sağlık çalışanları ve devlet görevlilerinde de olduğundan sorunun tam olarak anlaşılması ve çözümü zorlaşmaktadır.

Brandt'a göre ise; "intihar edenlerin çoğu, onlara çok acı veren fiziksel hastalıktan başka bir sebeple, onları depresyona sokan bir sebeple bu eylemi gerçekleştirirler. İntiharı bu insanlar için rasyonel bir karar haline getiren nedenlerin en önemlileri; mesela insanın kendisini rezil olmuş hissettiren olaylar ya da zenginlikten yoksulluğa düşmek gibi prestij ve statü kaybına neden olan olaylar, bir uzvun ya da fiziksel güzelliğin kaybı, cinsel kapasitenin kaybedilmesi, çok sevilen birinin kaybı, aşta hayal kırıklığı yaşamak ve yalnızlıktır" (1976:391-392)..

İntiharın yanlış toplumsal algılarından biri de "intiharın bir dikkat çekme davranışı" olarak algılanmasıdır. Sayıl'a göre bu son derece yanlış bir algı ve değerlendirmedir. Bu yaklaşım, hüküm veren, aşağılayıcı bir yaklaşımdır. Altta yatan riskin ve nedenlerin önemszenmemesine yol açmaktadır. İntihar girişiminde bulunan kişi, gerçekten ölmek arzusunda olabileceği gibi, bu davranışı ile acısını, çersizliğini ve umutsuzluğunu dile getirme amacını da gütmüş olabilir. Bu yönleri ile intiharı kişinin yardım çağrısı olarak değerlendirmek mümkündür (2008-1: 81). İntiharın başka bir amacı da kişinin yaşadıklarından dolayı hayata ve topluma karşı bir meydan okuma ve geride kalanlara ceza vermektir.

1.5. Türkiye’de İntiharlar

Türkiye’de Osmanlı döneminden bu güne intihar olaylarına toplumsal yaklaşımda pek fazla bir değişim olmadığı, kötü ve bulaşıcı bir hastalık gibi görüldüğü, olayları gerçekleştirenlerin bir şekilde damgalandığı, psikiyatrist veya psikologa gitmenin de bu damgalanma içinde değerlendirildiği bir durum olarak önümüze çıkmaktadır.

Türkiye’de intiharla ilgili bilimsel anlamda somut çalışmalar yeterli değildir. İlk akla gelen çalışmaları yapanlar arasında öne çıkan isimler Çetin Yetkin ve Nezahat Arkun’dur¹¹ (Güçlü, 1992: 8). Bugüne kadar intihar olgusuyla tıp fakültelerinin psikiyatri klinikleri ve psikoloji bölümleri ilgilenmiştir. İntihar sonuç olarak hekimleri ilgilendirmektedir ancak insan düşüncesini doğuran etmenler çoğunlukla ekonomik ya da kültürel boyuttur. Bu nedenle intihar olgusunu tıbbın dar kapsamıyla ele almak, bir anlamda intihar nedenlerini yadsımış olmayı da gündeme getirmiş olmaktadır. Özellikle 24 Ocak 1980 sonrası Türkiye’de meydana gelen intihar olaylarını sadece psikolojik sorunu olan insanların ya da akli başında olmayan insanların icra ettiklerini söyleyebilmek için insaf sınırlarını zorlamak gerekecektir” (Güçlü, 1992: 8).

Osmanlı dönemine ait yeterli bir veri olmamasına rağmen, Osmanlı toplumunda intihar olaylarının asgari bir düzeyde seyir izlediğini söylemek mümkündür. Osmanlı toplum yapısına egemen olan İslamiyet’in intihar olayları karşısındaki tutumu, kendini öldürme olaylarını bir ölçüde sınırlı tutmuştur (Ertop, 1987 – Aktaran: Güçlü, 1992: 9). Bu durumun nedenini salt İslam’ın intihara bakışına göre yorumlamak eksik olabilir. Bütün semai dinler intiharı yasaklamıştır, ancak bu, dindar insanların intihar etmediği/etmeyeceği anlamına gelmemelidir, ayrıca intiharın birden çok değişken sonucu gerçekleştiği ve her toplumsal çevrenin ayrı özgül koşulları bulunmaktadır. Bu nedenle Osmanlı toplumunu da o günkü değer yargıları ve çevresel koşulları içinde incelemek gerekecektir (Güçlü, 1992: 9). Osmanlı toplumu denilen toplum, homojen, tek bir kültürel yapının var olduğu bir toplum değildir. Ayrıca kastedilen zaman da belirli bir zaman değildir, 600 yılı aşkın

¹¹ Yetkin, Çetin. 1978. *Belgelerle Türkiye’de 17 İntihar Olayı*. İstanbul.

Arkun, Nezahat. 1978. *İntiharın Psikodinamikleri*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları. 2. Baskı İstanbul.

bir sürece yayılmış bir toplumsal yapıdan söz edilmektedir. Üç kıtaya yayılmış Osmanlı devletinin toplumsal yapısı kolay kolay anlaşılabilir bir yapı değildir. Bu nedenle intiharlara ilişkin sağlıklı verilere de ulaşmak pek mümkün görünmemektedir.

Osmanlı döneminde ara sıra siyasal başarısızlıkların neden olduğu, Timur'a yenik düşen Yıldırım Beyazıt'ın yüksüğündeki zehri içerek canına kıymasında olduğu gibi intihar olaylarına tanık olunmuştur. Naturalist yazar Beşir Fuat'ın eşi ve sevgilisi arasında bocalayan günlük yaşamından intihara doğru adım adım yol alışı ve Beşir Fuat'ın intiharının basın yer almasını izleyen intihar salgınının basına sansür konmasıyla durdurulduğu bilinmektedir (Güçlü, 1992: 9).

Kurtuluş Savaşı'nı takiben kurulan Cumhuriyet Türkiye'sinde yeni bir devletin ve yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ancak Cumhuriyetin kuruluşunu takiben tüm dünyayı etkileyen 1929 Ekonomik Buhranı baş göstermiştir. Türkiye de bu buhrandan nasibini fazlasıyla alan ülkelerden olmuştur. Genelde azınlık intiharlarının yaygın olduğu Türkiye'de işsizlik önemli bir sorun olmuştur. Bu dönemdeki toplumsal kaosun ve anominin etkisiyle cinayet ve intihar haberlerinin gazetelerde yer almasına sınırlamalar getirilerek çözüm üretilmeye çalışılmıştır. 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın etkisini yitirmesiyle olağan seyrine dönen intihar olaylarının 1955 yılına değin fazla bir değişim göstermediği gözlemlenmiştir. 1955'ten sonra ise yer yer işçi, öğrenci ve aydın intiharlarına rastlanmaya başlanmıştır (Güçlü, 1992: 10).

Türkiye'de cumhuriyetin kurulmasından sonra intihar araştırmaları yapılmaya başlanmıştır. Ancak yapılan bu araştırmalar vakalar üzerinden hareket ederek yaşamına son vermiş bireylerin, psikolojik sorunlarına eğilmiş araştırmalar olarak kalmışlardır. Sosyoloji bu sorunu bir toplumsal sorun olarak görmekten kaçınmıştır. Türkiye'deki intihar oranlarındaki görece düşük oran da konunun sosyolojik olarak incelenmeye değer bulunmamasında etkili olmuştur.

1962 yılına kadar Türkiye'de yapılmış olan intihar çalışmaları verilerini hastanelere gelen intihar ve intihar girişimi vakaları ile emniyet birimlerindeki kayıtlardan elde etmişlerdir. Türkiye İstatistik Kurumu intihar olaylarına ilişkin istatistikleri, 1962 yılından itibaren tüm yerleşim yerlerinden derlemeye başlamıştır.

Adalet İstatistikleri Yıllığı içinde kısa bilgiler halinde yayımlanan intihar istatistikleri, 1974 yılından itibaren ayrı bir yayın olarak yayımlanmaya başlanmıştır (TÜİK, 2008: VII). “Türkiye genelinde intihar edenlerin niteliklerine ilişkin bilgi derlemek” amacıyla hareket eden TÜİK, intihar girişimi istatistikleri tutmamaktadır. Dolayısıyla bu konuda Türkiye’de sağlıklı bir veriye ulaşabilmek pek mümkün görünmemektedir.

Türkiye İstatistik Kurumu’nun verdiği bilgiye göre, “ülke kapsamında ölümle sonuçlanan tüm intihar olaylarına ilişkin istatistiki bilgiler derlemektedir. İntihar istatistik formları Emniyet Genel Müdürlüğü ve Jandarma Genel Komutanlığı aracılığı ile derlenmektedir. Yerleşim yerlerinde meydana gelen her bir intihar olayı için İntihar İstatistik Formu emniyet veya jandarma teşkilatı personeli tarafından doldurularak her ayın sonunda valilik ve kaymakamlıklar kanalı ile TÜİK’e gönderilmektedir. İntihar istatistik formlarının veri girişi TÜİK (Ankara) merkezde yapılmaktadır. İntihar istatistik formlarının veri girişi tamamlandıktan sonra intihar verisi analiz edilerek yayın haline getirilmekte ve yıllık olarak kullanıcıların yararına sunulmaktadır. İntihar analizlerinde kullanılabilecek birçok faktörün içerildiği ayrıntılı tablolara yer veren bu yayın, aynı zamanda il ve bölgesel bazda tablolara da yer vermektedir (TÜİK, 2008: VII). İntihar girişimlerine ilişkin veriler yayınlamayan TÜİK, intihar istatistiklerini de iki-üç yıl geriden yayınlamaktadır.

Türkiye’de intihar istatistikleri konusundaki tek derleyici kuruluş eski adıyla DİE (Devlet İstatistik Enstitüsü) yeni adıyla TÜİK’tir. TÜİK’e göre, intiharların “Ruhsal Olanlar ve Ruhsal Olmayanlar” gibi iki asli nedeni vardır. Güçlü’ye göre bu ayrımlar yapaydır ve benimsemek mümkün değildir. Çünkü;

-TÜİK’e veri sağlayan Jandarma ve Polis karakolarında psikolog bulunmadığına göre, ‘ruhsal olan’ ya da ‘ruhsal olmayan’ ayrımını tam olarak yapmak mümkün değildir.

-İntihar olayı sonuç olarak psikolojik bir olay olmasına rağmen nedensel olarak salt ‘ruhsal olan’ ya da ‘ruhsal olmayan’ nitelemesi yeterli değildir.

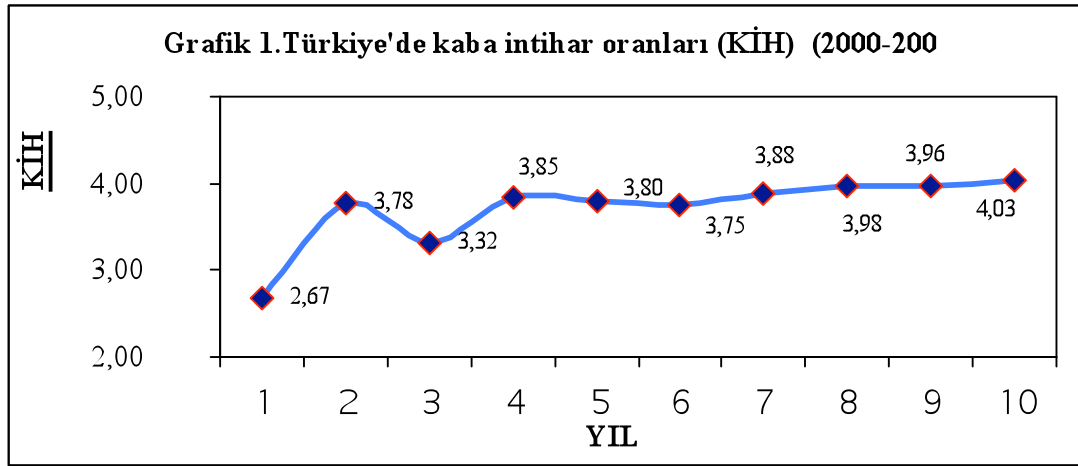
-Öğrenim başarısızlığı, Ekonomik nedenler, Hastalık, Hissi ilişkiler vb. nedenlerle canına kıyan insanlar için sosyologlar, intihar olaylarının iki nedeni olduğunu düşünmektedirler. Bunlardan biri Ekonomik Nedenler,

diğeri Kültürel Nedenlerdir. Burada sosyologlar psikolojik nedenleri yadsımaz. Çünkü sonuç olarak psikolojik bir olay olmasına karşın, intihar olgusunu doğuran nedenlerin tam olarak psikolojik olduğunu kabul etmek mümkün değildir (Güçlü, 1992: 13).

Gözardı edilmemesi gereken bir nokta da; her zaman intihar istatistiklerinin buzdağının görünen kısmı olduğudur. Özellikle, toplumsal ve bireysel maliyeti ve etkileri en az intihar olayları kadar etkili olan intihara girişim olaylarında buzdağı çok daha büyük olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tablo 4. İntiharların 2000-2009 yılları arasındaki Türkiye genelindeki durumu (TÜİK, 2008-2009:1-4)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	1802	2584	2301	2705	2707	2703	2829	2793	2816	2898
KİH	2.67	3.78	3.32	3.85	3.80	3.75	3.88	3.98	3.96	4.03

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkiye'deki intihar olaylarında ciddi boyutlarda olmasa da belirli bir seyrinde ve tutarlı bir artış eğilimi gözlenmektedir.

Türkiye, diğer batı ülkeleriyle karşılaştırıldığında intihar oranı yüksek olmamasına rağmen, istatistiklere bakıldığında son yıllarda intiharda kaba artış hızı yükselmektedir. İntihar davranışının özellikle 15-24 yaş grubunda diğer yaş gruplarına göre sayıca yüksek olması Batı ülkeleriyle paralellik göstermektedir.

Ayrıca, çalışmalar genç grupta gözlenen intihar girişimlerinin de çok düşük olmadığını göstermektedir (Palabıyıkoglu, 2010: 49), (Oktik, 2005).

Türkiye 2009 yılı TÜİK verilerindeki intihar oranlarıyla DSÖ'nün dünya ülkelerindeki intihar oranlarının karşılaştırılmasında 60. sırada yer aldığı görülmektedir. 2005 yılındaki verilere göre ise Türkiye 66. sıradadır (Oktik, 2005: 97).

Türkiye'deki intiharların bölgesel dağılımlarına bakıldığında kaba intihar hızlarının bölgenin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyiyle ilişkisinde sadece Ege Bölgesi'nde doğrusal bir ilişki olduğu görülmektedir. Nüfusa göre yüzbinde (%000) olarak hesaplanan bu oranlara göre Ege bölgesi 2009 yılında en yüksek orana (5.38) ulaşmıştır. Burada dikkat çekici olan Karadeniz Bölgesi'nin durumudur. Karadeniz Bölgesi yerleşim yerlerinin ve evlerin birbirine uzaklığı, daha kapalı ve yağışlı havasının bireyler üzerinde yarattığı psikolojik etki ve silah kullanımının bu bölgede yaygın olması intihar oranlarının yükselmesinde önemli bir etkidir. Nitekim 2009 yılına ait verilerde Karadeniz Bölgesi'nde (Batı Karadeniz, 201 vakanın 60'ı, Doğu Karadeniz, 87 vakanın 33'ü) toplam 288 vakanın 93'ü ateşli silahlarla gerçekleştirilmiştir. Bu oran diğer bölgelere göre biraz daha yüksektir.

Tablo 5. Coğrafi bölgelere göre kaba intihar hızı (TÜİK, 2010).

A. İntihar sayısı B. Kaba intihar hızı- (%000)

Coğrafi bölge	2007		2008		2009	
	A	B	A	B	A	B
Türkiye	2 793	3.98	2 816	3.96	2 898	4.03
Marmara Bölgesi	728	3.53	680	3.25	780	3.67
Ege Bölgesi	404	4.36	465	4.98	506	5.38
Akdeniz Bölgesi	351	3.97	365	4.06	364	3.99
İç Anadolu Bölgesi	466	4.13	444	3.90	457	3.98
Karadeniz Bölgesi	345	4.62	315	4.21	303	4.06
D. Ana. Bölgesi	236	4.15	273	4.77	238	4.14
G.doğu Ana. Bölgesi	263	3.71	274	3.77	250	3.37

Türkiye'de 2009 yılında olan intiharların nedenlerine bakıldığında hastalığın önemli bir neden olarak kayıtlara geçtiği görülmektedir. Ancak bu yanıltıcıdır. Çünkü kayıtlara psikolojik bunalım olarak geçen bir çok vaka hastalık kriteri altında değerlendirilmektedir. Bir diğer önemli nokta da psikolojik bunalımın bir çok

nedenden sonra ortaya çıkan bağımlı bir neden olması ve hastanelerde, emniyet güçlerinde bu kayıtları tutanların olayın fazla derinine inmek istememeleridir. Bir an önce formu doldurup görevini yapmış olmak, olay anında kişinin yakınlarının travmatik bir durum yaşaması gibi sebeplerle gerçek nedeni öğrenmekte zorlandıkları da vakalar üzerinde bizzat müşahade edilmiştir.

Dolayısıyla hastalık nedeniyle olan intiharların büyük çoğunluğunun başka sebepleri vardır. Bunlardan bir tanesi kayıtlara “psikolojik bunalım” haliyle de “hastalık” olarak geçen bir vakanın meslek hanesinde “kendi hesabına çalışıyor” ibaresinden hareketle ulaşıldığında, kişinin aslında kendine ait ticari bir işletmesinin olduğu, intihar etme nedenlerinin ise; “borçlanma, iflas, icra ve hapis cezası” olduğu tespit edilmiştir.

Aşağıdaki iki tabloya bakıldığında yine yukarıdaki gibi kayıtları tutan görevlilerin görevlerini tam yapmamalarından dolayı intiharların neredeyse yarısının nedenlerinin bilinmediği, tespit edilmediği görülmektedir. Bu durum elbetteki sağlıklı tespitler yapılmasını ve çözümler üretilmesini zorlaştırmaktadır.

Tablo 6. Türkiyedeki İntiharların Nedenleri-1 2008 (TÜİK, 2009: 28).

Nedenler	İntihar		Toplam	%
	Erkek	Kadın		
Hastalık	436	212	648	23.0
Aile Geçimsizliği	213	169	382	13.56
Geçim Zorluğu	269	20	289	10.25
Ticari Başarısızlık	117	2	119	4.23
Hissi İlişki ve İsteddiği ile Evlenememe	112	61	173	6.14
Öğrenme Başarısızlığı	17	17	34	1.21
Diğer	91	48	139	4.96
Bilinmeyen	669	363	1032	36.65
Toplam	1924	892	2816	100

Tablo 7. Türkiye’deki İntiharların Nedenleri-2 2009 (TÜİK, 2010).

Nedenler	İntihar		Toplam	%
	Erkek	Kadın		
Hastalık	386	173	559	19.29
Aile Geçimsizliği	174	92	266	9.18
Geçim Zorluğu	305	13	318	10.97
Ticari Başarısızlık	89	1	90	3.11
Hissi İlişki ve İsteddiği ile Evlenememe	89	34	123	4.24
Öğrenme Başarısızlığı	11	4	15	0.52
Diğer	131	45	176	6.07
Bilinmeyen	926	425	1351	46.62
Toplam	2111	787	2898	100

İntihar şekli veya kullanılan yönteme göre Türkiye’deki intiharlara bakıldığında kendini asarak intihar etmenin 2009 yılında % 53.73’e ulaştığı görülmektedir. Ateşli silah kullanımı 2009 yılında % 26.22 ile ikinci sırada, yüksekten atlamak ise % 8.73 ile üçüncü sırada yer almaktadır. 2008 yılına göre bakıldığında Ateşli silah kullanımının 2009 yılında sayıca artmasına rağmen diğer yöntemlerle kıyaslandığında çok az bir miktar (% 0,56) düştüğü görülürken, kendini asarak intihar edenlerin % 4.3 oranında arttığı tespit edilmiştir. Ateşli silah kullanımı kullanımı ve kendini asarak intihar etme erkeklerde yaygınken kesici-delici alet kullanmak, suya atlayarak intihar etmek kadınlarda daha yüksektir.

Tablo 8. Kullanılan Yönteme Göre İntiharlar (TÜİK, 2009 ve 2010).

İntihar Şekli	2008			2009		
	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam
Asarak	973	419	1392	1121	436	1557
Kimyevi Madde	122	155	277	110	57	167
Yüksekten Atlayarak	121	96	217	136	117	253
Suya Atlayarak	39	14	53	11	42	53
Ateşli Silah	583	171	754	627	133	760
Kendini Yakarak	6	0	6	6	1	7
Kesici-delici Alet	29	13	42	5	25	30
Doğalgaz, Tüpgaz vs.	7	0	7	6	0	6
Tren veya Motorlu Taşıt	13	6	19	8	4	12
Diğer	31	18	49	30	23	53
Toplam	1924	892	2816	2111	787	2898

Bu tezin de konusunu teşkil eden Türkiye’deki ticari başarısızlık intiharlarına bakıldığında özellikle ekonomik krizin olduğu 2001, 2003 ve 2008 yıllarında intiharlarda bir artışın olduğu da tablo 7 ve tablo 8’den izlenebilmektedir. TÜİK’in verilerinin kaynağını oluşturan hastane, polis ve jandarma kayıtlarında yaşanan sıkıntılar nedeniyle bilinmeyen veya gerçek nedeni bilinmeyen intiharların oranını % 45’in üzerine çıkarmıştır. Nedeni bilinmeyen intiharların oranı dağıtıldığında ticari başarısızlık intiharlarının oranı % 10’un üzerine çıkmaktadır.

Tablo 9. Türkiye’de yıllara göre Ticari Başarısızlık sonucu ortaya çıkan intiharlar

Yıllar	Ticari Başarısızlık Sonucu İntihar	
	Sayı	Genel intiharlar içindeki oranı %
2000	84	4.66
2001*	148	5.73
2002	91	3.95
2003*	147	5.44
2004	60	2.22
2005	61	2.33
2006	56	1.98
2007	60	2.15
2008*	119	4.23
2009	90	3.11
Toplam	916	(TÜİK, 2008-2009-2010:5).

Türkiye’de intiharın yasal boyutuna bakıldığında, öncelikle 1982 Anayasası’nın 17/1 maddesinde herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahip olduğu belirtilmiştir. Yaşama hakkına yönelik tecavüzlere karşı bireyler, yasalarla sıkı bir şekilde güvence altına alınmıştır. Dışarıdan gelen yaşama hakkına yönelik saldırılara karşı bireyler bu kadar sıkı korunurken, kendi yaşamlarına yönelik eylemler sorun olarak ortaya çıkmıştır (Ekinci ve Özsan, 2008: 41).

İntihar ve intihar girişimi olaylarının tümü Türkiye’de adli vaka olarak değerlendirilmekte ve mutlaka polis ve jandarmanın raporlarında yer almaktadır.

* Ekonomik Kriz Yılı

Ölüm olduğu zaman savcılık da devreye girmekte ve gerekli gördüğü takdirde Adli Tıp'a sevk etmektedir.

Türkiye'deki uygulamalar, kişi intihara giriştiği andan itibaren o kişinin yaşamını kurtarma ve korumaya yöneliktir. Acil servise intihar girişimi ile başvuran her hasta adli vaka olarak değerlendirilmekte ve polise bilgi verilerek adli vaka dosyası açılmaktadır. Dosya açıldıktan sonra hekim, hastanın hayati tehlikesinin olup olmadığına dair bir ibare koymaktadır. Bu durumda, hasta, hekim hayati tehlike bulunmadığına dair ikinci bir rapor düzenleyene kadar, acil servisi terk edemez (Ekinci ve Özsan, 2008: 41).

Bireylerin kendi yaşamlarına son vermelerine yönelik eylemleri, yalnız başına bir ceza hukuku kuralını ihlal etmemektedir. Buna karşın kişinin intiharında başka kişilerin maddi ya da manevi yardımının olması kişinin yaşama hakkına yönelik dolaylı bir tecavüzü içerdiği için cezalandırılmaktadır (Ekinci ve Özsan, 2008: 42).

Bunun dışında 5237 Yeni Türk Ceza Kanunu'nda (YTCK) intihara ilişkin hükümler bulunmaktadır. Bu hükümler intiharla ilgili suç kapsamını da oldukça genişletmiştir.

Madde 84 intihara yönlendirme başlığı adı altında;

1. Başkasını intihara azmettiren, teşvik eden, başkasının intiharını kuvvetlendiren ya da herhangi bir şekilde yardım eden kişi 2 yıldan 5 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
2. İntiharın gerçekleşmesi durumunda (ölümle sonuçlanması –y.n.) kişi 4 yıldan 10 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
3. Başkalarını intihara alenen teşvik eden kişi, 3 yıldan 8 yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.
4. İşlediği fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan ve ortadan kaldırılan kişileri intihara sevk edenler cebir veya tehdit kullanmak suretiyle kişileri intihara mecbur edenler, kasten adam öldürme suçundan sorumlu tutulurlar (Türk Tabipler Birliği, 2005: 45).

Eski TCK intiharın ölümle sonuçlanması, yardım ve ikna olması durumunda cezanın verilebileceğini belirtmiştir. Yeni TCK’de intihar girişimine teşvik etmek de suç olarak kabul edilmiştir. İntihar girişiminin ölümle sonuçlanması durumunda ise ceza ağırlaştırılmıştır. Yine yeni TCK’da gerçeği değerlendirme ve/veya yargılaması bozuk olan kişiyi intihara teşvik etmek kasten adam öldürmek olarak kabul edilmiştir (Ekinci ve Özsan, 2008: 42).

Sonuç olarak, Türkiye’de intiharlar giderek artan bir halk sağlığı problemidir. Özellikle gençleri hedef alan bir sorun oluşu nedeniyle ülkenin geleceğini de tehdit etmektedir. Bu nedenle hızla önleme çalışmalarına ağırlık verilmelidir. Silah satışları sınırlandırılmalı, halk silahlardan uzak tutulmalıdır. Aileler, öğretmenler ve gençler intihar konusunda bilinçlendirilmelidir. İntihar riski taşıyan durumları yaşayan bireylere yönelik koruyucu çalışmalar yapılmalıdır. Bu risk gruplarından birinin de ticari başarısızlık yaşamış bireylerin olduğu unutulmamalıdır.

1.2. Ticari Başarısızlık

Ekonomik bir olgu olan ticari başarısızlık, aynı zamanda toplumsal bir olgu olduğundan sosyolojinin de ilgilendiği bir konudur. Hem sebepleri hem de sonuçları itibarıyla sosyolojinin bu kavram üzerinde çalışmak istemesi anlaşılır bir durumdur. İntihar nedenleri içinde çok büyük bir yer kaplamamakla beraber toplumsal etki olarak büyük yer kapladığı söylenebilir (kaldı ki, ileriki tartışmalarda neden oranının düşük olduğu ele alınmıştır). Bu yüzden bir işadama ya da iş kadının intihara kadar gidebilmesine yol açan ticari başarısızlığı çözümlemek ve anlamaya çalışmak gerekir.

“İnsanın toplumsal tarihi, onun doğal dünyayla bir bütün olma durumundan çıkıp, kendisinin çevredeki doğa ve insanlardan ayrı bir varlık olduğunun farkına varmış duruma ulaşmasıyla başlamıştır. Ancak bu farkındalık, tarihin uzun dönemleri boyunca çok belli belirsiz kalmıştır. Birey, doğaya ve içinden çıktığı toplumsal dünyaya çok sıkı bağlarla bağlı olmayı sürdürmüştür; ayrı bir varlık olarak kısmen kendisinin farkında olurken, aynı zamanda çevresindeki dünyanın da bir parçası olduğu duygusunu yaşamıştır. Bireyin başlangıçtaki bağlarından koparak gelişmesi süreci, *bireyselleşme* denilebilecek bu süreç, çağdaş tarihte reform çağı ile

içinde bulunulan dönem arasındaki yüzyıllarda doruk noktasına ulaşmış görünmektedir” (Fromm, 1996: 35).

Modern toplumlarda “başarı” neredeyse hayatın anlamı olarak bireylerin algı dünyasına yerleşmiş görünmektedir. İşte, okulda, evlilikte, siyasette, sporda, kısacası hayatın her alanında hedeflenen tek şey başarıdır. Bu hedefin tam zıttı olan başarısızlık ise son derece korkulan, uzak durulan, istenmeyen bir sonuçtur ve Sennett’in (2005) de dediği gibi “tabu”dur. Toplumun ve toplumu oluşturan bireylerin modern dünyanın yaşam koşullarında başarıya endekslenmiş yaşamlarında çok sıkı bir rekabet de vardır. Bu rekabet toplumda bireyselleşmeyi yaratmakta, bireysellik ise bireyleri yalnızlaştırmaktadır. Bireylerin yalnızlığının en acı sonucu ise, başarısızlık durumunda yakınında kimselerin olmaması ve başarısızlığın bir hata, bir günah, bir suç gibi algılanması nedeniyle intiharı seçmeleridir.

Konuya önce modern dünyadaki, özellikle kapitalizm tarafından biçimlendirilen başarı ve başarısızlık algılarından başlamak gerekir. Sennett’e göre başarısızlık; “günümüzün en büyük kabusudur. Başarıya ulaşma reçeteleriyle dolu olan popüler kitaplar, başarısızlıkla baş etme konusunda büyük ölçüde sessiz kalır. Kişinin başarısızlıkla yüzleşmesi ve başarısızlığa yaşam öyküsünde bir yer vermesi meselesi, bizi için için kemiren ama başkalarıyla nadiren tartıştığımız bir konudur. Bunu yapmak yerine klişelere sığınırız: Yoksulların haklarını savunan kesimler bile, *‘Başarısız oldum!’sözündeki yakınmayı gidermek için, ‘Hayır, başarısız değildin; sen bir kurbansın’* gibi sözde rahatlatıcı bir karşılık veriyor” (2005: 124). Özellikle gelişmiş kapitalist toplumlarda işinde veya özel yaşamında “başarısız” veya “kaybetmiş” bir birey sadece “acınası” konumuyla gündeme gelmektedir. Bu haliyle gündeme gelen birey, diğer bireylerin kendi durumlarının kıymetini bilmeleri ve konumlarına sahip çıkıp daha fazla çalışmaları için “kötü” bir örnekten öte bir şey değildir.

Sennett’in de değindiği gibi, “başarısızlık, artık sadece en yoksul ve çaresiz kesimleri bekleyen bir kader olmaktan çıkarak, orta sınıfların yaşamında da daha sık karşılaşılan, sıradan bir olay haline gelmiştir. Toplumsal elitin giderek daralması, her tür başarıyı daha da ulaşılmaz hale getirmiştir. Kazanan hepsini alır piyasası çok sayıda eğitilmiş ve [tecrübeli] insanı başarısızlığa mahkum eden rekabetçi bir yapıya

sahiptir. Başarı ve başarısızlığın birbirine zıt kabul edilmesi bile, başarısızlıkla yüzleşmekten kaçınmanın bir yoludur. Oysa Weber'in bahsettiği *amaçlı insan hiç birşeyi yeterli bulmaz*, (2005: 125) başarısızlığından ders çıkarıp yeni başarı hamlelerine girişirdi. Weber'in (1997) "amaçlı insan"ı kapitalizm koşullarında vardır. Onun kapitalizmi "sınırsız kazanma açlığının olduğu, bunun kapitalizmin ruhuyla aynı kabul edildiği bir kapitalizm değildir. Kapitalizm olsa olsa bu usdışı güdünün dizginlenmesi, en azından ussal olarak dengelenmesi ile özdeş olabilir. Kapitalizm kazanç uğraşısı ile özdeştir ve sürekli, ussal, kapitalist işletmenin peşinde; *verimlilik* peşindedir. Bütün bir ekonomik sistemin kapitalist düzen içinde verimliliğe ulaşma olanağı taşımayan bir işletme batmaya mahkumdur (1997: 17). Weber'in "kazanç" ve "verimlilik" ile ilişkilendirdiği kapitalist insan ve kapitalist işletmesi için "başarı" bu iki kelimedir. Bunun karşılığı ise kişilerin ve işletmelerin "başarısız"lıklarıdır. Kapitalist bir sistemde başarının özü parayla ilgilidir.

Başarısızlık duygusunu parayla dindirmenin bu kadar zor olmasının bir nedeni, hayatı anlamlı kılmayı başaramamak, kendinde değerli bir şey görememek, salt varolmanın ötesinde gerçekten yaşamayı başaramamak gibi başarısızlığın çok daha derin olarak hissedilebilmesidir. Modern insanın başarıyla parayı eşitlemesi, başarısızlık karşısında kişinin kendini değersiz ve hayatı anlamsız bularak, yaşamamayı tercih etmesi yerine, olaylara hakim olmayı denemesi daha doğrudur (Sennett, 2005: 125).

Bireyler, yaşamlarına anlam kazandırma iddiasında bulunan hazır kalıpları kendilerine sağlayan bir toplumda yaşarlar. Sözgelimi, toplumda, kişilere, başarılı olmanın, "ekmeğini kazanma"nın, bir aileye bakmanın, iyi bir yurttaş olmanın, öteberi tüketmenin ve haz almanın yaşama anlam kazandırdığı söylenir. Ne var ki, çoğu kişi için bu telkin, bilinçi düzeyde işe yaramakla birlikte, bu kişiler gerçek bir anlamlılık duygusu kazanamazlar, kendi içlerindeki kayıp merkezi karşılayamazlar. Aşılan kalıplar iyice aşınır ve giderek artan bir sıklıkla, başarısızlığa uğrar (Fromm, 1993:335). Toplumun belirlemiş olduğu başarı kriterleri, her zaman yazılı değildir. Yazısız kriterler içinde bir kişinin işinde göstermiş olduğu başarısızlık onun hayatının tümüne ve sosyal ilişkilerine de yansıtılmaktadır. Bunun bireylere aşılması, bireysel korkulara sebep olmakta, bu sonuçları yaşamamak için bireyler hırsla ve tutkuyla "başarı" için çalışmaya devam etmektedirler.

Tutkuların güdülediği insanlar aslında yaşamlarını da tehlikeye atmaktadırlar. Tutkularının gerektirdiği amaca ulaşmayı başaramadıkları zaman intihar edebilirler; ama cinsel doyumdan yoksun oldukları için, hatta açlık çektikleri için intihar etmezler. Ne var ki, ister nefret, isterse sevgi tarafından yönlendirilsin, insan tutkusunun gücü aynıdır (Fromm, 1993: 334).

Günümüz modern toplumunda bireylerin başarıyla sınanmaları, başarının da mutlaka parasal bir karşılığının olması hırslı bireyler yaratmaktadır. Ticari faaliyet yürüten işletmeler ve kişiler için işlerini sürekli olarak büyütme, Pazar paylarını ve karlılıklarını arttırmak başarı olarak kabul edilmektedir. Bunun yerine “azıcık aşım dertsiz başım” anlayışı içinde olan işletmeler ve kişiler diğerlerinin yutabileceği güçlerini koruyamayacak türdeki kişi ve işletmeler olmaktadır. Bu durum hem aşırı bir stres yaratmakta, hem de başarısızlık ortaya çıktığında bireyler için, toplumun gözünde olumsuz etiketlenme sonucunu doğurmaktadır.

Ticari başarısızlık, her zaman tek nedeni olan bir sonuç değildir. Ticaretle uğraşan bir kişinin veya kuruluşun normal koşullarda yapması gereken ödemeleri yapamaması, gelirlerinden veya alacaklarından daha fazla borçlanması, alacaklarını zamanında tahsil edememesi, dolandırılması, talepten daha fazla üretim yapması, doğru üretim ve pazarlama stratejileri uygulayamaması, uzun süren grevler, yanlış yatırımlarda bulunmak gibi tek nedenli veya bir çok nedenli olarak ticari faaliyetine ara vermesi veya son bulmasıdır. Ticari faaliyet yürüten kişi veya kuruluşların her ticari başarısızlıkları iflasla sonuçlansa da iflas hem bir ticari başarısızlık türü, hem de sonucudur.

1.2.1 Bir Ticari Başarısızlık Türü Olarak İflas

İngilizce karşılığı *bankruptcy* olarak ifade edilen iflas, Wikipedia’da “yasal olarak ilan edilmiş yetersizlik nedeniyle kişi veya kuruluşların kendilerinin veya ticari menfaatlerinin zarar görmesi nedeniyle alacaklıların bir kişi ya da kuruluş aleyhine açtıkları icra davasıdır (<http://en.wikipedia.org/wiki/Bankruptcy>). Türkçe’de kullanılan iflasın kökeni Arapça’dır ve hem hukukta, hem ticari hayattaki kullanılan bir kavramdır. İflas, Ticaret Mahkemesi’nin bu yönde aldığı bir karar üzerine, borçlunun haczedilebilir durumdaki bütün mal varlığının cebri icra yoluyla paraya çevrilip,

bundan bilinen tüm alacaklılara, alacaklarının ödenmesini sağlayan toplu bir icra yoludur. Arapça'daki kelime anlamı parayı, pulu tüketmek anlamındadır (Seyidoğlu, 1999. 257). Ayhan Öney iflası, “borçlarını ödeyemeyecek halde olduğu mahkeme kararı ile tespit olunan iflasa tabi borçlunun durumu” olarak açıklamakta ve “bu kişi ya da kuruluşa da müflis” (Öney, 1978: 138) dendiğini belirtmektedir.

Arapça'daki parayı pulu tüketmek anlamına dayanılarak, bir kimsenin iflas etmesi için, bütün malvarlığının tükenmesi ve borca batık duruma düşmesi gerektiği sanılabilir. Fakat bu sanı doğru değildir (Kuru, vd., 1989: 456). Hukuki açıdan bir kimsenin veya kuruluşun iflas edebilmesi için, bütün mal varlığını tüketmesi, borca batık duruma gelmesi gerekmebilir (Seyidoğlu, 1999. 257). İflas hukukunun kaynağı, 19.06.1932 tarih ve 2004 İcra ve İflas Kanunun hükümleridir (Başgöz ve Çakmakçı, 2003). Kanun'da iflas nedeni borcun ödenmemesi olarak gösterilmektedir. İflasla tabi borçlu, kendisini iflas yoluyla takip eden alacaklısına alacağını ödediği takdirde, mali durumu ne kadar kötü olursa olsun iflastan kurtulur. Buna karşılık, mali durumu ne kadar iyi olsa da kendisini iflas yoluyla takip eden alacaklısına alacağını ödemezse iflasına karar verilebilir (Seyidoğlu, 1999. 257-258).

Türk hukukunda borçlunun borçlarının alacaklarından fazla olması, genel bir iflas nedeni değildir. Pasifi, aktifinden büyük olan bir borçlu, borçları muaccel (vadesi gelmiş) ise veya kredi alarak vadesi gelen borçlarını ödeyebiliyorsa, iflas kararı verilmez. Buna karşın, aktif pasifinden fazla olan bir borçlu, aktifini kolayca paraya çevirememesi dolayısıyla vadesi gelen borçlarını ödeyemiyorsa, alacaklısının talebi üzerine iflasına karar verilebilir. Türk hukukunda kural olarak, iflas yalnızca tacirler için söz konusudur. Tacirler, gerçek kişi ve tüzel kişi tacirlerdir ve her türlü borçlarından (adi ve ticari borç) dolayı iflasa tabi olurlar (Seyidoğlu, 1999. 258).

İflas bir kişinin ticari faaliyetlerinden dolayı oluşan borçlarını ödeyemez hale gelmesiyle ilgili hukuki ve ticari bir terim olmakla birlikte tamamen ticaret mahkemelerinin karar verdiği hukuki bir süreçtir. Toplumda mahkeme kararı olmadan bir kişinin işlerinin bozulması, aşırı derecede borçlanması, gelir-gider dengesinin bozulması veya karlılığının düşmesi, alacaklarını tahsil edemediği için ödeme güçlüğü çekmesi gibi nedenlerle iş yerini, iş alanını kaybetmesi veya kapatması da iflas olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak iflas da bir ticari

başarısızlık sonucudur ve bireysel olarak kişilerin maddi zorluk içine girmeleri veya borçlarını ödeyemedikleri için hacize maruz kalmaları iflas olarak kabul edilmemektedir. İflas olabilmesi için kişilerin kendi hesaplarına bir işletmelerinin olması ve vergi mükellefi olmaları şarttır.

2. BÖLÜM

TÜRKİYE’NİN SOSYO-EKONOMİK DÖNÜŞÜMÜ VE KRİZLERİN TİCARİ BAŞARISIZLIK ÜZERİNE ETKİSİ

Modern ekonomik doktrinler merkantilistlerle başlamıştır. İlk defa merkantilistler ekonomik düşüncüyü dinsel inançların etkilerinden, skolastik düşünce biçiminden kurtamışlar ve ekonomik olaylara bağımsız bir olgu olarak bakmaya başlamışlardır. Onlar aynı zamanda ekonomiyi politikanın bir aracı saymışlardır. Bu düşüncenin de etkisiyle merkantilizm, 19. yüzyıl Avrupa kapitalizmini hazırlayan ilk düşünce olmuştur (Arslan, 1979: 4).

Avrupa’da, 18. ve 19. yüzyıllarda yeni buluşların üretime uygulanması ve buhar gücüyle çalışan makinelerin başta tekstil sektörü olmak üzere endüstriye uyarlanması neticesinde Sanayi Devrimi denilen süreç başlamıştır. İlk önce İngiltere’de tekstil sektörüyle başlayan Sanayi Devrimi, daha sonra bütün dünyaya ve sektörlerle yayılmıştır. Yaşanan dönüşümün farkında olan ve gerekli tedbirleri alarak bu süreci iyi yöneten ülkeler bugün *gelişmiş ülkeler* olarak tanımlanmaktadır. Ekonomideki bu dönüşümü tam olarak algılayamayan ve iyi yönetemeyen Osmanlılar ise, bunun bedelini imparatorluğun yıkılışı ile ödemiştir. Ancak ekonomideki değişim ve dönüşüm hâlâ sürmektedir. Bu dönüşüm sürecine ayak uyduramayanlar bir şekilde bedel ödeyip sistemin dışına itilmektedir (Dolu, 2006: 5). Örneğin Türkiye’deki tekstil sektörü, gelişmiş ülkelerin bu sektörden uzaklaşıp daha ucuz üretim olanakları olan ülkeleri tercih etmelerinden dolayı hızlı yükselişini kendi başarısı olarak görmüştür ve bugün gelinen noktada bu hatasının bedelini ödemektedir.

Toplumların ekonomilerindeki dönüşümü ve bunun toplumsal hayatta yarattığı değişimleri iktisat ve sosyoloji bilimleri ele alıp incelemektedir. Özellikle bir dönüşüm biçimi veya dönüşümlerin bir sonucu olan krizler sosyolojinin ve iktisat biliminin ilgisini daha fazla çekmektedir. İktisat bilimin temel meselelerinden biri olan kriz, sosyolojinin de görmezden gelemeyeceği bir olgudur. Bilindiği gibi her ekonomik olay aynı zamanda sosyal bir olaydır. Bütün ekonomik faaliyetler ve durumlar insanları karşılıklı sosyal ilişkiler düzeni içinde bulunmaya sevkederler

(Aydın, 1997: 89). Sosyoloji bir sosyal bilim olarak ekonomik olayların toplumsal bağlantılarını ve etkilerini rahatlıkla analiz edebilecek birikime sahiptir. Çünkü bir sosyal bilim olarak sosyoloji de araştırma alanına giren olayları incelemek zorundadır. Bu incelemenin olabilmesi için ele alınan olayların belli bir düzen içinde ve birbirine nedensellik bağı ile bağlı olması gerekir. Düzen, oluş içinde bulunan olayların yarattığı hareketlilikte bazı yanların tekrarı ile mümkün olmaktadır. Tekrar ise oluşun yarattığı hareketliliğin içindeki bazı unsurların karşılıklı etkiler sonucunda aldığı benzer yöneliş biçimleridir. İşte akışlarında bu şekilde kanunluluk taşıyan sosyal olaylar, oluşları ile ortaya çıkan hareketlilikle kendilerinin dışında ama kendilerini yansıtan izler bırakırlar (Tuna, 1981: 7).

Türkiye’de ekonomik yapıda yaşanan dönüşümleri ve krizleri Türkiye’nin de eklemlenmeye çalıştığı küresel liberal sistemin bir parçası olarak görmek mümkündür. Yaşanan bu değişimleri ve krizleri, liberal ekonomi koşullarında faaliyet gösterirken yaşadığı başarısızlık sonucu intihara giren veya intihar eden bireylerin neden bu yola başvurdıklarını anlamak için sorgulamak gereklidir. Bu sorgulamanın tarihsel bir seyrinin de olması, bu seyir içinde krizlerin ve nedenlerinin iyi bilinmesi, toplumsal yapıda, toplumsal değerlerde ve ticari ilişkilerde ne tür değişimleri beraberinde getirdiğinin de sosyolojik olarak irdelenmesi gerekir.

Bunun için öncelikle Türkiye’nin ekonomik dönüşümünün liberal politikalar ile belirlendiği düşünüldüğünde liberalizmin bir sistem ve kavram olarak ne olduğuna bakılarak yola çıkılması doğru olacaktır. Oya Okan, “Batı Düşüncesinde Liberalizm ve Tarihi Koşulları” adlı kitabında liberalizmin kendisini tanımlarken, en azından yakın tarihlere kadar çekingen bir tavır gösterdiğini, ancak son dönemlerde başarısından emin olduktan sonra kendisini açık bir biçimde tanımladığını söylemektedir. Okan’a göre, “liberalizm, kendisini tanımlamakta net değildir. Tanımlarda belli ilkelerinin ortaya konulması açısından karşımıza çıkan netlik, bir sistem olarak liberalizmin tanımlanmasında belirsizlikler taşımaktadır. Bu muğlaklığı gelecekteki ilişkileri tanımlaması ve açıklamalara getirdiği yanıtlarda da taşıyacaktır” (2001: 9).

Liberalizm kapitalizmle özdeşleşmiş bir kavramdır ve belli ilkelerinden vazgeçme pahasına varlığını sürdürebilmek için kapitalizmle özdeşleşmesinin

yanısıra klasik iktisat biliminin de temelini oluşturmaktadır. İlk belirlemede liberalizm bireylerin özgürlüğünü, devlet yaptırımlarından korunmasını, serbest rekabete dayalı pazar ekonomisini savunan bir anlayış olduğu açıklıkla görülebilmektedir. Ekonomik bağlamdaki bu ilkelerin yanısıra siyasal alanda da bireylerin özgürlüğü temeline dayalı bir kavram olarak ortaya çıkmaktadır (Okan, 2001: 10-11).

Genel olarak dünya ekonomik ve siyasal sisteminin belirleyicisi liberal ekonomi-politiktir. Her ne kadar liberal ekonomik sisteme kapitalizm denilmesinden itina ile kaçınılıp serbest piyasa ekonomisi dense de bu sistem kapitalizmdir. Marx’a göre kapitalizm çelişkili bir üretim tarzıdır. Kapitalizmin temel çelişkisi ise, üretimin işbölümüne dayalı bir biçimde toplumsal bir niteliğinin bulunması, buna karşılık, üretim araçları mülkiyetinin ve dolayısıyla bölüşümün özel bir nitelik taşımasından kaynaklanmaktadır (Saybaşı, 1992: 50). Kapitalizm kontrolün tamamen piyasaya, piyasanın rekabet koşullarına bırakıldığı “görünmez bir elin” tüm üretim, tüketim, fiyat, arz-talep gibi temel süreçleri belirleyeceğinin/düzenleyeceğinin varsayıldığı bir sistemdir. Kapitalizm çelişkileriyle var olmayı, çelişkilerin yarattığı krizlerden beslenerek güçlenmeyi iyi beceren bir sistemdir aynı zamanda. Kapitalizmin temel çelişkisi “sınıf mücadelesi” (Saybaşı, 1992: 50) olarak bilinmektedir. Burada sınıf mücadelesi konunun bağlamının dışında kaldığından ele alınmamıştır. Ancak kapitalizmin “bunalım” veya “kriz” yaratma ve bu bunalımlardan/krizlerden beslenmesi bir çelişki olarak konunun kapsamı içindedir.

Kapitalizmin bunalıma girmesi teknik bazı nedenlerden olmakla birlikte bir tercih olarak düşünülmelidir. Saybaşı’ya göre sözkonusu teknik nedenler; 1) *Sömürü ve işsizler ordusunun varlığına bağlı olarak düşük tutulan ücret düzeyinin toplumda tüketim yetersizliği yaratması*, 2) *Sermaye birikimi süreci sırasında sermayenin organik bileşiminde meydana gelen yapısal değişikliklerin kar oranını düşürmesi* ve 3) *Üretim malı üreten sanayi dalları ile tüketim malı üreten sanayi dallarının dengesiz büyümeleri sonucunda, üretim araçları alanında ortaya fazla üretim çıkması* (1992: 50), biçiminde özetlenebilir.

Kapitalizmin krizlerle beslenmesinin, onun temel sorunlarından kaynaklandığını söyleyen Saybaşı, kapitalizmin temel sorunlarını özetle şu şekilde anlatmaktadır:

1) *Tüketim yetersizliği: Kapitalist bir toplumda tüketim gücü sınırlıdır. Çünkü, bir yandan işçilerin satınalma güçleri düşüktür, öte yandan da sistemde bir işsizler ordusu mevcuttur. Üretim sürecinin gelişmesiyle birlikte kendini gösteren kar hadlerindeki düşme eğilimi de satınalma gücünü ayrıca sınırlandırmaktadır. Kaldı ki, kapitalist sınıfın elde ettikleri karı, tüketim yerine sermaye birikimine ayırmaları da toplumdaki tüketim eğilimini, üretim araçları istemi lehine, sınırlandırmaktadır. Sonuç itibariyle, kapitalist bir toplumda, artık değerın üretilmesi süreciyle artık değerin gerçekleştirilmesi süreci arasında bir çelişki bulunmaktadır. Rekabet koşulları, sermayenin aşınması ve yıpranması ile daha fazla artık değeri elde etme isteğı, sermaye sahiplerini üretim artışlarına yöneltmekte, ancak, tüketiimin sınırlılığı olgusu, artık değerde meydana gelen artışların gerçekleştirilmesini ya da piyasada paraya çevrilmesini engellemektedir (Saybaşı, 1992: 54).*

2) *Azalan Kar Oranı: Belirli bir artık değeri ya da sömürü oranında, sermayenin organik bileşimi içinde sabit sermaye miktarı arttıkça, kar oranı da azalacaktır. Dolayısıyla kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, artık değeri ya da sömürü oranı sabit kaldığı sürece, üretim sürecinde kullanılan üretim araçlarının miktarlarının artması, kar oranının düşmesi sonucunu doğuracaktır (Saybaşı, 1992: 55).*

3) *Fazla Üretim: Kapitalist bir ekonomik sistemde, üretim süreci sırasında yaratılan değeri, dolayısıyla artık değeri ve üretimin gerçekleştirildiğı toplumsal koşulları gözönüne almayan, üretici güçlerin mutlak anlamda geliştirilmesi eğilimi bulunmaktadır. Üretici güçlerin gelişmesiyle birlikte, sermayenin organik bileşiminde, değişken sermaye görece olarak azalacak, sabit sermaye ise artacaktır.*

Bu ise, kar oranının azalması, fazla üretimin oluşması ve bunalım demektir (Saybaşılı, 1992: 59).

Dünyanın büyük çoğunluğuna egemen olan sistem olarak kapitalizm, yarattığı küreselleşmenin de etkisiyle sık sık krizlerin yaşanmasıyla daha fazla tartışılmaktadır. Yaşanan bu krizler kimi zaman büyük toplumsal olaylara, hükümetlerin değişmesine, ülkelerin kaosa, çatışmaya ve ayrışmaya sürüklenmesine ve bireylerin intiharlarının artmasına sebep olmaktadır. Bu nedenle kriz kavramının ve kriz olgusunun ayrıntılı olarak ele alınması gerekmektedir.

2.1. Küreselleşme, Kriz ve Sosyo-ekonomik Yapıdaki Etkileri

Küreselleşme, günümüz toplumlarının ve özellikle ekonomik yapılarının gözardı edemeyeceği bir olgudur. Ekonomiyi etkileyen her unsurun sosyal yaşamı ve bireyleri de etkilediği hemen hemen her sosyal bilimcinin hemfikir olduğu bir konudur. Bu açıdan hem küreselleşme olgusu hem de küreselleşmenin sebep olduğu, içerdiği tüm krizler bireylerin yaşamlarını az veya çok etkilemektedir.

Kapitalizmin önemli bir boyutu da yarattığı küreselleşmedir. Küreselleşme ile pazarların birleştirilmesi, sermayenin ve malların serbestçe dolaşımı kaçınılmazdır. Zygmunt Bauman küreselleşmeyle ilgili şunları söylemektedir; “bazılarına göre *küreselleşme* onsuz mutlu olamayacağımız şeydir; bazılarına göre ise; *küreselleşme* mutsuzluğumuzun nedenidir. Gelgelelim, herkesin birleştiği nokta, *küreselleşmenin* dünyanın kaçamayacağı kaderi, geri dönüşü olmayan bir süreç olduğudur. Bu gibi müphem sözcükler benzer bir kaderi paylaşır: Güya araştırdıkları ne kadar çok deneyim varsa, sözcüklerin kendisi o kadar bulanıklaşır. Sarsıp alaşağı ettiği varsayılan ne kadar çok ortodoks hakikat varsa, bunlar o ölçüde tartışılmaz kanunlar halini alır. Küreselleşme de bu kuralı bozmamıştır” (1999: 7-8). Bauman, küreselleşme kavramı ve olgusuyla ilgili söylediği “müphem” durumun aksine küreselleşmenin hareket ve değişim halindeki dünya toplumları için kaçınılmaz bir son olduğunu iddia etmektedir. Bauman’a göre, “Hepimiz ister istemez, bilerek ya da bilmeyerek hareket halindeyiz. Fiziksel olarak, yerimizde çakılı dursak bile hareket halindeyiz: Hareketsizlik sürekli değişen bir dünyada pek sözkonusu değildir” (1999:

8-9). Bunun yanında, “küreselleşmiş bir dünyada yerel kalmak toplumsal sefaletin ve geriliğin göstergesidir” (1999: 9).

Bauman’ın söyledikleri sanki bir çeklişkiyi barındırıyor gibidir. Ancak onun söylediklerini tek bir açıdan ele almamak, okumamak gerekir. Bu sözlerinin devamında söylediği şu sözler onun niyetini daha iyi açıklamaktadır: “Küreselleşme süreçlerinin ayrılmaz bir parçası mekanı giderek bölme, insanları ayırma ve dışlamadır. Küreseleşmeye maruz kalan insanın yeni-kabileci ve köktenci eğilimi kadar, üst kültürün (küreselleşen üst kültürün) yaygın olarak lafı edilen *melezleşmesi* de küreselleşmenin meşru bir çocuğudur. Özel bir endişe kaynağı, giderek daha fazla küresel ve yurtsuz bir hale gelen elit kesimle geride kalan *yerelleşmiş* kesim arasındaki tedrici iletişim kopukluğudur” (1999: 9). Bauman’ın üzerinde durduğu kopukluk aynı zamanda toplumların ve bireylerin kaotik bir biçimde yalnızlaşmasına neden olmaktadır. Sosyal yapıda meydana gelen ve eşitsizlik yaratan ayrışmalar, başarısızlıklar bireylerin tepkilerinin kendilerine yönelmesi ve şiddet içermesinde etkilidir.

Küreselleşme, gelişen ülkelerde toplumsal, ekonomik ve siyasal problemlerin kaynağı olmuştur. Gelişen ülkelerde, özelleştirme, işten çıkarma, ücretleri düşürme, sendikasılaştırma gibi sosyal hakların kısıtlanması, demokratik düzeyde pek tasvip görmemiş, uygulamalarda başarısızlıklar yaşanmıştır (İncekara, 2001: 928-929).

Küreselleşme olgusu yayıldıkça, toplumların ekonomilerinde ve sosyal yaşamlarındaki etkisi arttıkça herhangi bir zamanda herhangi bir ülkede meydana gelen bir krizin diğer toplumları da etkilemesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Bu yüzden “küreselleşme hareketi, ekonomik, kültürel ve politik alanlarda çok sayıda faktörün eş zamanlı olarak sürüklediği bir eğilim, bir rüzgardır. Eğitimden siyasete, üretimden iletişime değişim dinamikleri, örneği olmayan, öngörülmeyle çalışılan farklı bir toplum yapısına yönelik biçimde yol almaktadır. Ekonomide küreselleşme ise, emeğin, malların, sermayenin ve bilginin toplum içi ve toplumlararası akışkanlığının önceki dönemlerle karşılaştırılamayacak derecede artması, buna bağlı olarak yeni bir ekonomik/toplumsal yapılanma sürecinin ortaya çıkmasıdır” (İncekara, 2001: 927).

Türkiye’nin küreselleşme hareketine dahil olması Cumhuriyetin kurulmasından sonraki dönemde başlamıştır. Türkiye Cumhuriyeti, milli bir devlet

olarak kurulmuş, devletçi politikaları daha başından itibaren benimsemiş olmasına rağmen, serbest girişimi ve yerli bir burjuvanın geliştirilmesini de sürekli bir politika olarak benimsemiştir. Ancak 1929 Dünya Ekonomik Buhranı'nın ülkeyi kötü etkilemesi ve savaş sonrası ciddi sıkıntılar yaşamasıyla devletçi-plancı (ithal-ikameci) bir anlayışa geçmiştir (Kazgan, 1999:74). Türkiye'nin 1930'lar boyunca sürdürdüğü planlı ekonomi ve planlı kalkınma modeli, dünya ekonomisinden kopmayı değil, aksine dünya ekonomisine eklemlenmeyi de içeren bir planlama hareketidir. Bir başka deyişle küreselleşen dünyadan kopmama isteğidir. Dünya ile bütünleşme isteğı ve çabaları II. Dünya Savaşı'yla kesintiye uğramasına rağmen savaş sonrasında yeniden başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrası süreç, doğrudan sömürgeciliğın tasfiye sürecine girdiğı, az gelişmiş ülkelerin Batı modelini taklit edebileceklerine dair genel bir kabulün (Başkaya 2000: 9) olduğı bir süreçtir. Doğrudan sömürgeciliğın tasfiyesiyle ve Batı modeline “uygun” ulus devletlerin ortaya çıkmasıyla, bu ülkelerin kalkınıp Batı'nın zenginliğine ortak olabileceğı düşüncesi kabul görmeye başlamıştır (Başkaya 2000: 9).

Liberalizmin özellikle ekonomik küreselleşmenin yaygınlaştırılması için oluşturduğı iki temel kuruluş Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF)'dir. Özellikle IMF'nin Türk Ekonomisi üzerindeki etkisi çok büyük olmuştur. IMF 1945 yılında kurulduktan ve Amerika'nın II. Dünya Savaşı'ndan zaferle çıkıp dünya piyasaları üzerinde egemenliğini almaya başladıktan sonra, IMF Türkiye ile görüşmelere başlamıştır. 1947 yılında Türkiye kesin olarak üyeliğe kabul edilmiştir (Doğan, 1986: 44 ve 64). Bu tarihten sonra Türkiye'nin hem kapitalistleşme, hem de küresel ekonomiye eklemlenme süreci hız kazanmıştır.

Türkiye'nin IMF'ye girme çabaları, yerli bir burjuva yaratma çabalarının yanında ithal ürünlerle ülkedeki ticareti canlandırma amacını da içermektedir. İthal ikamesinin geçerli olduğı dönemde, az gelişmiş ülkeler yoğun bir yatırım sürecine girmişlerdir. Ancak petrol fiyatlarının yükselmesiyle, kapsamlı yatırım projelerini sürdürmek problem haline gelmiştir. Öte yandan petrol fiyatlarının yükselmesi petrol üreticisi olan ülkelerin elinde kısa ve orta vadede verimli bir şekilde kullanmaları mümkün olmayan fonların birikmesine neden olmuştur. Bu fonlar, Batı'nın özel ticari bankalarına yatırılmıştır. “Kamu” kaynaklı dış krediler Üçüncü Dünya'nın gereksinimleri karşısında yetersiz kalırken, özel bankalara petro-dolarları

“devreleme” ve azgelişmiş ülkelere daha çok kredi açma yolu açılmıştır (Başkaya 2000: 137).

Başkaya’ya göre; *“küreselleşme hareketi daha başından Türkiye gibi azgelişmiş ülkelerin aleyhine işleyen bir süreç olmuştur. Küreselleşme hareketine paralel olarak azgelişmiş ülkelerin borçlarında da hızlı bir artış ortaya çıkmıştır. 1971’de yaklaşık 100 milyar dolar olan borçlar 1980’de 570 milyar dolara yükselmiştir. Devletler ve çok taraflı kurumlar tarafından açılan kredilerin yetersiz kaldığı koşullarda, çok uluslu özel ticari bankaların devreye girmesi, bankaların olduğu kadar, sanayileşmiş ülkelerin de işini kolaylaştırmış, kriz ortamında ihracatlarını sürdürmelerine olanak vermiştir”* (Başkaya 2000: 138).

Küreselleşmenin başlardaki temel hareket noktası, liberal ekonominin sloganı olan “serbest ticaret, serbest pazar” üzerindendir. Liberal tezlere göre, serbest pazar ortamında (devlet müdahalelerinin bulunmadığı) ekonomik büyüme en yüksek düzeyde gerçekleşir. En hızlı büyüme, ekonomik kararlarının birbirleriyle rekabet halinde olan bireylere ve özel firmalara bırakıldığında söz konusu olur. ... Pazara devlet müdahalesi söz konusu olduğunda, kaynakların rasyonel dağılımı ve verimli kullanımı mümkün olmaz (Başkaya 2000: 146).

Yeldan’ın iddiasına göre ekonomik ilişkiler açısından küreselleşme süreci temelde iki unsurdan oluşmaktadır:

- 1.Ulusal mal, hizmet ve finans piyasalarının serbestleştirilmesi,
- 2.Uluslararası sermaye akımlarının önündeki tüm idari ve yasal düzenlemelerin kaldırılarak, ulusal üretim ve emek piyasalarının kuralsızlaştırılması.

Bu anlamda, küreselleşmenin ekonomik boyutuyla doğrudan ilişkili neo-liberalizm, sermayenin karlılığını tek başarı göstegesini olarak görmekte ve ekonomik karın realizasyonu önündeki her türlü toplumsal, idari ya da kültürel kısıtlamayı akıl dışı ya da çağdışı olarak nitelendirmektedir. Küreselleşme ideolojisinin ardında yatan mantık kurgusu bakımından, sermaye karlılığı etkin (verimli) kaynak dağılımının sağlanmasının, dolayısıyla ekonomik refahın artırılmasının, biricik koşuludur. Bu koşulun sağlanması ise ancak ve ancak tümüyle kuralsızlaştırılan, serbest Pazar ekonomisinden geçmektedir (Yeldan, 2002: 189).

Küreselleşmenin ekonomi alanındaki etkileri olarak ülkelerarası mal ticaretinine oranla finansal akımların kazandığı yoğunluk ve IMF politikalarının geniş çapta sorgulanmasına yol açacak kadar üst üste gelen ve farklı ekonomik yapıya sahip birçok geliştirmekte olan ekonomiyi saymak gerekir. Özellikle geliştirmekte olan ülkelerin ekonomik yapılarını ve Türkiye ekonomisini etkilemesi bağlamında ele alındığında, küreselleşmenin çok boyutlu özelliklerinden süzgecin üzerinde kalanlar, farklı ülkelerde yaşayan insanlar arasındaki ekonomik ilişkilerin, döviz işlemlerinin ve sermaye hareketlerinin artıyor olmasıdır. Ekonomik açıdan en büyük etkisi, belki de, ulus devletin uygulayacağı ekonomi politikalarının baştan aşağı değişmiş olmasıdır. Bu değişiklik finansal sermaye lehine, üretim ve birikim olanaklarının aleyhine bir süreç yaşanmasına neden olmuştur. Diğer yandan toplumsal dayanışma ve bölüşümü dengelemeye yönelik kurumları zayıflatmakta ya da ortadan kaldırmaktadır (Yentürk, 2005: 2).

Devlet müdahaleciliği ve özel girişim bir arada olmayacak türde çelişkili iki durum olduğu ön plana çıkarılmasına rağmen, devlet müdahaleciliğinin özel girişimin önünü açmak için kullanıldığı bilinmektedir. “*Bir kere*, Batı’da burjuvazinin ortaya çıkıp güçlenmesinde yoğun devlet korumasının varlığı inkar edilmektedir. Eğer Batı’da güçlü bir özel girişimci kapitalist sınıf ortaya çıkmışsa, bunda devlet desteği belirleyici olmuştur. Özel girişim devlet tarafından sistematik ve yoğun bir koruma altına alınmıştır. Devlet iç pazarı, dış pazara karşı koruyarak, emek verimliliğini arttırıcı önlemler alarak (eğitimi bizzat üstlenerek vb.) özel girişimin güçlenmesini sağlamıştır ve bu uzunca bir zaman kesitinde gerçekleşmiştir. *İkinci olarak*, azgelişmiş ülkelerde geçerli ekonomik toplumsal yapı, sanayileşmiş kapitalist ülkelerdekinden farklıdır. Bu sonuncu ülkelerin dünya pazarında, uluslararası işbölümü karşısındaki durumları aynı değildir. Azgelişmiş ülkelerde devletin ekonomide önemli bir yer tutması ve daha çok müdahaleci olması, bir tercih sorunu değil, olayların zoruyla ortaya çıkan bir durumdur. *Üçüncü olarak*, verimlilik kavramıyla kastedilen karlılık kriteridir. Nitekim, finans piyasasındaki “liberalleş”meyle ödünç verilebilir fonlar, iddia edildiği gibi en verimli alanlara gitmemiştir. Ekseri verimsiz, spekülâtif alanlara yönelmiştir. Sonuçta büyümeye değil, gelirin belirli ellerde toplanmasına neden olmuştur” (Başkaya, 2000: 147-148).

Küreselleşmeyle birlikte azgelişmiş ülkelere, kalkınmanın, büyümenin, ekonomik ve toplumsal refahı yakalamanın yegane yolu olarak önerilen “dışa açık büyüme stratejisi”, aslında sanayileşmiş kapitalist ülkelerin ve onların çok uluslu şirketlerinin gelişmesine, yayılmasına, büyümesine, daha çok kaynağa el koymasına olanak veren bir stratejidir. Soruna Batı sermayesinin penceresinden bakmanın sonucudur. Elbette, bu stratejinin azgelişmiş ülkelerde geçer akçe durumuna gelmesi, sadece adı geçen ülkelerin borç tuzağına düşmüş olmalarıyla açıklanamaz. Azgelişmiş ülkelerdeki egemen sınıflar, bu ülkelerde siyaseti belirler durumda olan kesimler, doğrudan doğruya çok uluslu şirketlerin bir uzantısı durumundadırlar. Kapitalizmin “yapısal krize” girdiği koşullarda, kalkınmacı retoriğin yerini “uyum” kaygılarının almasının asıl nedeni budur (Başkaya 2000: 148-149).

Yeldan’a göre, “Türkiye Ekonomisinin 1980’den başlayarak içine girdiği dönüşümün gerçekçi bir analizini ancak küreselleşme olgusu içinde ele alarak yapabiliriz. Burada söz konusu olan küreselleşme olgusunu, en geniş anlamıyla, ulusal ekonominin dünya piyasalarıyla eklemlenmesi ve iktisadi karar süreçlerinin giderek dünya piyasalarının dinamikleriyle belirlenmesi olarak tanımlamaktayız. Bu olgu, gerçekte dünya kapitalizminin doğuşundan beri ayrılmaz bir parçası olmasına karşın, özellikle 1970’li yıllardan itibaren giderek hız kazanmış ve elektronik ve bilgi işlem teknolojilerindeki gelişmeleri de arkasına alarak tüm dünyanın tek bir pazara dönüştürülmesine yönelmiştir” (2002: 189).

2.1.1. Nedenleri ve Sonuçlarıyla Ekonomik Kriz

Kapitalizm ve onun temelini oluşturan piyasa sistemi, dayandığı felsefenin özü gereği, kriz yaratan bir mekanizmaya sahiptir. Bireylerin çıkarlarını, kuruluşların karlarını maksimize etme çabası bu sistemin özünü oluşturmaktadır (Eğilmez, 2008: 165). Kavramsal ve tarihsel olarak krizin ne olduğuna bakılacak olursa, kökenlerinin Antik Yunan’a kadar gittiği görülecektir. Kriz sözcüğü, Yunanca’da yargılamak, ayırmak, karar vermek anlamına gelen *krinein* sözcüğünden gelmektedir. Kriz kavramının kökenlerine bakıldığında, Yunanca’dan Latince’ye, Latince’den de İngilizce’ye geçtiği görülmektedir. İngilizce *crisis* sözcüğü; bir çok insanı etkileyen,

sıkıntıya, güçlüğe ve ölüme neden olabilen ciddi ve tehlikeli bir durum anlamında kullanılmaktadır ve Türkçe'ye İngilizce'den geçmiştir (Filiz, 2007: 3-4).

Kriz, Çin alfabesinde ise iki sembolle ifade edilmekte olup, okunuş şekline göre tehlike ve fırsat anlamlarını içermektedir (Filiz, 2007: 4).

Türk Dil Kurumu'nda kriz sözcüğü;

1. Bir organda birdenbire ortaya çıkan fizyolojik bozukluk, akse.
2. Bir kimsenin yaşamında görülen ruhsal bunalım.
3. Ekonomik Çöküntü.
4. Bir ülkede veya ülkeler arasında, toplumun veya bir kuruluşun yaşamında görülen güç dönem, bunalım, buhran (www.tdk.gov.tr) olarak tanımlanmaktadır. İki farklı tanıma daha olmasına rağmen konunun dışında olduğundan buraya alınmamıştır. Alınan dört tanım da bu araştırmamızın içeriğine uygun kullanımlardır.

Günümüzde alışlagelmiş kullanım biçimi ile kriz sözcüğünün ifade ettiği anlam, “bir süreçte ani dönüşüm noktası; ekonomi ve politika alanında istikrarsız ve tehlikeli bir durumu ifade eden güç dönem olarak verilmektedir (Colins'ten Aktaran: Önder, 2001: 45).

Latince ve Yunanca'dan türeyen kriz sözcüğünün, günümüz ekonomi ve politika alanındaki yaygın anlamı ikili olarak verilmektedir. Kriz sözcüğü bu yönü ile dışsal bir faktöre bağlı, beklenmedik bir zamanda ortaya çıkan sancılı bir dönem olarak anlaşılmaktadır. Aynı sözcük ikinci anlamı çerçevesinde ise, bazı çevreler veya kesimler için yeniden yapılanma yolunda bir fırsat, bir olanak olarak anlaşılmaktadır. Dikkatlice bakıldığında, bu iki farklı yorumun birbirini tamamlayıcı nitelikte olduğu ve yaşanan ekonomik ve politik bunalımın, bir kesim için gerçek anlamda bunalım ve çöküş olduğu halde, diğer kesimler için, eskiye oranla daha güçlü yeni bir yapılanma ile içinden çıkılabilecek bir olanak olduğu alışırlı (Önder, 2001: 45) (Yılmaz, 2001: 10-32).

Kapitalizm son derece canlı, hareketli bir sistem olarak dizayn edilmiştir. Durgunluk veya tek düze bir işleyiş kapitalizm için sevilmeyen durumlardır. Her durumda bir hareket söz konusudur. Bir şekilde üretim olmalı ve buna karşılık da

tüketim olmalıdır. Ancak bu durum tersine doğru da olabilir; üretim düşerken tüketim de azalabilir. Gouverneur kapitalizmin bu durumunu, “kapitalist gelişme” olarak değerlendirmekte, “birbirini izleyen genişleme (üretimin artması) ve gerileme (üretimin azalması) aşamaları şeklinde ortaya çıkmaktadır. Genişleme safhası birikimli bir tarzda gelişmekte ama geri dönüşü dayatan bir sınırla karşılaşmaktadır. Bu, konjoktürel krizdir. Onu izleyen gerileme de yine birikimli bir tarzda ortaya çıkmakta ama o da canlanma ve yeni genişlemeye olanak veren bir sınırla karşılaşmaktadır” (2007: 241).

Genişleme rekabetçi bir ortamda ve düzensiz bir tarzda gelişir. Rekabet Pazar olanaklarının gerektirdiği bir toplam üretim planlaması olmaksızın her bireysel kapitalisti üretim kapasitesini ve üretim düzeyini arttırmaya iter. Oysa, pazarlar görece daha yavaş büyüme eğilimindedirler. Ve sonuçta er ya da geç ama mutlaka arz talebi aşar. İşte aşırı üretim krizi denilen budur. Arz fazlası, satılamayan mal stokları ve kullanılamayan üretim kapasitesinin büyümesi biçiminde tezahür eder. Arz fazlası efektif fiyatlarda düşüşe ve kar oranlarında azalmaya neden olur. Bu durum özellikle her daldaki marjinal işletmeleri etkiler. Zaten daha yüksek birim maliyetler ve düşük kar marjlarıyla üretim yapan işletmeler iflasa sürüklenir. Ayakta kalan işletmelerse, üretimlerini azaltıp rasyonalizasyon sağlayıcı yöntemlere başvurarak maliyetlerini düşürmenin yollarını ararlar. İflaslar ve üretimin kısılması ve rasyonalizasyon sonucu işsizlik yaygınlaşır. İşten atılan işçiler gelirlerinden oldukları için, toplam satın alma gücü azalır. Burada sözü edilen süreç gerilemedir ve birikimli karakter arz eder. Aslında kitlelerin satın alma gücünün zayıflaması demek talebin düşmesi demektir, bunun sonucunda fiyatlar ve kar düşer bunun sonucunda da iflaslar yaygınlaşır (Gouverneur, 2007: 241-242).

Gouverneur’un yukarıda söylediklerine göre, kapitalist dünyada krizler, sistemin içsel dinamiklerinden kaynaklanan ve uzun dönemli devinim mekanizmalarıdır. Bu yönü ile krizler, kapitalist dünyada güçlü kuruluşların görece zayıf kuruluşları değersizleştirip sistem dışına iterek, güçlerini pekiştirme ortamıdır. Açıktır ki, bu yönü ile de krizler, genelde bireylerin aleyhine olduğu halde, giderek merkezileşen ve güçlenen sermayenin lehinedir. Başka bir ifade ile, kapitalist sistemlerde krizler, sermayenin bunalımını ve sıkışıklığını aşma araçlarındandır (Önder, 2001: 46). Hem küresel krizlerin, hem de yerel krizlerin etkileri ulusal

bağlamda ele alındığında, özellikle küçük ve orta çaplı işletmelerin etkilendiği görülmektedir. Siyasi faktörlerin de rol oynadığı bu süreç, iktidara yakın olan firmaların devletin olanaklarından daha fazla yararlanmalarının da etkisiyle yalnızlaşan, piyasadaki rekabet olanaklarını ve karlılıklarını kaybeden, giderek zayıflayıp çöken firmaları yutarak gittikçe büyümelerine imkan sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak birçok alanda tekelleşmeler ortaya çıkmaktadır.

Uluslararası bağlamda ele alındığında, krizler, çevresel konumlu ekonomileri değersizleştirip çökertirken, merkez ekonomilerin gücünü korumasına hizmet etmektedir. Yaşanan krizler sonucunda, üretim birimleri merkez ekonomilere doğru kayarken, çevresel konumlu ekonomiler giderek değersizleşme ve yoksullaşma girdabı içinde erimeye yüz tutarlar (Önder, 2001: 46).

Gouverneur, iki tür kriz ayrımı yapmaktadır: “konjonktürel krizler ve yapısal krizler. Konjonktürel kriz bir konjoktür devresindeki geçici aşırı üretim durumu, yani arzın talepten fazla olması halidir. Onu durgunluk safhası yani üretimin azalması izler ve sonuçta toplam arz ile toplam talep arasında yeniden denge kurmayı sağlar. Yapısal kriz ise, klasik veya çağdaş birikimin normal oluşumunu engelleyen temel sorunların mevcut olduğu durumdur. Görüleceği gibi bazı durumlarda bir konfoktürel kriz, yapısal krizin varlığını açığa çıkarabilir” (Gouverneur, 2007: 239).

Kriz anı, krizin sonuçlarının ortaya çıkmaya ve algılanmaya başladığı ve sonlandırılması için çaba harcandığı dönemdir. Kriz, bu dönemde tüm etkileriyle ortaya çıkmış demektir. Kriz anında yöneticiler ve vatandaşlar üzerinde büyük bir şok etkisi ve stres vardır. Krizin büyüklüğü ve etkilerine göre bir panik havası meydana gelir. İlk şok atlatıldıktan sonra krizin boyutuna göre önlemler alınmaya ve krizin etkilerinden kurtulmaya çalışılır. Kriz anı bilginin, bilgi akışının kesildiği, kafaların karıştığı andır. Kriz anında kararlar stres altında alınır. Belirsizlik, karar alma ve uygulama süreçlerini olumsuz etkiler. Kriz anında bireylerin kendini ortaya koyma, güvenlik, sevgi ve takdir gereksinimleri tatmin edici cevaplar bulamaz. Panik havasının getirdiği, hareketsiz kalmak, paniğe kapılmak veya karamsarlık içine düşmek gibi ruh halleri krizle mücadelede engel olarak ortaya çıkar. Kriz, hükümetler, girişimciler, çalışanlar, yöneticiler ve bir bütün olarak ülke üzerinde olumlu ve olumsuz bir takım etkilerde bulunur, sonuçlar doğurur (Filiz, 2007: 13-

15). Olumlu sonuçlar olarak bahsedilen etkiler daha çok sermaye sahipleri için yeni iş ve pazar olanaklarıdır. Krizin kaybedenleri için ise daha kötü sonuçlar ve etkiler ortaya çıkar. Bu sonuçlardan biri olan krize bağlı intiharlar da böyle bir süreçte ve takip eden ilk bir-iki yıl içinde olmakta ve normal dönemlere oranla daha fazla olmaktadır. Gerek TÜİK'in verileri gerek basına yansıyan ticari başarısızlık intihar ve intihar girişimlerindeki dikkat çekici artışlar bu durumu doğrulamaktadır.

Kriz, bir ülkenin, kuruluşun hatta toplumun ve bireylerin her türlü hedef ve menfaatlerini, siyasi, ekonomik, sosyo-kültürel hayatını olumsuz yönde etkileyen etmenlerdir. Bu tehdit, bir kamu kuruluşuna yönelebileceği gibi kamu kuruluşlarının ve toplumsal hayatın bütününe yönelecek büyüklükte de olabilir. Genellikle krizler beklenmedik zamanlarda ve beklenmedik bir şekilde ortaya çıkarlar (Filiz, 2007: 7-8). Krizleri ayrı kılan durum zaten onların beklenmedik, öngörülemeyen olaylar olmasıdır. Ancak ekonomik krizlerde her zaman beklenmeyen veya öngörülemeyen olduğu söylenemez. Özellikle son zamanlardaki krizler öncesinde çok fazla ipucu yapılan bilimsel çalışmalarla ortaya konduğu söylenebilir.

2.2. Kriz Teorileri ve Yaklaşımlar

Bu kısımda krize iktisat açısından olduğu kadar, sosyoloji açısından da bakılmaya çalışılmıştır. Genellikle ekonomik bir bakış ile yapılan “kriz analizlerinde 1929 Büyük Bunalımı bir milat olarak görülebilir. Büyük bunalım, o döneme kadar yaşanan çevrimsel krizlerden farklı olarak ekonomik ve sosyal açıdan büyük yıkımlara sebep olmuştur. Bu dönemde ve izleyen süreçte kriz tartışmaları önemli bir boyut kazanmıştır. Kriz, sonuçları itibarıyla aşırı üretim biçiminde patlak vermiştir. Marksistler bu krizi, eksik-tüketim krizi olarak nitelendirirlerken, liberal iktisatçılar ise tüketimi, kapitalist üretimin devamı açısından yeniden ele almaya girişmişlerdir. Keynes'in krize bu çerçeveden getirdiği yorum, klasik itisadın temel öncüllerinden ayrılmadan, uzun dönemli tam istihdam dengesine ulaşmak üzere, geçici eksik istihdam dengesinin, devletin ekonomiye aktif katılımı ile kurulmasını önermiştir” (Öztürk, 2005: 17). Oysa, bugün geline nokta devletten istenen ekonomiye sadece çıkarları düzenleyen bir yapı olarak bakılmasıdır. Ekonomi normal seyrinde gittiğinde istenen bu çıkarları gözetleyici, dengeleyici rol, kriz dönemlerinde

kurtarıcı rolünü yine devletin alması şekline dönüşmektedir. Yani, devlet vatandaşının parasıyla kapitalizmin acımasız rekabet koşullarında kaybeden şirketlere arka çıkarak hem istihdamın azalmasını engellemeli, hem sermayenin el değiştirmesine seyirci kalmalı, hem de bu şirketlerin kötü yönetiminin bedelini halkına ödetmelidir.

Bu doğrultuda kapitalizmin ürettiği krizlerin farklı bakış açılarıyla açıklanması gerekmektedir. Krizi açıklamaya çalışan üç temel teori ve yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar; Marksist Kriz teorileri, Eksik-Tüketimci Kriz Kuramı ve Krizi kar oranlarının düşmesi ile ilişkilendiren yaklaşımlar şeklinde gruplandırılabilir.

2.2.1. Marksist Kriz teorileri

Marksist yaklaşımlarda, temel olarak, kriz kapitalist üretime içkin kabul edilmiştir. Marksist analizlerde kapitalist üretim çelişkili doğasıyla birlikte ele alınır ve krizler de bu çelişkilerden hareketle açıklanır. Bununla beraber birikimin farklı yönlerine eğildikçe, kriz teorileri farklılaşmaktadır.

Kimi yaklaşımlarda asıl dinamiklerin analizinden uzaklaşıldığı, krizin kendisinden ziyade, ortaya çıktığı biçimiyle ilgilenildiği görülmektedir. Marksist tartışmalarda uzun bir süre etkinliğini sürdüren eksik-tüketimci kriz kuramı ve Neo-Rikardiyen teoriyi, bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Neo-Rikardiyen analiz, değer teorisinden uzaklaştıkça sermaye birikiminin temel kategorileri olan değer/artık değer yerine, bunların aldığı biçimler olan fiyat/kar kategorilerini kullanmaktadır. Krizleri sermaye birikiminin asli bir ögesi olarak görmekle birlikte, bu iki yaklaşımın temel problemi, sermaye birikiminin temel işleyiş mekanizmalarını incelemek yerine; yani artı-değer üretiminin çelişkili doğasına odaklanmak yerine, bölüşüm ve dolaşım ilişkilerine eğilmeleridir (Öztürk, 2005: 19-20).

Marksist çevrelerin krize yaklaşımları, kapitalizmin analizini ve eleştirisini de içeren bir yaklaşım olmuştur. “Kriz olgusu, sisteme içkin ve özgün bir dönüşüm olarak irdelenmiş ve sistemi tahrip edecek ana olgu olarak, sistemin işleyişinin merkezine oturtulmuştur. Bir başka ifadeyle, kapitalist üretim ilişkilerinde kriz,

sistemin içsel dinamiklerinden kaynaklanmakta ve sistemin işleyişinin doğal sonucu olarak ortaya çıkmaktadır (Önder, 2001: 45).

Önder'e göre; "kapitalistlerin, sermayelerini arttırmaya yönelik giriştikleri aşırı yatırımlar, hem yeryüzü kaynaklarının aşırı biçimde sömürülmesine neden olmakta, hem de aşırı üretime yol açarak, piyasaları zorlamakta ve ileriye yönelik beklentileri olumsuzlaştırarak, ekonomiyi krize ve karamsarlığa sürüklemektedir. Ancak sistemin işleyiş süreci içinde içsel dinamiklerle ortaya çıkan krizlerin kapitalist dünya açısından iki önemli avantajı sözkonusudur. Bir defa, durağan dönemlerde kapitalist dünyada istenen düzeyde ve hızda birikim yapılamaz. Bununla bağlantılı olarak, krizler, marjinal firmaların piyasadan çekilmesine neden olarak, krizlere dayanabilen güçlü firmaların, daha güçlenmiş olarak krizden çıkmalarına neden olmaktadır. Böylece, piyasalarda tekelleşmeye yol açan krizler, ekonominin bir kesiminin değersizleştirilmesine karşın, bazı firmaların güçlenmesine ve tekeller oluşturmaya neden olur. Bu yönü ile krizler, aynen savaşlar gibi, kapitalist işleyişin sürdürülmesi için gerekli koşullardan biri olarak görülmektedir" (2001: 45-46).

2.2.2. Eksik-Tüketimci Kriz Kuramı

Tarihsel kökeni Malthus ve Sismondi'ye kadar uzanan bu kuram ve kuramsal dayanağını Rosa Lüksemburg'dan almaktadır. Lüksemburg'un temel tezi, genişletilmiş yeniden üretimin kapitalist koşullarda mümkün olamayacağıdır: üretimin kim için hangi taleple gerçekleştirilmiş olacağını sorar ve bu –fazla- üretim için bir talebin söz konusu olmadığını ileri sürerek, Marx'ın Kapital'in ikinci cildinde ele aldığı genişletilmiş yeniden üretim şemalarına karşı çıkar. Lüksemburg, Bernstein'e karşı kapitalizmin yıkılmaya yazgılı bir sistem olduğunu savunmak üzere, kapitalizmin varlığını sürdürmek için pazar yaratacak kapitalist olmayan alanlara ihtiyaç duyduğunu ve tüm dünya kapitalistleştiğinde artık varlık koşulunun kalmayacağını söylemektedir (Öztürk, 2005: 22).

1960'ların sonlarında eksik-tüketimciliğin baskınlığı sona ermiştir; çünkü artık Keynesyen politikalarla önü alınamayan, eksik-tüketimci tezlerle analiz edilemeyen yeni bir kriz ortaya çıkmıştır. Kriz düşen kar oranlarında kendini ifade etmektedir (Öztürk, 2005: 25). 2008 küresel krizinde de görüldüğü gibi eksik-

tüketimciliğin ileri sürdüğü görüşlerin paralelinde bir durumun ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü genel olarak kriz, tüketici talebinin düşmesine bağlı olarak yatırım daralması gibi sebeplerden dolayı ortaya çıkabileceği gibi, tüketici talebinin aşırı yüksekliğine bağlı olarak yüksek oranlı ve devamlı enflasyon olarak da kendini gösterebilir. Bugün yaşanan ekonomik krizden kasıt ise tüketici yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan ve düşen talep karşısında üretim sürecinde daralma ve gerilemelere yol açan ekonomik dengesizliktir. Özellikle reel sektörde üretilen mal miktarı ile tüketilen mal miktarı arasında üretilen lehine gelişen mal şişkinliği ve bu malların ne iç ne de dış piyasada yeterince talep görememesi, Türkiye gibi dış açık sorunu olan ülkelere dış açıklarının ithalatta ve ihracatta ortaya çıkan düşmeler sayesinde dış açığının azalması gibi bir avantaj sağlasa da diğer taraftan düşen ihracat ve ithalata rakip endüstrilerin üretim düzeyleri, işsizlik ve ekonomik büyüme rakamlarını olumsuz yönde etkilemektedir (Yıldız ve Durgun, 2010: 2).

2.2.3. Krizi Kar Oranlarının Düşmesi ile İlişkilendiren Yaklaşımlar

Marksist kriz kuramları içindeki iki temel eğilim, krizleri kar oranları ile ilişkili olarak ele alır. İlki doğrudan Marx'ın kar oranlarının düşme eğilimi (KODE) yasasından hareket eder. Kendi kendine genişleyen değer olarak sermaye için asıl olan artık-değer üretimidir. Artık-değer oranının gerçekleşme biçimi olarak kar oranı, birikimin temel amacı ve belirleyicisidir (Öztürk, 2005: 25).

KODE yasasının işleyişi karşı eğilimlerle birlikte düşünülmelidir. En temel karşı eğilim, sömürü haddinin yükselmesidir. Organik bileşimin yükselmesi, ücret malı üreten sanayilerde üretkenliği arttırır. Üretkenlik artışı, aynı zamanda, sermayenin değer bileşimi açısından önem taşımaktadır. Sermayenin teknik bileşimindeki artışlar değer bileşimini yükseltmeyebilir; hatta yükselen üretkenlik sermaye mallarını ucuzlatacağı için, sabit sermaye öğeleri ucuzlayabilecektir. Yasanın güçlü savunucularından olan David Yaffe, teknik bileşimdeki artışın, değer bileşimini yükselteceğini söylemiştir. Birikim zorunlu olarak teknik bileşimi yükseltir; böylece değişmez sermaye, değişen sermayeye oranla daha hızlı büyür. Değer bileşimi, teknik bileşimden daha yavaş büyüse de uzun dönemde artış kaçınılmazdır. Bu artış, sömürü haddindeki artışla dengelenemez; çünkü sömürü

haddinin de, artık-değer üreten işgücünün fiziksel koşullarına bağlı bir sınırı vardır. Teknik ilerlemelerle kar oranının azalması eğilimi sınırsızca işleyebilirken, sömürü haddinin artmasını sağlayacak faktörler sınırlıdır. Bu yüzen, KODE yasası işler (Bullock ve Yaffe'den Aktaran: Öztürk, 2005: 26).

Neo-Rikardiyan “kar sıkışması” yaklaşımı ise krizleri kar oranlarının düşmesiyle ilişkilendirmekte; ancak artan organik bileşimin kar oranlarının düşmesi için temel olamayacağını savunmaktadır. Kar oranlarını düşüren KODE gibi yapısal bir eğilim değil, bizatihi işçi sınıfı mücadelesidir. Ücretler üzerinde yapılan sınıf mücadelesi, işçi sınıfı lehine sonuçlandıkça, kapitaliste giden pay azalacak; yani kar oranları düşecektir. Ücret-kar ilişkisine, yani bölüşüm ilişkilerine odaklandığı için bu yaklaşım Neo-Rikardiyan olarak nitelenir. Krizleri ve dolayısıyla kapitalizmin dinamiğini sınıf savaşımını içerecek biçimde ele alması bu yaklaşımın en önemli yönüdür. Ancak, öte yandan Marksist değer teorisinin yetersiz ya da yanlış olduğu kabulünden hareket edilmektedir. Neo-Rikardiyanlar, işçi sınıfının militanlığının ücretleri yükseltmede ve böylece krizleri başlatmadaki rolüne odaklanmışlardır. KODE'nin geçersizliğine dair bir ispata girişirler ve karşıt eğilimlerin baskın geleceğini öne sürerler. Teknik bileşimdeki artış, zorunlu olarak artan bir bileşim içermez; organik bileşim yükselse bile, kar oranında zorunlu bir düşmeye yol açmaz (Öztürk, 2005: 27).

Kriz sözcüğü iktisat literatürü içindeki kapitalist yaklaşımda, krizler kötü yönetim ve sair ekonomi dışı nedenlere bağlanmaktadır. Keynes'le beraber gelişen akım içinde ise kriz kavramı, biraz daha sistematik bir olgu olarak ele alınmaya başlanmış ve krizleri aşmanın tek yolu olarak da sosyal politikalar önerilmiştir. Bu bağlamda, devletin faaliyet alanlarının genişletilmesi, açık bütçe politikalarına geçişte esneklik sağlanması vb. gibi ileriye yönelik beklentilerin olumlulaştırılmasına hizmet eden politikalar gündeme getirilmiş ve uygulanmıştır (Önder, 2001: 45). Kapitalist yaklaşımda krizler önemsenmemiş, sistemin kendi içinde sorunu çözebilecek kabiliyette olduğu vurgulanmıştır. Bunun yanında zayıf halkaların sistem dışına itilmesinde krizlerin olumlu etkisi olacağı, yeni rekabet koşulları ve iş alanları konusunda da fırsat yaratabileceği düşünülmüştür. Buna rağmen, güçlü merkez devletlerinin aksine, merkezin çevresinde kalan ülkelerin daha yoksullaşmasının önüne geçilememiştir.

2.3. Türkiye'nin 1980'den 2000 Yılına Kadar Yaşadığı Sosyo-Ekonomik Değişimler

Araştırmanın içine aldığı dönem 2000 yılından sonraki dönemdir. O nedenle sadece bu dönemdeki ekonomik dönüşüm ele alınacak, bu dönemdeki dönüşümü daha net ortaya koyabilmek için 2000 öncesi ekonomik krizler de irdelenecektir. Araştırma konusu içindeki ticari başarısızlıkların sosyo-ekonomik nedenlerinin açık bir şekilde ortaya konabilmesi için hem ekonomik dönüşüme, hem de yaşanan ekonomik krizlere özel olarak yer verilmesi gerekecektir. Sınırlandırmak için 2000 yılı sonrası dönem incelenecek olsa da bu dönemdeki gelişmelerin temellerinin nerede olduğuna da yer yer bakılacak, tarihsel olarak geriye gidilmek zorunda kalınacaktır.

Halihazırda içinde yaşanan tarihsel süreç 2000'li yıllardır. Bu dönem küreselleşmenin her yönüyle doruğa çıktığı, toplumları küresel ölçekte krizleriyle de etkileyen bir olgu haline geldiği bir dönem olma özelliğini taşımaktadır. 80'li yıllarla başlayan ciddi anlamdaki küreselleşme çalışmaları 90'lı yıllarda hız kazanmıştır. Dünya ölçeğinde büyük toplumsal, siyasal ve ekonomik dönüşümlerin Türkiye üzerindeki olumsuz etkilerinden birisini de daha sık aralıklarla yaşanılmaya başlanan ekonomik krizler olarak görebilmek mümkündür. “Kriz kelimesi ekonomiyi durgunlaştıran, işsizliği arttıran, faktör, mal ve hizmet fiyatlarını etkileyen farklı olayları tanımlayan geniş çerçeveli bir kavramlaştırmayı ifade etmektedir” (Kazgan, 1999: 308).

Türkiye'nin bugününü etkileyen krizlerin köklerinin Türkiye'nin kapitalistleşme süreciyle yakından ilgili olduğu düşünülebilir. Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinin 1950'den sonra hızlandığı düşünülürse, 1950-1980 arası her on yılın sonuna doğru ciddi krizler yaşadığı görülmüştür. Üstelik bu yıllar da ekonomi üzerindeki devlet denetimi çok daha fazladır. Yine devletin denetiminin yoğun olduğu 80'li yıllarda bile 1988-89'da bir kriz yaşanmıştır (Kazgan, 2005: 309). Kazgan'a göre bu krizler, “*iktisat yazınında Juglar dalgaları diye bilinen ve Batı kapitalizminin tarihinde ortalama on yılda bir tekrarlandığı hesaplanan konjunktur hareketlerini, niteliği değil, fakat süresi ve sıklığı itibariyle andırmaktadır. Çünkü bu krizler Türkiye'deki döviz darboğazına bağlı olarak gelişen krizlerdir.*

Döviz darboğazının nedeni ise makro ekonomik dengelerin korunamamasıdır. İçeride kaynak dengesi açığı etkisiyle süren enflasyon, sabit kur rejiminde, TL'yi aşırı değerli duruma getirmekte, hükümetler de devalüasyon yapmak istememektedirler. İhracat duraklarken ithalat patlamakta, arada geçen sürede ithalat kısa vadeli borçlanma ile karşılanmaktadır. Borçlanma bitip geri ödeme baskısı başladığında da ip kopmaktadır. Birçların faizleri ödenemez duruma geldiğinde kriz patlamaktadır” (Kazgan, 2005: 309).

Türkiye’de ve dünyada son dönemde birbiri ardına krizlerin yaşanmış ve yaşanıyor olması, krizlerin nasıl açıklanması gerektiğini sorunun gündeme getirmiştir. Bununla birlikte, krizlere getirilen açıklamaların çoğunda kriz, anlık bir patlama, geçici bir dengesizlik, bir ‘kaza’ olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle analizler genellikle krizlerin gerçekleşme biçimiyle sınırlı kalmakta, krizi var eden esas dinamikler göz ardı edilmektedir. Krizlerin sermaye birikimi sürecinin zorunlu bir uğrağı olarak görülmemesi, nasıl ortaya çıktıklarını açıklamayı da güçleştirmektedir (Öztürk, 2005: 13).

Türkiye’de krize yönelik çalışmalarda, genellikle krizin ortaya çıkma biçimlerinin öne çıkartıldığı görülmektedir. Kriz anı tarif edilmekte ve onu önceleyen süreçteki gelişmeler anlatılmaktadır. Kriz, genellikle finans krizi olarak nitelenip, analiz finansal alanla sınırlandırılmaktadır. Krizin nedenlerine ikişkin olarak ise, bir dizi farklı açıklama getirilmektedir: finans piyasalarının işleyişindeki aksaklıklar, Türkiye’nin denetim ve şeffaflık eksiklikleri, demokratik eksiklikleri, kötü politika tercihleri, ihmaller, yolsuzluklar, IMF programları ve IMF’nin dayatmaları gibi. Sıralanan tüm bu problemlerin krizi derinleştirme ve hızlandırmada önemli olduğu söylenebilir. Ancak mevcut krizi açıklamak için daha fazlasına ihtiyaç vardır. Türkiye’de krize getirilen açıklamaların çoğunun, krizin aslını incelemek yerine, aldığı biçime odaklandığı gerçeği göz ardı edilmemelidir. Buna karşılık, krizlerin oluşma mekanizmalarını anlayabilmek için, krizi sermaye birikiminin asli bir özelliği olarak kavramak gerekir. Sermaye birikimi, içerdiği çelişkilerin olgunlaşmasının ifadesi olan krizlerle ilerler. Kriz bu çelişkilerin hem sonucudur; hem de bir çözüm olanağını ortaya koyar (Öztürk, 2005: 13-14).

Klasik iktisatta arz ve talep güçlerinin serbest işleyişi sürekli bir dengeyi garanti etmektedir. Kriz, yalnızca, piyasa güçlerinin işleyişinin önüne çıkan geçici bir dengesizlik olabilir. Bu engellerin ortadan kaldırılmasıyla kriz de ortadan kalkabilir. Ya da, neo-klasik iktisatta kapitalist işleyiş bir denge nosyonu üzerinden analiz edildiği için, kriz ancak raslantısal bulunabilir. Denge kuramsal olarak otomatikman kurulduğu için, kriz mantıken olanaksızdır. Böylece, kriz kavramsallaştırılamaz (Öztürk, 2005:15).

1980'lerin dış borç krizleri, kısa dönemde döviz darboğazının aşılması sorununa ek olarak orta ve uzun vadelerde dış borç servisini olanaklı kılacak düzenlemeleri de gündeme getirmiştir. Bu düzenlemeler, yurtiçi tasarrufların artırılmasını ve ihracata yönelik, uzun vadeli yeni bir yapılanmayı gerekli kılmıştır. IMF ve Dünya Bankası, dış borç yükünün hafifletilmesi ve yeni kaynak aktarımları için, kriz ülkelerinde yapısal reform ağırlıklı destek programları düzenlemişlerdir. Bu bağlamda, dış ticaret ve yurtiçi finans sektörlerinde idari kontroller azaltılarak, ekonomide serbestleşme politikaları izlenmeye başlanmıştır. Dış borç krizini aşmak için uygulanan politikalar, genellikle ihracat yönelimli üretimi uyarırken, sosyal harcamalar azalmış ve gelir dağılımı bozulmuştur. 1990'lara gelindiğinde, uluslararası mali piyasaların işlem hacminin beklenmedik ölçülerde arttığı ve çok yüksek bir akışkanlık kazandığı görülmektedir. Dış ticaret politikalarını serbestleştirmekte deneyim kazanan orta gelirli ülkelerin çoğu, sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaları büyük ölçüde kaldırarak veya tam olarak konvertibiliteye geçerek, mali sektörlerini de dışa açmışlardır (Celasun, 2002: 163). Mali sektörün dışa açılması ile birlikte ekonomiler, hem spekülasyon hareketlere, hem de küresel ekonomik krizlerin etkilerine daha fazla açık hale gelmektedir.

Dış kaynak kullanımının artmasıyla, üretimin, istihdamın ve gelir paylaşımının olumlu etkilenmesi umulmuştur. Ancak, bu ülkelerde ekonomik performans, kısa vadeli fon akımlarına aşırı duyarlı bir nitelik kazanmıştır (Celasun, 2002:163). Enflasyonu düşüremeyen ülkelerde, dolarlaşma süreci güçlenmiştir. Ekonominin çeşitli kesimlerinde bilançolar, sermaye giriş çıkışlarında çok hassas bir yapıda gelişmiş ve mali şoklara karşı kırılganlıkları artmıştır. Dünyanın çeşitli bölgelerinde krizler yaşanmıştır. 1990'ların finansal krizleri, gelişen ekonomilerin geçmiş dönemlerde karşılaştıkları krizlerden farklı özellikler taşımaktadır.

Beklenmedik zamanlardaki olumsuz gelişmeden etkilenecek sermayenin aniden kaçışı ile başlayan bu krizler, yerli paranın değer kaybetmesi, bilançoların altüst olması, güvensizliğin yaygınlaşması ve üretimin finanse edilememesi olgularıyla sonuçlanmaktadır. Finansal krizler, bulaşıcı bir virüs gibi başka ülkeleri de etkileyebilmektedir (Celasun, 2002:164).

Finansal kriz deyimiyle, genellikle bankacılık sektörü krizi ve/veya yerli paranın aniden, sermayenin yurtdışına çıkışıyla birlikte, yabancı paralar karşısında büyük değer kaybından kaynaklanan bunalım anlaşılmaktadır. Gelişen ekonomilerde, mali sistemin büyük bir kısmını oluşturan bankacılık sektöründe, toplam öz kaynaklarının tümüne yakın bir kısmının negatif değere dönüştüğü durumlar bir kriz olarak nitelendirilmektedir (Celasun, 2002:168).

Finansal kriz yıllarında, gayrisafi yurtiçi hasılda düşüş oranları, reel anlamda, Meksika’da (1995) % 6.2; Türkiye’de (1994) % 5.5; Doğu Asya’da 1998 yılında Kore’de % 6.7; Tayland’da % 10.8; Malezya’da % 7.4; Endonezya’da 13.1 ve Rusya’da (1998) % 5 olarak belirlenmiştir. Gelişmekte olan ülkelere 1990’larda gözlenen krizler, sermaye hareketlerinin serbest olduğu ortamlarda gerçekleşmiştir. Finansal krizlerde aniden ortaya çıkan likidite darlığı, faiz şokları ve ağır devalüasyonlar, mali kurumların ve şirket sektörünün bilançolarını bozarak, büyük zararlara ve güven kaybına neden olmakta, üretimde ve istihdamda büyük kayıplara yol açmaktadır (Celasun, 2002:169).

2.3.1. 24 Ocak Kararları’yla Başlayan Değişim Dönemi

1980’lerdeki değişimleri anlamak için 1960-1979 arası döneme de kısaca bakmak gerekir. Bu dönem, 1950’lerden farklı olarak, bir oluşum ve yerleştirme dönemidir. 1960’lardaki tüm planlama çabalarına rağmen Türkiye’ye ikinci sınıf teknolojinin sokulmasına engel olunamamıştır. Hem 1950’lerin, hem de 1960 ve 1970’lerin politikaları dış dinamiklere uygun olarak şekillendirilmişlerdir. 1950 dönemi, II. Dünya Savaşı’nın bittiği ve Batı’nın, özellikle de Avrupa ve Japonya’nın ABD Marshal Planı ile yeniden yapılandırıldığı restorasyon dönemidir. Hızla yeniden yapılanan ve hızlı üretime geçen Batı, üretimini pazarlayacağı piyasa ararken, Türkiye 1950 politikalarına itilmiştir (Önder, 2001: 48).

Batı bu dönemde kendi teknolojisini geliştirip değiştirmiş, eldeki eski teknolojileri Türkiye gibi gelişmemiş ülkelere pazarlamış, imzalattığı patent anlaşmaları ile dışa bağımlı ithal-ikameci bir gelişim politikasının oluşmasına sebep olmuştur.

İşte Batı çıkarları paralelinde oluşturulan 1960-1979 politikaları belirli bir altyapı kurduğu için, 1950'ler politikasından farklı olarak, ekonomi üzerinde bugüne kadar sarkan uzun dönemli ve olumsuz bir etkiye sahip olmuştur (Önder, 2001: 48). 1960'taki 27 Mayıs İhtilali'nden sonraki dönemde beklentilerin aksine Türkiye IMF ile ilişkilerini daha da geliştirme yoluna gitmiştir (Doğan, 1986). 1970 yılına kadar dengeli ve geliştirilerek sürüdürülen bu ilişkiler, 1971-1975 arasında bir durgunluk dönemi yaşamıştır. 1975'te Milliyetçi Cephe hükümetinin iktidara gelmesi ile birlikte ilişkiler yeniden ivme kazanarak ülkenin çalkantılı döneminde anarşi ve terörle birlikte en çok tartışılan konu olmuştur. 1975-77 arası dönem Türkiye'nin 1950'lerdeki ekonomik politikalarına dönmüş, herkese her malı getirtme kolaylığı tanımıştır. Bunun sonucunda ülke çok büyük bir döviz darboğazına sürüklenmiş, sadece yurt içine değil, tüm dünyada "Boğazın Hasta Adamı" durumuna düşmüştür. Her türlü lüks malın yanısıra, yurtdışına ne istenirse çıkarılmış, dış ticaret işlemleri başı-sonu belli olmayan bir biçimde serbest bırakılmıştır (Doğan, 1986: 127-129). 1977 yılına gelindiğinde ülkenin içinde bulunduğu durum tam anlamıyla bir krizdir.

1977 yılında ilk belirtileri ortaya çıkan ekonomik bunalım, 1977-1979 yılları arasındaki içe dönük, dışa bağımlı (Boratav, 2010: 139), müdahaleci, ithal ikameci ve "popülist" modelin de bunalımı ve bir uzantısı olarak görmek gerekir. 1980'e gelindiğinde, ülkenin sadece ekonomik değil, aynı zamanda çok ağır bir siyasi bunalıma sürüklenmiş olduğu ve 12 Eylül rejimine geçişin "resmi" gerekçesi olarak iktisadi güçlüklerden ziyade "anarşi ve terör, kısır parti çekişmeleri ve parlamentonun felce uğraması gibi siyasi sorunların da kullanıldığı malumdur (Boratav, 2010: 140).

1978 ve 1979, dış kaynakların tıkanması nedeniyle ithalatta durgunluk gözlenen; milli hasıladaki büyümenin giderek durduğu; ihracatta ise belli bir artış eğiliminin başladığı yıllardır (Boratav, 2010: 142). Toptan eşya fiyatlarına göre hesaplanan reel ücretler (yani reel işgücü maliyetleri) zirveye 1977'de ulaşır ve

sonraki iki yılda ağır bir tempoyla aşınmıştır. Fiyat kontrollerinin daha etkili olduğu tüketici fiyatlarına göre hesaplanan reel ücretler (yani birim işgücünün reel geliri) ise 1976-1979 arasında % 45 oranında artmış ve 1980’de % 23’lük çöküntüyle karşılaşmıştır (Boratav, 2010: 143).

1970’li yıllar işçi sınıfı içinde bir uyanmanın yaşandığı yıllar olmuştur. Bu yıllarda Türk sanayi sermayesinin aleyhine gelişmeler olmuştur (Boratav, 2010: 143). Sınai hammadde ve enerji arzında meydana gelen tıkanmalar nedeniyle sanayinin kapasite kullanım oranı düşmüş; çeşitli kurumsal, politik ve ekonomik nedenlerle istihdam aynı oranda düşürülmemiş; dolayısıyla emek verimliliği yükseltilememiştir. Bu koşullarda sendikalar toplu görüşmelerde, geçmiş yıllarda gerçekleştirdikleri reel ücret artış oranlarını aşağıya çekmeyi reddetmişler ve genellikle başarılı olmuşlardır. Bir bütün olarak imalat sanayiinde ücretlerin katma değerden payı 1976’da % 31.7 olan bu oran 1979’a gelindiğinde % 38.3’e yükselmiş ve bu artış (143) esas olarak kamu sektöründen kaynaklanmıştır.

1979 yılının sonuna yaklaşırken ekonomik bunalım geniş halk kitlelerini ve sermaye sınıflarını derinden etkilemiştir. Geniş halk kitleleri, özellikle kentli emekçiler, temel tüketim mallarında etkisi sınırlı kalan fiyat denetimleri, kuyruklar ve karaborsa gibi birbirleriyle ilgili olguların içindeki bunalırken; örgütlü işçi sınıfı Türkiye toplumunun alışık olmadığı bir enflasyon hızı karşısında en azından sendikal mücadele yoluyla reel gelir düzeylerini koruyabilmenin savaşını vermektedirler. Köylü ve çiftçiler ise, 1977 seçimlerinin armağanı olan destekleme fiyatlarının enflasyonun etkisiyledramatik bir biçimde erimesi karşısında savunmasız kalmışlardır (Boratav, 2010: 145).

Türkiye’de 1977-79 döneminde yaşanan büyük ekonomik kriz karşısında Ocak 1980 sonrasında IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar çerçevesinde neoliberal politikalar uygulanmaya başlanmış ve ekonomi politikalarında bu yönde çok büyük değişim gerçekleştirilmiştir. Bu süreç içerisinde çok büyük sanayileşme stratejisi, bizzat Dünya Bankası’nın değerlendirmelerine göre 1980 öncesindeki şiddeti içe dönük konumundan 1980’lerin ikinci yarısında ılımlı dışa dönük konuma dönüşmüş ve borç krizinden neoliberal politikalar yoluyla başarıyla çıkan model ülke olarak gösterilmeye başlanmıştır (Şenses, 1998: 30).

1979 yılının sonlarında ekonomi tam anlamıyla darboğaza girmişti. Merkez Bankası'ndaki döviz rezervleri erimiş, piyasada petrol, ilaç, gübre, röntgen filmi bulunamaz hale gelmişti. Yatırım ve üretim durmuştu. İhracat gelirlerinin tamamı petrol ithalatını bile karşılayamıyordu. Dövizin resmi fiyatı 35 TL, karaborsada 47 TL idi. Enflasyon % 60'ların üzerine çıkmış ve % 100'ün üzerine çıkma eğilimine girmişti. Büyüme eksiye dönmüştü (Sadıklar, 2001: 26).

1979'un sonuna gelindiğinde Türkiye üçüncü ağır döviz krizini yaşamış, borçlu ve dışa kapalı bir ekonomi ile karşı karşıyadır. Böyle bir ortamda açılan 1980'lerin sloganı, Türkiye'nin döviz darboğazını aşacağıdır. Bunun yolu olarak da, bir yandan kısa dönemde uygun koşullarda borç bulmak, diğer yandan da, uzun dönemde ihracatı arttırmak gösterilmiştir. Ancak Türkiye'deki ürünlerin kalite ve fiyat yönünden dış piyasalarda rekabet edecek düzeyde olmadığı görülmüştür. Bunun sebebi ise, 1960-1979 politikaları ile oluşturulmuş ikinci sınıf ve verimsiz ekonomik altyapıdır. Bu verimsiz sanayi altyapısı, ihracatı besleyemeyince, bir yandan emeğin reel ücretini baskılamış, diğer yandan da devlete yönelerek vergi ve harcama sistemleri ile kendisine kaynak aktarımı sağlama yoluna gitmiştir. O dönemde kurulan Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı özel kesime yönelik teşvik ve destek sağlamak amacıyla kaynaklara fazlasıyla yüklenmiştir. Öte yandan 1984 yılında gerçekleştirilen vergi değişiklikleri ile vergi sisteminde dolaylı vergilere kaymanın yanında, gelir ve kurumlar vergilerinde çok yaygın istisna ve muafiyetler getirilerek vergi gelirleri geriletilmiştir. Vergi gelirlerinin geriletilmesi ile çöken gelir sistemini ayağa kaldırmak için 1985 yılında KDV (Katma Değer Vergisi)'nin uygulanmaya konulması ile ihracat yapılan vergi iadesinde sübvansiyon faktörü sıfırlanınca, ihracat da duraklamaya başlamıştır (Önder, 2001: 48).

KDV'nin uygulanmaya başlaması ile, ihracatta yapılan vergi iadesinde sübvansiyon faktörü sıfırlanınca, ihracat da duraklamaya başlamıştır (Önder, 2001: 48). Döviz girişini sağlamaya yönelik olarak uygulanan para programı ve onun sonucunda yükselen faiz haddi, ekonomiye ve bütçeye de büyük yıkan bir kambur oluşturmaya başlamıştır. Faiz haddinin yükselmesi karşısında TL'nin aşırı değerlenmesi sıcak para adı verilen operasyonu başlatmıştır. 1980'lerin sonunda, 1990'ların başında Dolar başına % 40'lara varan net faiz ödendiği dönemler yaşanmıştır (Kazgan, 1999: 213-229) (Önder, 2001: 49).

Aynı dönem politikalar çerçevesinde hayali ihracatın hacminde de aşırı büyümeler görülmüştür. Gerçek anlamda ihracat yapmadan, çok yüksek reel faizlerle döviz sıkıntısının atlatılmış olduğu olduğu görüntüsü topluma verilmiştir. Yüksek bedellerle ekonomiye giren dövizler bir yandan gereksiz ithalatı beslerken, diğer yandan da yüksek faizler yolu ile yurt dışına önemli miktarda kaynak çıkışına neden olmuştur (Önder, 2001: 49).

Sıcak para operasyonu sadece faizle ekonomiyi israfa açmakla kalmamış, aynı zamanda TL'nin baskılanması nedeni ile, ithalatı körüklemiş, ihracatı da baltalamıştır. Bir yandan dış ticaret dengesinin ithalat lehine bozulması, diğer yandan da sıcak para üzerinden ödenen yüksek faiz, ekonominin dış tasarruflara olan gereksinimini giderek yükselen bir biçimde arttırmıştır. Türkiye ekonomisi giderek aşırı borçlanan bir ekonomi konumuna girmiştir (Önder, 2001: 49).

1980'ler, Türkiye ekonomisindeki 1960-1979 arasındaki tahribatı, dünya kapitalizminin de etkisinde kalarak, denetimsiz finansal serbestiye geçerek daha da büyümüştür. Ekonominin denetimsiz finansal serbestiye geçirilmesi ve bu bağlamda uygulanan 32 sayılı finansal serbestleştirme kararnamesi sıcak para operasyonunu hızlandırdığı gibi, yabancı finans kuruluşlarının Türkiye'deki spekülative faaliyetlerinin arttırılmasına neden olmuştur. Bir yandan kamu kesiminin aşırı borçlu konuma ulaşmış olması, diğer yandan da finansal serbestleştirme politikaları, içeride faiz haddinin yükselmesine ve ekonominin reel üretici alanlarından spekülative alanlara kaymasına yol açmıştır (Önder, 2001: 49).

2000'li yılların temellerinin özellikle 1980'li yıllarda atıldığını söylemek çok da iddialı olmayacaktır. 1979 yılının sonuna yaklaşılırken ekonomik kriz geniş halk kitlelerini ve sermaye sınıflarını derinden etkileyen bir boyut kazanmış bulunmaktadır (Boratav, 1990: 119). 1979 yılında Ecevit Hükümeti'nin zorlaşan ülke şartlarında ülkeyi yönetemez hale gelmesinden dolayı görevi Demirel'e devretmesi ve Demirel'in de yeni bir istikrar programı hazırlama görevini Turgut Özal'a vermesi yeni dönemin başlangıcı olmuştur. MESS¹² ve Sabancı Holding'in yönetici olarak yerli sermaye çevrelerinin ve Dünya bağlantılarıyla da uluslararası sermaye çevrelerinin güvenini kazanmış özellikleriyle Özal, bu tarihten başlayarak

¹² MESS: Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası

1980’li yıllar boyunca iktisat politikalarının belirlenmesinde başrolü (başbakanlık müsteşarı, başbakan yardımcısı, ANAP genel başkanı ve başbakan olarak) oynayan kişi olmuştur. 1979 yılının son günlerinde Başbakan Demirel’e sunduğu “hizmete özel” bir raporda Özal, *24 Ocak Kararları* diye anılacak olan istikrar programının esaslarını ve gerekçelerini ortaya koymuş ve savunmuştur (Boratav, 1990: 120-121).

Boratav’a göre; “Özal’ın hazırlamış olduğu bu raporun en ilginç savlarından biri, Türkiye’nin bu derece *yüksek* ücretlerle ihracat yapamayacağı; dolayısıyla ayakta duramayıp batacağı görüşüdür ve bu nedenle ücretleri disiplin altına alacak yöntemlerin mutlaka bulunmasıdır. Bu talep sermaye çevrelerinin de isteğidir. 24 Ocak kararları sonraki yıllara damgasını vurmuş bir istikrar programıdır” (Boratav, 1990: 121).

24 Ocak Kararları ile 1980 yılındaki dışa açılma sonrasında ekonomideki temel reformlar tamamlanmamış, ülkeyi kalıcı, sürdürülebilir ve adil bir büyüme patikasına sokacak politikalar uygulanmaya konmamış veya konulamamıştır. Dolayısıyla ekonomideki ortalama reel büyüme oranı zaman içerisinde azalma eğilimine girmiştir. Öte yandan aynı dönemde kamu kesimi borçlanma gereği ve enflasyon merdivenimsi bir karakter göstererek hızla artmıştır (Selçuk 2002: 181).

Özal dönemi tüm hükümet programlarında bu kararların izleri görülmüştür. Sonraki hükümetler de bu kararların belirlemiş olduğu çizgiden uzaklaşmamış, ülke hızla liberalleşmeye başlamıştır. 24 Ocak 1980 tarihinde yürürlüğe konan ve sonraki yıllara damgasını vuracak olan neo-liberal program hakkında genel bir çerçeve içinde üç gözlem yapmak mümkündür:

İlk olarak, 24 Ocak programında yer alan boyutlarıyla devalüasyon, KİT zamları ve fiyat denetimlerinin kaldırılması gibi şok tedavisi öğelerinin IMF’nin 1977’den beri Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinden istediği Nicel boyutları fazlasıyla aşmış; yani istenenden fazlası verilmiştir. İkinci olarak, bu kararlar sadece bir istikrar programı niteliği taşımamaktadır. Uluslararası sermayenin özellikle Dünya Bankası aracılığıyla pazarladığı ve *içte ve dışa karşı piyasa serbestisi ile uluslararası sermayenin emeğe karşı güçlendirilmesi* gibi iki stratejik hedef etrafında oluşan bir *yapısal uyum* perspektifi de taşımaktadır. Programın bu boyutu zamanla çok daha fazla öne çıkacaktır. Üçüncü olarak, Demirel hükümeti, bu programı,

Özal'ın ve sermaye çevrelerinin istekleri doğrultusunda uygulayabilmenin ve geliştirebilmenin araçlarına tam olarak sahip değildir. Bu araçlara sahip olabilmesi için 12 Eylül 1980'de gerçekleştirilen rejim değişikliği, 24 Ocak programının önündeki önemli engeli de kaldırmıştır (Boratav, 1990: 122).

24 Ocak kararları, aşağı yukarı 1985 yılının sonuna kadar kesintisiz bir biçimde uygulanan ve zaman içinde yeni öğelerin eklenmesiyle zenginleşen bir bütünlük taşımaktadır (Boratav: 1990: 122). Özal'ın iktidar olması ile tamamen ekonominin onun kontrolüne girmesi, mevcut baskı koşullarında kararların uygulamaya daha iyi geçirilmesinde önemli etken olduğu söylenebilir. Boratav'a göre, "baştan sonuna kadar *alternatifi yoktur* sloganı ile ve çok yoğun bir ideolojik kampanya ile halk kitlelerine ve kamuoyuna sunulan 24 Ocak modeli ne Türkiye, ne dünya bakımından orjinal önlemler paketi değildir. Bu kararlar 1970 yılın IMF'nin dış tıkanma koşulları altında bunalan pek çok azgelişmiş ülkeye empoze ettiği standart *istikrar politikası* paketi ile daha ziyade Dünya Bankası tarafından geliştirilen tipik bir *yapısal uyum* programının bilinen tüm unsurlarını içermektedir" (Boratav, 1990: 122).

Boratav bir başka çalışmasında (2010) şunları söylemektedir: "24 Ocak'la başlayan yeni iktisat politikası yönelişleri 1980-1988 arasında bir bütünlük ve belli bir süreklilik taşımıştır. Buna karşın bu sürecin iki ayrı dönem olarak ele alınması gerekir; askeri rejim altında liberal ekonomi diye nitelendirilebilecek 1981-1983 yılları ile ANAP yılları olarak nitelendirilebilecek 1984-1988 yılları. Askeri rejim, 24 Ocak Kararları ile başlayan politika yönelişini, 1977-79 krizine sermayenin talepleri doğrultusunda yanıt getirecek biçimde sürdürmüştür (150).

24 Ocak 1980 Kararları esas itibarıyla IMF'nin istediği politikaların tescili olmuştur. Her ne kadar 24 Ocak Kararları IMF ile açık bir anlaşma olmadan alınmış ise de IMF'nin bu kararların alınmasından duyduğu memnuniyet, izleyen Haziran ayı içinde (tarihinde ilk defa yaptığı) üç yıllık bir stand-by anlaşması ile ortaya konmuştur. Benzer şekilde Dünya Bankası da ilk "Yapısal Uyum Kredi"sini Türkiye'ye vererek kararları onaylamıştır. Kısaca, 24 Ocak Kararlarından önce kapalı olan dış kredi muslukları 1980 yılından itibaren açılmıştır (Ekinci, 1998: 7).

24 Ocak Kararları, ileriye değil, geriye dönüşü simgelemektedir. Her alanda geriye dönüşün hız kazandığı bir dönemde, ekonomide ileriye dönüşün tutarlı ve uyumlu olamayacağı da açıktır. Söz konusu kararlar, başlangıçta bir istikrar programı olarak ortaya konulmuştur. 24 Ocak Kararları, daha önceleri uygulamaya konulmuş 1970 hatta 1958 istikrar kararlarına göre daha yetersiz, eksik bir program iken, daha sonraları bu kararlara, ideolojik bir yön verilmiştir. Liberal ekonomiye geçiş, dış dünyaya açılma, dış dünya ile bütünleşme, serbest pazar ekonomisi gibi sloganlar, kararları daha çekici kılmak için kullanılmıştır (Akgüç, 1991: 97).

24 Ocak Kararları ile

1. Sanayileşme geri plana itilmiştir.
2. İç ve dış dengenin sağlanmasına özen gösterilmemiştir.
3. Bulunabildiği ölçüde borçlanılmış, dış borçların tutarı, ulusal gelirin % 50'sini aşmıştır.
4. Planlı karma ekonominin yerini keyfi ekonomi yönetimi almıştır.
5. Gelir dağılımı, araçların lehine, üretken kesimlerin aleyhine bozulmuş, çalışanlar ekonomik açıdan cezalandırılmıştır (Akgüç, 1991: 98).

Bu şartlar altında; 24 Ocak Kararları adıyla anılan ekonomik tedbirlerin kısa vadeli amacı; duran ekonomiyi çalışır hale getirmektir. Orta ve uzun vadeli amacı ise, ekonomiyi dışa açmak ve serbest piyasa ekonomisinin şartlarını yaratmaktır. Bu kararlar özetle şunlardır;

- Ocak 1980 tarihli 25 sayılı kararla, 1 \$ 70 TL olarak tespit edilmiştir. Bu fiilen % 100 civarında bir devalüasyondur.
- Kamu finansman açıklarını kapatılması için KİT ürünlerinin fiyatı büyük ölçüde arttırılmıştır.
- Serbest faiz, serbest döviz fiyatı, serbest mal fiyatları konularında ilk adımlar atılmıştır. Ekonomide koordinasyon sağlanması için yeni bir kurul oluşturulmuştur.
- İhracat ve yatırımlara büyük bir teşvik sistemi getirilmiştir.

- Türk parasının kıymetini koruma mevzuatı daha liberal hale getirilmiştir (Sadıklar, 2001: 36)

24 Ocak Kararları kısa vadede olumlu sonuçlar vermeye, bulunamayan mallar bulunmaya, enflasyon yıllık bazda % 25'lere düşmeye başlamıştır. Kısa vadede krizden çıkmak için “zamanında alınan ve başarıya ulaşan kararlar olarak nitelendirilebilir. Daha sonraki yıllarda kararların uzun ve orta vadede hedeflerine ulaşmamasının nedenleri şunlardır:

- Serbest rekabet kavramı yanlış anlaşılmış ve yanlış uygulanmıştır. “Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” uygulaması en yıkıcı şekilde yaşanmıştır.
- Ekonomi hasta yatağından kalktıktan sonra bir geçiş dönemi yaşamadan, en güçlü ve sağlıklı ekonomilerle rekabet etmeye zorlanmıştır.
- Mali sektörde alt yapı hazırlanmadığı halde, serbest faiz politikası gelişigüzel uygulanmıştır.
- Hükümet, programlarında ilan ettiği halde, gerçekleştirilmeyen mali reformlar olumsuz beklentiler yaratmıştır.
- Ekonomide beklenti faktörünün önemi, yeterince kavranamadığı için mazeret arama telaşıyla yapılan gerçek dışı beyanlar toplumda güvensizlik yaratmıştır.
- Para politikası bir araç olarak görülmeye başlanılmıştır.
- Kamu açıkları önlenememiştir (Sadıklar, 2001: 36).
- Büyüme için gerekli olan sağlam kaynak yaratma konusunda belirli bir adım atılamamıştır. Aksine, alınan vergi tedbirleri kaynak kaybına yol açmıştır (Sadıklar, 2001: 37).

1980 sonrasında devletin iktisadi yaşamdaki konumu artık üretici değil, düzenleyicidir. Devlet, bu dönemde iktisadi artığın sermaye kesiminde birikimini sürdürebilmesi için bir dizi idari ve iktisadi müdahaleye olan gereksinimi yerine getirmiş ve toplumsal gelir dağılımının ana unsurlarının yeniden düzenlenmesi

alanında aktif bir rol üstlenmiştir. Kamunun vergi ve (iç) borçlanma sistemi, (merkezi ve yerel) konsolide bütçesi, sosyal güvenlik ve KİT fiyatlandırma sistemleri bu dönüşümün araçları olarak kullanılmıştır. Bu sürecin maliyetleri ise kamu kesiminde ve giderek tüm ulusal ekonomide makro dengelerin bozulması, yüksek enflasyon ve yüksek reel faiz ile kendini göstermiştir (Yeldan, 2002: 190).

Türkiye, 1960'lı yıllardan 1970'li yılların sonlarına kadar devam eden ve 1977-79 krizi ile sonuçlanan içe dönük kalkınma biçiminden 24 Ocak kararları ile köklü bir biçimde ayrılmıştır (Erdem, 2005: 273). ANAP yılları ise, Özal iktidarının parlak dönemi olarak nitelendirilmekte ve 1980'de benimsenen modelin tıkanışını ortaya koyan 1988 yılını da içermektedir (Boratav, 2010: 152). Özal dönemi ekonomide köklü değişikliklerin olduğu, ekonominin dışa açılmasının önündeki engellerin büyük oranda kaldırıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde aynı zamanda yoğun bir popülizmin de uygulandığı buna karşılık ekonomideki serbestleşmenin 1982 bankerler krizinin de etkisiyle ihtiyatlı bir tempoda sürdürüldüğü görülmüştür. Yine de 1988'e gelindiğinde finansal araçlarındaki çeşitlenmenin bir hayli artmış olduğu gözlemlenmiştir (Boratav, 2010: 152-153).

Kamu maliyesi açısından bu yılların en önemli özelliği vergi sisteminde yapılan değişikliklerdir. Kurumlar vergisinde şirketler lehine bir dizi istisna ve muafiyet getirilmiştir. 1985 yılı başında KDV'nin kabulüyle Türk vergi sistemi, giderek artan ölçülerde gelir vergisine bordro kesintisiyle katılan ücretlilerin ve tüketicilerin katkılarına dayanır bir hal almıştır. Bu yaklaşım vergi hasılatının milli gelir içindeki payını düşürmüştü ve sonraki yılların mali krizinin oluşumuna katkı yapmıştır. 1985-1986 yıllarında kamu harcamalarında gözlenen artışlar 1987'ye kadar süren bir genişleme konjonktürünün de başlamasına katkı sağlamıştır. 1988 yılı, ANAP döneminin ilk ve son ciddi istikrar denemesini içerir; ancak kamu açıklarında gerçekleştirilen daralmaya rağmen enflasyon hızının yükselmesi bu girişimin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmuştur. İç borçlanma bu yıllarda kamu açıklarının finansmanında giderek artan bir önem kazanmıştır. Hazinesinin bankalara belli aralıklarla tahvil ve bono satma yöntemleri 1985 yılında başlamış ve dönem boyunca sürdürülmüştür. Bu durum sonucunda faiz ödemelerinin kamu maliyesini bunalıma sürükleyecek boyutlar kazanmasına sebep olmuştur (Boratav, 2010: 154).

KİT sisteminin finansal bir krize yönelişinin tohumları da bu yıllar içinde atılmıştır. Enerji hariç tüm KİT fiyatları, genellikle fiyat hareketlerini arkadan izlemiş; daha da önemlisi, Hazine'nin KİT yatırımlarının finansmanına katkısı büyük ölçüde daraltılmıştır. Bu, yatırımcı özelliği sürdürülen (PTT, TEK, THY gibi) KİT'leri büyük ölçüde iç ve dış borçlanmaya sürüklemiş ve kamu işletmelerinin sonraki yıllarda faiz yükü nedeniyle ağır finansal tıkanmalara saplanmasına sebep olmuştur (Boratav, 2010: 155).

Dış ekonomik ilişkiler bakımından bu dönemin belirleyici özellikleri, ithalatta liberalizasyon, ihracatta çok cömert teşvikler ve döviz kurunda zaman içinde ılımlı tempoda reel devalüasyonları hedefleyen bir esnek kur sistemidir. İthallattaki kotalar bu dönem içinde büyük ölçüde kaldırılmış; gümrük tarifeleri indirilmiş; ancak bir çok durumda indirilen tarifeleri telafi eden ve keyfi olarak alztılıp arttırılabilen fon uygulamaları yaygınlaştırılmıştır. Buna rağmen yerli sanayi üzerindeki koruma oranı bu yıllar içinde hafiflemiş, hayali ihracatta büyük patlamalar olmuştur (Boratav, 2010: 155).

24 Ocak 1980'de başlayan büyük ekonomi politikası dönüşümü sonucunda 1980 sonrası dönemde devlet önderliğinde ithal ikamasi stratejisinden vazgeçilmiş, sanayileşme büyük ölçüde gündemden çıkmış, planlama eski işlevini yitirmiş, devletin küçültülmesi temel ekonomi politikası hedefi olarak belirlenirken 1990 sonrası özelleştirmeye büyük ivme kazandırılmıştır (Şenses, 1998: 30-31).

“1990 ve izleyen yıllarda finansal krizler, konvertibilite ve sermaye akımlarının, mal hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte sıklaşmıştır. Türkiye 1991, 1994 ve 1998-99'da krizler yaşamıştır. Yani on yıllık sürenin dört yılında finansal kriz ve onu tamamlayan bir reel kriz yaşamıştır” (Kazgan, 2005: 309).

2.3.2. 1994 Krizi, 5 Nisan Kararları ve Etkileri

1980'den hızla serbestleşmeye geçişin aşamalarından bir olan 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbestleşmesiyle birlikte, 1994 krizini, o güne değin Türkiye ekonomisinin yaşadığı krizlerden farklı kılan yapının temelleri atılmıştır (Erdem, 2005: 273-274).

Türkiye ekonomisinde 1990'lı yıllardan 2004 yılına kadar iki büyük ekonomik kriz yaşanmıştır. 1980 öncesinde yaşanan krizler de dikkate alındığında Türkiye ekonomisinin tarihi, bir krizden diğerine geçiş süreçleri olarak incelenebilir ve bir ekonomik krizler tarihi olarak adlandırılabilir. Bu krizler sadece ekonomik gerekçelere dayanmıyorsa da, ekonomi alanında kendini gösteren önemli sonuçlar doğurmuştur (Yentürk, 2005: 1).

1990'lı yıllar ele alındığında siyasi, ekonomik ve kültürel alanlarda yaşanan en keskin olgunun küreselleşme olduğu söylenebilir. Türkiye ekonomisinin gelişimi birikim ve bölüşüm çerçevesinde ele alındığında, en başta finansal küreselleşmenin etkilerinin değerlendirilmesi ön plana çıkmaktadır. Birikim açısından bakıldığında, dünya finansal piyasalarında ulaşılan işlem hacminin sanayiye dayalı üretim ve birikim olanakları üzerindeki yıpratıcı etkisi dikkat çekici olmaktadır. Bölüşüm açısından bakıldığında, küresel güçlü bir rantıye çıkarlarının oluşması ile finansal gelişmelerin başını çektiği bir spekülasyon ortamının belirleyici hale geldiği görülmektedir (Yentürk, 2005: 1-2).

1990'lı yıllar boyunca Latin Amerika'dan Rusya'ya ve Güney Doğu Asya'ya kadar farklı ekonomik yapıya sahip, güçlü ve zayıf farklı noktaları bulunan birçok gelişmekte olan ülkede yaşanan krizler, spekülatif karakterli finansal sermaye akımlarının ülkelerin ekonomik yapılarını istikrarsız ve kırılgan hale getirdiğini göstermiştir (Yentürk, 2005: 2).

İMKB'deki şişme Mart 1993'te başlamış ve bu şişmenin sonrasında, 1994'ün ilk yarısında İMKB Dolar cinsinden % 50 düşmüştür. Ocak 1994'te, döviz kuru 19 000 TL/\$ düzeyindedir. Yabancı paraya olan talebi karşılamak amacıyla yapılan büyük müdehale sonrasında, Merkez Bankası'nın başlangıçta 7 milyar Dolar olan uluslararası rezervleri, Nisan 1994'de 3 milyar Dolara düşmüştür. Bu büyük müdehaleye rağmen devalüasyon kaçınılmaz hale gelmiş ve döviz kuru Nisan 1994'de 38 000 TL/\$ olmuştur (Boratav, 2010: 144).

1994 yılının ilk ayları itibariyle iç borçlanma mekanizması çökmüştür. Bunun iki nedeni olduğu söylenebilir; hükümetin 1993 sonlarından itibaren Döviz-TL-Faiz döngüsünü kırmaya yönelik girişimlerin (örneğin; ihale iptal ederek kısa vadeli avansa yüklenilmesi) yarattığı monetizasyona gidileceği beklentisi bunlardan ilkidir.

İkinci ve daha da önemlisi; dönemin doruk yılı olan 1993'te 4 milyar dolar faiz dışı açık verecek kadar bozulan dış denge ve hızla artan kısa vadeli borçlanma sonucunda 1994 yılı başında dış kredi notunun düşmesidir. Bunların dış kredi akışının durması ve bir döviz darlığının yaşanması şeklinde etkisi olmuştur. Para ikamesinin artması ve kısa vadeli kredilerin geri çekilmesi sonucunda TL bir kaç ay içinde nominal olarak % 100'ün üzerinde değer kaybetmiş, banka iflaslarının da yaşandığı bir finansal krizin eşliğinde 1980 sonrasının en sorunlu yılı yaşanmıştır (Ekinci, 1998: 21 ve 23).

5 Nisan 1994'de Türk Hükümeti temel göstergeleri düzeltmek amacıyla harcamalarda büyük miktarlarda kesintiyi ve refah vergisinin konulmasını içeren yeni bir istikrar paketi açıklamıştır. Yabancı paraya hücumu sınırlamak ve hükümetin kısa dönemli iç borç bulmasına fon sağlamak amacıyla Hazine Mayıs 1994'de 5 400 faiz oranı önermek zorunda kalmıştır. Temel göstergeleri düzeltmeksizin faiz oranlarının düşürülmeye çalışılması faiz oranlarında bir sıçramaya neden olmuştur. Uygulanan politikadaki popülizmin dozunu arttıran Mart 1994 yerel seçimlerinin etkisi de unutulmamalıdır. Krizin sonuçları çok ciddi olmuştur: üç haneli enflasyon, üretimde daralma, reel ücretlerde erezyon ve işsizlikte artış. 5 Nisan istikrar paketinin kısa dönemli sermaye girişlerine yönelik herhangi bir radikal nitelikte siyasi reform yer almamıştır. Türkiye 1995 ve 1996 yıllarında da kısa dönemli sermaye girişlerine yüksek kazanç sağlamaya devam etmiştir. 1994'ün hemen sonrasında Türkiye ekonomisi yine ülke parasının yabancı paralar karşısında değer kazanması, aşırı yüksek faiz oranları, ticaret açığında hızlı bir artış ve dolarizasyon tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır (Boratav, 2010: 144-145).

1994 krizinde, kamu borçlanma gereğinin büyüdüğü bir aşamada, faizlerin düşürülmesi, Türk Lirası'ndan kaçışı ve dövizde hücumu başlatmıştır. Böylece TL, yabancı paralar karşısında büyük değerler kaybetmiştir. Döviz fiyatları üç ay içinde % 230 artmış, son yıllarda % 7 civarında olan büyüme negatife doğru gelişmeye başlamıştır. Faiz oranları % 100'lerden % 1000'lere tırmanmaya başlamıştır. Kamu finansman açıkları artmış, ekonomi gücünün üstünde zorlanmış ve sağlam kaynak yaratılamamıştır (Ekinci, 1998: 37).

1994 krizinin sonrası döneme ait veriler Türkiye'nin kamu finansmanında sermaye girişlerine olan büyük bağımlılığın devam ettiğini göstermektedir; bu kez bu bağımlılığın nedeni büyüyen faiz ödemeleri ve borç servisleridir. Türkiye ekonomisinin kriz sonrası dönemde, özellikle 1996'nın ikinci yarısından sonraki panoramasında yüksek kamu açıkları, yüksek cari açık, TL'nin reel olarak değerlendirilmesi, yüksek para ikamesi, rezervlerin yeterliliğindeki kuşklar ve kredilerdeki patlamayla birlikte büyük makroekonomik istikrarsızlıklar, yanlış yönetim, siyasi gerilim, uluslararası bir siyasi ya da iktisadi sorun durumunda yeni bir finansal krizin ortaya çıkabileceği sinyali vermektedir (Boratav, 2010: 153).

1994'te 5 Nisan İstikrar Kararları açıklanmıştır. 5 Nisan kararlarını ve daha sonra IMF ile 14 yıl aradan sonra tekrar stand-by anlaşmasını takiben iç borçlanma politikası tekrar canlandırılmıştır. 5 Nisan kararları, örneğin 4 Şubat kararlarının aksine, tamamen kamu kesimine yöneliktir. Personel ve askeri harcamalar dışındaki diğer her türlü cari harcamalar dışındaki diğer her türlü cari harcama dondurulmuş ve bir kereye mahsus bir "ekonomik denge vergisi" konularak konsolide bütçenin büyük oranda faiz dışı fazla vermesi ve toplam kamu açığının da buna bağlı olarak aşağı çekilmesi amaçlanmıştır (Ekinci, 1998: 23).

1994 krizi, bir bankacılık krizi ile birlikte yaşanmıştır. Kamu finansman açıklarının sebep olduğu ölçsüz borçlanma furyası bankacılık sistemini de olumsuz yönde etkilemiştir. Sistem kredi vermek yerine iç ve dış faiz farklarından yararlanarak ve Hazinesin borç senetlerini alıp satarak yaşamaya alıştırılmıştır (Ekinci, 1998: 37).

1994 yılında uygulanan Bankalar Kanunu'nun, bankalara el koymaya imkan veren maddeleri yanlış ve zamansız uygulanmıştır. Kriz sırasında zorda kalan bankaların 10'u, 64. Madde kapsamına alınıp el konulabilir hale getirilmiştir. İşlemler tamamlanmadan üç bankaya el konulmuş, paniğin önlenemeyeceği anlaşılınca mevduat garantisi getirilmiş, diğer bankalar geçici olarak kurtarılmıştır (Ekinci, 1998: 38).

1994 krizinden sonraki yıllarda IMF'nin izlemeye aldığı bir program uygulanmıştır. Bu programa göre, para politikası daha sıkı hale getirilmiş, yeni ve ek

vergiler getirilmiş, sosyal güvenlik sisteminde de düzenlemeler yapılmıştır. Banka sisteminin gözetimi için daha etkin yasal hükümler getirilmiştir (Ekinci, 1998: 38).

Maliye Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı ve Merkez Bankası'nın üçer aylık programlarla yürüttükleri enflasyonu düşürme programı, aşırı daraltıcı ve parasal politikalar içermemesine rağmen, 1998'in ikinci döneminden itibaren ekonomik değişkenler üzerindeki etkilerini göstermeye başlamıştır. Enflasyon oranında gözlenen göreceli düşüş, hem tüketim, hem üretim tarafından iç talebin kısılması yönünde bir baskı oluşturmuştur. İç talebin ana göstergelerinden olan dayanıklı tüketim malı harcamaları birinci dönemde % 18 büyürken, ikinci dönem % 0,8'lik bir düşüş göstermiştir. Aynı dönem, gayri safi sabit sermaye oluşumundaki % 2,3'lük küçülme sonraki dönemler için de olumsuz inyaller vermiştir. GSYİH büyümesi birinci dönemdeki % 8,3'lük orandan % 2,6'ya düşmüştür (TÜSİAD, 1999: 21).

5 Nisan istikrar paketi bütçe açığını azaltmak için harcamalarda kesintiye gidilmesini ve toplanacak ilave bir refah vergisini içermiştir. Bu uygulamalar aslında sadece 1995'te sağlanan gelirlerde geçici bir artış sağlamıştır. Bununla birlikte, istikrar paketindeki önlemler uzun dönemli ve yapısal bir vergi reformu sunmanın çok uzağında kalmıştır. Bu durum, 1996 yılının ikinci yarısında yeniden yüksek bütçe açığı ile karşılaşılmasının ana nedeni olmuştur (Boratav, 2010: 145).

1997 itibariyle ekonominin seyrine ilişkin en önemli iki göstergenin –faiz dışı bütçe ve faiz dışı cari işlemler dengesi- bozulduğu görülmüştür (Ekinci, 1998: 24).

1998 yılında, 1995'den beri devam eden yüksek oranlı büyüme yerini giderek artan bir yavaşlamaya bırakmıştır. 1998 başından itibaren izlenen anti-enflasyonist politikalar, Rusya'nın moratoryum ilan etmesiyle ciddileşen küresel finansal krizin etkileriyle birleşerek, 1998'in ikinci döneminden itibaren yavaşlamaya neden olmuştur. Birinci dönem % 9'luk bir büyüme sergileyen Türkiye ekonomisi, ikinci ve üçüncü dönem, sırasıyla % 4 ve % 1,9 büyümüştür (TÜSİAD, 1999: 19).

Ekonomi temelli krizler son yıllarda pek çok ülke ekonomisini etkilemektedir. 1992 Avrupa Para Sistemi krizi sonrasında 1994-95 Meksika, 1994 ve 2001 Türkiye, 1997 Asya, 1998 Rusya, 1999-2002 Brezilya ve 2002 Arjantin'de tekrarlanan finansal krizler, para ve döviz piyasalarında, borsalarda ve bankalar sisteminde ortaya çıkan, finansal sistemleri sarsan krizlerdir (Erdem, 2005: 269).

Türkiye’de 1994 yılında 1994 yılında ünlü 5 Nisan kararları çerçevesinde TL/dolar kurunun yaklaşık % 40 artışla 32.000’e çıkarıldığı açıklanmıştır. Kur, ertesi gün % 25 daha artarak 40.000’i geçmiştir Hükümet faizleri düşürmeyi bir kenara bırakmış, vadesi bir aya kadar düşen bono ihalelerinde % 145 yıllık basit faizle borçlanmaya başlamıştır. Ani ve yüklü devalüasyon sayesinde ithalat çökünce cari denge açığı da ortadan kalkmış ve 3 milyar dolar fazlaya dönmüştür. Karşılığında ise, ekonomi % 6 küçülürken, enflasyon toptan eşya fiyatlarında % 150, tüketici fiyatlarında ise % 126’ya yükselmiştir (Özel 2005:157 Aktaran: Boran: 2009: 2).

1993 yılında 1.229 intihar vakası ve yüz binde 2,07 intihar oranı varken, ekonominin % 6 küçüldüğü 1994 yılında 1.536 intihar vakası görülerek intihar oranı yüz binde 2,53’e çıkmıştır. Türkiye’de, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizin intihar oranlarına yansımaları açıkça görülmektedir (Boran, 2009: 2).

Küreselleşme kapitalizmin dünya ölçeğinde sermayenin sosyal evrenini inşa etme sürecidir ve küreselleşme olgusu tek tek ülkelere dışsal bir gerçeklik değildir. Kapitalizme ilişkin uzun erimli yapısal özellikler ile bu özelliklerin belirli toplumlarda biçimlenmesine yol açan sınıf pratiklerinin analizlerde yer alması, küreselleşmenin farklı donanımdaki sermayelerin eş zamanlı birikim dinamiklerince biçimlenen bir olgu olduğu gerçeğini açığa çıkartacaktır. Küreselleşme süreci, krizlerle birlikte farklı düzeylerde sermaye birikimine sahip ülke ya da bölgenin varlığında gerçekleşmektedir. Türkiye’nin yaşamış olduğu 2000 ve 2001 krizleri, küreselleşme hareketine daha fazla eklemlenmesi ile sonuçlanmıştır.

2.3.3. 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri ve Etkileri

Ekonominin bir türlü dengeye oturtulamaması sebebiyle 1999 yılının Aralık ayında uygulamaya konulan, IMF destekli enflasyonu düşürme programının amacı; üç yıllık sürenin sonunda, enflasyonu tek haneli rakamlara indirmek, reel faiz oranlarını makul bir düzeye düşürmek, ekonominin büyüme potansiyelini arttırmak ve ekonomideki kaynakları daha etkin kullanmak olarak belirlenmiştir. 2000 yılında, programda öngörülen enflasyon hedeflerine oldukça yaklaşılmış, kamu finansman dengesinde iyileşmeler görülmüştür. Bazı yapısal reformlar da yapılmaya başlanmıştır (Sadıklar, 2001: 38).

1994 krizinden sonra Türkiye 1995'te IMF destekli istikrar programını terkederek, yüksek enflasyonlu yolu seçmiştir. 1995-97 döneminde kısa vadeli (Celasun, 2002: 173) borçlanma ile finanse edilen ve bavul ticaretinden yararlanan yüksek oranlı bir büyüme performansı gerçekleştirilmiştir. 1998 Rusya krizinin dış finans koşullarını olumsuz etkilemesi ve vergi politikasında yeni yönelimlerin yarattığı tedirginlik, Türkiye'den büyük sermaye çıkışlarına neden olmuştur. 1999 deprem şokları da yurtiçi üretimi olumsuz etkilemiştir. 1998-99'da yüksek reel faizlerle finanse edilen kamu açıkları, kamu borç stokunun büyümesine neden olmuş ve sorunlar birikmiştir (Celasun, 2002: 174).

2000 yılına girerken, Türkiye'de IMF destekli ve üç yıl süreli bir istikrar programı yürürlüğe konulmuştur. Programın ilk 18 aylık süresinde, enflasyonu indirmek amacıyla, döviz kurunun “önceden belirlenmiş bir çizelgeye göre değişmesi” ilkesi belirlenmiştir. Diğer bir anlatımla, döviz kuru artışları sabitlenmiş bir rejim esas alınmıştır. Daha sonra, döviz kurunun belirli bantlar içinde hareketine olanak sağlayan bir sisteme geçilecektir. Programın başarıyla uygulanması için son derece önemli olan kredibilitenin, IMF desteğiyle, kamu maliyesinin dengelenmesiyle ve ekonominin etkinliğini arttıracak yapısal reformlarla sağlanacağı umulmuştur. Kamu borç yükünün azaltılması, ekonominin sağlıklı mali dengeler içinde büyümesini sürdürebilmesi için gereklidir. Programın bir krize maruz kalmadan uygulanması sağlanamamıştır. Kamuoyu bu konuda yeterli ölçüde aydınlatılmamış ve geniş tabanlı toplumsal destek sağlanamamıştır (Celasun, 2002: 175-176).

Şubat 2001 krizinden önce patlayan Kasım 2000 kriziyle ilgili IMF'nin teşhisi şöyledir: “Kasım ayında Türkiye'de bankacılık sektöründe ortaya çıkan likidite sıkışması, yabancı ve giderek yerli yatırımcıların güvenini sarsmış, finansal sektörde ciddi bir likidite krizine yol açmıştır. Söylentilere göre krizi tetikleyen; bir Türk bankasına öncelikle yabancı kredi kanallarının kapatılması ve daha sonra iki büyük Türk bankasının, devlet iç borçlanma senetleri (DİBS) piyasasında aktif bir rol üstlenen bu orta büyüklükteki bankaya kredi kanallarını kapatmalarıdır. Bunun sonucunda bu banka elinde bulundurduğu DİBS'lerin bir bölümünü ikinci el piyasada elden çıkarmak zorunda kalmıştır. Bu işlem, faiz oranlarını yükseltince, yabancı yatırımcılar ve diğer yerli bankalar zararlarını sınırlandırmak için satışa

yönelmişler ve pozisyonlarını kapatmaya çalışmışlardır. Yabancı yatırımcıların, yerli bankaların yabancı para cinsinden net açık pozisyonlarına ilişkin kaygıları ve pozisyonların kapatılması için yapılan işlemleri, çıkış eğilimini hızlandırmıştır... Merkez Bankası'nın piyasaya başlangıçta likidite vermesi tansiyonu düşürürken, çıkış eğiliminin devam etmesi döviz kuru rejiminin sürdürülebilirliğine ilişkin kuşku artırmıştır. Bu arada Merkez Bankası'nın likidite teminini durdurması, şiddetli bir tepkiye yol açmış ve gecelik faiz oranları % 2000'ler seviyesine fırlamıştır" (Aktaran: Sadıklar, 2001: 39).

Kasım 2000 krizi likidite krizine dönüşen bir bankacılık krizi olarak nitelendirilmektedir. Bankacılık krizleri, mevduata hücum, bir veya birkaç bankada bankanın yükümlülüklerini yerine getirememesi ile başlamaktadır. Bu da büyük bir likidite talebine ve yerli paraya atağa yol açmaktadır (Sadıklar, 2001: 40).

Türkiye'de kamu bankalarının sektör içinde göreceli payının yüksek olması, değişik sorunların büyümesine neden olmuştur. Siyasal tercihlerle belirli kesimlere düşük faizlerle kullandırılan kamu kredilerinden kaynaklanan "görev zararları" devlet bütçesinden yeterli likit kaynaklarla karşılanmadığı için, kamu bankalarının nakit açıkları büyümüş ve gecelik fonlama maliyetleri artmıştır. Bu olgu, 19 Şubat 2001 krizini derinleştiren bir etki yaratmıştır (Celasun, 2002: 170).

19 Şubat 2001'de devlet üst yönetiminde "kriz var" açıklamaları, mali piyasaları ve yatırımcıları bir panik sürecine sürüklemiştir. Döviz rezervlerinde erime ve sermaye çıkışları, yüksek faizlerle durdurulamamıştır. Kamu bankalarının büyük hacimli likidite gereksinimleri karşılanamayınca, faizler astronomik düzeylere ulaşmış ve ulusal paranın değeri dalgalanmaya bırakılmıştır. 2001 Ekim-Ocak döneminde ABD Dolar kuru % 135 artış göstermiştir. Ağır devalüasyonların etkisiyle, bankacılık ve şirket sektörlerinde öz kaynak kayıpları büyük olmuştur. Ekonominin arz cephesinde finansman darboğazı ve talep cephesinde tüketici güveninin kaybolmasından kaynaklanan iç talep daralması, mevcut üretim kapasitelerinin kullanım oranlarını düşürmektedir (Celasun, 2002: 176-177).

Diğer kriz ülkelerinde de gözlendiği gibi, denetim ve gözetimin uzun bir süre yetersiz kaldığı bir ortamda mali sektörün dışa açılarak hızla büyümesi sonucunda oluşan yapısal zaafılar ortaya çıkmıştır. Özel bankaların bir bölümünün TMSF'ye

alınmasıyla, devlet yeni mali yükümlölükler üstlenmiştir. Diğer kriz durumlarından farklı olarak, Türkiye'nin Şubat krizi, kamu bankalarının "görev zararı" birikiminin aniden, daha yüksek faizlerle Hazine tarafından üstlenilmesini zorunlu kılmıştır. 2001 krizi devletin borç yükünü beklenmedik ölçüde arttırmıştır.

Ülkeler arası finansal kriz karşılaştırmalarında, Türkiye'nin 2001 krizinin iki farklı özelliği dikkat çekmektedir. Birinci özellik; Türkiye'nin yüksek enflasyon ortamında, devletin piyasa faizli iç borç stokunu, kısa süreli vadelerle, görece düşük bir mali sistem içerisinde çevirme sorunudur. İkincisi; 2001 krizinin IMF destekli bir programın uygulama sürecinde, 19 Şubat'ta siyasal nitelikli olumsuz gelişmelerle tetiklenen bir kriz türü olmasıdır. Siyaset kurumunun kredibilite kaybı, kriz sonrası dönemde yeni politikaların etkinliğini azaltmış ve krizin sosyal maliyetini (iflaslar, işsizlik, yoksulluk vb.) yükseltmiştir (Celasun, 2002: 177).

Türkiye'de kamu bankalarının sektör içinde göreceli payının yüksek olması, değişik sorunların büyümesine neden olmuştur. Siyasal tercihlerle belirli kesimlere düşük faizlerle kullandırılan kamu kredilerinden kaynaklanan "görev zararları" devlet bütçesinden yeterli likit kaynaklarla karşılanmadığı için, kamu bankalarının nakit açıkları büyümüş ve gecelik fonlama maliyetleri artmıştır. Bu olgu, 19 Şubat 2001 krizini derinleştiren bir etki yaratmıştır (Celasun, 2002: 170).

Güneydoğu Asya krizinin giderek hissedilmeye başlandığı 1998 yılında 55. Hükümetin IMF'ye sunduğu Taahhütler Mektubu ile açıklanan *Ekonomik Politikalar Bildirgesi*", yeni iktisat politikaları ve on yıl sürecek yapısal uyum sürecinin başlangıcını oluşturmuştur. Yeni program daha sonra 17. 18. 19. Stand-by düzenlemeleri ve Şubat 2001 krizini izleyen "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" ile giderek yoğunluğu arttırılan ve kapsamı genişletilen neoliberal iktisat politikalarına açılımı sağlayan bir eşik ve bu tür politikaların uygulanmasında kararlılığı sergileyen bir manifesto olarak değerlendirilmektedir. Nitekim 1998 yılından itibaren tek başına ya da koalisyon ortağı olarak iktidara gelmiş; ancak uygulanan politikaların özü ve genel ekseni değişmemiştir. Öze ve genel eksene neoliberal düşünce ve politikalar damgasını vurmuştur (Sönmez, 2009: 55).

Türkiye ekonomisi tarihinin en ağır ekonomik krizlerinden biri de 2000 Kasım ayında başlayıp devam eden süreç içinde 2001 Şubat ayında patlak veren krizdir. 19

Şubat Pazartesi günü Cumhurbaşkanı ve Başbakan arasında siyasi bir tartışma yaşanmış ve yine aynı gün bankalar, 7,6 milyar dolara ulaşan bir döviz talebiyle Merkez Bankası'na hücum etmişlerdir. Bankaların döviz talebini karşılayamayan Merkez Bankası belli bir kurdan döviz satma taahhüdünden vazgeçerek, döviz kurlarının nereye gideceğini döviz piyasasındaki arz ve talebin belirlediği bir kur rejimine geçmiştir. Merkez Bankasının dalgalı kur rejimine geçiş kararı piyasalara devalüasyon olarak yansımıştır. Yaşanan devalüasyon sonucu DİE'ye göre 2001 yılında Türkiye ekonomisi yaklaşık % 10 küçülmüştür (Özel 2005:178-179, Aktaran: Boran, 2009: 3).

Rakamlar, 2001 Şubat ekonomik krizin yıkıcı etkilerini göstermektedir. DİE'ye göre, 2001'in ilk günü 1 Dolar 667 bin, 1 Mark 325 bin lira iken; 2001'in son günü Dolar 1 milyon 450, Mark ise 650 bin lira olmuştur. Aradaki fark felaketin boyutunu gösteriyor. Yaşanan devalüasyonla birlikte Tablo 1'de görüleceği gibi kişi başına düşen milli gelir azalmıştır (Boran, 2009: 3). 2002 yılında tekrar yükselmeye başlayan kişi başına düşen milli gelir, 2006 yılına gelindiğinde 2002'deki miktarın iki katına çıkmıştır. 2009 yılı kişi başı GSMH 9.961 Dolar, 2010 yılı için Satın Alma Gücü Paritesi (SGP)(ABD Doları/TL) "1,159" rakamı "0,982", buna göre hesaplanan fert başına GSMH "13.038" dolar yerine "15.392" Dolara ulaşmıştır (<http://www.haber7.com/haber/20101125/Turkiyede-kisi-basina-dusen-milligelir.php>) ve (TÜİK, 2010-1).

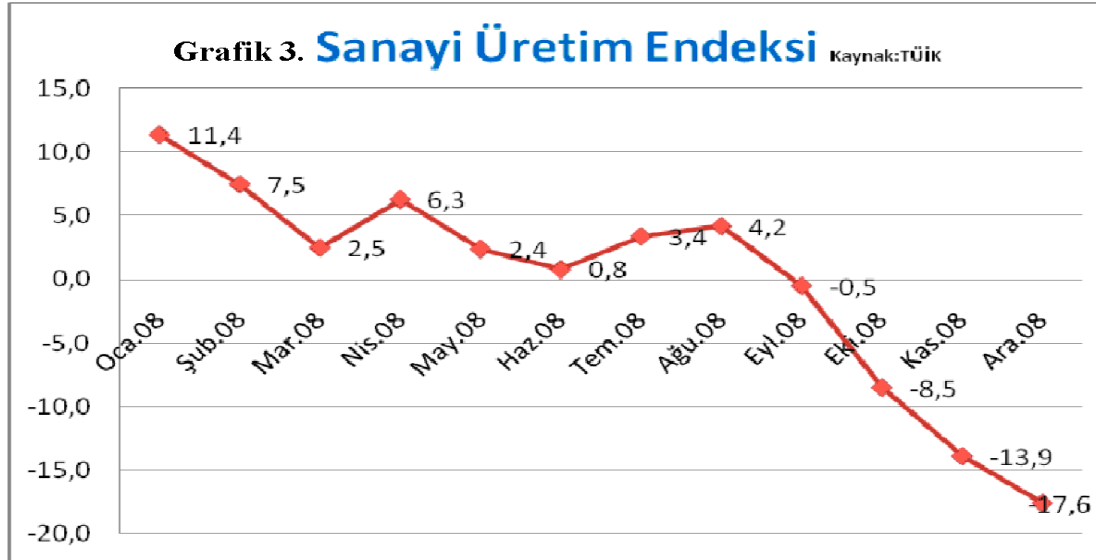
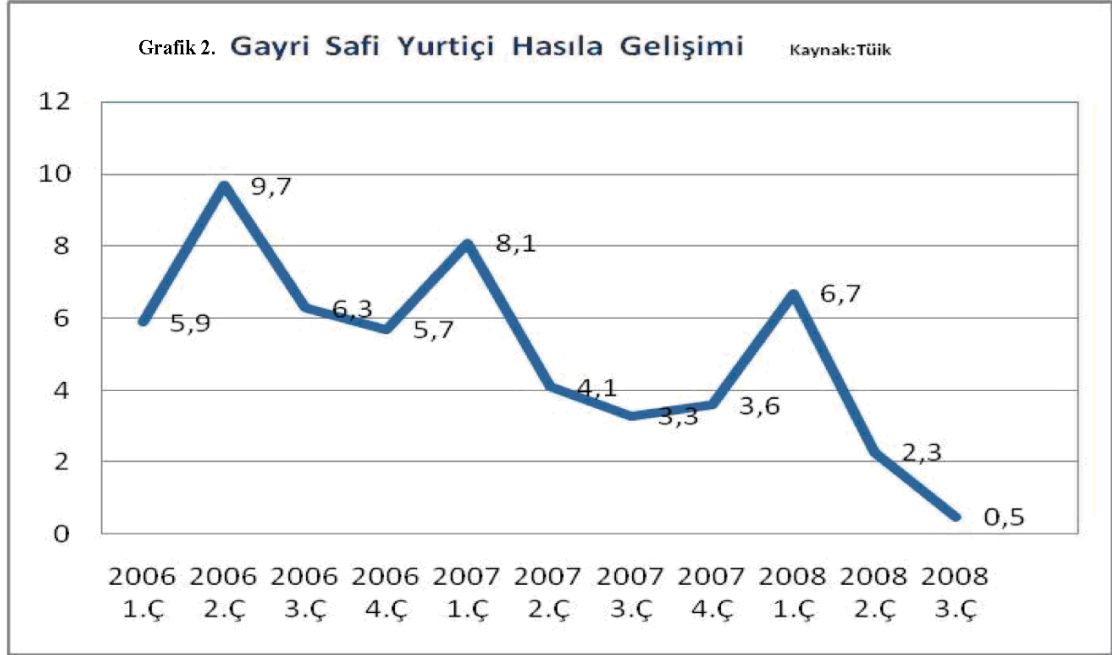
Tablo 10. Yıllara göre kişi başına düşen GSMH (TÜİK, 2010-1).

Yıl	Kişi Başına Düşen Milli Gelir ABD \$
1995	2.760
1996	2.928
1997	3.079
1998	3.255
1999	2.879
2000	2.965
2001	2.123
2002	2.559
2003	3.383
2004	4.172
2005	5.008
2006	5.477
2007	9.305
2008	10.436
2009	8.590
2010	15.392

Tablo 10'a bakıldığında 2008'de başlayan küresel kriz kişi başı GSMH'da 2009 yılında bir düşüşe neden olmuştur. Ancak hükümet, daha önce de bahsedildiği gibi, GSMH hesaplama sisteminde bir değişiklik yaparak krize, işsizlik artışına, kapanan işyeri sayısının artıp, açılan işyeri sayısının azalmasına rağmen 2010 yılı kişi başına düşen milli geliri 15.392 dolara çıkarmıştır.

Özellikle 2000 yılından sonra Türkiye'deki intiharların artışına da etkisi olduğu düşünülen bu krizlerin belli başlıları 2000 (Kasım), 2001 (Şubat) yılında yaşanan krizler (Berktaş, 2008: 41) ve hâlâ nerede duracağı bilinmeyen süreç olarak devam eden 2008 Kasım ayında ABD'deki mortgage kredileriyle başlayan 2008 krizidir. Neoliberalizmin 1970'lerde içine girdiği krizi aşmak için başlattığı dönüşüm ve küreselleşme stratejisi 2008'de krizin derinleşmesiyle sonuçlanmıştır. Bahsi geçen küreselleşme dünya ölçeğinde neoliberalizmin yükselişiyle doğrudan ilişkili görünmektedir. Türkiye'de, küresel krizin etkileri 2008 yılının özellikle 2. yarısından itibaren hissedilmeye başlanmıştır. 2008 yılı 3. çeyrekte % 0,5'e gerileyen büyüme oranının bu yılın son çeyreğinde negatife dönmesi kaçınılmaz gözükmektedir. Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'nın yaklaşık olarak dörtte birini meydana getiren toplam sanayi üretiminin takip edildiği Sanayi Üretim Endeksi, 2008 Eylül ayından bu yana negatife dönmüş ve Aralık ayında %-17,6 oranında sanayi

üretiminde daralmaya işaret etmiştir. Sanayi Üretim Endeksi verilerine ek olarak, ekonominin geleceğine ilişkin beklentilerdeki değişimi gösteren CNBC-e Tüketici Güven Endeksi'nde 2009 yılı Ocak ayında yaşanan gerileme de Türkiye ekonomisinin çok hızlı bir şekilde daralmaya gittiğini teyit etmektedir (Ünal ve Kaya, 2009: 11-12).

2009 yılında; 2008 yılına göre kurulan şirket ve kooperatif sayısı % 9,2 azalarak 49003'den 44472'ye düşmüştür. Kapanan şirketler de % 9.83 oranında

artarak 10520'ye çıkmıştır. 2008 yılında kapanan şirket sayısından bir düşüş görünmesine rağmen kurulan şirket sayısı % 11.5 oranında azalarak 49003'e gerilemiştir. Dolayısıyla 2008 yılındaki kapanan şirket sayısındaki düşüşte bu durum da etkilidir.

Tablo 11. Kurulan ve kapanan şirket ve kooperatif sayısı

A. Sayı, B. Bir önceki yıla göre değişim % (TÜİK, 2008), (TÜİK, 2010-2).

Yıl		Kurulan	Kapanan
2000	A	33161	1887
	B	22.4	34.0
2001	A	29665	2464
	B	-10.5	30.6
2002	A	30842	3667
	B	4.0	48.8
2003	A	32259	5436
	B	4.6	48.2
2004	A	40919	7660
	B	26.8	40.9
2005	A	47401	8886
	B	15.8	16.0
2006	A	52699	9471
	B	11.2	6.6
2007	A	55 350	9954
	B	5.0	5.1
2008	A	49 003	9578
	B	-11.5	-3.8
2009	A	44 472	10 520
	B	-9.2	9,83

Ekonomik kriz dönemlerinde yaşanan yoksulluğun diğer nedeni de pek çok kişinin işsiz kalmasıdır. DİE tahminlerine göre, 2000 yılında 1 milyon 452 bin olan işsiz sayısı, 2001'de 450 bin artışla 1 milyon 902 bine çıktı. 2002'de ise işsizler ordusuna 510 bin kişi daha katılarak mevcut işsiz sayısını 2 milyon 412 bine yükseltmiştir. Bu sonuçlara göre, 2001 ve 2002 yıllarında işsiz sayısındaki artış yüzde 67 olmuştur. Bu rakamlar 2001'de yaşanan ekonomik krizin istihdamdaki etkilerinin ne denli derinleştiğini, 1 milyonun üzerinde yeni işsiz olduğunu göstermektedir. 2001 Şubat ayındaki krizin hemen ertesinde pek çok işyeri faaliyetlerini durdurmuş, bir kısmı da kapanmıştır. Buna göre, 2001 yılında açılan işyeri sayısı azalmış, kapanan işyeri sayısı artmıştır. 2002 yılına gelindiğinde

kapanan iş yeri sayısındaki artış sürerken açılan işyeri sayıların da artış gözlenmiştir (Boran, 2009: 3).

Aralık 2000’de yapılan düzenlemelerden Şubat 2001 tarihinde patlak veren krize uzanan zaman diliminde, Aralık 1999’da alınan önlemlerin daha da güçlendirilerek uygulanmasına devam edilmiştir. Bu bağlamda iç borçlanmanın azaltılması ve borç faizlerinin yarattığı mali baskının hafifletilmesi stratejisi, faiz hadlerinin düşürülmesi ve dış finansmana ağırlık verilmesi düşüncesine dayanmaktadır. Oysa Kasım krizinin yol açtığı dengesizlik tüm hesapların yeniden gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Finansal dengesizlik ve belirsizlik ortamında hükümet, IMF ve Dünya Bankası’ndan takvime ve ekonomide gösterilecek performansa bağlı olarak sağlayacağı finansal desteğe endeksli iktisat politikasını sürdürmüş, 2001 yılına ilişkin makro göstergeler ve bütçe hedefleri gerçekçi olmayan biçimde belirlenmiştir. Kasım krizinde tavan yapan faizlerin % 30 düzeyine indirilmesindeki güçlük, bilançoları bozulan bankaların dış kredi bulmakta karşılaştıkları sorunlar, enflasyonda saptanan hedeflerin aşılmış olması, aşırı değerlenmiş TL’nin yarattığı kırılganlık, DİBS¹³ ihracını cazip kılmak için yüksek faizin kaçınılmazlığı, dış finansal piyasalardan borçlanmanın güçlüğü, piyasanın fonlanmasında Merkez Bankası’nın pasif konumunun ve borçlanma yoluyla uluslararası rezerv birikiminin kısa vadeli sermaye hareketlerinin denetlenmediği bir ortamda yarattığı riziko, TMSF’ye alınan özel bankaların giderek artan zararları ve artan finansman ihtiyacı dikkate alınmamış ve/veya göz ardı edilmiştir. Biriken sorunlar ve hatalı uygulamalar, 19-22 Şubat 2001 tarihlerinde şiddetli finansal krizin ortaya çıkmasına yol açmıştır (Sönmez, 2009: 59-60).

1994 yılında yaşanan ekonomik kriz intihar oranlarında çok küçük bir fark yaratmıştır [1993 yılında 1.229 intihar vakası ve yüz binde 2,07 intihar oranı varken, ekonominin % 6 küçüldüğü 1994 yılında 1.536 intihar vakası ve intihar oranı yüz binde 2,53’e çıkmıştır (Boran, 2009: 2)]. Ancak 2001 ve 2002’de yaşanan ekonomik krizler toplumun giderek kentlerde daha fazla yaşamaya başlamasının, sosyal ilişkilerin zayıflamasının, bireyci yaşamın daha fazla topluma hakim olmasının ve buna bağlı sosyo-ekonomik dayanışmanın zayıflamasının etkisiyle

¹³ Devlet iç borç senedi

intihar oranlarında ciddi bir artışa sebep olmuştur. 2000 yılında toplam 1802, ticari başarısızlık nedeniyle intiharlarda ise 84 olan intihar sayısı, 2001 yılında toplamda 2584'e, ticari başarısızlık nedeniyle intiharlarda ise 148'e çıkmıştır.

2.3.4. 2008 Küresel Krizi ve Türkiye

Küreselleştiği söylenen dünyada ülkelerin yaşadığı siyasal, toplumsal ve ekonomik krizlerin de sebep ve etkileri bölgesel ve küresel boyutta olabilmektedir. Özellikle 2007 yılında başlayan ve hâlâ nerede biteceğinin kestirelemediği küresel ölçekteki kriz bunun bir göstergesidir. 2007 yazında ABD'de başlayan ve 2008 Eylül ayında ABD'nin en büyük dördüncü Yatırım Bankası olan 158 yıllık Lehman Brothers'ın 600 milyar dolar borç ile iflasını açıklayarak batmasıyla etkisi bütün dünyaya yayılmaya başlayan kriz, 1929 Büyük Buhranı'ndan sonra, dünyanın yaşadığı en büyük kriz olarak tanımlanmaktadır. Krizin boyutlarının nereye varacağı ve krizin ne zaman sonlanacağı konusunda ekonomistler tarafından henüz fikir birliği sağlanamamıştır. Bu krizin temel nedenleri olarak, ABD'nin gayrimenkul piyasasında son yıllarda yaşanan aşırı fiyat artışları, geri dönmeyen riskli konut kredileri ve bunlara bağlı olarak çıkartılan finansal yatırım araçlarında buhar olup giden milyar dolarlar gösterilmektedir (Ünal ve Kaya, 2009: 4).

Boratav'a göre bu krizin patlak vermesi; "Emperyalist sistemin patronu olması sayesinde Amerika'ya dış dünyadan aktarılan kaynaklar sürdürülemez boyutlara tırmanmıştır. Üretken sektörlerde düşen kar hadlerinin yarattığı güçlükler bu sayede ertelenmiş; ancak finansal kesimin aşırı şişkinleşmesi ve her alanda abartılı bir borç ekonomisinin yaratılması pahasına... İçten veya dıştan kaynaklanacak bir *hizaya getirme* getirme operasyonu kaçınılmaz olmuştur. Bunun sonucunda, *içten* patlak veren finansal kriz, adım adım bunalıma dönüşmüş; önce Avrupa'ya, Japonya'ya, sonra da çevre ekonomilerine yayılmıştır" (2009: 212).

Kapitalist sistem ilk defa bu denli etkili küresel bir kriz yaşamaktadır. Önceki krizlerin etkileri daha sınırlı kalmıştır. 2008 krizine benzer bir kriz 1929'da çıkmıştır ancak o zamanın dünyasında kapitalist olmayan ve dolayısıyla sistem dışında kalmış krizden etkilenmeyen ülkeler bulunmaktadır. Dünya o zamanlar böylesine küreselleşmiş, böylesine bütünleşmiş değildir. 2008 öncesinde çıkan diğer krizler ise

bölgesel veya ulusal düzeyde kalmış, etkileri küresel bir yaygınlık göstermemiştir. 2008 krizini diğer krizlerden ayıran en önemli özellik, sermaye hareketlerinin tamamiyle serbest bırakılmış olmasıdır. Sermaye hareketleri önceki krizlerin hiçbirinde bu denli serbest ve yaygın değildir (Eğilmez, 2008: 165). Sermaye hareketlerinin kontrolsüz bir şekilde serbest bırakılması özellikle spekülatif sermaye giriş çıkışlarına da olanak sağlamakta, hızlı ve kolay karlar elde etmek uğruna büyük miktarda sermaye giriş-çıkışları yapılarak ülkeler ve hükümetler üzerinde görünmez ve etkili baskılar yaratılmaktadır.

2007 yılında ABD konut sektöründe başlayan ve bütün dünyayı etkisi altına alan krizin boyutlarının nereye varacağı ve nerede sonlanacağı halen tam olarak bilinmezliğini sürdürürken dünyanın 15. büyük ekonomisi olan Türkiye ekonomisinde de krizin etkileri ciddi biçimde görülmeye başlanmıştır. Türkiye'nin yakın dönemde geçirmiş olduğu iki kriz olan 1994 ve 2001 krizleri öncelikle finans piyasalarında başlayıp en çok mali sektörü olumsuz olarak etkilemiş olmasına rağmen, 2008 yılında ülkemizde etkileri görülmeye başlayan küresel kriz reel sektörü etkisi altına almıştır. Türk özel sektörünün bu krize yüksek miktarda döviz borcuna sahip olarak girmesi ve dış piyasalarda yaşanan talep daralmasının ihracat kapasitesini olumsuz etkilemesinden dolayı, reel sektör bu krizden asıl etkilenecek kesimi oluşturmaktadır. 1994 ve 2001 krizleri Türkiye'de mali sektör kaynaklı krizler olmasına rağmen bu kriz doğrudan reel sektörü etkilemiştir (Ünal ve Kaya, 2009: 10).

Aralık 2008-Şubat 2009 döneminde Türkiye imalat sanayii kapasite kullanım oranlarının 2000-2001 yıllarında dahi görülmemiş ölçülerde düşük olan % 63-65 aralığına gerilemesi, bir önceki yıla kıyasla üretimin Aralık 2008'de % 17.8, Ocak 2009'da % 21.3 düşmesi ve tırmanan işsizlik oranları önünde Başbakan Erdoğan, aylardan beri görmezden geldiği, "Türkiye'yi teğet geçeceğini" iddia ettiği ekonomik bunalımı algılayarak; "Şu anda Türkiye'de bir ekonomik kriz yok mu? Var. Bunu görüyoruz, eyvallah, ama bunu da görelim: Benim vatandaşımın cebindeki parayı bizden önceki iktidar eritmiyor muydu? Eritiyordu, ... enflasyonla eritiyordu" (Aktaran: Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009: 27). Başbakan'ın "başkaları vatandaşın parasını eritiyordu, bizim de eritmemizde ne sakınca olabilir?" tarzındaki yaklaşımı da krizin etkilerinin azaltılmasına yetmiş gibi görünmemektedir.

Aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 2008 yılında hem açılan/kurulan işyerlerinin azaldığı, hem de hem de kapananların sayılarının bir önceki yıla göre yaklaşık % 40 oranında arttığı görülmektedir. 2008 yılında kapanan işyeri sayısı 2005 yılının yaklaşık iki katıdır.

Tablo 12. Ekonomik faaliyete göre açılan ve kapanan ticaret ünvanlı işyeri sayısı (TÜİK; 2008).

Yıl	Açılan	Kapanan
2000	21 404	12 055
2001	16 295	13 583
2002	24 012	14 994
2003	33 039	13 229
2004	40 540	17 221
2005	48 657	17 556
2006	52 523	23 342
2007	48 673	23 595
2008	46 401	37 343 ¹⁴

Türkiye için hâlihazırda önem taşıyan sorunu, 2008-2009'un gittikçe yoğunlaşan bunalım ortamında çalışan, üreten sınıfların mutlak yoksullaşmaya itilmesidir. Öyle anlaşılmaktadır ki, 2008-2009 bunalımının Türk toplumundaki yıkıcı etkileri, 2000-2001 bunalımının etkilerini aratmayacak şiddettedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009: 27).

Türkiye'deki ekonomik krizin etkileri en çok hisseden kesimlerin başında, çalışan kesimler kadar küçük ve orta ölçekli işletmeler de yer almaktadır (TÜİK, 2008). Bunun küresel sermaye akışlarının, üretimde ve satışta tekelleşmenin ve vatandaşın alım gücünün düşmesinin bir sonucu olarak görmek mümkündür. Ancak bunun yanında son krizde dünya üzerindeki likidite akışlarında sorunlar yaşanmıştır. Dünya genelinde yaşanan likidite ve güven problemleri, doğrudan yabancı sermaye girişleri ve portföy yatırımları gibi kısa vadeli para hareketlerinin azalmasına neden olmuştur. Ayrıca özel sektörün krize yüksek dış borçla yakalanması ve Türkiye'nin kronik Cari İşlemler Açığı probleminin bulunması Türkiye'nin 2009 yılında dış finansmanı nasıl sağlayacağı sorusunun sıklıkla sorulmasına neden olmaktadır (Kaya

¹⁴ Re'sen kapanan 11.529 işyerini de kapsar.

ve Ünal, 2009: 1).

Seymen'in düşüncesine göre, *“küreselleşmenin mantığında, işbölümü ve uzmanlaşmaya dayalı refah artışı yatar, çünkü serbest ticaret, kaynakların etkin dağılımına olanak verir. Küreselleşme, serbestleşmeden bir adım ileri giderek sadece mal ve hizmet hareketlerinin değil, faktörlerin de müdahalesiz dolaşımını amaçlar”* (Seymen: 2005: 295). Bir yandan dünya genelinde mal, hizmet ve faktör hareketlerinin serbestleşmesi savunulurken, diğer yandna uygulamada, başta liberalizmin savunucusu ülkeler tarafından her zaman dış ticarete ve faktör hareketlerine müdahalelerin olmasıdır. Pür serbesti ve serbestinin kaynak dağılımında yarattığı etinlik -aynen tam rekabet piyasasında olduğu gibi- teoride bir varsayım olarak kalmıştır. Dünyada yaşanan gelişmelere paralel olarak Türkiye’de 1980’li yıllardan itibaren dışa açık bir kalkınma stratejisi uygulanmaya başlanmıştır. İhracat 1980 yılındaki 2.9 milyar dolarlık düzeyinden, 2002 yılına gelindiğinde yaklaşık on kat artarak 35.1 milyar dolara ulaşmış, ihracatın GSMH içindeki payı % 4’lerden % 19’lara, dünya ticaretindeki payı ise % 0.15’lerden % 0.50’lere yükselmiştir (Seymen, 2005: 296).

Türkiye’nin küresel krizle ilişkisi ve krizin Türkiye üzerindeki etkileri 2007’de ciddi anlamda hissedilmeye başlanmıştır. Türkiye’ye 2007 yılında da büyük boyutlu dış kaynak girmiştir. Ocak 2008’den itibaren Türk ekonomisine giren doğrudan yabancı yatırımlar yavaşlamıştır. Dış kaynak girişleri büyük ölçüde özel sektörün dış borçlanmasına dayanmaktadır. Yükselen piyasa ekonomileri içinde en yüksek reel faizi Türkiye vermektedir. Bunun sonucu olarak özel sektör TL kredilerinden kaçarken dövizle (ve fırsat buldukça) yurt dışından borçlanma yolunu seçmektedir. Bu riskli yöntem, en küçük bir döviz fırlamasında kazançları TL, borçları döviz olan girişimcileri zor duruma sokmakta veya çöküşlerine zemin hazırlamaktadır (Boratav, 2009, 114-115). Bu kaynakların büyük bir kısmı tüketimle ilgili sektörlerle dayanmakta ve gayrimenkul alımından kaynaklanmaktadır. Tüketimle ilgili sektörlerin başında büyük alışveriş merkezleri gelmektedir. Kredi kartlarının yarattığı kolaylık ve bireylerin tüketime özendirilmesinin etkisiyle alışveriş merkezlerinde belirli bir hareketlilik sağlanmıştır. Bu AVM’lerin bir katkısı da yarattıkları istihdamdır. Ancak bu istihdam asgari ücret civarında bir ücretle 10-12

saat çalışma karşılığında yaratılan bir istihdamdır. Kredi kartlarının yarattığı borç sarmalı bireyler için ciddi boyutlarda sorunlara neden olmaktadır.

Nitekim İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezun ve Mensupları Vakfı tarafından Prof. Dr. Esfender Korkmaz başkanlığındaki bir ekibe yaptırdığı “Ekonomik Krizin Toplumsal Etkileri İstanbul Araştırması”na (2009) göre; İstanbul halkının %59,8’i ekonomik krizin işsizlik, yoksulluk ve geçim sıkıntısı yarattığını düşünmektedir (s.6). Araştırma sonuçları Başbakan’ın “Teğet geçti” sonucunu doğrulamıyor. Araştırmada “bireylerin % 86,9’u Türkiye’de yaşanan ekonomik krizden etkilendiğini ifade ederken, krizden etkilenmediğini söyleyenlerin oranı sadece %13,1’dir (s.7). Araştırmaya göre “son 1 yıl içinde bireylerin % 76,7’sinin kendisi veya bir tanıdığı işten çıkartılmıştır” (s.8). Dolayısıyla TÜİK’In açıklamış olduğu % 13.6’lık rakamın sorgulanması gerekir. Araştırmaya katılanların % 70’i borçludur. Borçlularının % 44.3’ü kredi kartlarından, % 18.5’i banka kredisinden dolayı borçludur (s.11). Araştırmaya katılanların % 69.3 2008 başında kazancıyla ailelerinin ihtiyacını karşılayabilirken bu oran 2009 başında % 45’e gerilemiştir (s.14).

Ekonomik krizin harcamalara olan yansıması, genel olarak tüm harcama kalemlerinde kısıtlamalara gidilmesiyle ortaya çıkmaktadır. Ancak halkın en fazla kısıntıya gittiği harcama kalemleri sırasıyla, giyim (%24,4), gıda (%23,1) ve ısınma, elektrik (%9,6) gibi harcamalardır (s.17). Araştırmanın önemli bulgularından biri de halkın % 80’e yakını krizden dolayı, gelecekleri veya ülkenin geleceği için ciddi kaygılar duymaktadırlar (s.22). Bu durum bireylerin ruh sağlığına zarar verebilmekte ve intihar gibi sonuçlara neden olabilmektedir.

Türkiye’nin son 10 yıllık süreçte yaşadığı derin krizlerin de etkisiyle büyük bir toplumsal değişimi yaşadığı hemen hemen her sosyal bilimcinin kabul ettiği bir gerçek olmuştur. Bu değişim ve dönüşümde şüphesiz 2002 yılından beri iktidarda bulunan Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP)’nin etkisi büyük olmuştur. Bağımsız Sosyal Bilimcilere göre, “Kriz koşullarında iktidara gelen AKP, iktidarını sürdürmesinin öncelikle dış destek sağlamasına, bunun da neo-liberal ekonomik ve sosyal politikaları uygulayabilecek , neo-liberal paradigmanın öngördüğü *reformları* gerçekleştirecek bir devlet anlayışını benimsemesine bağlı olduğunu görmüştür”

(2009: 9). Bu neo-liberal devlet anlayışına göre, devlet *hizmet devleti* olarak tanımlanmaktadır. Bu anlayışa göre yapılan uygulamalar hem parti iktidarının toplumsal desteklerinin güçlendirilerek sürdürülmesi, hem de neo-liberal paradigmaya bağlılığının sergilenmesi açısından işlevseldir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009: 9-10). Hizmet devletine getirilen en büyük eleştirilerden biri “sadaka kültürü” yaratarak işsizler ve yoksullar ordusunun oy deposu haline getirilmesiyle bir diğeri, siyaseten iktidara yakın çevreleri giderek zenginleşirken dışında kalanların giderek işyerlerini, üretim alanlarını kaybederek daha fazla yoksullaşmasıdır.

Mütevellioğlu ve Sönmez’e göre; “neo-liberalizmin esası, büyümeyi, istikrarı, etkinliği ve refah artışını garanti eden, işsizliği ve yoksulluğu önleyen, ekonomiyle birlikte toplumu da düzenleyen tek mekanizma olarak piyasanın gösterilmesi; her tür devlet müdahalesinin ve siyasetin ekonomiye müdahalesinin reddedilmesidir. Mal ve sermaye hareketleri üzerindeki tüm sınırlamalar kaldırılarak piyasaların serbestleştirilmesi, özelleştirmeler, sosyal amaçlı devlet müdahalelerinin tasfiye edilmesi ve işgücü maliyetlerini düşürmek üzere emek piyasasının esnekleştirilmesi sonucu, ekonomi ile toplumun da piyasaya teslim edilmesi, bu savlarla gerçekleştirilen yeniden yapılanmanın temel bileşenlerini oluşturmuştur (Mütevellioğlu ve Sönmez, 2009: xx).

Neo-liberal siyasal iktisat açısından bakıldığında bir yandan, uygulanan politikalara olası direnişleri kırabilmek için karar alma süreçlerinin, siyasal baskılardan olabildiğince etkilenmeyeceği umulan kurumsal düzenlemelere, kurumsal ifadesi ile “düzenleyici devlet”e gerek duyulmaktadır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009: 31). Neo-liberalizmin veya kapitalizmin ihtiyaç duyduğu “düzenleyici devlet” yukarıda da değinildiği gibi, ekonominin normal şartları için geçerlidir. Bu normal şartlarda devlet mümkün olduğu kadar minimumda kalmalı, sosyal politikaları belirlerken sermayenin çıkarlarını, “üretimin, ihraacatın ve istihdamın artması, milli gelirin yükselmesi için yapmalıdır.

Bu bağlamda kapitalizmin öncü kuvvetlerinden olan Dünya Bankası’nın (DB) öncülüğünde sosyal politika kavramı bir anlamda yeniden tanımlanmakta, neo-liberal ekonomik politikaların sonucunda çarpıcı boyutlara ulaşan yoksullukla

mücadele başarılı olmak için bütüncül bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu amaca yönelik olarak geliştirilen yeni kavramsal çerçeve ise *sosyal risk yönetimi* olarak belirlenmektedir (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009: 31-32). DB'nin geliştirdiği “sosyal risk yönetimi”, iktidar partisinin “hizmet devleti” anlayışına uygundur. Buna göre, DB'nin sağladığı yoksulluğu azaltıcı nitelikteki bir takım fonlar devletin ilgili kuruluşları (Sosyal Dayanışma Fonu ve Sosyal Dayanışma Vakfı gibi) aracılığıyla yoksullara ulaştırılmaktadır.

Bağımsız Sosyal Bilimciler'e göre, “Neo-liberal politikaların yarattığı tahribat ve tahakküm, artan ölçüde sadece emekçilerin, küçük üreticilerin (esnaf ve çiftçiler gibi), yoksulların da yeniden üretimini sağlayan mekanizmaların çeşitlenmesine bağlı olarak, toplumun dokusunu değiştirmektedir. Yoksulluğun ve eşitsizliğin derinleşmesi, güvencesizliğin artması küçük üreticilerin, emekçilerin ve yoksulların acil, ferahlatıcı uygulamalara olan ihtiyacını ve bağımlılığını arttırmıştır. Açıkçası, *yurttaş* olmanın bilinci *uyruk* ve *tabi* olmanın onursuzluğu ile ikame edilmeye çalışılmaktadır. Bir yandan, devletin partileştirilmesi gibi, neo-liberal düzenleyici devlet anlayışına aykırı bir eğilim sergilenirken, öte yandan DB patentli sosyal yardım mekanizmalarının devreye sokulması ile toplumsal ve siyasal destek elde etme girişimleri sürmektedir” (2009: 33). Anayasa'da da yer alan sosyal devlet ilkesi gereği yapıldığı söylenen bu sosyal yardımlara rağmen, gerçek anlamda sosyal devletin olmazsa olmaz bir çok özelliği tamamen ortadan kaldırılmaya devam edilmektedir. Örneğin, açlık sınırının bile çok altında bir asgari ücret belirlenmesi, işçi kiralması veya kıdem tazminatlarının kaldırılması sosyal devlet ilkesine ters düşmüyor. Türkiye IMF'nin direktifleri doğrultusunda sosyal devletin içeriğini değiştirmek konusunda üzerine düşeni yapmaya devam ediyor.

Küresel kriz, dünya kapitalizminin mali kurumu IMF'nin işlevinin yenilenmesi, yetkilerinin ve finans gücünün müdahale alanının genişletilmesini de beraberinde getirmiştir. IMF, krizin aşılması ve yeniden büyümeye geçilmesi için, kriz öncesi geçerli neo-liberal yaklaşımları bir yana bırakarak ülkelere, hükümetlerin bütçe kaynaklarını (vatandaşın vergilerini demek de mümkün) kriz yangınına söndürmeleri için kullanmaları talimatını vermiştir. IMF, kriz koşullarında tüm ülkelerin, milli gelirlerinin % 2'si oranında “mali genişleme” (bütçe açığının yükseltilmesi) uygulamasını, dünya ekonomisi için bir kurtuluş reçetesi olarak

önermiştir (Sönmez, 2010: 27). IMF'nin önerileri doğrultusunda harekete geçen hükümetin uygulamaları ile özellikle tarım ve bağlı kesimler ciddi anlamda etkilenmiştir. Bunun yanında küçük esnaf için de ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu durumda olan işletmeler ve girişimciler için hükümetten gelen öneri ise, birleşip büyümeleri olmuştur.

Tarım ve bağlı sektörlerdeki krizin ve uygulanan politikaların sonucunda bu sektörlerdeki istihdam 2008'de % 26'ya gerilemiştir. Bu oran 2000 yılında % 36'dır. Aradaki fark olan 2.5 milyon insan kentlere göç etmek zorunda kalmıştır (Bağımsız Sosyal Bilimciler, 2009: 47). Özellikle hayvan üreticileri 2008 yılında fiyatların aşırı düşmesi neticesinde büyük zararlar etmişler, icralar ve hapis cezalarıyla karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum 2009 yılında ciddi et sıkıntısına yol açmış, fiyatlar aşırı derecede yükselmiş ve canlı hayvan ithalatına izin verilerek hayvancılığa bir darbe daha vurulmuştur. TÜİK (2009) verilerine göre bu alanda 2008 yılında kurulan 124 işletmeye karşılık 134 işletme kapanmıştır.

Bu kriz ile insanlığı refaha kavuşturacak yollar olarak pazarlanan “serbest piyasa” ve “küreselleşme” söylemlerinin birer safsata olduğu herkesçe algılanmıştır. Kriz ilerledikçe çağdaş kapitalizmin egemen sınıflarının ve devletlerin hastalıklı anatomileri ortaya çıkmaya başlamıştır. Pervasız bir açgözlülüğün, ahlak-dışı sınırsız kazanç hırsının Batı kapitalizmini tamamen kuşattığı; bu yozlaşmaların, burjuvazinin olağan yaşam koşulları haline gelmiş olduğu açığa çıkmıştır. Bu koşullarda Türkiye krize 40 milyar dolar cari açık ve 290 milyar dolar dış borçla yakalanmıştır. Bu özellikleriyle Türkiye, Doğu ve Orta Avrupa ekonomileri, Meksika, Güney Afrika ile birlikte krizin en kırılgan ülkelerinden biri olmaya devam etmektedir (Boratav, 2009: 213-214). Gerek dünya ülkelerinde, gerek Türkiye’de sermayenin sıkıştığı anda devletin elindeki fonlara (Türkiye’de işsizlik sonu gibi) göz dikmesi, kapitalizmin ilkeleriyle çelişiyor gibi görünse de asıl niyeti de ortaya koymaktadır. Bu açıdan bakıldığında her kriz büyük sermaye sahipleri için karlarının katlandığı bir fırsat iken onurlu bir şekilde üretim yapan, istihdam yaratan işletmeler, tarım sektöründeki küçük işletmeler, çalışanlar ve yoksullar için daha fazla fakirleşmek, ellerinde olanları bir başkasına vermek demektir.

2.4. Ekonomideki Dönüşümlerin ve Krizlerin Ticari Başarısızlıklar Üzerindeki Etkisi

Bu başlık altında Türkiye’de son zamanlarda yaşanan yapısal değişim/dönüşümler ile krizlerin ticari başarısızlıklar üzerindeki etkileri istatistiklerin de gösterdiği gibi gözardı edilemeyecek noktaya ulaşmıştır. Toplumun değişim seyri de dikkate alındığında, ekonomik yapıdaki hem yerel hem de küresel değişimlerin etkileri ticari başarısızlıkları ve bunlara bağlı intihar ve intihar girişimlerini artırma ihtimalini yükseltmektedir. Bireylerin kendilerini var edebilemelerinin koşulu olarak çalışma ve üretme ihtiyaçları belirli bir ekonomik gelirle karşılanmadığı zamanlarda sıkıntı ortaya çıkmaktadır. Ticari bir faaliyette bulunmak bireyler için bir var olma yoludur. Erich Fromm, tüketime dayalı kapitalizmde bireyin “var olması”nın “sahip olmaya” eşitlendiğini, bu evrende metaların değeri ile insanların değeri arasında bir denklem olduğunu iddia etmektedir (Aktaran: Özbudun, 2010: 2). Bu açıdan bakıldığında ticari başarısızlık bir değer yitimi, var olmanın altında yatan temelin kaybolması olarak algılanabilmektedir.

İnsan, toplumsal bir varlık olmasının yanında ekonomik-siyasal bir varlık olarak da kabul edilir. Özellikle Marksistler insanın ekonomiden bağımsız düşünelemeyeceğini ileri sürmektedirler. Marx, “insanın somut, iktisadi-siyasal, tarihsel-toplumsal bir varlık olduğunu, evrensel ve ebedi bir varlık durumundansa, somut insanın eylediği ve deneyimlediği somut koşullar içerisindeki durumundan” söz etmektedir. Yani, “insan(lık) durumu”nu biçimlendiren verili bir mekanda, somut, tarihsel koşullardır; bu tarihsel koşullar ise, insanların maddi yaşamlarını üretmek için birbirleriyle giriştiklerin, yani üretim ilişkilerinin tezahürüdür. “İnsanlık durumu” denilen durum ve koşullar karmaşası, üretim ilişkileriyle bağlantılı, tarihsel, yani değişken/dinamik bir görüngüdür; bir üretim tarzından diğerine, ya da mevcut üretim ilişkilerinin salınımları çerçevesinde farklılaşmaktadır (Özbudun, 2010: 3).

Durkheim’a göre, *"ekonomik yıkım durumlarında, kimi bireyleri birdenbire o zamana değin bulundukları konumun aşağısına iten bir sınıf alçaltma olayı olmaktadır. Böylece bu bireyler isteklerini azaltmak, gereksinimlerini daraltmak, kendilerini daha çok denetlemek zorunda kalırlar. Toplumsal etkinin bütün yararları onlar bakımından kaybolmuştur; manevi eğitimlerinin yenilenmesi gerekir. Ama*

toplum onları bir anda bu yeni yaşama uyarlayıp, alışık olmadıkları bu artmış özdenetimi gerçekleştirmelerini öğretemez. Sonuç olarak zorla kabul ettirilen duruma uymazlar ve böyle bir şeyin tasarımı bile onlar için çekilmez olur; onları daralmış bir yaşamdan, daha onu denemeden koparan acılar işte buradan kaynaklanıyor” (Durkheim, 2002: 289).

Durkheim’ın belirttiği gibi, toplumun düzenleyici görevinin zayıfladığı ekonomik kriz dönemlerinde yoksullaşan insanlar bu yeni “yoksulluk” durumuna uyum sağlayamazlar. Türkiye’de 1994 ve 2001 yıllarında ekonomik krizlerde gerçekleşen kuralsızlık (anomik) intiharları da kelimenin tam anlamıyla bu nedenlerle gerçekleşmiştir. 2001’de yükselen intihar rakamları, ertesi yıl olan 2002 yılında intihar rakamları eski seviyesine dönmemiş, belli oranda sabit kalmıştır. Devlet İstatistik Enstitüsü 2003 yılı verilerine göre ise, intihar rakamları 2.705’e yükselmiştir. Böylelikle 2001 yılında başlayan intihar artışı devamlılık göstermiştir (Boran, 2009: 4).

Ekonomideki yapısal dönüşümlerin ve ekonomik krizlerin ticari başarısızlıklara etkisini tam olarak tespit edebilmek mümkün görünmemekle birlikte bir takım istatistiksel verilerden ve mevcut durumlardan hareket ederek yaklaşık bir sonuca ulaşmak mümkün görünmektedir. Örneğin; yukarıda Tablolarda da gösterilen kriz dönemindeki açılan kapanan işyeri sayısı, kriz dönemlerindeki işsizlik rakamları, intiharlar ve intihar girişimleri, özellikle ticari başarısızlık intiharlarındaki değişimler gerçekçi tespitler yapılmasına olanak sağlamaktadır. 1994 ve 2001 yıllarında ekonomide ciddi krizler ve yapısal dönüşümler meydana gelmiştir. Bunun bir etkisi olarak intihar oranlarında artış gözlenmiştir.

Özel girişimcilik, ekonomik bunalımlardan etkilenen en hassas kavram ve üst yapı kurumları arasındadır. Uzun süren bunalım ortamlarında küçük sanayiciler, tarım işletmeleri, esnaf, özel girişimciler, inşaat ve sanayi dallarında çalışan işçiler kadar darbe almakta, örgütlenme yetersizlikleri ve sermaye kıtlığı gibi sebeplerle destek bulamamakta, küçülmekte ve hatta büyük oranda silinip, yok olmaktadır. Bu süreçte birçok küçük sanayici ve işveren de fırsatçıların tefecilik sarmalına düşmektedirler. Bu durum toplumun bütün katmanları tarafından yakından gözlemlenmekte, bunalım geçse de, girişimcilikten yılgınlık toplum hafızasından

uzun yıllar silinmemekte, macera gibi algılanır olmaktadır. Bunalımın toplumda açtığı en derin izlerden birisi bu yılgınlık durumudur ve “sağlam” maaşlı devlet kapısı en güvenilir seçenek olarak görülmeye devam etmektedir (Acun, 2009: 11).

Plastik para diye adlandırılan kredi kartının kendisi her şeyden önce bir araçtır ve doğru kullanıldığında tüketici açısından yararlı sonuçları da beraberinde getirir. Ancak yasal düzenlemelerin yetersizliği nedeniyle, bankaların kişilerin gelirlerinin çok üzerinde limit vermeleri ve ödenmeyen borçlara karşılık binlerce insanın tefeci tarzı yüksek faiz oranlarını ödemeye karşı karşıya gelmesi, hatta azımsanamayacak sayıda insanın bu nedenle cinnet geçirmesi ya da intihar etmesi – ki bunlar gazetelerin sayfalarında hiç de nadir görülen haberler değildir – tüketim yapma cazibesinin girdabına ne kadar kolay kapılabileceğimizi ve tüketim kültürünün ne kadar etkili olduğunu göstermektedir. Kredi kartlarının ve büyük tüketim mekanlarının sayılarının hızla artması tüketim kültürü ile ilişkilendirilebilecek pek çok süreçten yalnızca iki tanesidir. Yine de bu süreçler Türkiye’de tüketim kültürünün boyutlarını yansıtacak niteliktedir (Kahraman, 2006: 97).

Vecihi Acun’a göre, Türkiye’de, kısa vadeli hedeflerle yürütülen sosyal-ekonomik politikalara bağlı olarak, uzun zamandır biriktirilmekte olan ekonomik bunalımın kaçınılmaz sosyal etkileri olacağı açıktır. Bu etkiler şunlar olabilir;

- Ekonomik bunalımın kaçınılmaz ve önlenemez sonucu olarak işsizliğin ve geçinme zorluklarının, dayanılmaz seviyelere ulaşması, ve orta tabakanın çöküşü; toplumun geniş kesimlerinde ruhî ve sosyal bunalıma, moral çöküntüye (depresyon) düşülmesi;
- Aile içi geçimsizlikler, boşanmalar, ve doğal sonucu olarak çocuklarda görülen ruhî ve sosyal darbeler (travma);
- İntiharların 2-3 katı artması;
- Hırsızlık, soygun, gasp, kadın ticareti gibi adi suçlar;
- Çek-senet sahtekârlıkları, dolandırıcılık, vergi kaçakçılığı, tefecilik, haraç alma, karanlık (mafyatik) örgütlenmeler;
- Kurum ve kuruluşlarda, rüşvet, kayırma, görevi kötüye kullanma,

şantaj, vb. çürüme vasıflarının genişlemesi ve derinleşmesi;

- Sağlık sorunlarında ruhî bozukluklara bağlı artış, buna karşılık resmî sağlık kuruluşlarına aktarılan ödeneklerde yapılan kısıntılar sebebiyle sağlık hizmetlerinde olağandışı seviye düşüşü;
- Toplumun bütün katmanlarında moral çöküş, huzursuzluk, fevrî kavgacılık, şiddet eylemlerinde artış;
- Toplumda, akrabalık, komşuluk, hemşehrilik, vatandaşlık gibi üstyapı kavramlarının erimesi, geleneksel sosyal dayanışma duygularının yıpranması, ve bunların sonucunda bireysellik, egoizm, ‘gemisini kurtaran kaptan’ anlayışının süratle yaygınlaşması;
- Özellikle nitelikli genç nüfusta görünen en kısa zamanda ‘refah seviyesi yüksek’ gelişmiş ülkelere kaçış dürtüsünün geniş ölçekli ‘zorunlu beyin göçü’ eylemlerine dönüşmesi
- İşsizliğin yaygınlaşmasına paralel olarak, toplumlarda etnik veya hemşehri boyutlarında ayrımcılığın alevlenmesi tehlikesi;
- Kayıt dışı ve kısa süreli geçici istihdamın artması, emekli ve çocuk işçi çalıştırılmasının yaygınlaşması; Sosyal güvenlik, sağlık ve emeklilik hizmetlerinden yararlanma imkânlarının daralması;
- Bu maddi kökenli manevi çöküş ortamından yararlanmak isteyenler, art niyetli iç ve dış kaynaklı örgütlerin, hatta düşman devletlerin beşinci kol birimlerinin, özellikle gençleri aldatarak kendi amaçları doğrultusunda kullanma fırsatı bulmaları; misyonerlik, uyuşturucu kullanımı ve dağıtıcılığı, kumar, bölücülük, ayrılıkçılık, terör etkinliklerinin ileri aşamalara geçmesi;
- Türkiye çerçevesinde, millî devlet yapısını hedef alan dış güçlerin ve yerli işbirlikçilerinin, üniter yapıyı dağıtma çabalarının etkinlik ve hız kazanması;
- Krizin derinleşmesi ve uzaması durumunda, yerli sermayenin yabancı destekli toplulukların ve dinî-etnik yapılaşmaların eline geçmesi; dış destekli vakıfların, kuracakları ticarî kuruluşlar vasıtası ile siyasal ve

sosyoekonomik güç olarak da sahneye çıkmaları (2009: 11).

Tablo 13. Seçilmiş ekonomik göstergeler (DPT, 2010)

	Dönem	2007	2008	2009
İmalat Sanayi Üretim Endeksi	Haziran	3.5	1.7	-10.6
(1997=100) (% Değişme) ¹⁵	Ocak-Haziran	8.0	5.1	-20.5
İmalat Sanayi Kapasite Kullanım Oranı %	Temmuz	81.9	80.0	72.3
	Ocak-Temmuz	81.5	81.0	67.8
Yeni Kurulan Şirket Sermayesi	Haziran	1,042,633	892,764	999,768
(Anonim+Limited, Bin YTL.)	Ocak-Haziran	6,181,619	6,465,192	4,665,660
Yeni Kurulan Şirket Sayısı	Haziran	4,163	4,069	3,951
(Anonim+Limited, Adet)	Ocak-Haziran	28,810	28,259	21,475
Üretici Fiyatları Endeksi (2003=100)	Temmuz	0.06	1.25	-0.71
	Ocak-Temmuz	3.05	15.18	2.54
(Genel) (% Değişme)	Temmuz	-0.27	1.04	-0.38
İmalat Sanayi Fiyatları Endeksi(2003=100)	Ocak-Temmuz	1.69	15.79	2.02
(% Değişme)	Temmuz	-0.73	0.58	0.25
Tüketici Fiyatları Endeksi (2003=100)	Ocak-Temmuz	3.11	6.61	2.08
(Genel) (% Değişme)	Temmuz	8,980	11,771	8,332
Toplam İhracat (Milyon \$)	Haziran	49,244	68,751	47,746
	Ocak-Haziran	8,980	11,771	7,888
İmalat Sanayi Ürünleri İhracatı (Milyon \$)	Ocak-Haziran	49,621	68,751	45,021
	Haziran	14,266	19,477	12,483
Toplam İthalat (Milyon \$)	Ocak-Haziran	77,330	105,849	62,325
Merkezi Yönetim Bütçe Gelirleri (Milyon YTL) (1)	Ocak-Haziran	94,795	102,506	101,626
Merkezi Yönetim Bütçe Vergi Gelirleri (Milyon YTL) ¹⁶	Ocak-Haziran	70,588	82,752	79,083
Merkezi Yönetim Bütçe Harcamaları (Milyon YTL) (1)	Ocak-Haziran	100,679	100,589	124,831
Merkezi Yönetim Bütçe Dengesi (Milyon YTL)	Ocak-Haziran	-5,885	1,917	-23,205
Merkezi Yönetim Bütçesi Nakit Dengesi (Milyon YTL)	Ocak-Haziran	-6,560	463	-27,435
Net Kredi Hacmi (Milyon YTL.)	Temmuz	198,737	265,036	278,091
Merkez Bankası Uluslararası Rezervleri (Altın Hariç, Milyar \$)	Haziran	67.8	75.9	65.0

¹⁵ Bir önceki yılın aynı dönemine göre.

¹⁶ Genel bütçe, özel bütçe ile düzenleyici ve denetleyici kurumların bütçelerini kapsamaktadır.

2008 dünya ekonomik krizi, medyanın ve insanların ekonomi ve intihar arasındaki ilişkiye ilgilerini arttırmıştır. Ekonomik krizler dünyada da intiharların artmasında etkilidir. Tarihsel olarak, Amerika’da intihar oranları, ekonomik gerileme dönemleriyle açık bir ilişki göstermemektedir. Büyük Bunalım yıllarında intihar oranları 1933’de en yüksek 17.4/100.000 oranına ulaşarak biraz artış göstermiş olmakla birlikte, daha sonra gelen ekonomik düşüşler (gerileme) takip eden dönemlerde intihar oranlarında herhangi bir artışa neden olmadılar. Bariz ve doğrudan bir ilişki işsizlik ve intihar oranları arasında vardır. Ekonomik sıkıntı ve bireysel mali krizlerin de intihar yoluyla ölümlerde tetikleyici olaylar oldukları kanıtlanmıştır. Ekonomik ve diğer başka stresli yaşam durumları, zihinsel hastalık, madde bağımlılığı, akut psikiyatrik semptomlar ve intiharla ilişkili diğer bir sürü risk faktörlerinin etkileriyle birleşince intihar olayı üzerinde kayda değer etkiye sahiptir. Mevcut bir sorun da ev icralarındaki yüksek orandır. Yakın zamanlarda bir milyondan fazla insan evlerini kaybetmiştir, bu oran nüfusun bugünkünün neredeyse yarısı kadar olduğu Büyük Bunalım dönemindeki kadar çoktur. Pek çok Amerikalı için evleri onların öncelikli yatırımları, onların kimliği ve sosyal destek sistemleri konumundadır. İş kaybıyla birleştiğinde, ev kaybı intiharla ilişkili olan en genel ekonomik sıkıntılardan biri olarak ortaya çıkmaktadır (www.suicidology.org. 2010).

Kapitalizmin yarattığı krizlerin yaşam koşullarını giderek ağırlaştırmasıyla ABD’de intiharlar ciddi bir sorun olarak algılanmaya başlamıştır. yılda genel nüfus içindeki 10.000’de 1 ila 3 arasında değişmektedir. 1996 yılında (Amerika’da), 31.130 intihar olmuştur, bu da tüm ölümlerin yaklaşık yüzde 1.5’ine tekabül etmektedir. İntihar şu an ölüme yol açan nedenler arasında dokuzuncu sıradadır, sirozdan ve diğer karaciğer hastalıkları kaynaklı ölümlerden hemen önce ve bağışıklık yetersizliği virüsü (HIV) ölümlerinden hemen sonra. İntihar ayrıca önde gelen ölüm nedenleri listesinde bu yüzyıl içinde yukarıya tırmanmıştır (Borgatta ve Montgomery, 2000: 3078)

Türkiye’de olduğu gibi diğer toplumlarda da krizlerin toplumlarda değişime neden olmaktadır. Örneğin Amerika ile ilgili olarak yapılan ve Time Dergisi’nin 15 Nisan 2009 sayısında yayınlanan bir araştırmada çıkan sonuçlar dikkat çekicidir. Bu sonuçlara göre Amerikalıların hayatlarında kriz nedeniyle yaptıkları değişiklikler şunlardır: % 63’ü kriz başlangıcından beri eğlenceyi azaltmıştır. % 56’sı restoranlara

daha az gitmektedir. % 49'u kıyafete daha az harcama yapmaktadır. % 46'sı daha az sinemaya gitmektedir. % 43'ü eskisinden daha çok haber izlemektedir. % 39'u planladığı bir geziyi ya iptal etmiş veya ertlemiştir. % 39'u indirimli marketlerden daha çok alışveriş yapmaktadır % 38'i spor müsabakalarına daha az gidiyor. % 37'si alışveriş yaparken daha çok kupon kullanmaktadır. % 34'ü masraf olmasın diye doktora gitmemektedir. % 32'i krizden kaynaklanan stres nedeniyle uyku problemi yaşamaktadır. % 20'si depresyonda olduğunu söylemektedir. % 28'i alkol için daha az harcamaktadır ve % 25'i daha az kumar oynamaktadır (Gibbs, 2009).

Türkiye'de yapılan benzer bir araştırmaya göre krizin toplum ve bireyler üzerindeki etkileri oldukça büyük olmaktadır. Araştırmanın sonuçlarına göre özellikle "ticari başarısızlık" olarak değerlendirilebilecek "dükkan, işyeri kapatma" çevrelerinde olayına tanık olanların veya kendisi kapatanların oranı % 63.1'dir (Korkmaz, 2009: 23). Halkın % 61.8'i Türkiye'nin fakirleştiğini düşünmekte ve % 30.5'i gelecekte umutsuz olduğunu belirtmektedir. Bir başka araştırmada da benzer sonuçlar bulunmaktadır. Buna göre; "kıyafet, fatura ve market alışverişi gibi ev masrafları ve dışarı çıkma masrafları; görüşülen katılımcıların krizde en fazla düşürdüklerini belirttikleri kalemler olmuştur. Krizden sonra en fazla arttırılması planlanan kalem ise ev masrafları olarak gözlemlenmektedir (DoraNabız, 2009).

Durkheim, ekonomik bunalımların intihar eğilimi üzerinde ağırlaştırıcı bir etkide bulunduğunu söylemektedir. Durkheim'ın tespitlerine göre; "Vienna'da 1873'te mali bir bunalım olmuş ve 1874'te en yüksek düzeyine çıkmıştır. 1872,'de 141 olan bu sayı, 1873'te 153'e, 1874'te de 1872'ye göre % 51'lik, 1873'e göre % 41'lik bir artış göstererek 216'ya çıkmıştır. Bu artışın tek nedeninin söz konusu felaket olduğu, bunalımın en şiddetli döneminde, yani 1874'ün ilk dört ayında artışın özellikle büyük oluşundan açıkça anlaşılmaktadır. Aynı bunalım aynı dönemde Frankfurt/Main'da da patlamış ve aynı sonuçlara yol açmıştır. 1874'ten önce 22 intihar olayının olduğu kentte, 1874'te bu sayı 32'ye çıkmıştır" (Durkheim, 2002: 275).

Durkheim, iflaslar ile intiharlar arasında doğrudan bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. 1882 yılında Paris borsasındaki ünlü iflaslar, sadece Paris'te değil tüm Fransa'da intiharlara sebep olmuştur. Yıllık ortalama % 2 oranında artış olurken 1882 yılında % 7 oranında bir artış olmuştur (2002: 276). Durkheim'a göre bu ilişki

yalnız istisnai durumda görülmekle kalmamakta; yasa oluşturmaktadır. İntiharlar bir yıldan öbür yıla birdenbire çoğaldığında, ağır bir bunalım da ortaya çıkmış olduğuna kesin gözüyle bakılabilir. 1845'ten, 1869'a değin üç kez, bunalım belirtisi olan bu ani yükselme olmuştur. Bu 24 yılda iflaslardaki artış oranı % 3.2 iken 1847'de % 26, 1854 % 37 ve 1861'de % 20'dir. Aynı şekilde intiharların ortalama artış hızı % 2 iken, 1847'de % 17, 1854 % 8 ve 1861'de % 9'dur" (2002: 276).

Durkheim, intiharlar ile yoksulluk arasında doğrudan bir ilişki olmadığına inanmaktadır. Ona göre "intiharların artış nedeni yoksullukla ilgili olmaktan öylesine uzaktır ki, bir ülkede refahı birdenbire arttıran mutlu bunalımlar bile intiharları ekonomik çöküntüler gibi etkilemektedir" (2002: 77). Burada vurgulanması gereken, Durkheim'ın intiharların artışında etkisi yoktur dediği yoksulluk, halihazırda varolan, kanıksanmış yoksulluktur. Yani bir kişi yoksul doğup yaşıyorsa onun için risk çok düşüktür. Ancak ani yoksullaşmalar, servet kayıpları tam tersine intiharları arttırıcı bir etkiye sahiptirler.

Ekonomik krizlerin toplumların ve bireylerin yaşamlarını bir şekilde etkiledikleri, en azından onların tüketim alışkanlıklarında değişiklik yapmalarına sebep oldukları bilinmektedir. Bunun da ötesinde, ticari faaliyette bulunan bireyler, ekonomik sistemde meydana gelen her türlü değişimden etkilenebilmektedirler. Kriz dönemleri, en başta muhtemel pazarı oluşturan diğer toplum bireylerinin tasarruf eğilimine girmelerine neden olmaktadır. Bu durum, muhtemel alıcıların olduğu pazarlara üretim yapan, hizmet sunan ticari şirketleri ve onların karlılık durumlarını riske sokmaktadır.

Düşen kar oranları, şirketlerin piyasadaki faaliyetlerine yansımakta, işsizlik, GSMH'nin düşüşü, iflaslar ve intiharlar gibi olumsuz sonuçlara sebebiyet verebilmektedir.

Kriz dönemleri, normal koşullarda, bireylerin sosyal çevreleri ve aileleriyle kenetlendiği, tersinden söylenecek olursa, ailelerin ve yakın sosyal çevrenin bireylerine sahip çıktıkları dönemlerdir. Ancak kriz aralıklarının daha da kısaldığı günümüz modern dünyasında ailelerin, akrabaların ve sosyal çevrelerin zor duruma düşen bireylere ekonomik ve sosyal olarak destek çıkabilmeleri zorlaşmaya başlamıştır. Bu durum, bugün hem ticari başarısızlık intiharları arttırmakta ve

gelecekte de arttıracaktır, hem ekonomiyle ilgili diğ er intihar türlerini (geçim zorluğu ve aile geçimsizliği gibi) arttıracak ve hem de genel olarak intiharları arttıracaktır.

3. BÖLÜM

TİCARİ BAŞARISIZLIK SONUCU ORTAYA ÇIKAN İNTİHAR VE İNTİHAR GİRİŞİMİ OLAYLARININ SOSYO-EKONOMİK NEDENLERİNE İLİŞKİN VERİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölüm 2000-2010 arasında olan ticari başarısızlık nedeniyle meydana gelen intihar ve intihar girişimleriyle ilgili üç farklı veriye ve bu verilerin analizine dayanmaktadır. Bu verilerin

Birincisi; TÜİK'in yayınlamış olduğu yıllık intihar istatistikleridir. TÜİK intihar istatistiklerini yıllık olarak yayınlamaktadır ve sadece intiharların istatistiğini tutmaktadır. TÜİK bu istatistikleri iki-üç yıl geriden yayınlamaktadır. Dolayısıyla en son yayınlamış olduğu istatistik 2009 yılına aittir. 2000-2009 yıllarını kapsayan intihar istatistiklerinde ticari başarısızlık intiharlarının sayısı 918'dir.

İkincisi; 2000 yılının başından 2010 yılının sonuna kadar olan süreçte yazılı basın yayın organlarında haber olarak yer alan ticari başarısızlık intihar ve intihar girişimleridir. Bu sayı, 277'dir.

Üçüncüsü; ticari başarısızlık sonucunda intihar etmiş kişilerin yakınlarından ve intihara girişmiş olan kişilerden oluşan toplam 12 kişi ile yapılan derinlemesine mülakatlardır.

2000 yılından 2010 yılının sonuna kadar olan süreçte Türkiye'de yayınlanan süreli ve basılı yayın organları taranmıştır. Bu tarama sonucunda ticari başarısızlık sonucu ortaya çıkmış 277 adet intihar ve intihar girişimi vakası derlenmiştir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre 2000-2009 arası sekiz yıllık sürede de 918 ticari başarısızlık intihar vakası meydana gelmişken, basında 10 yıllık süreçte intihar girişimleri dahil 277 adet vaka yansıması dikkat çekicidir.

3.1. TÜİK Verilerine Göre Türkiye’de Meydana Gelen Ticari Başarısızlık İntiharları

Burada ele alınan veriler Devlet İstatistik Enstitüsü’nün 2000, 2001 ve 2002 yılına ait verileri ile daha önce de belirtildiği gibi TÜİK’in 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 ve en son 2010 yılı Aralık ayında yayınlamış olduğu intihar verileri 2009 yılına ait verilerdir. TÜİK intihar girişimlerinin istatistiğini tutmamaktadır. Bu verilere göre 2006 yılında en düşük sayıda (56) gerçekleşen ticari başarısızlık intiharları, 2007 yılında 60’a, krizin başlangıç yılı 2008’de 148’e çıkmıştır. Bu sayı 2009’da 90 düşmüş olmasına rağmen 2000-2009 arası 10 yılın ortalaması olan 91.6 sayısının çok az altında kalmıştır.

İntiharlar kriz yıllarında ve takip eden yılda artmaktadır. Bu tür dönemlerde ekonomik temelli intiharlar özellikle artmaktadır. Ticari başarısızlık intiharları da aynı şekilde artışta etkisi olan nedendir. Türkiye 2001, 2002 yıllarında iki kez kriz yaşamıştır. 2003 yılı ise bu krizleri takip eden bir yıldır. O nedenle bu üç yılda ticari başarısızlık intiharlarındaki artışa dikkat etmek gerekmektedir. Aynı şekilde 1999 yılı da artık Türkiye’de kronikleşen krizlerin kendini hissettirdiği yıllardan biridir ve bu yılda da 102, takip eden 2000 yılında da 84 vatandaş ticari başarısızlık nedeniyle intihar etmiştir. Buna göre; kriz yılları olan 2000 ve 2001’de toplam 232 kişi, bu yılları takip eden 2002 ve 2003 yıllarında ise toplam 238 kişi ticari başarısızlık yaşadıkları için intihar etmişlerdir. Ticari başarısızlık intiharlarının sayıları değişse de genel intiharların sayısında bir yükselme vardır. Türkiye’deki intiharların da bu yıllarda yükselişe geçtiğini bir kez daha vurgulamak gerekir. 2000 yılında 2.67 olan kaba intihar hızı 2009 yılında 4.03’e ulaşmıştır.

Tablo 14. Türkiye’de yıllara göre Ticari Başarısızlık sonucu ortaya çıkan intiharlar

Yıllar	Ticari Başarısızlık Sonucu İntihar	
	Sayı	Genel intiharlar içindeki oranı %
2000	84	4.66
2001*	148	5.73
2002	91	3.95
2003*	147	5.44
2004	60	2.22
2005	63	2.33
2006	56	1.98
2007	60	2.15
2008*	119	4.23
2009	90	3.11
Toplam	918	

Tablo 15. İntiharların 2000-2009 yılları arasındaki Türkiye genelindeki durumu (TÜİK, 2008-2009:1-4)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Türkiye	1802	2584	2301	2705	2707	2703	2829	2793	2816	2898
KİİH	2.67	3.78	3.32	3.85	3.80	3.75	3.88	3.98	3.96	4.03

TÜİK’in verilerine göre en çok ticari başarısızlık intiharı olan iller yıllara göre;

- 2000 yılında birinci sırada İstanbul (18 kişi), ikinci sırada İzmir (12 kişi) ve üçüncü sırada Ankara (9 kişi) gelmektedir.
- 2001 yılında birinci sırada İstanbul (53 kişi), ikinci sırada İzmir ve Ankara (18’er kişi) ve üçüncü sırada Bursa (8 kişi) gelmektedir.
- 2002 yılında birinci sırada İstanbul (17 kişi), ikinci sırada Ankara (12 kişi) ve üçüncü sırada Antalya (6 kişi) gelmektedir.
- 2003 yılında birinci sırada İstanbul (21 kişi), ikinci sırada Ankara (16 kişi), üçüncü sırada İzmir ve Antalya (8’er kişi) gelmektedir. 2003 yılında Çorum’un durumu dikkat çekmektedir. Toplam sekiz kişinin ticari başarısızlık nedeniyle intiharı yaşandığı Çorum’da 2003

* Ekonomik Kriz Yılı

yılında 6 kişi ticari başarıssızlık nedeniyle intihar etmiştir ve bu il dördüncü sırayı almıştır.

- 2004 yılında birinci sırada Aydın (12 kişi), ikinci sırada İstanbul (8 kişi) ve üçüncü sırada İzmir (5 kişi) gelmektedir.
- 2005 yılında birinci sırada İstanbul (9 kişi), ikinci sırada Ankara (6 kişi) ve üçüncü sırada Antalya (6 kişi) gelmektedir.
- 2006 yılında birinci sırada İstanbul (9 kişi), ikinci sırada İzmir (6 kişi) ve üçüncü sırada Antalya (4 kişi) gelmektedir.
- 2007 yılında birinci sırada Ankara (10 kişi), ikinci sırada İstanbul (9 kişi) ve üçüncü sırada Antalya (6 kişi) gelmektedir.
- 2008 yılında en fazla ticari başarıssızlık intiharı sırasıyla İstanbul’da (20 kişi), Ankara’da (14 kişi), Adana’da (12 kişi) gerçekleşmiştir.
- 2009 yılında ise İstanbul’da 23 kişi, Ankara 8 kişi, İzmir, Tekirdağ ve Kayseri 6’şar kişi ticari başarıssızlık nedeniyle intihar etmiştir. 2009 yılında hiç ticari başarıssızlık intiharının gerekleşmediğı il sayısı ise 60’tır.

Ortaya çıkan bu tabloya bakarak ticari başarıssızlık intiharları ile sanayileşmede, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi göre ileri iller ile turizm faaliyetlerinin yoğun olduğı illerde bu tür intiharların daha çok görüldüğü söylenebilir. Kısaca söylemek gerekirse illerin ekonomik ve sosyal gelişmişlik düzeyleri ile ticari başarıssızlık intiharları arasında bir ilişki vardır.

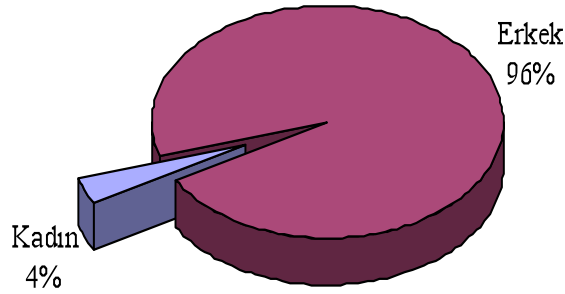
Ticari başarıssızlık intiharlarında kadınların sayısı oldukça azdır. 2000’de 3, 2001’de 2, 2002’de 9, 2003’te 13, 2004’te 3, 2005, 2006, 2007 ve 2008’de 2, 2009’da 1 ve toplamda ise 39 kadın ticari başarıssızlık yaşadığı için intihar etmiştir. Oransal olarak kadınların on yıllık aralıktaki toplam ticari başarıssızlık intiharları içindeki oranı % 4’tür. Bu durumun ortaya çıkmasında Türkiye’de kadınların iş hayatındaki oranlarının düşüklüğü ve ticari faaliyetleri kendi hesaplarına sürdüren kadınların azlığı da etkindir. Bir diğeri etken ise, kadınların başarıssızlığa uğradığı zaman erkeklerden daha fazla toplum ve sosyal çevreleri tarafından destekleniyor olmasıdır. Erkekler ticari başarıssızlık sonucunda toplumsal statülerini

kaybettiklerinde ve yaşam kalitelerini düşürdüklerinde bu durumu bir onur/gurur meselesi haline getirebilmekteyken kadınların durumu kabullenmesi daha çabuk olmaktadır.

Tablo 16. Ticari Başarısızlık İntiharlarının Cinsiyete Göre Dağılımı

Yıllar	Ticari Başarısızlık Sonucu İntihar		
	Kadın	Erkek	Toplam
2000	3	81	84
2001	2	146	148
2002	9	82	91
2003	13	134	147
2004	3	57	60
2005	2	61	63
2006	2	54	56
2007	2	58	60
2008	2	117	119
2009	1	89	90
Toplam	39	879	918

Grafik 4. TÜİK verilerine göre 2000-2009 yılları arasında meydana gelen ticari başarısızlık intiharlarının cinsiyetlere göre dağılımı

Ticari başarısızlık intiharlarının genel intiharlar içindeki durumuna gelince, Türkiye geliştirmekte olan bir ülke olduğundan ve yarısından fazla ilinde hiç ticari başarısızlık intiharı olmadığından, bu gruptaki intiharların genel intiharlar içindeki oranı düşüktür. 2008 yılında ticari başarısızlık intiharlarının genel intiharlar içindeki payı % 4.2'dir. Burada üzerinde durulması gereken bir kaç nokta bulunmaktadır. Şöyle ki;

1. TÜİK'in intihar istatistik formlarında tek bir neden işaretleme zorunluluğu bulunmaktadır. Örneğin bir işadamı işleri bozulduğu için ailesiyle

sorunlar yaşadığında, formu dolduran görevli sadece aile geçimsizliğini dikkate almaktadır.

2. Aynı durum “geçim zorluğu” için de geçerlidir. İflas etmiş insanlar, iflas ettikleri ilk yıl hemen intihar etmeyebilmektedirler veya bir kaç kez intihara giriştikten sonra, iflaslarını izleyen bir-iki yıl içinde intihar edebilmektedirler. Böylesi durumlarda da neden olarak “geçim sıkıntısı” işaretlenebilmektedir.
3. TÜİK daha önceki yıllardaki intihar istatistiklerinde “psikolojik bunalım” seçeneğini de kullanmaktaydı. Ancak 2008 istatistiklerinde bu seçenek kaldırılmıştır (ki, kaldırılması doğrudur- formu dolduran polis ve jandarmadaki görevliler yeterince bilgilendirilmedikleri için hemen bu seçeneği işaretlemekteydiler). Ancak bu kez de jandarma ve polisteki görevliler “psikolojik bunalım” olarak algıladıkları nedeni, hastalığın içinde göstermeyi tercih etmektedirler. Bu yüzden hastalık nedeniyle intihar ettiği kayıtlara geçen olaylar içinde, ticari başarısızlık yaşadığı için bunalıma giren bireylerin intiharları da yer almış olabilir.
4. 2000’den 2002’ye kadar nedeni bilinmeyen intihar yoktur. 1996’ya kadar da 0.81 ile 1.11 arasında değişen nedeni bilinmeyen intiharlar bulunmaktadır. Ancak nedeni bilinmeyen intiharların oranı 2004’te 47.40, 2005’te 43.47, 2006’da 48.75, 2007’de 44.18, 2008’de 36.65 ve 2009 yılında da 46.62’dir. Bu oranlar çok yüksektir. Her ne kadar intiharlar çok nedenli olsalar da mevcut formlara uygun olarak bir kişinin nedeni intihar ettiğini sorup öğrenmek zor değildir. Her intihar olayı bir asayiş ve adliye olayıdır. Dolayısıyla her olay için hem idari, hem de adli soruşturma açılmaktadır. Formların soruşturma neticesine göre değil de ilk anda doldurulup gönderilmesinden dolayı nedenin “bilinmiyor” olarak işaretlenmesi bir kolaylık veya baştan savma durumu yaratabilmektedir. Bu nedenle birçok ticari başarısızlık intiharının da kayıtlara “nedeni bilinmiyor” şeklinde geçmiş olması muhtemeldir.

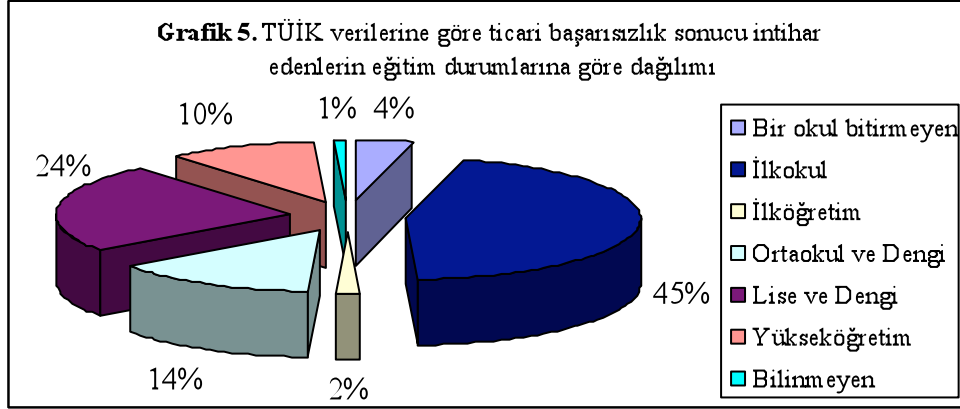
Yapılan çalışmalar intihar davranışında bulunan kişilerin tek ve çok ağır bir zorlayıcıdan daha çok, 3-5 zorlayıcının üst üste veya bir arada yaşandığı bir dönemde olduklarını göstermektedir (Özgüven, 2008-1: 11). Buna rağmen TÜİK kayıtlarının tek bir nedene göre tutulması da analiz ve sorunun çözümüne yönelik çalışmalarda sıkıntı yaratmaktadır. Aşağıda basına yansıyan ticari başarısızlık intiharlarıyla ilgili veriler incelendiğinde çoklu nedenlerin daha fazla öne çıktığı görülecektir.

TÜİK verilerine göre ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin eğitim durumlarına bakıldığında ilkokul eğitimi almış olanların ilk sırada (% 45), lise ve dengi eğitim görmüş olanların ikinci sırada (% 24) ortaokul ve dengi eğitim görmüş olanların (% 14) üçüncü sırada ve üniversite mezunlarının da dördüncü sırada (% 10) yer aldıkları görülmektedir. Ortaokul ve dengi düzeyde eğitim alanlarla ilköğretim eğitimi alanlar birleştirildiğinde % 15.8’lik bir oran ortaya çıkmaktadır. Bu oranlara bakıldığında nüfusun genel eğitim durumundan pek de farklı olmadığı görülmektedir.

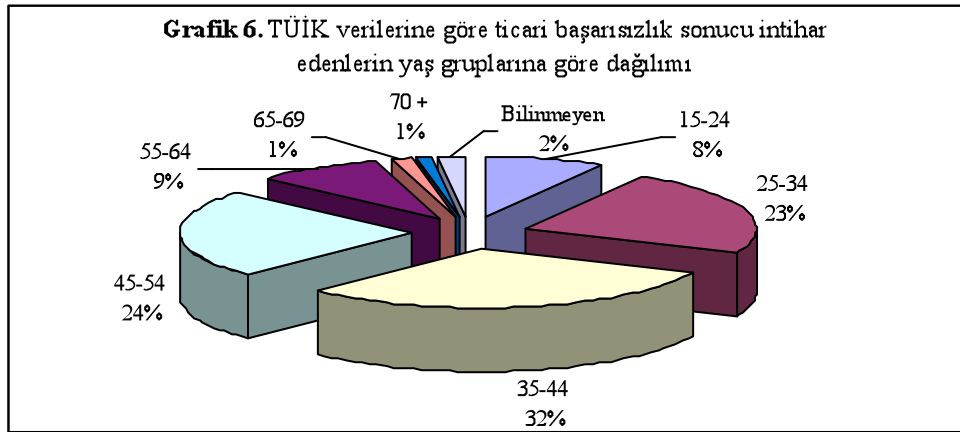
Eğitim düzeyinde lise ve dengi olarak belirlenen kategori içine meslek liseleri de girmektedir. Ticaretle uğraşan, zanaatkarlık yaparak geçimini sağlayan insanların çoğu meslek liselerinden mezundur. Bu durum, ticari başarısızlık intiharlarında lise ve dengi düzeyde eğitim almış kişilerin oranının yüksek çıkmasında etkilidir.

Tablo 17. Eğitim durumların göre ticari başarısızlık intiharları

Eğitim Düzeyi	Yıl										Toplam
	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	
Bir okul bitirmeyen	1	3	9	4	8	1	3	1	4	1	35
İlkokul	43	72	46	83	26	31	24	25	39	27	416
İlköğretim	0	0	0	0	0	0	1	0	8	6	15
Ortaokul ve Dengi	14	20	6	27	6	14	6	9	17	11	130
Lise ve Dengi	19	37	14	25	17	13	18	17	34	25	219
Yükseköğretim	7	16	16	8	3	4	4	8	17	12	95
Bilinmeyen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	8	8
Toplam	84	148	91	147	60	63	56	60	119	90	918

Ticari başarısızlık sonucu intihar edenlerin yaş durumuna bakıldığında, en fazla intiharın 35-44 yaş arasında (% 31.5) olduğu, ikinci sırayı 45-54 yaş arasındaki kişilerin (% 24.07) ve üçüncü sırayı da 25-34 yaş arasındaki kişilerin (% 23.31) aldığı görülmektedir. 30-55 yaş arasında ticari başarısızlık intiharlarının yoğunlaştığını söylemek mümkündür. 15-24 yaş arasındaki ticari başarısızlık intiharlarının oranı % 8.28 olmasına rağmen bu grupta ticari başarısızlık gösterenlerin yaşları 20-24 yaş arasındır.

Ticari başarısızlık intiharlarının genel intiharlarda olduğu gibi 15-30 yaş arasında yoğunlaşmadığı görülmektedir. Bu gruptaki intiharların daha çok hayatını kurmuş, belli bir olgunluğa erişmiş, toplumda belirli bir statüsü olan, iş ve hayat deneyimi yüksek insanlar olduğunu belirtmek gerekir. Elbette her intihar nedenleri ve sonuçları itibarıyla önemlidir, ancak ticari başarısızlık intiharlarında, özellikle istihdam yaratan girişimcilerin çoğunlukta olması bu gruba dikkat edilmesini

gerektirmektedir. Türkiye nüfusunun yarısının 29.2¹⁷ yaşından küçük olduğu düşünülürse çıkan sonuçlarda özellikle 65 yaş ve üstü insanların iş yaşamında daha az olması beklenen bir sonuçtur.

Tablo 18. Yaş gruplarına göre ticari başarısızlık intiharları

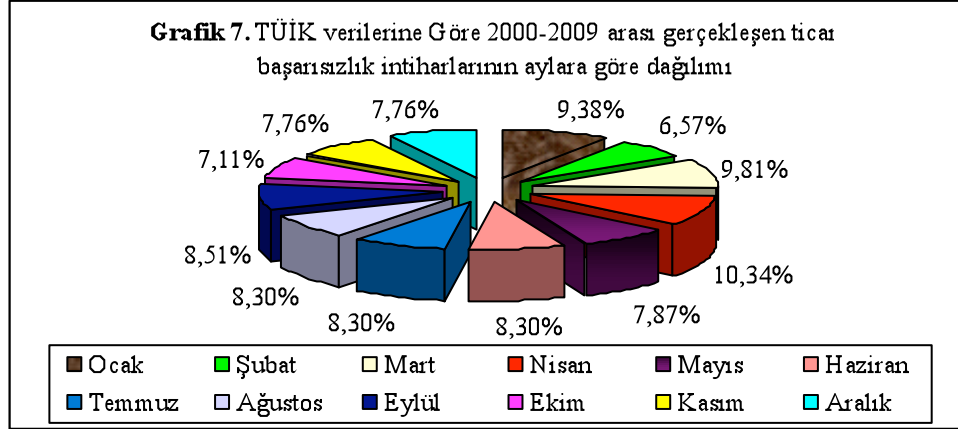
Yaş Grupları	Yıllar										Toplam
	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	
15-24	7	7	17	28	2	9	2	0	3	1	76
25-34	23	41	13	55	12	16	10	15	14	15	214
35-44	22	54	30	42	15	21	18	18	37	28	285
45-54	27	34	16	14	20	13	13	17	39	28	221
55-64	3	11	10	5	4	2	9	5	17	16	82
65-69	2	0	1	2	0	0	2	0	4	0	11
70 +	0	1	2	1	1	0	0	2	1	2	10
Bilinmeyen	0	0	2	0	6	2	2	3	4	0	19
Toplam	84	148	91	147	60	63	56	60	119	90	918

Aşağıdaki grafik ve tabloya bakıldığında an çok ticari başarısızlık intiharının sırasıyla Nisan (% 10.34), Mart (% 9.81) ve Ocak (% 9.38) aylarında, en az intiharın ise Şubat (% 6.57), Ekim (% 7.11) ve Kasım ile Aralık (% 7.76) aylarında meydana geldiği görülmektedir.

Yıllar ve aylara göre bakıldığında ise en fazla intiharın 2001 Ocak ayında (21 kişi), 2001 Nisan ayı ile 2003 Ekim ayında (18 kişi) ve 2003 Aralık ayında (17 kişi) meydana geldiği görülmektedir. Bu sonuçlara göre; ticari başarısızlık intiharlarında aylara veya mevsimlere göre mantıklı bir dağılımın olmadığı, yıllarla olduğu gibi mevsimler veya aylarla aralarında bir ilişkinin olmadığı söylenebilir. Bu tezde ticari başarısızlık intiharları için mevsimsel belirgin bir fark görülme de genel olarak intiharlar ile mevsimler arasında bir fark bulunmaktadır. “İntihar olayı sürekli olarak mevsimsel dalgalanma gösterir. Sanılanın aksine, intiharların en çok gerçekleştiği mevsimler sonbahar ve kış değil, ilkbahar ve yazın başlarıdır. İntihar vakası Ocak ayından itibaren artmaya başlar ve Mayıs ya da Haziran’da zirveye ulaşır ve Temmuz başında da düşmeye başlar. Depresyon hastalığının da yılın geri kalanına göre ilkbaharda daha yaygın olduğu kanıtlanmıştır. Gene mevsim de intihar için tek başına bir faktör değildir” (Stengel, 1973: 37). Ticari başarısızlık intiharlarında

¹⁷ TÜİK’in 28 Ocak 2011 tarihinde yayınlamış olduğu 19 sayılı Haber Bülteni’nden.

mevsimlere göre ciddi bir farklılığın olmamasının temel nedenlerinden biri de bu grubun intihara karar verme, planlama ve uygulama sürecinin çok hızlı gelişmesinden kaynaklanmaktadır. Ancak yine de Stengel'in tespitlerine uygun olarak Ocak ayında başlayan bir yükselişin Mart ve Nisan ayında zirveye çıktığını görmek mümkündür.

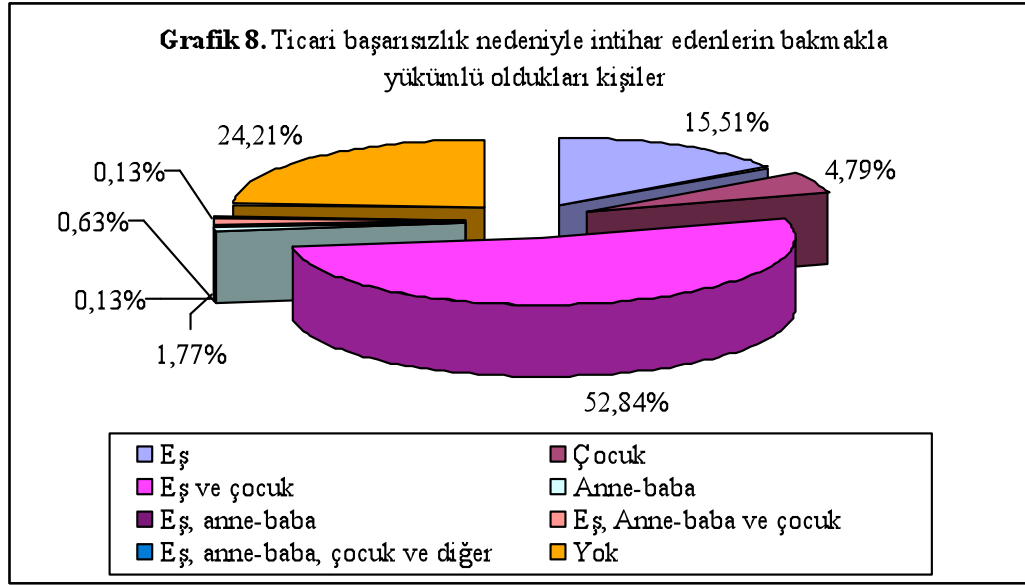
Tablo 19. Ticari başarısızlık intiharlarının yıllar ve aylara göre dağılımı

Yıllar	Aylar												Toplam
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2000	7	3	9	9	7	7	12	4	7	6	5	8	84
2001	21	6	17	11	18	12	16	9	10	12	6	10	148
2002	7	9	12	6	8	10	8	8	10	5	4	4	91
2003	16	4	12	16	12	13	12	7	14	18	6	17	147
2004	4	6	7	4	7	6	0	7	5	5	4	5	60
2005	5	5	11	3	6	4	6	2	9	2	5	5	63
2006	8	3	8	4	9	0	1	4	5	9	4	1	56
2007	6	7	2	7	6	5	1	5	3	2	11	5	60
2008	5	10	8	10	14	8	14	8	8	10	12	12	119
2009	8	8	5	9	9	8	7	6	6	10	9	5	90
Toplam	87	61	91	96	73	77	77	77	79	66	72	72	918

Ticari başarısızlık intiharlarında % 19 civarında hiç evlenmemiş olanlar bulunmaktadır. Aşağıdaki grafiğe göre bakmakla yükümlü olduğu hiç kimse olmayanların oranı ise % 24'tür. Arada 5 fark vardır. Bu fark muhtemelen formların doldurulması esnasındaki acelecilik ve önemsememekten meydana geldiği gibi,

eşleri çalışan, çocukları yetişkin olmuş bireylerin, formları doldurmak için soru sordukları yakınlarının bu soruyu “eşine veya yetişkin çocuğuna bakmak zorunda olmadığı” şeklinde algılayarak “yok” cevabı vermiş olmasından da kaynaklanabilmektedir.

Eldeki verilere göre bakıldığında, ticari başarısızlık sonucu intihar edenlerin aile yapılarının % 75 civarında çekirdek aile özelliği gösterdiği, anne ve babalarıyla yaşayanların % 24 civarında olduğu, anne ve babası dışında bir yakınıyla birlikte yaşan sadece bir kişi olduğu, 5 kişinin de sadece anne ve babasıyla yaşadığı söylenebilir.

Tablo 20. Bakmakla yükümlü olduğu kişiler

	Yıllar ¹⁸									Toplam
	00	01	02	03	04	05	06	07	08	
Eş	5	23	19	16	10	9	10	12	19	123
Çocuk	5	7	3	11	0	3	1	1	7	38
Eş ve çocuk	45	84	32	49	38	37	33	29	72	419
Anne-baba	2	2	0	0	0	0	0	0	1	5
Eş, anne-baba	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1
Eş, Anne-baba ve çocuk	5	3	2	2	0	0	0	1	1	14
Eş, anne-baba, çocuk ve diğer	0	0	0	0	0	0	0	0	1	1
Yok	22	29	0	68	12	14	12	17	18	192
Toplam	84	148	91	147	60	63	56	60	119	793

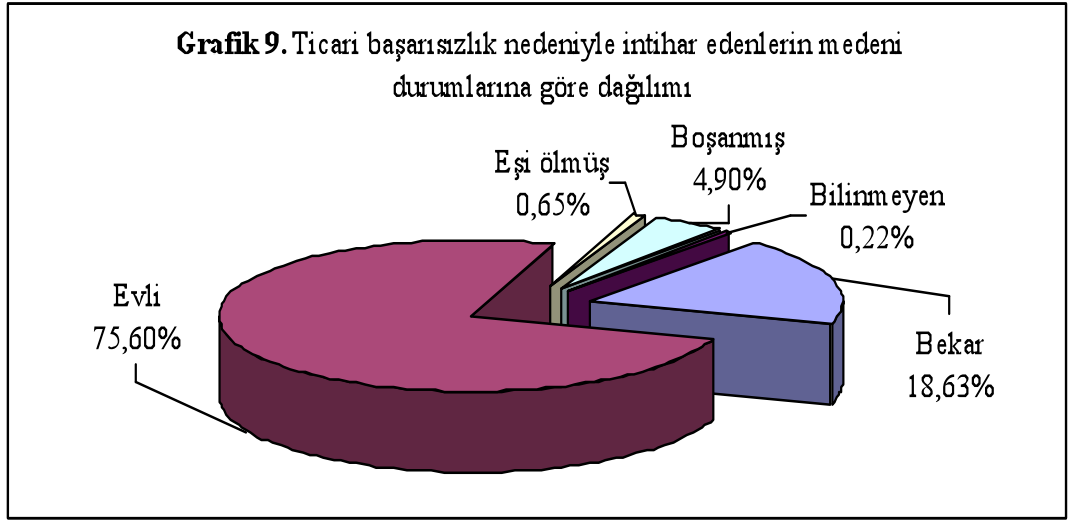
¹⁸ TÜİK, 2009 yılında bu kategoriye kaldırmıştır.

Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin medeni durumlarına bakıldığında, % 75'ten fazlasının evli, hiç evlenmemiş olanların oranının % 19 civarında, % 5 civarında da eşinden boşananların olduğu görülmektedir. Ticari faaliyet yürüten insanlar diğer guruplara göre daha yüksek oranda evlilik yapmaktadırlar. Çünkü ticari faaliyet yürütmek, düzenli bir iş, statü, yüksek ve düzenli bir gelire olanak sağlamaktadır. Bunun yanında ticari faaliyet gösteren insanların 30-60 yaş arasında yoğunlaşması da bu grupta evlilik oranlarının yüksekliğinde etkilidir.

Evliliğin intiharları önleyici bir etkisinin olduğu yapılan araştırmalarda da ortaya çıkmıştır. Ancak ticari başarısızlık nedeniyle intihar eden bireylerde, işlerin bozulmasına, ekonomik refahın ve yaşam kalitesinin düşmesine paralel olarak aile içinde huzursuzluklar, tartışmalar ve kavgalar da artabilmekte, boşanmalara varan sonuçlar doğurabilmektedir. Bu durum birey üzerindeki sosyal ve psikolojik baskıyı arttırıcı bir etki yapmaktadır. Kimi zaman boşanma veya eşin evi terketmesi bardağı taşıran son damla işlevi görebilmektedir.

Tablo 21. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin medeni durumları

Yıl	Bekar	Evli	Eşi ölmüş	Boşanmış	Bilinmeyen	Toplam
2000	19	61	0	4	0	84
2001	25	113	3	7	0	148
2002	25	62	0	4	0	91
2003	55	84	2	6	0	147
2004	6	50	0	4	0	60
2005	5	54	0	4	0	63
2006	8	46	0	2	0	56
2007	13	44	0	3	0	60
2008	11	102	0	6	0	119
2009	4	78	1	5	2	90
Toplam	171	694	6	45	2	918

Dinçer ve arkadaşlarının 2003 yılında yapmış oldukları ve DPT tarafından yayınlanan “İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması” adlı yayınlarına göre ilk beş sırayı alan iller; İstanbul, Ankara, İzmir, Kocaeli ve Bursa’dır. Ticari başarısızlık intiharlarına göre ise ilk beş İstanbul, Ankara, İzmir, Antalya ve Bursa gelmektedir. Gelişmişlik sıralaması ile ticari başarısızlık intiharları arasındaki ilişki açısından bakıldığında, gelişmişlik sırasında ilk beşte olan illerden sadece Kocaeli ticari başarısızlık intiharlarında 15. Sırada yer almaktadır. Antalya ise Dinçer ve arkadaşlarının yaptığı araştırmaya göre gelişmişlik sıralamasında 10. Sırada yer almasına rağmen ticari başarısızlık intiharlarında dördüncü sıradadır.

Gelişmişlik düzeyi 50’den sonra gelen illerin sadece altısında bir veya iki ticari başarısızlık intiharı meydana gelmiştir. Geriye kalan 44 ilde on yıllık sürede hiç ticari başarısızlık intiharı meydana gelmemiştir.

Bu veriler ve sonuçları ışığında ticari başarısızlık intiharları ile illerin sosyal ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri arasında doğrusal bir ilişki olduğu söylenebilir. Buna göre Türkiye’nin gelişmişlik düzeyi arttıkça genel intiharların artmaya devam edeceği gibi ticari başarısızlık intiharlarının da artacağı öngörülebilir. Nitekim, son 10 yılda Türkiye’nin kişi başı GSMH’sı 15 bin dolar düzeylerine dayanmıştır ve bu sürede ticari başarısızlık intiharlarının oranı yüzbinde 4.03’e ulaşmıştır.

Tablo 22. Ticari başarısızlık intiharlarının illere göre dağılımı ve illerin ekonomik gelişmişlik sıralamaları¹⁹

İller ²⁰	Gelişmişlik	Yıllar										Toplam
		00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	
İstanbul	1	18	53	17	21	8	8	9	9	20	23	186
Ankara	2	9	18	12	16	4	6	1	10	14	8	98
İzmir	3	12	18	3	8	5	1	6	5	4	6	68
Antalya	10	2	2	6	8	3	3	4	6	5	2	41
Bursa	5	5	8	3	5	3	6	2	0	4	4	40
Adana	8	2	4	3	1	3	3	2	1	12	2	33
Aydın	22	3	2	1	3	12	2	3	2	1	1	30
G.ante	20	3	4	4	5	2	3	1	1	3	3	29
Mersin	17	1	0	4	5	0	6	3	3	3	3	28
Kayseri	19	0	3	3	4	0	0	1	0	3	6	20
Manisa	25	2	3	1	4	2	1	2	0	4	0	19
Muğla	13	3	3	1	4	1	2	1	0	3	0	18
Balıkesir	15	0	4	3	2	0	1	1	0	3	2	16
Denizli	12	0	2	0	2	0	2	0	3	3	2	14
Kocaeli	4	1	2	1	0	0	1	2	2	3	2	14
Tekirdağ	7	1	0	0	4	1	1	0	0	1	6	14
Konya	26	2	2	4	0	0	2	0	0	2	1	13
Sakarya	23	0	0	0	2	0	1	1	3	2	3	12
Eskişehir	6	1	2	1	0	1	0	3	0	2	0	10
Hatay	29	2	0	1	1	1	0	0	1	3	1	10
Osmaniye	47	0	1	2	1	1	3	1	0	1	0	10
Samsun	31	0	1	0	2	1	0	2	1	2	1	10
Çorum	46	1	0	0	6	0	1	0	0	0	0	8
Elazığ	36	0	0	2	3	0	0	1	0	0	2	8
Yalova	9	0	0	0	1	2	2	2	0	1	0	8
K.Maraş	48	1	0	1	3	0	1	0	0	1	0	7
Malatya	41	1	1	0	1	2	0	1	0	1	0	7
Afyon	44	1	0	0	3	0	0	0	0	2	0	6
Edirne	16	0	1	2	0	0	0	1	0	1	0	5
Kütahya	40	0	0	0	1	2	0	0	0	1	1	5

Ticari başarısızlık yaşamış bireylerin intihar yöntemi olarak daha çok asma yöntemini (% 43), ikinci olarak da ateşli silah (% 37) kullandıkları görülmektedir. Bu iki yöntemin de mortalitesi çok yüksektir. Bu gruptaki bireylerin kendilerini öldürmek konusundaki kararlılığının da en önemli göstergesi olan bu durum, aynı

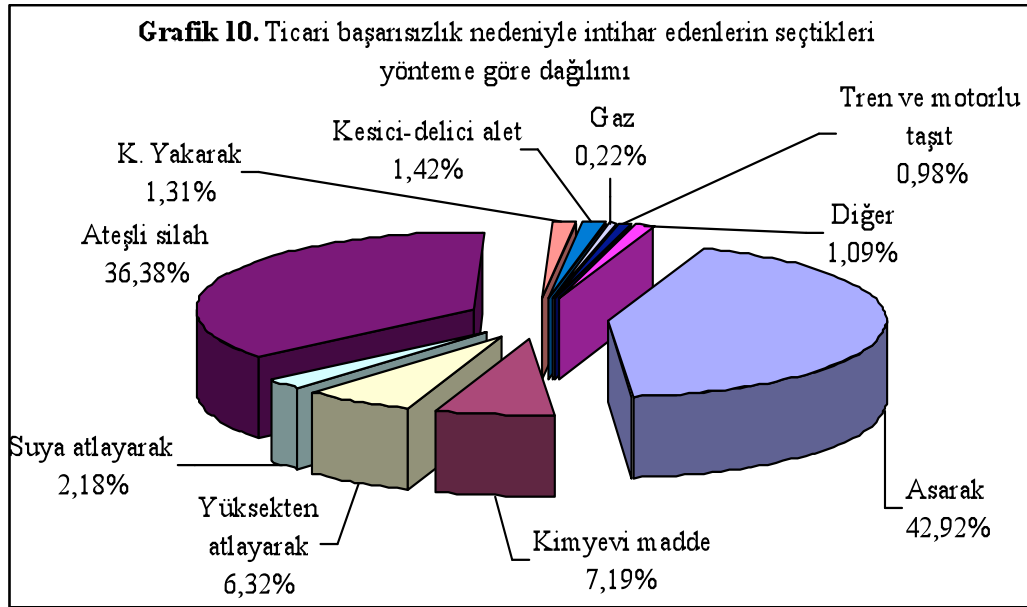
¹⁹ İllerin gelişmişlik düzeyleri 2003 yılına aittir (Dinçer vd., 2003: 55)

²⁰ Beş (5) kişiden az ticari başarısızlık intiharı olan iller tabloya dahil edilmemiştir.

zaman da riskin bu grupta ne kadar yüksek olduğunun da göstergesidir. Üçüncü sırada en çok kullanılan yöntem % 7’lik bir oranla kimyasal ve zehirli maddelerdir.

Tablo 23. Ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin seçtikleri yöntem

İntihar Şekli	Yıllar										Toplam
	00	01	02	03	04	05	06	07	08	09	
Asarak	33	68	40	67	21	26	28	22	50	39	394
Kimyevi madde	9	11	6	12	5	4	5	2	7	5	66
Yüksekten atlayarak	3	10	10	13	7	4	0	4	2	5	58
Suya atlayarak	2	3	1	4	2	2	0	1	0	5	20
Ateşli silah	33	49	24	42	21	26	22	30	54	33	334
K. Yakarak	2	0	2	3	1	0	0	1	3	0	12
Kesici-delici alet	1	3	4	2	1	0	0	0	0	2	13
Doğalgaz, tüpgaz v.s.	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	2
Tren ve motorlu taşıt	0	3	2	2	1	1	0	0	0	0	9
Diğer	1	0	2	2	1	0	0	0	3	1	10
Toplam	84	148	91	147	60	63	56	60	119	90	918

3.2. Basında Yer Alan Ticari Başarısızlık Temelli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Analizi

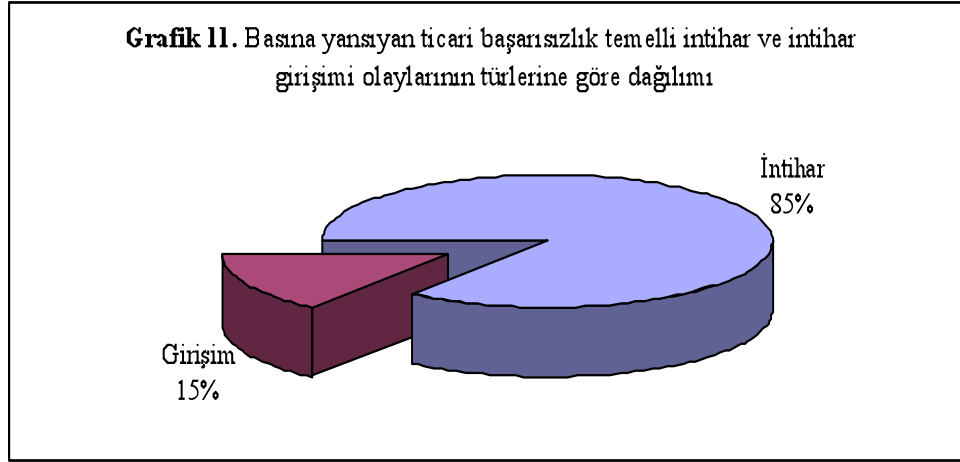
Bu kısımda incelenen veriler 1 Ocak 2000'den 31 Aralık 2010 tarihine kadar, Türkiye'de yayınlanan süreli ve yazılı basın yayın organlarında haber olarak yer almış ve nedeni ticari başarısızlık olan olayların analizini içermektedir. Bu haberlerin yayınlandığı gazete ve internet siteleri kaynakça kısmında gösterilmiştir. Taranan ulusal gazeteler Milliyet, Hürriyet, Zaman, Star, Cumhuriyet, Habertürk, Akşam ve Sabah'tır. Bu gazetelerin dışında yerel bazı gazetelerden yararlanılmış ve onlar da kaynakçada belirtilmiştir. Burada gösterilen ticari başarısızlık intiharı haberlerinin yüzdeleri 10 yıllık sürede yayınlanmış 277 habere göreler.

Tablo 24'te de görüldüğü gibi, basında yer alan ticari başarısızlık temelli intihar vakaları intihar girişimi vakalarından çok daha fazladır. Bunun nedeni, intihar girişimi olaylarının mümkün olduğu kadar gizlenmesidir. Bu durum ticaretle uğraşan insanların neden oldukları olaylarda daha fazla ortaya çıkmaktadır. Nitekim ticari başarısızlık sonucu intihara girişmiş insanlarla yapılan görüşmeler de bunu desteklemektedir. Kişinin kendisi veya yakınları ticari faaliyetlerinin ve itibarlarının daha fazla zarar görmemesi için mümkün olduğu kadar olayı gizlemektedirler. Basına yansıyan ticari başarısızlık temelli intihar olaylarının oranı % 85,2 iken intihar girişim olaylarının oranı % 14,8'dir. Yukarıda belirtilen bazı araştırmaların da gösterdiği gibi intihar-intihar girişimi oranı yaklaşık 30/1 iken ticari başarısızlık intihar ve intihar girişimleri söz konusu olduğunda tam tersine dönmüş gibi görünmektedir. Burada vurgulanması gereken iki nokta bulunmaktadır:

- Sosyal ve ekonomik olarak daha üst sınıflara mensup olan bu kişiler ticari başarısızlık sonucunda hızlı bir refah ve statü düşüşü yaşamaktadırlar.
- Bu düşüş sonucunda çok ciddi bir travma yaşamaktadırlar. Bu travma da onların ölüm olasılığı en yüksek intihar yöntemlerini seçmelerinde etken olmaktadır. Nitekim bu grupta % 53,8 oranında ateşli silah kullanılmaktadır.

Tablo 24. Basına yansıyan ticari başarısızlık temelli intihar ve intihar girişimi olaylarının türlerine göre dağılımı

Tür	Sıklık	%
İntihar	236	85,2
Girişim	41	14,8
Toplam	277	100,0

Tablo 25’te en dikkat çekici nokta, küresel ekonomik krizin patlak verdiği 2008 yılında basına yansıyan ticari başarısızlık kategorisindeki intihar ve intihar girişimi haberlerinin bir önceki yıla göre üç kattan fazla artmaya başlayıp 2009 yılında bu artışın 2007 yılına göre 13 kattan fazla olmasıdır. 2009 yılı 2008 krizinin etkilerinin daha yoğun hissedildiği bir yıl olmuştur. Bu durum intihar ve intihar girişimlerine de olumsuz olarak yansımış, ciddi bir artış olmuştur. 2010 yılında bir düşme görülse de rakam sadece bu kategori için bile dikkat çekicidir.

TÜİK verilerine göre her gün ortalama 8 kişinin intihar ettiği, buna karşılık yaklaşık 60 kişinin de intihara teşebbüs ettiği düşünüldüğünde bütün olayların basında haber olarak yer alabilmesinin mümkün olmadığı görülebilmektedir. Kaldı ki, birçok olayın üstü toplumun konuya yaklaşımı nedeniyle bir şekilde örtülmektedir. Bunun yanında basının bu konudaki haberleri mümkün olduğu kadar yayınlamama tavrı vardır ve bu da intihar olayının tüm yönleriyle düşünüldüğünde olumlu bir tavidir.

Araştırma için görüşme yapılan kişilerin genel olarak söyledikleri, ticaretle uğraşan insanların herhangi bir şekilde intihar girişiminde bulunduklarının rakipleri,

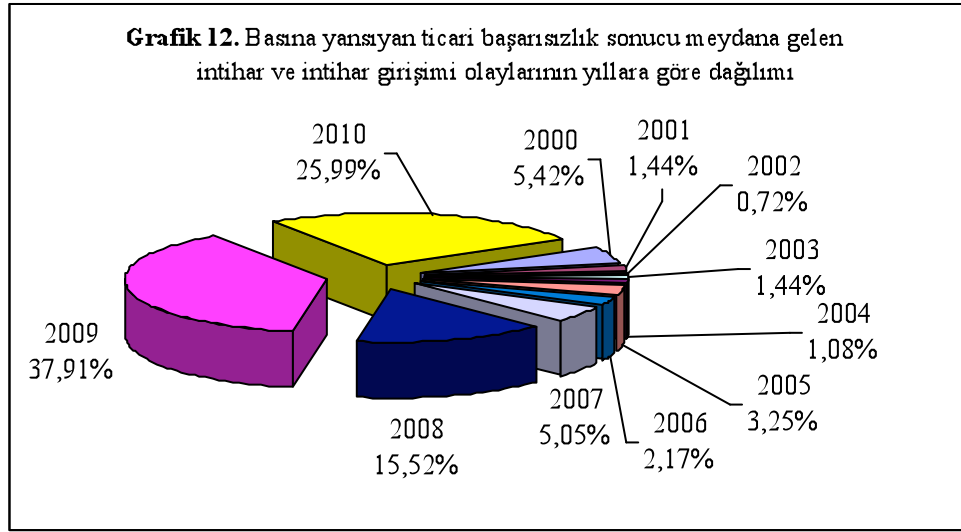
alacaklıları ve ticari ilişkide olduklar çevreler tarafından duyulmasının işlerine olumsuz etkisinin olduğu/olacağı yönündedir. Basına bu kadar az haberin yansımada intihar girişimlerinin gizlenmesinin de etkisi vardır. Gizleme, inkar veya görmezden gelme şeklindeki davranışlarda toplumun intihar algısı ve yaklaşımının da etkisi bulunmaktadır.

Tablo 25’te dikkat çeken bir diğer nokta; 2001, 2002 ve 2003 yılları da kriz yılı TÜİK, 2009: 5) olmasına ve bu yıllarda TÜİK’in verilerine göre sırasıyla 148, 91 ve 147 kişi ticari başarısızlık sonucu intihar etmesine rağmen (intihar girişimlerinin dahil edilmediği bir kez daha hatırlanmalıdır) basına bu üç yılda toplam 10 olay yansımıştır ve bunların sadece biri girişimdir.

Tablo 25. Basına yansıyan ticari başarısızlık sonucu meydana gelen intihar ve intihar girişimi olaylarının yıllara göre dağılımı

Yıl	Sıklık	% ²¹
2000	15	5,4
2001	4	1,4
2002	2	,7
2003	4	1,4
2004	3	1,1
2005	9	3,2
2006	6	2,2
2007	14	5,1
2008	43	15,5
2009	105	37,9
2010	72	26,0
Toplam	277	100,0

²¹ Yüzdelere on yıllık sürede yayınlanmış 277 habere göredir.

Tablo 26. Ticari başarısızlık intiharlarının yıl ve türlerine göre basına yansımaya sıklığı

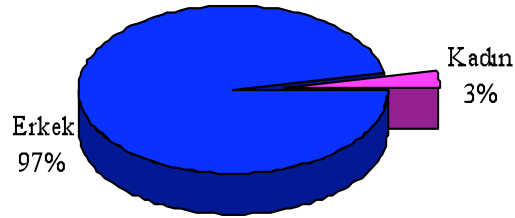
Yıllar	Olay Türü		Toplam
	İntihar	Girişim	
2000	14	1	15
2001	3	1	4
2002	2	0	2
2003	4	0	4
2004	2	1	3
2005	9	0	9
2006	5	1	6
2007	13	1	14
2008	34	9	43
2009	87	18	105
2010	62	10	72
Toplam	235	42	277

Basında haber olmuş ticari başarısızlık sonucu intihar girişiminde bulunan ve intihar etmiş olanların cinsiyetlerine bakıldığında kadınların neredeyse yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Nitekim TÜİK'in verilerinde 2008 yılında Ticari başarısızlık sonucu intihar eden kadın sayısı da sadece ikidir. Zaten Tablo 28'de de görüldüğü gibi basına haber olmuş 9 kadından 2'si intihar girişimi vakasıdır.

Tablo 27. Basına yansıyan olayları gerçekleştirenlerin cinsiyet dağılımı

	Sıklık	%
Erkek	268	96,8
Kadın	9	3,2
Toplam	277	100,0

Grafik 13. Basına yansıyan olayları gerçekleştirenlerin cinsiyet dağılımı

Tablo 28. Cinsiyet ve olay türüne göre dağılım

Cinsiyet	Tür		Toplam
	İntihar	Girişim	
Erkek	229	39	268
Kadın	7	2	9
Toplam	236	41	277

Ticari başarısızlık intihar ve intihar girişimlerinde 2000-2010 yılları arasında basına yansıyan 277 habere göre en fazla olay % 16,6 ile İstanbul'da gerçekleşmiştir. İstanbul'u 12,6 ile İzmir, % 6,5 ile Antalya izlemektedir. Muğla ve Bursa % 5,1'lik oranlarla dördüncü olurken, Ankara ve Aydın % 4,7 ile beşinci sıradadır. 10 yıllık sürede bu tür olayların meydana geldiği il sayısı 46'dır. Bir olayın meydana geldiği il sayısı 16, iki olayın meydana geldiği il sayısı 6'dır. Mevcut 81 ilden 35'inde ticari başarısızlık nedeniyle intihar veya intihar girişimi olayının haberi basına yansımamıştır.

İllerin durumuna bakıldığında ticaretin yoğun olduğu, gelişmiş iller olduğu hemen görülmektedir. İstanbul, İzmir, Bursa ve Ankara sanayi yönünden öne çıkarken Antalya, Muğla ve Aydın turizm faaliyetlerinin yoğun olduğu iller olarak dikkat çekmektedir.

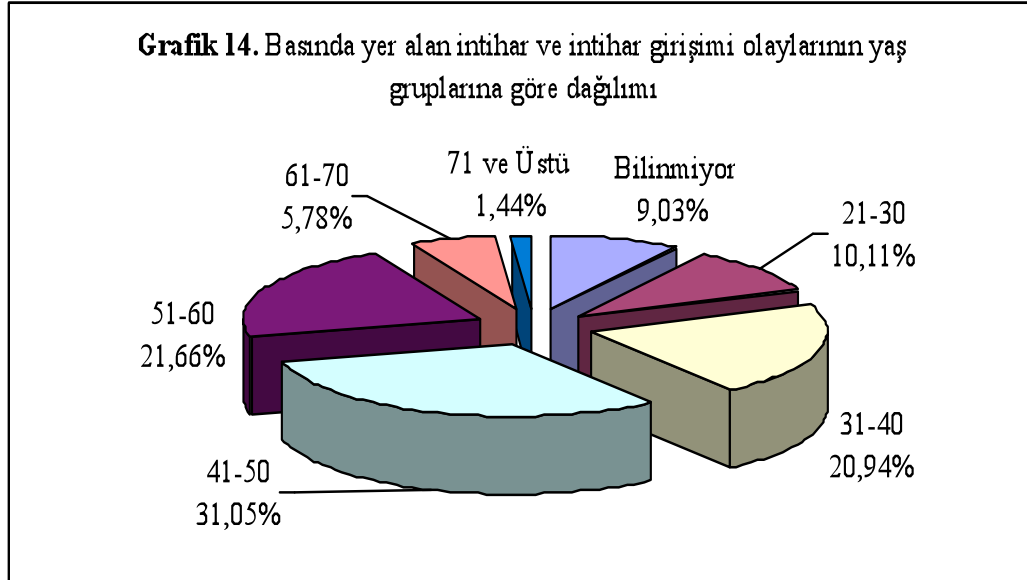
Tablo 29. Basına yansıyan ticari başarısızlık temelli intihar ve girişimi olaylarının illere göre dağılımı

İller	Sıklık	%	İller	Sıklık	%
İstanbul	46	16,6	Şanlıurfa	3	1,1
İzmir	35	12,6	Kırıkkale	3	1,1
Antalya	18	6,5	Afyonkarahisar	2	,7
Bursa	14	5,1	Diyarbakır	2	,7
Muğla	14	5,1	Eskişehir	2	,7
Ankara	13	4,7	Konya	2	,7
Aydın	13	4,7	Uşak	2	,7
Adana	9	3,2	Zonguldak	2	,7
Mersin	9	3,2	Adıyaman	1	,4
Sakarya	9	3,2	Ağrı	1	,4
Manisa	8	2,9	Bilecik	1	,4
Kocaeli	7	2,5	Bolu	1	,4
Denizli	6	2,2	Çanakkale	1	,4
Balıkesir	5	1,8	Çorum	1	,4
Hatay	5	1,8	Edirne	1	,4
Kayseri	5	1,8	Erzincan	1	,4
Kahramanmaraş	5	1,8	Giresun	1	,4
Samsun	5	1,8	Kırşehir	1	,4
Trabzon	5	1,8	Niğde	1	,4
Gaziantep	4	1,4	Ordu	1	,4
Burdur	3	1,1	Şırnak	1	,4
Kütahya	3	1,1	Kilis	1	,4
Tekirdağ	3	1,1	Düzce	1	,4
<i>Sütun Toplam</i>	<i>244</i>	<i>187</i>	<i>Sütun Toplam</i>	<i>33</i>	<i>106</i>
	Sayı			%	
Toplam	277			100	

Basına yansımış nedeni ticari başarısızlık olan intihar ve intihar girişimi olaylarının en fazla intiharın 41-50 yaş grubunda olduğu, bu grubu sırasıyla 51-60 ve 31-40 yaş gruplarının takip ettiği görülmektedir. Tablo 31’deki görüntüye göre, ticari başarısızlık intiharlarının özellikle belirli bir birikimin ve olgunluğun olduğu bu yaş gruplarında daha fazla olması dikkat çekicidir.

Tablo 30. İntihar ve intihar girişimi olaylarının yaş gruplarına göre dağılımı

Yaş Grupları	Sıklık	%
Bilinmiyor	25	9,0
21-30	28	10,1
31-40	58	20,9
41-50	86	31,0
51-60	60	21,7
61-70	16	5,8
71 ve Üstü	4	1,4
Toplam	277	100,0

Basına yansımış nedeni ticari başarısızlık olan intihar ve intihar girişimi olaylarının ay ve yıllara göre durumunu görmek için Tablo 31’e bakıldığında en çok intihar ve intihar girişiminin 2009, 2010 Haziran ve 2008 Nisan aylarında meydana geldiği görülmektedir.

Tablo 31. Basına yansımış nedeni ticari başarısızlık olan intihar ve intihar girişimi olaylarının yıl ve aylara göre dağılımı

Yıl		Aylar												Toplam
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
2000	İntihar	1	1	1	4	1	1	1	-	-	1	2	1	14
	Girişim	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
	Toplam	1	2	1	4	1	1	1	-	-	1	2	1	15
2001	İntihar	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	3
	Girişim	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1
	Toplam	-	-	-	-	2	-	-	-	-	1	1	-	4
2002	İntihar	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2
	Toplam	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2
2003	İntihar	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	4
	Toplam	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	2	-	4
2004	İntihar	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2
	Girişim	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
	Toplam	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	1	3
2005	İntihar	1	-	1	1	-	3	-	-	-	2	-	1	9
	Toplam	1	-	1	1	-	3	-	-	-	2	-	1	9
2006	İntihar	2	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	1	5
	Girişim	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	1
	Toplam	2	1	-	-	-	-	-	1	-	1	-	1	6
2007	İntihar	3	-	3	3	-	-	-	1	1	1	1	-	13
	Girişim	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	1
	Toplam	3	-	3	3	-	1	-	1	1	1	1	-	14
2008	İntihar	2	6	-	9	3	2	3	2	2	1	1	3	34
	Girişim	-	2	2	3	1	-	-	-	1	-	-	-	9
	Toplam	2	8	2	12	4	2	3	2	3	1	1	3	43
2009	İntihar	6	9	5	8	9	12	7	5	5	7	9	5	87
	Girişim	3	2	4	1	2	2	1	-	1	-	2	-	18
	Toplam	9	11	9	9	11	14	8	5	6	7	11	5	105
2010	İntihar	4	3	2	5	4	13	10	3	4	5	5	4	62
	Girişim	2	-	1	-	-	-	1	2	-	2	2	-	10
	Toplam	6	3	3	5	4	13	11	5	4	7	7	4	72

Tablo 32’de verilen olayların sektörel ve mesleksel dağılımında en fazla intihar ve intihar girişimi % 17,3 ile “fabrika, şirket, holding sahibi ve armatör” olan işadamları gelmektedir. İkinci sırada % 10,3 ile inşaat ve bağlı sektörlerde olduğu görülmektedir. Bunu tüccarların % 10,5 ve % 9,7’lik bir oranla da mağazacılık ve marketçilik sektörü takip etmektedir. Burada vurgulanması gereken, mağaza sahiplerinin büyük çoğunluğunun tekstil sektörü ile bağlantılı olmasıdır.

Tablo 32. İntihar ve intihar girişiminde bulunanların sektörel ve mesleksel dağılımı

Sektör, İşkolu veya Meslek	Sıklık	%
Bilinmiyor	1	,4
Şirket, Fabrika, Holding Sahibi, Armatör	47	17,3
İnşaat, Müteahhitlik, Emlak	30	10,8
Tüccar	29	10,5
Market, Mağaza İşletmeciliği	27	9,7
Tornacı, Elektrikçi, Demirci, Marangoz, vb.	22	7,9
Nakliyecilik	17	6,1
Tekstil/Konfeksiyon	15	5,4
Pastane, Lokanta, Bar, Cafe İşletmecisi	15	5,4
Oto Yedek Parça, Oto Galeri	10	3,6
Turizm, Otel vs. İşletmeciliği	10	3,6
Eczacılık, Medikal	7	2,5
Kuyumcu	6	2,2
Güvenlik, Sigorta	5	1,8
Fırın İşletmecisi	4	1,4
Bayilik	4	1,4
Özel Okul, Dershane İşletmeciliği	4	1,4
Kasap, Manav, Bakkal, Kırtasiye, Hırdavat	4	1,4
Beyaz Eşya, Mobilya Satıcısı	4	1,4
Petrol İstasyonu İşletmeciliği	3	1,1
Sinema, Eğlence Merkezi İşletmeciliği	3	1,1
Diğer	9	3,2
Toplam	277	100,0

İntihar düşüncesi olan bir kişinin intiharda kullanabileceği bir araca sahip olması girişim ve ölüm riskini arttırmaktadır. İntihar eden veya girişen kişilerin evlerinde bu tür araçların ulaşılabilirliği yüksektir ve evde bulunan bir silahın kullanılması için kişide bir psikopatoloji olmasının gerekmediği bildirilmektedir (Özgüven, 2008-1: 12).

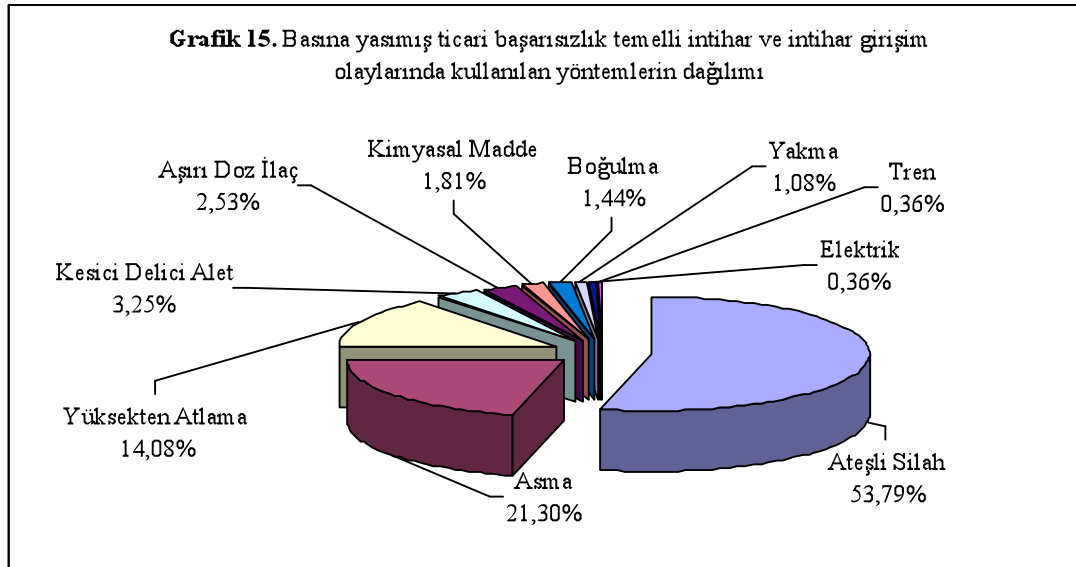
İntihar veya girişim yöntemlerinde ateşli silahlar başı çekmektedir. Tablo 9’da da görüldüğü gibi basında yer ticari başarısızlık temelli intihar ve intihar girişimi olaylarının yarıdan fazlası (% 53,8) ateşli silahlarla gerçekleştirilmiştir. Bu yöntemi % 21,3 ile asma ve % 14,1 ile yüksekten atlama takip etmektedir. En az kullanılan teknikler tren altına atlama ve elektrik vererek intihar etmektir.

Genel olarak intihar yöntemlerinde TÜİK verilerine göre “asma” % 49,4 ile birinci sırada, % 26,8 ile “ateşli silahlar” ikinci sırada ve 9,8 ile “kimyevi madde kullanmak” üçüncü sıradadır (TÜİK, 2008: 17). Ticari başarısızlık gösteren bireyler intihar riski en yüksek gruplardan birini teşkil etmektedir. Araştırmada da TÜİK’in verilerinde de (TÜİK, 2008: 52) bu grubun intihar yöntemi olarak daha çok asma ve ateşli silahı tercih ettiği tespit edilmiştir. Bunda mutlak ölüm isteğinin de bu grupta yüksek olmasının etkisi büyüktür.

ABD’de ateşli silah kullanımının yasalarla kontrol edildiği eyaletlerde intihar hızı daha düşüktür. Türkiye’de 1990 yılında silah bulundurma ve taşıma ruhsatı almaya ilişkin kanunlar değiştirilmiş ve kolaylaştırılmıştır. 1989 yılı ile 1998 yılları arasındaki 10 yıllık süre içinde tamamlanmış intiharlar erkeklerde % 56, kadınlarda % 41 artmıştır. Ayrıca intihar yöntemi olarak ateşli silah kullanımı da bu yıllar arasında artma göstermiştir (Özgüven, 2008: 5).

Tablo 33. Basına yasınmış ticari başarısızlık temelli intihar ve intihar girişimi olaylarında kullanılan yöntemlerin dağılımı

Yöntem	Sıklık	%
Ateşli Silah	149	53,8
Asma	59	21,3
Yüksekten Atlama	39	14,1
Kesici Delici Alet	9	3,2
Aşırı Doz İlaç	7	2,5
Zehirli Kimyasal Madde	5	1,8
Boğulma	4	1,4
Yakma	3	1,1
Elektrik	1	,4
Tren Altına Atlama	1	,4
Toplam	277	100,0

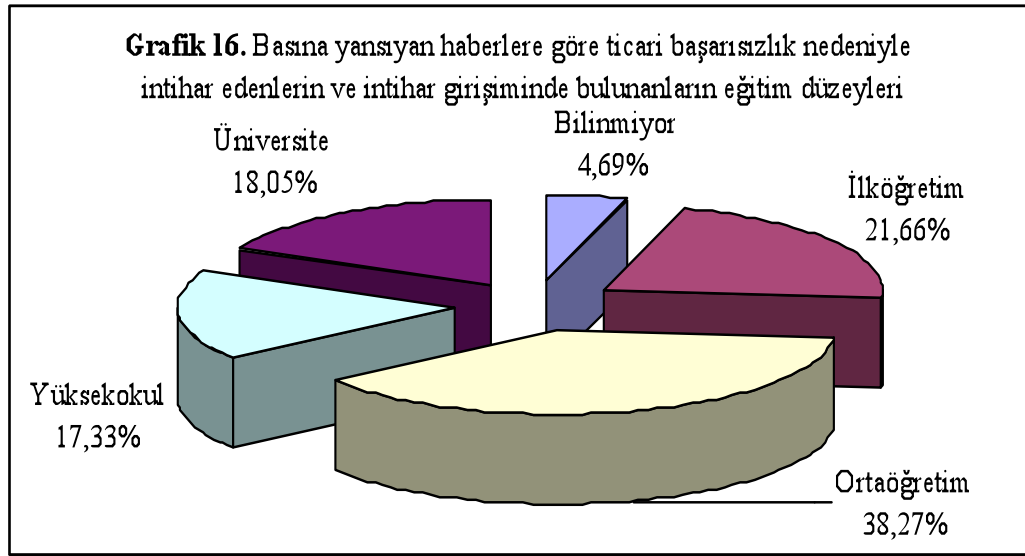

Tablo 34’te de görüldüğü gibi olayların aktörlerinin çoğunlukla (% 38,2) ortaöğretim mezunları oluşturmakta, ikinci sırada % 21,7’lik bir oranla ilköğretim mezunları gelmekte, onu da % 18,1’lik bir oranla yükseköğretim mezunları takip etmektedir. Eğitim düzeyi tespit edilemeyenlerin oranı ise % 4,7’dir

Araştırmada tespit edilen eğitim oranları, TÜİK’in verilerindeki ticari başarısızlık ve eğitim düzeyleri arasındaki ilişkiler ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 34. Basına yansımış haberlere göre intihar ve intihar girişiminde bulunanların eğitim düzeyleri

Eğitim Düzeyi	Sıklık	%
Bilinmiyor	13	4,7
İlköğretim	60	21,7
Ortaöğretim	106	38,2
Yüksekokul (İki yıllık)	48	17,3
Üniversite	50	18,1
Toplam	277	100118

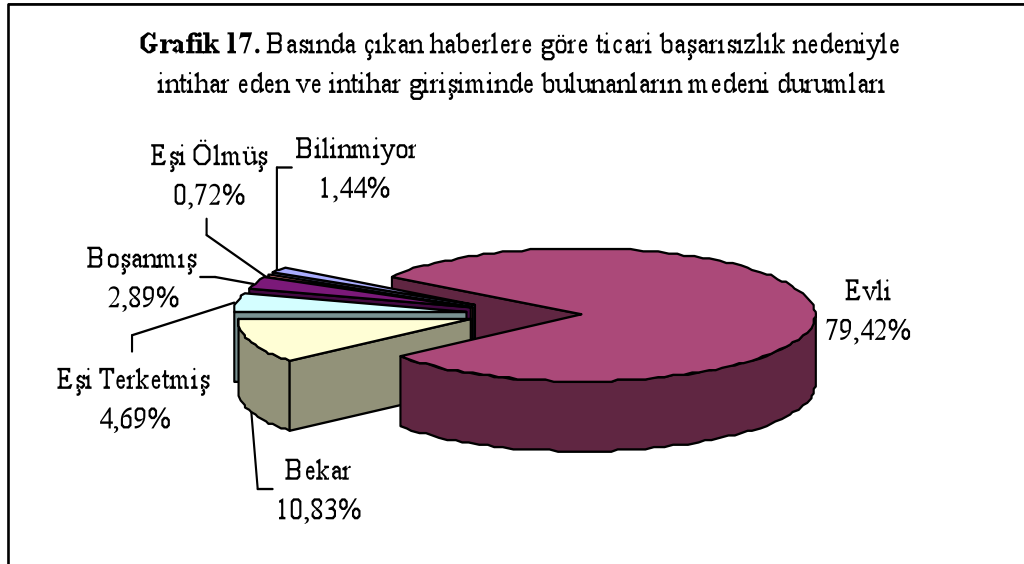

Ticari başarısızlık sonucu intihara kalkışan ve veya intihar eden bireylerin mutlaka bir işlerinin olması dolayısıyla diğer intihar türlerine göre daha fazla oranda evli oldukları daha önceki analizlerde de görülmüştür. Bu bireyler düzenli bir gelirle, belirli bir yaşam düzeyini tutturup düzenli bir aile hayatı yaşarken birden bire ortaya çıkan bir olumsuzluk karşısında alışmış oldukları yaşam düzenleri de aniden değişen bireylerdir. Tablo 36'da da görüldüğü gibi % 79,5'i evlidir. Eşi terketmiş veya boşanmış olanların oranı % 7,6'dır. Bir önemli ayrıntı da boşanmış veya eşi terk etmiş olanların normal yaşamları bozulduktan sonra böyle bir durumla karşılaşmış olmalarıdır.

Bunun dışında ailevi sorunlar yaşayanların toplam oranı % 20'den fazladır. Hem ticari başarısızlık yaşamış hem de ailevi sorunları olan (eşinin terketmesi, boşanma, şiddetli geçimsizlik vb.) bireylerin intihar kararlarında bu durumun da etkili olduğu düşünülmektedir.

Tablo 35. Basında çıkan haberlere göre ticari başarısızlık nedeniyle intihar eden ve intihar girişiminde bulunanların medeni durumları

Medeni Durum	Sıklık	%
Bilinmiyor	4	1,4
Evli	220	79,5
Bekar	30	10,8
Eşi Terketmiş	13	4,7
Boşanmış	8	2,9
Eşi Ölmüş	2	,7
Toplam	277	100,0

Basına yansıyan haberlerin çoğu olaylarla ilgili çok fazla ayrıntıya girmemektedir. Girmedikleri ayrıntılardan biri de eylemde bulunan bireylerin çocuk sahibi olup olmamalarıdır. Bu nedenle Tablo 37’de de görüldüğü gibi çocuğunun olup olmadığı bilinmeyenlerin oranı % 24,5’tir. İki çocuğu olanların oranı % 25,3 bir çocuğu olanların ve çocuğu olmayanların oranları % 15,2’dir. Dört ve daha fazla çocuğa sahip olanların oranı ise % 7,2’dir.

Tablo 36. Haberlere göre ticari başarısızlık yaşıyıp intihar ve intihar girişiminde bulunanların çocuk sayıları

Çocuk Sayısı	Sıklık	%
Bilinmiyor	68	24,5
Çocuk Yok	42	15,2
1 çocuk	42	15,2
2 çocuk	70	25,3
3 çocuk	35	12,6
4 çocuk	16	5,8
5 çocuk	2	,7
8 çocuk	2	,7
Toplam	277	100,0

Basının haberlerde ilgilenmediği bir ayrıntı da olayları gerçekleştiren bireylerin daha önce intihar girişiminde bulunup bulunmadığıdır. Oysa bilimsel araştırmalar için bu önemli bir ayrıntıdır. Yapılan bilimsel çalışmalarında da gösterdiği gibi, intihara girişen bir bireyin ilk üç ay içinde ikinci bir girişimde bulunma ihtimali % 60'lara ulaşmaktadır. Ticari başarısızlık intiharları diğer intiharlardan biraz daha farklıdır. Sebep olarak gösterilen ticari Başarısızlık birden bire ortaya çıkabilmekte, herhangi bir psikolojik veya toplumsal sorunu olmayan bireyin bir anda intihara karar vermesine sebep olabilmektedir. Bu nedenle de daha önce intihar girişimde bulunma durumu düşük çıkmış olabilir. Araştırmadaki bulgulara göre daha önce bir kez intihara girişmiş olanların oranı % 9'dur.

Psikiyatrik hastalıkların dışında, daha önceki intihar girişimleri, bir kişide intihar riskinin yüksek olduğunun en önemli göstergesidir. Çalışmalar intihar eden depresyonlu kişilerin en az bir kez intihar girişiminde bulunduğunu göstermektedir. Bir intihar girişiminden sonraki üç-altı ay, intihar riskinin en yüksek olduğu dönemdir. Daha önceki intihar girişimleri tamamlanmış intiharlar kadar, intihar girişimleri için de açık bir risk faktörüdür. İntihar girişiminde bulunan kişilerin % 30-60'ı girişimlerini yinelemekte ve % 12-25'i ise bunu ilk intihar girişiminden sonraki 12 ay içinde gerçekleştirmektedirler. Ayrıca daha önce intihar girişiminde bulunmuş kişilerde daha sonraki girişimlerin mortalitesi daha yüksektir (Özgüven, 2008: 6).

Tablo 37. İntihar ve intihar girişiminde bulunanların daha önce intihar girişimi kayıtları

Girişim	Sıklık	%
Yok veya Bilinmiyor	252	91,0
Bir Kez	22	7,9
İki Kez	2	,7
Üç Kez	1	,4
Toplam	277	100,0

Tablo 38’de ortaya çıkan sonuç önemlidir. Ticari başarısızlık intiharlarını diğer intiharlardan farklı kılan iki nokta vardır: Birinci nokta, ailesini düşünerek intihar eden veya intihara girişen ticari başarısızlık yaşamış bireylerin, geride bıraktıkları ailelerinin reddi miras yoluyla borçlardan kurtulabilmelerinin yolunu açmak istemeleridir. İkinci nokta ise, iflas etmeden önce yaşadıkları refah dolu, kaliteli hayatlarını iflas ettikten sonra yaşayamayacakları ve kendilerini öldürdükten sonra ailelerinin zorluklar yaşayacağı düşüncesiyle eşlerini ve çocuklarını da öldürmeleridir. Bunlara ek olarak alacaklılarını, borçlularını veya icra için gelmiş görevliler ve avukatları öldürüp intihar edenler de bulunmaktadır. En az bir kişiyi öldürüp intihar edenlerin oranı % 12,6’dır, bu tür olaylarda cinayete kurban gitmiş olanların sayısı 35’tir.

Bu noktada mirasın reddedilmesi konusuna değinmekte yarar var, şöyle ki;

Yüklü miktarda borcu olan kişi bir şekilde öldüğünde ölen kişinin bıraktığı borçların, miras kalan malların değerinin çok üzerinde olması halinde, mirasçılara tanınan bir kolaylık vardır. “Bu kolaylık Türk Medeni Kanunu’ndan kaynaklanmaktadır” (Kızılot, 2009). Buna göre;

- Medeni Kanun’un (MK) 605 ve 606. maddeleri uyarınca, mirasçılar ölüm tarihinden itibaren üç ay içinde mirası reddedebilirler (Gerçek red).
- Miras, bu süre içinde reddedilmediği takdirde, ölenin (miras bırakanın) borcu, mirasçılara geçmektedir. Çocukların medeni hakları kullanma

(fiil) ehliyetine sahip olmadıkları durumda, yasal temsilcileri (örneğin annesi) vasıtasıyla miras reddedilebilir.

- Bir de hükmen (hükmi) ret var. Buna göre; ölüm tarihinde miras bırakanın ödemedi aczi açıkça belli veya resmen tespit edilmiş ise, miras reddedilmiş sayılır (MK Md. 605/2).
- "Mirasın hükmen reddi" için ayrıca dava açılmış olması veya mahkemeye beyanda bulunulması şart değildir. Mirasçılara karşı alacaklıların açtığı davalarda, mirasçılar tarafından def'i olarak (borca batık olma nedeniyle miras bırakanın borçlarından kaçınılmak istendiğinin) ileri sürülmesi de yeterli görülmektedir (Yargıtay, Hukuk Genel Kurulu Kararı, 16.4.2008 Tarih ve E.200/4-332, 2008/336) (Kızılot, 2009).

Kızılot'a göre, "krizin de etkisiyle derinleşen ekonomik sorunlar, ödenmeyen borçlar, karşılıksız çekler, protesto edilen senetler, arka arkaya gelen ya da gelecek olan hacizler, bunu yaşayanlar için her gün adeta ayrı bir ölüm oluyor. Vücudunun kimyası bozuluyor ve ciddi bir hastalığın ortaya çıkmasına ya da var olan hastalığın hızla ilerlemesine neden oluyor. Adeta ölüme gidiş hızlanıyor. Arkada kalan gözü yaşlı eş ve çocuklar, bir de ölen kişinin alacaklıları ile boğuşuyorlar. Geride kalanlar zaten perişan oluyorlar. Üstüne üstlük, ödenmesi imkansız borçlar, ayrı bir ölüm oluyor. Bazen de baba ya da anne ile çocukları, yıllardır görüşmemiş oluyorlar. Ölüm halinde de baba ya da annenin mal varlığı ve borç durumlarını bilemeyebiliyorlar" (Kızılot, 2009). Bir iflas ve ardından gelen çok daha trajik bir intihar olayında çoğunlukla intihar eden kişi bu durumu biliyor, bıraktıkları intihar notlarında da yakınlarına mirası reddederek borçlarından kurtulmalarını isteyebiliyorlar veya bunu ailelerine bir şekilde "bana bir şey olursa, borçlardan kurtulmak için mirasımı reddedin" (A9) şeklinde telkinde bulunabilmektedirler.

Mirasın reddedilmesinin geride kalanlar için başka avantajları da bulunmaktadır. Mirasçıların mirası reddetmeleri, ölen kişiden eş ve çocuklarına bağlanabilecek dul ve yetim aylığının da reddi anlamına gelmiyor. Mirasın reddedilmesi durumunda, mirası reddeden eş ve çocuklara, aylık bağlanması yönünden yasal bir engel yok. Mirasın reddi sonucu, mirasçılar hem borçları ödemekten kurtulmakta, hem de ölen kişiden kendilerine aylık bağlanması gibi bir

haktan yararlanabilmektedirler. Başka bir anlatımla hem borçtan kurtulup hem de aylık almak suretiyle "bir taşla iki kuş" vurabiliyorlar (Kızılot, 2009).

Tablo 38. İntihar eden veya intihara girişen kişilerin sebep oldukları ölümler

Kişi Sayısı	Sıklık	%
Yok	245	88,4
1 Kişi	14	5,1
2 Kişi	10	3,6
3 Kişi	6	2,2
4 Kişi	1	,4
7 Kişi	1	,4
Toplam	277	100,0

Basında yer alan ticari başarısızlık yaşayıp intihara girişmiş veya intihar etmiş kişilerin diğer nedenlerinde ilk sırayı % 19,9 ile tek başına “iflas” almakta, ikinci sırayı “aşırı borçlanma % 11,4 ile almaktadır. Burada önemli olan nedenlerin çoklu olmasıdır. Buna rağmen iflas ve aşırı borçlanma ilk iki sırayı almıştır.

Nedenlerde vurgulanması gereken bir nokta, görüşmelerde de bir sorun olarak öne çıktığı üzere; tefeci sorunudur. Tefecilere borçlanan işadımı, esnaf, tüccar ve girişimcilerin çok ciddi sıkıntılar yaşadıkları tespit edilmiştir. Yüksek faizlerle aldıkları borçları ödeyemedikleri zaman kendilerinin ve ailelerinin yaşamlarının tehlike altına girdiğini söyleyen çok sayıda kişi bulunmaktadır. En son gazetelere yansıyan bir intihar haberinde, Adana Merkez Seyhan ilçesinin Dilberler Sekisi Gençlik Köprüsü mevkinde, A. D. (40) adlı vatandaş, ağzına tabancayla ateş ederek intihar etmiştir. Demirci geri kalanlara ve polise bıraktığı iki sayfalık mektubunda, “içinde bulunduğum sıkıntılar beni bu hale getirdi. Gerçekten intihar edecek son kişi benim. Tefeciler beni bitirdi. Çocuğumdan, eşimden ve sevenlerimden özür diliyorum, beni affedin” diye yazmış ve bir de borç listesi bırakmıştır (<http://www.milliyet.com.tr/intihar-notu-tefeciler-beni-bitirdi-/turkiye/sondakika/17.01.2011/1340497/default.htm?ref=haberici>).

Bunun yanında kredi ve kredi kartı borçlarını ödeyemedikleri takdirde bankaların çok hızlı bir şekilde, herhangi bir anlaşmaya sıcak bakmayarak ne var ne yoksa haciz yoluyla alacaklarını alma yoluna girmeleri ticaretle uğraşan insanları zor duruma sokmaktadır.

Ticari başarısızlık gösteren bireylerin intihara girişmelerinde veya intihar etmelerinde, haklarında borçlarını ödeyemedikleri için hapis cezası verilmesi de önemli bir etkidir. Bu hapis cezalarıyla birlikte hacizin gelmesi, iflas etmiş insanların yaşamlarını çekilmez hale getirmekte bu durum da yine intihar riskini arttırmaktadır.

TÜİK'in 2006-2008 yılları arasındaki verilerine göre Türkiye genelinde borçlarını ödeyemediği, taahhüdünü yerine getiremediği, çeki karşılıksız çıktığı ve hileli iflas yoluna gittiği için anılan dönemde 100.000'e yakın insan cezaevlerine girmiştir. Bu insanların ezici çoğunluğu erkektir, kadınların sayısı sadece 4314'tür.

Bu suçlardan cezaevine girenler 2007'de diğer yılları, ikiye hatta üçe katlamıştır. Toplam 55.323 kişi 2007 yılında bir şekilde maddi zorluk yaşadığı, ödeme gücü çaktığı veya ticari başarısızlığa uğradığı için hapse girmiştir. Yine dikkat çekici bir nokta 2007 yılında hapse giren 127.304 kişinin 55.323'ü İcra ve İflas Kanunu'na muhalefet ettikleri için hapse girmişlerdir. Bu rakam 2006 yılında 76.607'ye 18.175, 2008 yılında ise 77.884'e 24.571'dir (TÜİK, 2006, 2007-1 ve 2008-1).

Tablo 39. İcra ve İflas Kanunu'na Muhalefet Sonucu Hapis Cezası Alanlar

Yıl	Erkek	Kadın	Toplam
2006	23619	952	24571
2007	52745	2578	55323
2008	17391	784	18175
Toplam	93755	4314	98069

(Kaynaklar: Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2006, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2007, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2008).

Ailevi sorunlar genel intihar sebepleri içinde ikinci sırada yer almaktadır (TÜİK, 2008: 17). Aynı şekilde ticari başarısızlık yaşamış bireylerin ailevi sorunlar

yaşamaları intihar riskini arttırmaktadır. Bu sorun birbirine bağlıdır, yani ticari başarısızlık sonucu ekonomik sıkıntıların baş göstermesi ailevi sorunlara, ailevi sorunlar ise intihar girişimleri ve intiharlara sebep olmaktadır. Bu durumda olan aileler, ailenin ticari faaliyet gösteren bireyi başta olmak üzere, tüm bireylerine sahip çıkmalı, destek olmalıdır. Aynı zamanda ticari başarısızlık yaşamış ailelere meslek örgütleri ve devletin özel destek ve rehabilitasyon programları hazırlaması, bu ailelerin bireylerinin yeni hayatlarına tutunmaları, uyum sağlamaları kolaylaştırılmalıdır. Toplumdan dışlanmalarının önlenmesi, özellikle çocukların geleceği açısından önem arz etmektedir.

İntihar davranışlarının ortaya çıkmasında tetikleyici yaşam olaylarının çok önemli rolü vardır. Kişilerarası ilişki sorunları (ana-baba ya da partner ile), partner tarafından terk edilme, fiziksel/sözel/cinsel taciz, yakınlarının ölümü, işsiz kalma, iflas etme, okul başarısızlığı, yaşlılarda yeti yitimi ve izolasyon, bir kaza ya da hastalık sonucu bedensel yetilerde kayıplar; şu ya da bu nedenle toplumsal statünün, güvenlik duygusunun kaybı gibi sebepler intihar davranışı için tetikleyici olabilmektedir (Özgüven, 2008-1: 11).

Tablo 40. Basında yer alan ticari Başarısızlık yaşayıp intihara girişmiş veya intihar etmiş kişilerin diğer nedenleri

Nedenler	Sıklık	%
Bilinmiyor	3	1,1
İflas	55	19,9
Aşırı Borçlanma	32	11,4
Aşırı Borçlanma ve Ailevi Sorunlar	25	9,1
Maddi Sıkıntı	17	6,2
İşlerinin Bozulması	11	3,7
İflas ve Eşinin-Sevgilisinin Terk etmesi	10	3,6
Kredi ve Kredi Kartı Borcu	10	3,7
Aşırı Borçlanma ve Haciz Gelmesi	10	3,7
İflas, Haciz ve Hapis Cezası	10	3,7
Aşırı Boçlanma ve Eşin/sevgilinin Terk etmesi veya Ayrılma	9	3,3
Aşırı Borçlanma ve Tefeci Borcu	8	2,9
İşlerinin Bozulması ve Eşinden/sevgilisinin Terk etmesi veya Ayrılma	8	2,9
Haciz Gelmesi	8	2,9
İflas ve Kredi veya Kredi Kartı Borcu	6	2,2
Ailevi Sorunlar	6	2,2
Aşırı Borçlanma ve Alacaklarını Tahsil Edememek	6	2,2
İflas ve Ailevi Sorunlar	5	1,8
Alacaklarını Tahsil Edememek	5	1,8
İflas ve Tefeci Borcu	4	1,4
İflas ve Haciz	4	1,4
Maddi Sıkıntı ve Hastalık	4	1,4
Hastalık ve Ailevi Sorunlar	4	1,4
İflas ve Alacaklarını Tahsil Edememek	3	1,1
Aşırı Borçlanma ve İşlerinin Bozulması	3	1,1
İflas ve Hastalık	2	,7
İflas ve Bir Yakınını Kaybetmek	2	,7
Eşinden veya Sevgilisinden Ayrılmış	2	,7
Tefeci Borcu	2	,7
İşlerinin Bozulması ve Bir Yakınını Kaybetmek	2	,7
Aleyhinde Çıkan Haberler ve Dedikodular	1	,4
Toplam	277	244,0

Hem intiharlarda, hem de intihar girişimlerinde işsizlik ve ekonomik sorun sıklığı yüksektir. Ekonomik kriz zamanlarında işsizliğin ve iflasların artması, ekonominin iyi olduğu dönemlere göre intiharlar ve intihar girişimleri fazladır (Özgüven, 2008: 4).

3.3. Yapılan Görüşmelerin Değerlendirmesi

Ticari başarısızlık nedeniyle intihar eden bireylerin ailelerinin neredeyse tamamı daha önce yaşadıkları yerlerde bulunmamaktadırlar. Çünkü yaşam koşulları tamamen değiştiği, ekonomik olarak hemen hemen her şeylerini ve en son oturdukları evlerini kaybettikleri için mutlaka adresleri de değişmektedir.

İntihara girişenler için de durum benzerdir. Genellikle eski yaşanılan yerler değişmiştir. Hatta alacaklıların verebileceği muhtemel zararlar, tefecilere veya mafyaya olan borçlar nedeniyle ciddi ölüm tehditleri ve özellikle de hapis cezaları yaşanılan kenti ve ülkeyi dahi terk etme yolunu bir tercih olarak öne çıkarmaktadır.

Ticari başarısızlıktan dolayı intihara girişip kurtulmuş veya kurtarılmış kişiler için intihara girişmiş olmak aynı zamanda bir damgalanmayı da beraberinde getirmektedir. Yeniden hayata tutunma çabaları, intihara girişmiş olmasının çevresinde duyulması ile zarar görmektedir. Bu nedenle mümkün olduğu kadar bu durumun duyulmasını istememektedirler. Yapılan görüşmelerde kimliklerini ortaya çıkarabilecek bilgi vermekten kaçınmakta, yeterli güven verilse bile tereddütlü davranmaktadırlar. Kimlikleri açığa çıkar, yaşadıkları yerler belli olur, ailelerine veya kendisine bir zarar gelebilir korkusuyla, daha önce yaşanılan ve hali hazırda yaşadıkları şehir bilgisini, iştigal ettikleri iş kolunu, ailevi bilgilerini vermekten kaçınmışlardır. Bunun yanında ses kaydı yapılmasına olumlu yaklaşan çok az kişi olmuştur.

Bu sebeplerden dolayı ticari başarısızlık sonucu intihar etmiş kişilerin ailelerine ve intihara girişmiş olanların kendilerine ulaşmak çok zor olmuştur. İntihar ve intihar girişimleri polis, jandarma ve hastanelerin acil servislerinde tutulmaktadır. Bu nedenle İstanbul Valiliği'ne 13.01.2009 tarihli ve 2009/6 sayılı dilekçe ile

başvurulmuştur. Valiliğin İstanbul Emniyet Müdürlüğü, İl Jandarma Alay Komutanlığı ve İl Sağlık Müdürlüğü'ne yazmasına rağmen sadece İl Sağlık Müdürlüğü hastanelerden bilgi alınabilmesi için 02.03.2009 tarih ve SG.B104İSM.4344743/345 sayılı yazısı ile izin vermiştir.

Hastanelerden alınan adres bilgileriyle ulaşılmaya çalışılan kişilerden sadece birisine uzun uğraşlardan sonra ulaşılabilmektedir. Ulaşılan kişilere daha çok kişisel bağlantılar aracılığı ile Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Merkezi ve internet ortamındaki olanaklarla ulaşılmıştır.

2008 yılından itibaren, ticari başarısızlık nedeniyle intihar etmiş veya intihara girişmiş insanların, bu eylemlerine etki eden diğer sosyo-ekonomik nedenlerin neler olduğunu tespit etmek amacıyla görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Yaklaşık iki yıllık sürede onlarca kişiye ulaşılmış sadece 12 kişiden olumlu yanıt alınmış ve görüşme gerçekleştirilmiştir.

Görüşme yapılan 12 kişinin özellikleri şunlardır:

E1,

- 39 yaşında.
- Eşiyle birlikte kurdukları tekstil atölyeleri varmış ancak eşiyle ayrıldıktan sonra eşi hisselerini başkasına satmış ve yeni ortakla anlaşamayan E1 ortağının hisselerini satın almak için borçlanınca krizin ortaya çıkmasıyla birlikte borçlarını ve çektiği kredilerini geri ödeyememiş ve iflas etmiş.
- E1 eşini aldattığı için ayrılımlarıyla ilgili olarak kendisini suçluyor ve iş hayatındaki olumsuzluklarla birleşen bu suçluluk duygusu intihar girişimini beraberinde getirmiştir.
- İTO'ya üyeliği varmış.
- Hap içip bileklerini keserek intihara girişmiştir.
- Şu anda annesinin evinde ve annesinin babasından kalma maaşla hayatını sürdürüyor. Annesi ve kızından başka kimseden destek görmediğini söylemektedir.

- Ödemediği borçları ve çekleri nedeniyle Yargıtay’da bekleyen cezaları bulunmakta ve kendisi cezaevine gireceğini düşünerek daha fazla strese girmektedir.

E2

- 53 yaşındadır.
- İnşaat şirketleri varmış ve işlerini büyütmek için girişim yaptıkları sırada krizin başlamasıyla birlikte iflasa doğru ilerlemişler.
- Ekonomik kriz ve aşırı borçlanma nedeniyle intihara girişmiştir.
- Türkiye Mütahhitler Birliği, Tesisat İnşaat Malzemeleri Derneği ve İTO’ya üyedir.
- Ailesini vurup sonra kendini öldürmeyi düşünmüş, ancak vazgeçmiş.
- İntiharla ilgili bir kaç kez plan yapmış (asmayı, boğazını kesmeyi veya silahla kendini vurmayı, tinerler yakmayı), ancak cesaret edememiş en sonunda fare zehiri içerek intihara girişmiştir.
- Şuanda bir dükkan kirası, kayınvalidesinin aylığı ve büyük oğlunun maaşıyla geçinmekteler. Ayrıca tekrar iş kurmayı planlıyor. Ailesi ve yanında çalışanlardan çok destek gördüğünü söylemektedir.

E3

- 44 yaşındadır.
- Konfeksiyoncu ve borçlu olarak krizde işleri de bozulduğundan borçlarının daha da artması nedeniyle iflas ettiğini söylemektedir.
- Aşırı borçlanma ve itibar kaybı nedeniyle intihara girişmiştir.
- Üye olduğu bir kuruluş yoktur.
- Bileklerini keserek intihara girişmiştir.

- Eş ve çocuklarının kendisine destek olduğunu söylüyor ve şuanda eşinin dükkanında birlikte çalışarak yaşamlarını sürdürüyorlar. Borçlarını taksitle ödemeye çalışıyor.

E4

- 41 yaşındadır.
- Babasıyla birlikte oto yedek parçacı olarak çalışıyormuş. Babasının ölmesiyle bütün sorumluluk E4'e kalmış ve işleri yürütmekte zorlanmış. Sürecin devamında krizle birlikte iflas etmiştir.
- Krizle birlikte işlerinin bozulmasıyla eşi ve ailesiyle de ilişkileri bozulmuştur. Ardından annesini kaybetmiştir ve kendisini suçlu hissederek intihar girişiminde bulunmuştur.
- Tarım ilacı içerek intihara girişmiştir.
- İlk eşinden boşanmış, tekrar evlenmiş ve şuanda mutlu, ikinci eşiyle birlikte çalışarak hayatını devam ettiriyor.

E5

- 40 yaşındadır.
- Beyaz eşyacı ve sonradan sanayi alanına geçmiş. Büyümeye çalışırken krizle birlikte iflas etmiş.
- Kriz döneminde birçok yere borçlanmış. Bu borçlardan 15.000 lirası kardeşineymiş ve kardeşi ihtiyacı olmadığı halde parasını isteyince ve kardeşinin eşi de E4'ü sahtekarlıkla suçlayınca intihara girişmiş, planlı bir eylem değildir. Ayrıca kanser hastası olduğu için bu hastalıkla yaşayarak intihar etmeye karar verdiğini söylemektedir.
- Esnaf odasına üyedir.
- Balkondan atlayarak intihar girişiminde bulunmuştur

- Çocukluğunda annesini kaybetmiş ve üvey annesinden işkence görmüştür. Şu anda istediği gibi bir evliliği yok ama görünen bir sorunu da yok ve eşi de çok destek olmaktadır.

E6

- 62 yaşındadır.
- Yedek parça işiyle uğraşıyormuş, krizle birlikte işleri bozulmaya başlamış ve aynı dönemde büyük oğlu da ayrı bir iş kurmak istemiş. Giyim ve ayakkabı gibi farklı bir sektöre giren oğlu da sıkıntılar yaşamaya başlamış ve oğluna kefil olmak zorunda kalmış. Sonra gelini ve oğlu yurtdışına kaçmış ve bütün borçlar kendisine kalmış. Böylece iflas kaçınılmaz olmuş.
- Yaşadığı iflas ve oğlunun kaçıyla intihara karar vermiş. Mal mülk kaybının yanında oğlunun yaptıkları, itibar kaybı, sosyal çevre kaybı bu süreci hızlandıran etkenler olmuş.
- Ticaret Odası'na üyedir.
- Hap içerek intihara girişmiş.
- Şuanda kendisi kalp krizi geçirdiği için çalışmamaktadır. Küçük oğlu çalışmakta ve onun desteği ile yaşamını sürdürmektedir.

E7

- 47 yaşındadır.
- Tekstil atölyesi varmış. Makine ve eleman sayısını arttırmaya başladığı dönemde piyasa durgunlaşmış ve iflas sürecine girmiş. 2008 kriziyle de iflas gerçekleşmiş.
- İflasıyla birlikte eşiyle de sorunlar yaşamaya başlamış ve eşinin kendisini aldattığını öğrenmiş. Bunun sonucunda intihara girişmiş.
- Ticaret Odası ve Genç İşadamları Derneği'ne üyedir.

- Daha önce de iki kez intihara girişmiş. İlkinde kendisini asmak istemiş, ikincisinde de ilaç içmiş.
- Hakkında kesinleşmiş hapis cezaları olduğu için resmi bir işte çalışamadığından şuanda yerini söylemek istemediği bir şehirde işportacılık yapmaktadır. Babası ölmüş ve yaşlı annesinden başka bir destekçisi yoktur.

E8

- 43 yaşındadır.
- İnşaat mühendisidir, müteahhitlik yapmaktadır. Babasının işleri bırakmaya başlamasıyla sorumluluk kendisine kalmış. Çok büyük bir projesi olan bir şirkete ortak olup İstanbul'a açılmak ve aynı zamanda bir kooperatif işi almakla işe başlamış. Krizle kesişen süreçle iflasa sürüklenmiş.
- Babasının çabalarını boşa çıkardığı düşüncesiyle iflası kendisine yediremediğinden intihara giriştiğini belirtmiştir.
- Önce ilaç içip sonra ocağı açarak intihara girişmiş.
- Şu anda borçları nedeniyle resmi olarak eşinden ayrılmıştır ancak hâlâ eşiyile görüşmektedir. Kendi ailesi ve eşinin ailesinin maddi durumlarının iyi olmadığını eğer olsaydı yardım edeceklerini söylemektedir.
- Ödeyemediği borçları, tefecilerin tehdidi ve almış olduğu hapis cezaları nedeniyle yurtdışına kaçmış.

E9

- 36 yaşındadır.
- Marmaris'te seyahat ve sigorta işletmeciliği yapıyormuş. 2006'da apart otel işletmeciliğine başlıyor ve 2007'ye kadar işleri iyi gidiyor. Otelde değişiklikler yapmaya başladığı sırada krizin ortaya çıkmasıyla yaptığı rezervasyonlar iptal olmuş ve iflas etmiş.

- Krizle birlikte iflas ve işsiz kalması yanında aynı dönemde evlenmeyi planladığı sevgilisini trafik kazasında kaybetmiş ve üst üste gelen olayların etkisiyle intihara girişmiş.
- TURSAB ve Marmaris Ticaret Odası'na üyeymiş.
- Üç kez intihara girişmiş; önce köprüden atlamak istemiş ama yapamamış, sonra ilaçla denemiş yine olmamış ve en son tekrar ilaçla denemiş.
- Ailesi özellikle de babası destek olmuş. Ailesinin sosyal çevresi sayesinde şu anda iş bulmuş ve çalışarak borçlarını ödemektedir.

E10

- 53 yaşındadır.
- Oto galerisi ve petrol istasyonu varmış. Önce 97'deki krizde batmış ve babasını kaybetmiş. Sonra toparlamış ve 2003'te yeniden galeri açmış. Akrabalarından bir ortak edinmiş ancak ortağı onu dolandırmaya kalkmış. Ortağı hissesini mafyaya satmış. En sonunda mafya petrol istasyonunu ele geçirmiş.
- Aynı dönemde oğlu kaza geçirmiş, gelinini kaybetmiş, kızı eşinden boşanmış. Krizle birlikte de iflas gerçekleşmiş.
- İflas, oğlunun hastalığı, tefecilerle yaşadıkları ve hapis kararının etkisiyle intihara girişmiş.
- Dededen kalma bir silahla intiharı denemiş ama silah ateş almamış. Sonra tekrar denerken yanlışlıkla kendini ayağından vurmuş. Son denemede ise ailesi tarafından kurtarılmış.
- Annesi, eşi ve çocukları kendisine destek olmuş.

K1

- İntihar eden kişinin karısıdır, 45 yaşındadır. İki kızı var.

- Eşinin intiharından önce lüks denecek bir yaşamları varmış, kendisi emekli olduğu halde eşinin ölümünden sonra çalışmaya başlamış ve her şeylerini kaybetmişler. Hâlâ eşinin bazı borçlarını ödemeye çalışıyor.
- Eşi 41 yaşındayken intihar etmiş.
- Eşi plastik inşaat malzemeleri imalatçılığı yapıyormuş. Ortağıyla ayrıldığında maddi olarak sarsılmış ve yeni ortaklığı da yürümemiş. Kendisi devam etmeye karar vermiş ve büyümeye çalışırken de iflas etmiş.
- İflas, banka, tefeci, piyasa borçları ve karşılıksız çeklerden dolayı hapis cezası alması nedeniyle intihar etmiş. İflasında iş yaptığı inşaat şirketlerinin iflası veya işlerinin azalmasının da etkisi büyük olmuş.
- Ankara Ticaret Odası'na üyedir.
- Tabanca ile intihar etmiş.
- Karısı ve karısının ailesinden destek görmüş. Karısı, eşinin ailesinden destek görmediklerini hatta eşinin onlara yardım ettiğini söylemiştir.

K2

- 30 yaşında üniversite mezunu kadın, babası 2001'de iflas ettiği için intihar etmiş.
- İntihar eden kişi 45 yaşındadır.
- Dolar cinsinden borcu olduğu bir dönemde 2001 kriziyle borcun iki katına çıkmasıyla iflas gerçekleşmiş.
- Evli olduğu halde maddi sıkıntılar yüzünden sevgilisi kendisinden ayrılınca intihar etmiş.
- Tabanca ile intihar etmiştir.
- İntihar sonrasında anne ve üç çocuk maddi sıkıntılar yaşamışlar ancak sonrasında hayatları normale dönmüş. Bu süreçte yakın akrabaları destek olmuş.

Genel özellikler ise şu şekildedir:

- Görüşme yapılanların 10'u intihara girişmiştir ve bizzat kendileriyle görüşme yapılmıştır.
- Görüşme yapılanlardan ikisi intihar eden kişinin yakınıdır. Biri eşi, biri de kızıdır.
- Görüşülen her kişiye bir kod verilmiştir ve değerlendirmeler de bu kodlara göre yapılmıştır. Kadınlara (K) ile başlayan rakamlardan oluşan, erkeklere (E) ile başlayan ve rakamlardan oluşan kodlar verilmiştir. Yapılan görüşmelerin çözümleri ekler kısmında yer almaktadır.
- Görüşme yapılan kişilerin ikisi kadın 10'u erkektir.
- Bir kişi Bursa'dan, bir kişi Muğla'dan, bir kişi Denizli'den, bir kişi Ankara'dan, iki kişi İzmir'den ve altı kişi de İstanbul'dandır.
- İstanbul'da görüşme yapılan kişilerden ikisi daha önce farklı bir şehirde yaşıyorken, yukarıda sayılan nedenlerden dolayı İstanbul'a gelmek zorunda kalmışlardır. Biri ülkeyi terketmek zorunda kalmıştır.
- Hemen hemen hepsinin bankaların alacaklarını tahsil etmekte acımasızca üstlerine geldiklerinden bahsetmişlerdir. Bunun yanında devletin kendilerine borçlarını ödemek için fırsat yaratmak yerine hapse atmayı tercih etmesine tepki göstermektedirler.
- Tefecilik ciddi bir sorun olarak varlığını hissettirmektedir. Malvarlıklarını ve işlerini kaybetmelerinde tefecilerin büyük etkisi olmuş.
- Hiçbiri üye olduğu meslek örgütünden veya devletten destek görmemiş.
- Ödenmeyen çek veya borçlar için hapis cezası verilmesi hukuka ve insan haklarına uygun olmadığı gerekçesiyle bu sorundan dolayı mağdur olanlar örgütlenerek yasanın değişmesini sağlamaya çalışmaktadırlar. Bunun için kurdukları <http://karsiliksizcekmagdurlari.blogspot.com/>, <http://www.cekmagdurlari.com/>, <http://karsiliksizcek.wordpress.com/>,

<http://www.karsiliksizcek.net/> ve <http://cekmagduru.blogspot.com/> gibi siteler aracılığıyla seslerini duyurmaya çalışmaktadırlar.

3.3.1. Ticari Başarısızlık İntihar ve İntihar Girişimlerindeki Sosyal Nedenler

Toplumsal yaşam birbirine bağlı zincirlerle her bir üyesini kendi kurallarına uyduğu sürece korumaya çalışmaktadır. Toplumsal yaşam bu haliyle bir bulmaca gibidir ve sosyologlar da bu bulmacayı çözerek toplumu anlamaya çalışmaktadırlar. Toplumun veya toplumsal grupların (akraba, tanıdık veya iş-meslek çevresi) hangi bireyini ne derece koruyacağını belirli bir oranı ve kesinliği yoktur. Birbirine benzeyen ancak birbirinin aynı olmayan ilişkiler ve kurallar hemen hemen her toplumda ve toplumsal grupta bulunmaktadır. “Topluma ve toplumsal gruplara dair, onları oluşturan tekil bireylerden çok daha fazla şey söz konusudur. Geçen zamana karşın devamlılığını koruyan bir çok unsur vardır: dil ve yazı, yasalar, gelenekleriyle beraber dinsel, politik gruplar, mülkiyet ve tarihleriyle aileler, sanat ve mimarlık kültürleri, belli toplulukların (ister etnik, isterse ulusal, politik ya da dinsel olsun) geliştirdikleri tarih ve kimlik duygusu gibi” (Bilton, vd., 2008: 6).

Ticari başarısızlık intiharları incelendiğinde işinde başarısız olan bireyin ilişki içinde olduğu ailesi, akraba ve iş çevresi ile diğer sosyal gruplar ve toplum tarafından ne şekilde ve hangi şartlarda bir korunmaya alındığı onun hayata tutunmasında önemlidir. Yapılan görüşmelerde, işlerin bozulmaya başlaması veya iflasla birlikte ailevi sorunların da kaçınılmaz olarak ortaya çıktığını göstermiştir.

İntihar girişiminden sonra ailelerinin ve sosyal çevrelerinin bireylere verdikleri destek ve olumlu yaklaşımları onların yeniden hayata tutunmalarında etkili olabilmektedir.

“... Ailem, yani eşim ve çocuklarım bana çok destek oldu. Onlarla daha bir kenetlendik. Üniversitede okuyan oğlum iş bulup çalışmaya başlamış benim haberim yok. Öğrenince kızdım ama o beni ikna etti. Derslerini de aksatmadığına inandırdı. Küçük de gayet iyi. O ben de çalışayım falan demiş ama abisi de annesi de izin vermemiş sen üniversiteye hazırlanıyorsun diye. Eşim ben de çalışayım diyor ama ona göre pek iş yok. İşte bir dükkandan gelen kira var, kayınvalidemin aylığı var şimdilik onlarla idare ediyoruz. ... Biraz önce de söylediğim gibi,

ailemin dışında çalışanlarımdan büyük destek gördüm. Bazı arkadaşlarım hâlâ arar sorarlar. Onun dışında kimseden bir destek görmedim. Zaten maddi destek değildi bu destekler de. İşte sağolsunlar arayıp sordular. En azından beni unutmadılar... (E2)

E3 olarak kodlanmış kişinin ailesinin desteği sayesinde hayata tutunmasıyla ilgili söyledikleri şu şekildedir:

“... 900 bin kaybettim ama, inanın hayat parayla, malla, mülkle ölçülmez. Gidip şu boğazın kenarında durup denizi koklayabiliyorum ya, varsın batmış olayım. İşte Allah'a şükür, bir evimiz küçük bir dükkanımız var elimizde. Borçlar da ödeniyor yavaş yavaş. Kızım, oğlum, eşim gayet mutluyuz. Akşam eve döndüğümüz bir masanın başında toplanıp yemeğimizi hep beraber yiyoruz ya, bu yeter bana. Varsın batalım.... Eşim ve çocuklarım bana karşı çok iyidirler. Onların desteğini her an yanımda hissettim. Bir çok şeyi onlara yansıtmamaya çalıştım. Ama hata yapmışım. Bu tür şeyler mutlaka her aile üyesinin bilmesi gereken şeyler. Böylece çözüm bulmak daha kolaylaşıyor. Eğer bu olaylar olurken ailem yanımda olmasa belki de kendimi toplayamayabilirdim. Şimdi eşimin dükkanında beraber çalışıyoruz. Az kazanıyoruz ama bize yetiyor. Bu kadarını bile düşünememişim mesala. Oysa konuşabilseydim, belki bu kadar kaybımız da olmazdı, ben o eylemi de yapmayabilirdim diyorum şimdi. Akraba ve arkadaş çevremde hep yanımda yer aldılar sağolsunlar, elbette maddi olarak çok bir şey yapamadılar, çünkü herkesin durumu belli bu devirde, ama manevi olarak hep benim yanımda yer aldılar. Ben de bu desteklere karşı içime kapanmadım, olaylarla ve hatalarımla yüzleştim...” (E3).

Eşi ve çocuklarından olumlu destek gören E10, yaşadığı tüm sıkıntılara bu desteğin verdiği güçle göğüs gerip yeni bir hayat kurabilmiştir. *“... (Eğer ailem bana destek olmasaydı) kesinlikle yaşamam için bir neden kalmazdı. Ben yatıp kalkıp dua ediyorum, böyle bir eş, böyle çocuklarım var diye. Torunlarım okula gidiyorlar şimdi. Çok mutluyum bundan dolayı. Eski günlere dönemeyiz, ya da ben göremem ama işler böyle giderse beş-on seneye toparlarız iyice.”*

Kimi zaman ticari başarısızlık yaşamış bireylerin eşlerinin aileleri de ayrılık taraftarı olabilmekte ve başarısız olan kişiyi cezalandırmak isteyebilmektedirler. E5'in yaşadıklarına bakıldığında eşi, ailesinin ayrılmasını istemesine rağmen E5'i terketmemiştir.

“... (eşim) her durumda yanımda yer aldı. Hatta anne babası ayrılmamızı bile istedi, ama o beni bırakmadı, her zaman yanımda oldu. Ha! ben çok mu muthuyum onunla? Değilim! Ama asla vazgeçemeyeceğim de bir insan. Ama en nihayetinde mantıklı, ne zaman duracağını, neyi nereye kadar, ne zaman isteyeceğini biliyor. Ben de karşımdakininin mutluluğuyla mutlu olabilen birisiyim. Yaşadıklarımız da az buz şeyler değil. Onun gözlerinde mutluluğu da göremeyince, ben de mutlu olamıyorum. Talihsizlikler de hiç peşimizi bırakmadı. Ağır ameliyatlar geçirdim, yanımdaydı, elektiriğim kesildiğinde de, doğal gazım kesildiğinde de kışın ortasında, yanımdaydı. İyi bir hayat arkadaşı evet...”

Toplumun başarıyı para kazanmakla eşdeğer tutmasının sonucu olan bu durum, diğer bir çok özelliğin (kişilikle ilgili kötü algılanabilecek, kumar, içki, şiddet vs.) görmezden gelinmesine neden olabilmekte, başarısızlık durumunda ise bu özelliklerin daha fazla dikkate alınmasını sağlayabilmektedir.

Ticari başarısızlık yaşamış ve sonucunda intihara girişmiş insanların geride bıraktıkları aile bireylerinin akrabalarından ve toplumdan gördükleri destek, onların yaşama tutunmalarında önemli paya sahiptir. K1 ve K2’nin durumları bunun örnekleridir.

“... onların (kendi ailemin) desteğiyle oldu, hâlâ da öyle, onların desteğiyle hâlâ ayaktaayım. Ablamın evinde oturuyorum. Onlar ne ihtiyacımız varsa katkıda bulunuyorlardı, sağolsunlar. Abim, ablam. Her ikisi de. Bu şekilde devam ediyoruz. Ben de işe girdim. Hiç değilse dedim, evde oturmaktan çok daha iyidir. Bir şekilde de hallederiz. Evin birini bankanın teklifiyle, 10 yıllık konut kredisine çevirebildik. Onu da eniştem üzerinde borçlandım. Şu an onu ödüyorum sadece. Yapı Kredi de ne olacak bilemiyorum”(K1).

Diğer taraftan K1’in eşinin ailesinden destek görmediği halde eşinin ölümünde kendisini suçlamaları yaşadığı zor zamanları daha da zorlaştırmıştır.

“... (eşimin ailesinin) hiçbir şekilde desteği olmadı, hep beni suçladılar. ... Eğer ben eşime bu tür olanaklar sağlamasaymışım, o bu tür bir büyümeye kalkışmayıp böyle borçların altına girmezmiş ve sonuçta da ölmezmiş...”(K1).

K2, yaşadıkları zor zamanlarda akrabalarının ve sosyal çevrelerindeki bazı insanların onlara verdikleri destekleri şu şekilde anlatmaktadır:

“... Eve maddi kazanç getiren tek kişi babamdı ve vefatından sonra öncelikle kirasını zaten bir süredir ödeyemediğimiz evden çıkmakla işe başlandı. Şimdi dönüp baktığımda babamın vefatından önce yaşadığımız süreç ve sonrasında içine

düştüğümüz durum (maddi zorluklar), aslında acımızı bile tam yaşayamadığımızı gösteriyor bana. Hayata bir şekilde devam etme zorunluluğu, "nasıl devam ettireceğiz hayatımızı" sorusu daha ağır basar olmuştu. Dayımın içi harap olan ve kullanılmayan bir evi vardı, akrabalarımız, eş dost o evi bizim için yaşanabilir hale getirdiler ve istemeye istemeye de olsa (dayımla babamın ortaklığının sıkıntılı bir şekilde bitişi ve uzun bir zamandır dayımızla görüşmüyor oluşumuz) o eve yerleştik. Hayatında hiç çalışmamış olan annem, çalışmaya başladı ve bizler okullarımıza devam ettik. Hayatımda ilk defa burs almanın ne demek olduğunu öğrendim. Öğrenciliğim sürecinde üniversitede yarı zamanlı çalışmaya başladım (bu arada babamın vefatından kısa bir süre önce, en azından kendi masraflarımı çıkartmak üzere, haftasonları marketlerde ürün tanıtımları stand hostesliği işine başlamıştım zaten, ama üniversitede iş imkanı bulunca bu işi bıraktım). Ev kirası ödemiyor olmak, annemin işe başlaması, bazı kuruluşlardan aldığımız yardımlar (nakit para ya da besin maddeleri gibi), ablamın da üniversiteyi bitirip bir süre sonra işe başlaması gibi nedenlerle maddi olarak toparlamaya başladık...” (K2).

Aile ve yakın çevrenin desteği konusunda E9’un yaşadıkları onu hayata bağlayıcı bir etki yapmıştır.

“...aksine çok destek oldular. Hastanede herkes de ziyaret etti, ben kimseyle görüşmek istemedim ama geldiler sağolsunlar. Kimse de bana neden yaptın demedi. Sadece geçmiş olsun, nasılsın dediler. Babam bana ‘sen nasıl olsa yeniden ayağa kalkarsın varsın olsun, parayı boşver’ dedi. O kadar parası gitti adamın kızmadı bile bir kez olsun. Ama ben gururuma yediremeyip kendimi öldürmeye kalktım. Hata ettim ama sonuçta olması gerekiyormuş ki oldu işte. ... İş buldum ve çalışmaya başladım. Babamın bir arkadaşının damadı bir şirkette yönetici. O buldu bana bu işi. Şimdi iyiyim, çalışıyorum ve borçlarımı ödüyorum. Tabi hem benim hem de ailemin yaşam kalitesi düştü ama yapacak bir şey yok. Buna da şükür.” (E9).

Geri kalanlara veya intihara girişen kişinin kendisine ailesinden veya sosyal çevresinden maddi destek gelebilmesi, o ailelerin ve sosyal çevrelerin bu olanaklara sahip olup olmadıklarıyla bağlantılıdır. Tıpkı E8’in söyledikleri gibi imkan yoksa destek sadece manevi boyutta kalmaktadır.

“... Benim akraba çevremde maalesef hali vakti yerinde olan pek insan yok. Fakir bir çevrede zincirlerini kıran bir babam olmuş. Dokuz kardeşi var benim babamın, kendisiyle on yani. Çoğu zaten kıt kanaat geçiniyor. Okuyup memur vs. olanlar var çocuklarından ama herkesin kazancı kendine ancak yetiştiriyor. Zaten yanımızda çalışanların çoğu da onlardandı. Ama onlar da iyi zaman dostlarıymış. Zor

duruma düşünce maaşlarını alamadıkları için isyan çıkardılar neredeyse. Anne tarafımda öyle, olsaydı yardım ederlerdi herhalde. Eşimin ailesinin durumu iyiydi aslında. Onların Gemlik'te zeytinlikleri vs. vardı. Kardeşleri de Gemlik'te konfeksiyon üzerine dükkan işletiyorlardı. Ama maalesef onlar da 2006'da çok kötü bir şekilde krize girdiler. Hâlâ da toparlanabilmiş değiller. Durumları iyi olsaydı yardım ederlerdi onlar da...” (E8).

Bu örneklerde de olduğu gibi ailenin ve sosyal çevrenin intihara girişmiş kişiye sahip çıkması, onun hayata daha sıkı tutunmasına ve bir başlangıç yaparak borçlarını ödemek için çalışmaya başlamasına katkı sağlamaktadır. Bu durumun karşıtı durumlar da bulunmaktadır.

... Bir yıl geçmeden her şey tepetaklak olmaya başladı. Bir türlü yetişemiyorum. Geriliyorum. Evde de huzur kalmadı. Annemin suratı da eşimin suratı da her gün asık. İşçilerin ödemeleri de diğer ödemeler de hep aksıyor. Yeminle söylüyorum, resmen bir yılda 10 yaş yaşlandım ... eşimle ilişkimiz bir süre sonra sadece aynı evi paylaşan iki insana dönüştü. Annemle de arası açıldı, ben sürekli arada kaldım. Ev ortamında pek de mutlu değildim. O nedenle işten çok geç geliyordum. Şimdi destekten kastınız maddiyatsa eğer, onu görebileceğim ablalarım, amcam ve eşimin ailesi vardı. Amcam, çok fazla yardım edemedi, ya da etmedi. Ama eşimin ailesi de krizden zararlı çıkanlardandı. Ablalarımın eşleri memur, memur dediysem ikisi de mühendis, durumları iyi ama öyle benim sıkıntımı giderecek bir yardımları dokunacak kadar değildi. Sonuçta bir savaş hali gibi geldi bana, sanki herkes benden kaçtı ya da ben öyle algıladım, bilemiyorum... (E4)

Ev ortamındaki sorunlar, huzursuzluklar, hastalıklar ve ölümler bireylerin ticari başarısızlıklarında ve intihar kararı almalarında ekili olabilmektedir. Modern bir eğitim almasına rağmen geleneksel yaşamın etkilerinden kurtulamayıp onun kurallarına göre yaşamak zorunda kalan E4, önce babasını kaybetmiştir. Bu durum hiç hazır olmadığı halde hem işlerin hem de ailenin sorumluluğunu üstüne almasını gerektirmiştir. Eşiyle de sorunlar yaşayan E4, ticari faaliyetlerinde ciddi başarısızlar yaşamış ve annesinin ölümünden sonra iyice bunalıma girmiştir.

“... Babam doktorların dediği gibi yedinci aya girmeden öldü. İşte ben o zaman için ciddiyetinin farkına varabildim. Ben artık bir ailenin sorumlusuydum. Sadece bir ailenin de değil, yanımda dört kişi çalışıyordu hepsi de evli barklı, birisi otuz yıldır çalışıyordu düşünün artık, bağ bahçe ve işlerinde çalışanlar da var. Hepsi sürekli çalışmasa da toplam da 50-60 kişinin sorumluluğu doğrudan omuzlarıma

bindi. Babam varken ne rahatmışım. Sadece dükkanın girdisini çıktısını bilirdim, meğer ne çok girdi çıktı varmış... gelelim o sürece tekrar; her şey kötüye giderken, evde annem hastayken, eşim de elinden geldiği kadar üstüme binerken kendimi öldürüp her şeyden kurtulma istediği içimde oluşmaya ve büyümeye başladı. Bu istek büyüdüğü, düşünce kafamda dönüp durdukça kendimi daha rahat hissettim, annemi ve çocuğumu düşünmesem çok daha erken yapardım bu işi. Bu düşünce kafamdayken yılbaşından beş gün sonra annemi kaybettim. Kadın gece yatağında kalp krizi geçirmiş, sabah kahvaltıya inmeyince eşim farketmiş, ben erkenden evden kaçtığımdan, beni aradı ilk ağlayarak, o an artık tam anlamıyla bittiğimi anladım. Geldim eve, benden önce komşular falan gelmişler. Odasına girdim, insan görmek istiyor işte, annemin yüzünde sanki kızgın, acı bir ifade var, gözleri kapalı ama mutlu olmamış gibi. O an bir darbe daha aldım sanki. Annem ölümünden beni sorumlu tutar gibi duruyor sandım. Çok üzüldüm ama ağlamadım bile, gözümünden tek damla yaş çıkmadı ama gelin siz bana sorun. İçim kan ağıladı... Annem öldükten sonra eşim dahil kimseyle konuşmaz oldum, insanlardan kaçırıyordum ama içimde karar vermişliğin bir rahatlığı vardı. Kızımı düşünmekten de vazgeçmiştim artık, nasıl olsa dedesi bir şekilde bakar diye düşünüyordum.” (E4).

Ticari başarısızlık yaşamış bireylerin bazıları için intihar girişimi sonrası ailelerinin desteği, onların hayata yeniden tutunmalarında olumlu etkilerinin olmasının yanında, bazılarının intihar etmelerinde olumsuz etkileri de bulunmaktadır.

Ailenin veya yakın akraba çevresinin zorda olan bireye yardım etmesi, buna rağmen bireyin durumunu düzeltmemesi ve bunun sonucunda yardımda bulunanların veya borç verenlerin zorda kalan bireye karşı kötü davranması intihar kararının alınmasında “bardağı taşıran damla” etkisi yapabilmektedir. İntihar etmeye karar vermeden önce E5’in abisinden almış olduğu borcu taahhüt ettiği sürede ödememesine tepki olarak yengesinin söyledikleri buna örnektir.

“... Özkaynaklarımı tüketerek bir 30.000 buldum, ödeyemeyeceğimi bile bile kardeşimden 15.000 TL borç aldım... Kardeşimin 15.000 TL’ye ihtiyacı yok, bekleyebilir durumdayken iki ay sonra vereceğim demiştim, ipoteği kurtarabilmek için yalan söylemiştim ama başka türlü de vermezdi yani. Bir akşam eşiyle birlikte evime geldiler. Sırf paralarını istemek için. Durumumu da biliyorlar, aslında bir şekilde ödeyeceğimi de biliyorlardı. Sanırım, beni kıskanıyorlardı, üzme istemişlerdi karı koca... karısı bana dedi ki, sen sahtekarsın! ... kardeşimin eşi bana sahtekarsın sen dediğinde, benim eşim de yanımda... Yani eşimin yanında bana hakaret edilmesi de bence etkiliydi. Aslında düşününce, farkında olmadan bu

olay aslında cinayet gibi bir şey değil mi? Evet, aslında intihar özünde bir şiddettir, ama insanın karşısındakine değil de kendine yönlendirdiği bir şiddet. Sonucunda ölüm olursa da bir tür cinayet elbette...”

Zor durumda olan ancak intihar etmeyi o ana kadar düşünmeyen E5, yengesinin kendi eşinin yanında “sen borcunu ödemediğin için sahtekarsın” şeklindeki çıkışıyla bir anda intihar etmeye karar vermiştir. Toplumsallaşma sürecinde öğrendikleri değerlerle onur ve gurur kelimelerine yükledikleri anlamlar, onlar için onurlarının veya gururlarının incinmesi durumunda intihar etmelerinde, intihara girişmelerinde veya başkalarına yönelik şiddet uygulamalarında etkili olabilmektedir.

Ailenin ticari başarısızlık yaşamış bireyin hem bu başarısızlığında hem de intihara girişmesinde olumsuz etkileri dikkat çekicidir.

... Eşim hem maddi hem de manevi yönden beni destekleseydi zaten hiç bir sıkıntı olmazdı, krize rağmen biz hâlâ iş yapıyor olurduk. Belki ufak tefek değişiklikler olurdu, işçi falan çıkarmak zorunda kalabilirdik işler azalacağı için ama eminim ki batmazdık. O zaman da ben böyle saçma bir yaşamın içine düşmezdim... (E1)

Bu olumsuz etkiler kimi zaman mutluluğun, huzurun başka yerlerde aranmasına da neden olmaktadır. E1’in yaşadıkları bunu göstermektedir. “... Örneğin eşimle olan sorunlarımızı konuşarak, birbirimize zaman ayırarak çözmek yerine çok çalışmayı tercih ettik. Sonra ben başka kadınlara sığınmayı tercih ettim. Bütün bunlar da ekonomik olarak çökmeme neden oldu. Ama o süreçte kendimi dışlanmış ve yalnız hissettim.”

İntihara girişen kişinin, ticari başarısızlığında veya intihara girişmesinde eşini aldatması etkili olabilmekteyken, eşinin kendisini aldatması veya terketmesi de aynı şekilde olumsuz etki yapabilmektedir. Eşiyle severek evlenen E7’nin durumu buna örnektir:

“Meğer zaten bir sevgilisi varmış o zamanlar. Ben gece yarısına kadar eve gelmediğim zamanlarda göstermelik karşı çıkışlar yapıyordu, tartışma çıkartıyordu. Ama bu onunda işine geliyordu geç gelmelerim yani. Çocuklar evde, o sevgilisinde... Sevdim, evlendim, kraliçe yaptım. O beni ilk terkedene oldu, bir paçavra gibi sallayıp attı... her şey yolunda iken eşim beni aldatırsa veya terketse böyle bir şey yapmazdım herhalde. Ama sevdiğine inandığınız, sevdiğiniz değer verdiğiniz, mutlu olsun diye gece günüz çalıştığınız hayatınızda size en yakın

insan, sizi ilk tökezlediğiniz anda arkanızdan vurunca kaldırmayı kolay olmuyor. Ben onu bir kez bile aldatmadım biliyor musunuz? Bir kez bile ona yalan söylemedim. Ama o benim canıma okudu. Lise mezunu bile olmayan bir insanı sevdim ve eşim yaptım. O ise ilk fırsatta beni sattı. Emin olun bunca şeyden sonra bazen keşke ölseydim diyorum. Meğer beni param için sevmiş hanımefendi. Lanet olsun diyorum. Helal süt emmemiş demek ki.

Aile kimi zaman ticari başarısızlığın da nedeni olabilmektedir. E6'nın iflası ve intihar girişiminde tamamen bu durum yaşanmıştır. Oğlu ve gelininin, dünürlerinin de etkisiyle bilmedikleri bir alanda (tekstil) yatırım yapmak için E6'yı kefil gösterip kredi çekmişlerdir. Ancak daha sonra işleri bozulmuş, borçlarını ödeyemez hale geldikleri için eldeki tüm malları satıp kazandıkları parayla yurtdışına kaçmışlardır. Bunun sonucunda E6 oğlu için çektiği krediyi ödeyememiş ve hem evine, hem işyerine haciz gelmiştir. Bunun sonucunda iflas etmiştir. Daha sonra ise bu borçlardan dolayı hapis cezası almış ve tüm bunlar intihara girişmesinde etkili olmuştur.

... Ben borçlanmadım aslında, ama oğluma kefil oldum. Biz sana her türlü yardımı yaparız diyen gelininin ailesinden kimse yardımcı olmadı. Oğluma vazgeç, gel yine birlikte çalışalım dedim ama dinletemedim. Bir kere kafasına koymuştu, biraz da inada bindirdi işi eşinin ailesine karşı, ben de onu anlamaya çalıştım bu yüzden de destek oldum. Ama mağaza açılınca oğlumun etrafı yine eşinin ailesi tarafından çevrildi. Neredeyse tüm çalışanlar onun ailesindendi, mağaza da 250 bin TL borçla açılmıştı. Bir sene sonra birazcık para kazanmaya başlamıştı ama borcun da sadece 100 bin TL'si ödenmişti. Derken krizin belirtileri kendini göstermeye başladı, insanlar alışveriş yapmaz oldu. 2007'nin ortalarına gelindiğinde borçlar 300 bini geçmişti. Yani bunlar benim bildiklerim aslında, sonradan öğrendiğime göre aslında oğlum çok daha fazla borçlanmış. Bir sürü insana da ayrıca borç takmış. 2008 krizi işte bunun üstüne geldi. Zaten kriz daha çok inşaat ve tekstili etkiledi bildiğim kadarıyla. Bizim oğlan da gitti en riskli sektöre girdi. İşte böyle bir ortamda ben ve ailem 500 bin TL'den fazla bir borçla başbaşa kaldık. Aslında borç o kadar değildi, ama bazı şeylerden bizim de haberimiz geç oldu. Benden habersiz bizim çeklerden falan kesmiş, hâlâ yetkisi vardı çünkü. Öğrendiğimizde iş isten geçmişti. Dükkan aylık 25-30 bin TL ciro yapıyor. Bunun giderleri var, sigortası, vergisi, KDV'si, elektriği, suyu vs, benim yanımda beş kişi çalışıyordu, iki de biz yedi kişi ve ailesi bu dükkandan doğrudan ekmek yiyordu. Büyük oğlum olduğu zaman sekizdi ama aslında yine de sekiz kişi denebilir, işte bu masraflar çıkınca geriye 10-12 bin TL kalıyordu, işler yoluna girmişti anlayacağınız, kriz

pek otomotivi vurmadı bu kez. Şanslıydık yani. Ama gel gör ki, oğlumuzun hatası bu şansı geriye çevirdi...

Toplum veya bireylerin toplumsal çevreleri kuralları ve işleyişi açısından kimi zaman iki yüzlü bir görüntü verebilmektedir. Örneğin iş çevresi içinde “metres” olgusu normal karşılanıp bir statü sembolüymüş gibi algılanabilmektedir. Ancak kişinin bu durumu ailesi tarafından öğrenildiğinde ve üstüne bir takım ekonomik sorunlar da yaşanmaya başladığında, “metres” olgusunu olumlayan veya meşru görenlerin kişi aleyhine tavır sergiledikleri görülebilmektedir. E1’in yaşadıkları buna örnektir; “... Ne oldum delisi olmadım ama eşimle olan sorunlarım beni başka kadınlara itti. O süreçte arkadaş çevremde etkili oldu tabii. Bunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Komik olan eşimden ayrılacağım zaman o arkadaşlarım beni suçlar gibi yaklaştılar bana. Sanki kendileri aynı haltı yemiyorlarmış gibi...”

Metres veya evlilik dışı ilişki, maddi ve psikolojik olarak bireyleri bir müddet sonra olumsuz etkileyebilmektedir. Bu durum hem iş hem de sosyal yaşama yansımakta, ailevi sorunları ya ortaya çıkarmakta veya arttırmaktadır. Aynı duruma benzer bir durum K2’nin babasının yaşadığı evlilik dışı ilişkide de mevcuttur. Kendi ailesi kirada yaşarken sevgilisine villa yapması, işler bozulduktan sonra da onu terketmesi, eşinin bu durumu öğrenmesi ile de evde aile içi kavgaların başlaması, iflasla birleşince intiharı getirmiştir. Evlilik dışı bir ilişki de E3’ün hayatında olmuştur, ancak E3’ün hem iflasında, hem de intihar girişiminde bir etkisi olmamıştır. Aksine eşiyle olan ve işinden kaynaklanan sorunlarında ona çok destek olmuştur.

Ticari faaliyeti olan bireyler, belirli bir politik eğilimleri olmasa bile bir süre sonra daha rahat iş yapabilmek için politikayla ilgilenmek durumunda kalmaktadırlar. İlgilendikleri veya doğrudan katıldıkları bir parti olmasa bile genellikle iktidar partisine veya ona alternatif olabilecek başka partilere gitmektedirler. Politikayla ilgilenmenin de ilgilenmemenin de onlara olumlu ve olumsuz yansımaları olmaktadır.

“... Çok fazla politik bir insan değilim. Politikaya falan fazla girmedim. Ama politikaya girmiş olsaydım, ya da politikayla ilişkisi olan insanlarla daha yakın ilişkiler kurabilseydim çok daha iyi yerlerde olurdum belki. Benim batmamda bir yerlerde yeterince tanıdığım olmaması da etkili oldu. Zor durumumda bazı işleri

halletmek istediğimde hep referans istediler ama bulamadım tabii. Şimdi diyorum ki keşke biraz daha yakın ilişkilerim olsaydı...”(E1).

“Mallarımı paramı kaybettikçe dostlarımı, arkadaşlarımı, sevdiklerimi kaybetmeye başladım. Ya da ben öyle sandım. Ama en önemlisi sanıyorum ki, asla boyundan büyük işlere girmeyecek, borçla, krediyle bir işe kalkışmayacaksın. Hele hele bizim gibi yarının ne olacağı belli olmayan bir ülkede bunu asla yapmayacaksın. Yaptıysan da nerede durman gerektiğini bilecek, borcu borçla kapatmaya çalışmayacaksın. Arkadaşına, akrabana verdiği parayı güvence olarak görmeyeceksin. İyi bir çevren olarak her şeyden önce. Hele bu devirde... ya cemaate falan gireceksin ya da politikaya...” (E2).

“Tercih ettiğin siyasi parti güçlüyse, iktidar veya iktidara yakınsa sen de o oranda güçleniyorsun. Çoğu zaman bu olması gerektiği şekilde olmuyor elbette ...”(E5).

Ailevi sorunların neler olduğu konusu çoğu zaman net değildir. Bir kişi için hangi sorunun ne kadar önemli olduğu kişiye göre değişebilmektedir. Modern yaşamla geleneksel yaşamın kesiştiği noktalarda bir takım uyum sorunları doğabilmektedir. Geleneksel aile yapısı birey üzerinde çok daha fazla kontrole sahiptir. Buna en iyi örnek, küçük bir kentin eşrafından olan, modern bir eğitim almasına rağmen küçük kentin geleneklerine uygun olarak ailesinin onun için çizdiği hayata itiraz etmemiş olan E4 durumunu şu şekilde anlatıyor:

“... ben kimya mühendisliği okudum, pek sevmedim ve beş yılda böylesi zor bir bölümü bitirdim. ... Amacım okulu bitirince kendi işimi yapmak da değildi. Sırf okumuş olmak için okudum, ablalarım okumadı, liseden sonra evlendiler. Daha doğrusu pek okumaları istenmedi, anlarsınız işte, küçük bir kentin eşrafı aslında ailem. Oralarda çoğunlukla bu işler böyle yürür. Kızlar liseye kadar okutulur, sonra da başka bir eşrafın oğluyla evlendirilir. Benim eşim de böyledir. Ona göre terbiye alırlar. Gerçi şimdilerde kızlar da okuyor artık.

Neyse işte böyle bir ortamda büyüdüm, okudum ve ailemin istediği biriyle de evlendim. Tam olarak görücü usulü denemez ama biraz da öyle oldu. İşte memlekete dönünce babamın işini yapmam gerekti. Babam inşaat mühendisliği, mimarlık, hukuk veya tıp okumamı istedi, ama ben ancak kimya mühendisliği okuyabildim işte. Okulu bitirip gelince babam benimle konuşmadı bile, “biraz tatil yap, dinlen, gez sonra gelir dükkanda başlarsın” dedi. Benim kendi işimi yapmak gibi bir amacım yoktu, bir belirsizlik vardı, çok fazla geleceğimi düşünmemiştim, günümü gün edip yaşamıştım işte, tipik öğrencilik halleri... Ben babama anlatmak istedim bu işi yapmak istemiyorum falan diye, ama adam konuşturmadı bile. Sanayide oto yedek parçacısı olmak hiç bana göre değildi. Ama adama sunacak

bir alternatifim de yoktu ki. Neyse gezdik, dolaştık, eğlendik. Bir-bir buçuk ay sonra istemeye istemeye başladık işe. Herkes gelip kutluyor, hayırlı olsun diyor. Babam mutlu, ama ben değilim.

İşbaşı yaptıktan iki-üç ay sonra benim askerlik kağıdı geldi. Ben gitmek istemedim. Bir-iki yıl erteleyeyim istedim. Ama babam karşı çıktı. “Git gel bir an önce, hayata atıl, işi eline al, ben emekli olacağım, biraz da ben gezip tozayım” dedi. Ben buna da sesimi çıkarmadım. Sanki genlerime işlemiş gibi. Babam da aynı süreçten geçmiş, o da makine mühendisiydi ama hayatında hiç mesleğini yapmamış... Ona da babası, “gel bu iş yap demiş, o da yapmış, bu kızla evlen demiş, o da evlenmiş.” Tabii bizim tek işimiz oto yedek parçası değildi. Bağ bahçe işlerimiz de vardı. Oralarda bu işlerde çalışan 10-15 kişi vardı. Yani halimiz vaktimiz oldukça yerindeydi. Söke de, Aydın’da ve Didim’de dairelerimiz falan da vardı. Söke sanayi de iki dükkân vardı, biri kirada, biri de bizim iş için. Zeytinlikler ve meyve bahçesi vardı, biraz da bağ... kısaca durumumuz gayet iyiydi. Ama alışılmış bir şey işte, bir işin olacak, sonra bu işe her sabah gideceksiniz, çarşıda ya da sanayide sizin gibi olanlarla muhabbet edeceksiniz, yazları bağevine veya yazlığa gidilecek, işe oradan gelinecek. Bazı günler akşamları bir yerlere gidilip muhabbet edilir, içilir vs.

Gelelim askerliğe, ben askerliği uzun dönem yaptım, yedeksubay. Dağıtım iznine geldiğimde, sözlendim, boşandığım eşimle. Yani bizler bu olaylara sadece evet diyorduk. Tek erkek çocuk olmama, çok şımarık büyütülmeme rağmen bir türlü kaşı gelemiyordum, işin garibi karşı gelmeyi de düşünmüyordum bile. Yani yazılmış bir senaryoya oyuncular “şöyle olsa daha iyi olmaz mı” falan derler, sonunda yönetmenin dediği olur ya, aynen öyle ufak tefek çıkışlarım oluyor ama sonunda yazılı seneryo neyse biz de onu oynadık. Askerlik bitti ve evlendik.

İlk üç yıl her şey iyi geçti. Evlilik iyi, işler iyi, ben işten memnun muyum, evlilikten memnun muyum, bilmiyorum ama başım da ağrıyıyor. Bu üç yılın sonunda babam iyice kendini emekli etti, bu zamana kadar ha bugün, ha yarın erteledi. İşler bana kaldı, babam bundan sonra sadece diğer işlerle uğraştı. Güya gezip tozacak, adam Söke dışına bile çıkmıyor doğru düzgün. Hayatı o kadar sınırlı ki... Ama gayet memnun. Biz yine annem-babam hep birlikte yaşıyoruz. Bir de bizim çocuk oldu ikinci senenin sonunda, o da var. Ama babam ev işlerine pek karışmıyor, bende karışmıyorum, bu işlerin sorumlusu annem. Eşimle de iyi anlaştılar, ciddi bir sorun olmadı.

Babam işleri bıraktıktan bir yıl sonra hastalandı. Ciddi bir rahatsızlık. Yıllarca sigara içti, bağımlı falan değildi ama alkol de vardı. Karaciğerde bir kitle buldular. Testler kötü çıktı. Altı ay ömür biçtiler. Çünkü çok hızlı yayıldı, üç-dört

ayda neredeyse tüm vücuda yayıldı diyebilirim. Almanya'ya götürdük falan ama olmadı. Aynı şeyleri orada da söylediler. Zaten orada daha da kötüleşti, aldık getirdik. Hastalandıktan üç ay sonra artık kimseyi tanımaz oldu. Bu kadar hızlı bir çöküş beni çok yıprattı. Aynı şekilde annem de eşim de yıprandık. İşleri de aksattık. Babam doktorların dediği gibi yedinci aya girmeden öldü.

İşte ben o zaman işin ciddiyetinin farkına varabildim. Ben artık bir ailenin sorumlusuydum. Sadece bir ailenin de değil, yanımda dört kişi çalışıyordu hepsi de evil barklı, birisi otuz yıldır çalışıyordu düşünün artık, bağ bahçe ve işlerinde çalışanlar da var. hepsi sürekli çalışmasa da toplam da 50-60 kişinin sorumluluğu doğrudan omuzlarıma bindi. Babam varken ne rahatmışım. Sadece dükkanın girdisini çıktısını bilirdim, meğer ne çok girdi çıktı varmış...

Yapamadım. Bir yıl geçmeden her şey tepetaklak olmaya başladı. Bir türlü yetişemiyorum. Geriliyorum. Evde de huzur kalmadı. Annemin suratı da eşimin suratı da her gün asık. İşçilerin ödemeleri de diğer ödemeler de hep aksıyor. Yeminle söylüyorum, resmen bir yılda 10 yaş yaşlandım. Yaşım 31-32 ama görenler beni 40 sanıyor. Saçlarım ağardı. Of! anlatması bile gerçekten çok sıkıntılı.

... her şey kötüye giderken, evde annem hastayken, eşim de elinden geldiği kadar üstüme binerken kendimi öldürüp her şeyden kurtulma istediği içimde oluşmaya ve büyümeye başladı. Bu istek büyüdüğü, düşünce kafamda dönüp durdukça kendimi daha rahat hissettim, annemi ve çocuğumu düşünmesem çok daha erken yapardım bu işi. Bu düşünce kafamdayken yılbaşından beş gün sonra annemi kaybettim. Kadın gece yatağında kalp krizi geçirmiş, sabah kahvaltıya inmeyince eşim farketmiş, ben erkenden evden kaçtığımdan, beni aradı ilk, ağlayarak, o an artık tam anlamıyla bittiğimi anladım. Geldim eve, benden önce komşular falan gelmişler. Odasına girdim, insan görmek istiyor işte, annemin yüzünde sanki kızgın, acı bir ifade var, gözleri kapalı ama mutlu olmemiş gibi. O an bir darbe daha aldım sanki. Annem ölümünden beni sorumlu tutar gibi duruyor sandım. Çok üzüldüm ama ağlamadım bile, gözümde tek damla yaş çıkmadı ama gelin siz bana sorun. İçim kan ağladı...

Annem öldükten sonra eşim dahil kimseyle konuşmaz oldum, insanlardan kaçırıyordum ama içimde karar vermişliğin bir rahatlığı vardı. Kızımı düşünmekten de vazgeçmiştim artık, nasıl olsa dedesi bir şekilde bakar diye düşünüyordum. Nitekim de bugün yaşamıyor olsaydım da, şu an yaşıyor olduğum halde bakıyorlar işte.

Bu düşüncelerle ben yöntem araştırıyorum, hesap kitap yapıyorum. Bu nasıl bir duygudur ki, insan her şeyini düşünüyor. Oysa ben bu kelimeyi veya olayı

kendime hep o kadar uzak görmüştümdür ki... Annemin yedisi geçti, ertesi günün akşamı, gittim gusül abdestimi ve abdestimi aldım, akşam namazını da kıldım. Bakmayın bu halime, biraz dindar biriyimdir. Öyle yetiştirildik biz, ama rakımızı da içeriz yani. Eşim annelerine gitmişti kızımınla beraber. Güzelce duamı ettim ve evde her zaman bulunan tarım ilacını içtim ve gelip salona kanepenin üstüne uzandım. Bir de not bıraktım, “ölümünden kimse sorumlu değildir, kızıma iyi bakın” diye. Daha kendimden geçmeden eşimin geldiğini farkettim. Onlar gelince ayağa kalktım ama ondan sonrasını hatırlamıyorum, düşmüşüm ve eşim o telaşla çılgık atıp yardım istemiş, aynı anda kusmuşum da. Komşular beni apar topar hastaneye götürürken birisi notu görüyor ve durumu anlıyor. Yani anlayacağınız eşim bir beş dakika daha gelmese ben şu an yaşamıyor olacaktım.

Sonra hastane süreci, tedavi vs. biraz uzadı, psikiyatride de yattım biraz İzmir’de. Ve ilk işim eşimden boşanmak, İzmir’e yerleşmek oldu. Yaptığımdan pişman oldum elbette ama yapmamam mümkün olur muydu o koşullarda, bilemiyorum... (E4)

Ticari başarısızlığa uğradıktan sonra bireylerin çevrelerindeki sosyal koruma çemberinin zayıfladığı veya tamamen ortadan kalktığı görülmektedir. İnsanlar başlarında gelene kadar bir intihar olayının olabileceğini akıllarına getirmemektedirler. Sonucu üzücü, yıkıcı ve travmatik olmasına rağmen bu sonuç önceden tahmin edilmemektedir.

Yakın çevrenin koruması altına alınan bireyler kendilerine yeni bir hayat kurma şansını bu sayede daha güçlü bir şekilde yakalayabilmektedirler. Yakın çevrenin verdiği bu destek intihar girişimi ölümle sonuçlanmış bireylerin geride kalan aile üyeleri için büyük önem arz etmektedir.

Ekonominin kendi işleyişindeki düzensizlikler, kanun dışı uygulamalar veya yasal boşluklar da ticari başarısızlıklar da etkili olmaktadır. Ürün aldığı üretici ve ana dağıtıcı firmaların el altından spot piyasaya çok ucuza mal vermelerinin iflasında etkili olduğunu söyleyen E5’in yaşadıkları bunun bir örneğini teşkil etmektedir:

“... Aslında ana firmalar batırdı bizi... nasıl mı? Krizden bir hafta önce bana 1000 TL’ye sattığı buzdolabını, bir hafta sonra 600 TL peşin paraya büyük mağazalara satmaya başladılar. Yani spot piyasayı onlar yarattılar... Bu spot piyasa da bizim canımıza okudu. Maalesef kapitalizmin ruhu, duygusu, acıması yoktur...”(E5).

3.3.2. Ticari Başarısızlık İntihar ve İntihar Girişimlerindeki Ekonomik Nedenler

Ekonomik yapıda meydana gelen değişimlerin toplumun ve bireylerin yaşamlarını yakından ilgilendirdiği bilinmektedir. Bu etkiler olumlu ve olumsuz olabilmektedir. Ekonomik yapı üretim ilişkilerini içeren yapıdır. “Bir toplumdaki toplumsal ilişkilerin oluşmasında, üretim yapmak için insanlar arasında kurulan ilişkiler temel ilişkileri meydana getirirler ki, bunlara, üretim ilişkileri denmektedir (Ergun, 1993: 127).

Bir insanın ihtiyaçlarının giderilmesi öteki insanların çalışmasına, üretmesine bağlıdır ve bu, her insan için böyledir. Doğanın güçlerine karşı bir insanın tek başına savaşamaması insanların güçlerini birleştirmiştir. Şu halde, insanların ilk birleşmesi doğaya karşıdır ve nesnel gerçek doğa-toplumdan ibarettir. Toplumla doğa arasındaki ilişkinin aracı iştir. Kol emeği de iş, alet de iştir. Alet, işin maddesel simgesidir, bir yerde sermayeyi temsil eder. İş, insanların doğaya uyumunu sağlar; iş ilişkileri temel toplumsal bağıdır. İş üretir ve bir toplumun yaşayabilmesi için en başlıca, en temel süreç üretim sürecidir. Zaten ekonomik etkinliğin temeli üretimdir (Ergun, 1993: 127).

Toplumsal yaşamda olduğu gibi ekonomik yaşamda da üretim ilişkilerinde de kurallar vardır. Bu kurallar, tıpkı toplumsal yaşamda olduğu gibi her zaman yazılı olmayan ekonomik yaşamın en temel kuralı arz ve talep kuralıdır. Buna göre; mevcut talepten daha fazla üretim yapmak üretenin karını azaltıp onun zarar etmesine ve bir süre sonra da iflas etmesine sebep olabilir. Bir başka durum da mevcut üretim ve pazar kapasitesinin dışında, üretim yapmaktır.

“... küçük çaplı bir şirketti bizimkisi, senede bir kat karşılığı alınan arsaya bir apartman yapar, bize kalan daireleri satıp onunla ve dükkanın geliriyle yaşayıp gidiyorduk. Ayvalık'ta bir sitede yazlığımız, bir arabamız birkaç kira getiren dükkan ve evimiz vardı. Ama ben daha fazlasını da yapabileceğimi düşündüm. Bir site yapmaya kalktım. Son zamanlarda moda ya, hani bu sonu “city” ile biten siteler, özel güvenli, alışveriş merkezli, spor salonlu, yüzme havuzlu falan... işte öyle bir işe girdik. Eskiden 15-20 daire yaparken birden 300 dairelik işe girdik. Sonra piyasa birden durdu. Evler elimizde patladı. Fiyatları % 30-40 indirdik yine de istediğimiz satışa ulaşamadık. Üstüne Dolar, Euro da fırlayınca herşey tersine döndü. İnşaat ilerlemeyince sattığımız dairelerin sahipleri paralarını istemeye

başladı. Şözleşme imzalamışız, şu kadar sürede bitecek diye süre geçince bir bir mahkemeye verdiler. Eşten dosttan borç almaya kalktık ama, nerede öyle parası olan eş dost. Herkes bir anda fakirleşti sanki. Bırakın borç almayı borç olarak verdiğimiz paraları bile alamadık. Akrabamız, amcamız, dayımız diye güvendiğimiz adamlara vermişiz parayı, güven var ya, senede, bonoya ne hacet! Ama sonra ne olmuş? Ayağının kaydığını gören eşin dostun parayı ha bugün vereceğim, ha yarın vereceğim deyip sallamaya başlamış. Bu her insanın başına gelir mi bilmem. Ama benim başıma geldi. Çok önemli paralar değildi ama yine de onların bu durumda öyle davranmamaları gerekirdi. Sonra eldeki mallara yöneldik, satmaya veya ipotek karşılığı kredi çekmeye çalıştık. Sonunda da sıfırı tükettik. İşte bir oturduğumuz daire kaldı bir de dükkân. Ama onlar da eşimin annesinin üstüne diye kaldı yani, yoksa onlar da gitmişti. Evdeki eşyalar bile gitti...” (E2).

Ekonomik faaliyetler içinde borç ve ödemeyle ilgili, çek, senet, bono, tahvil vs. gibi araçlar belirli kurallar ve yasalara göre düzenlenir. Aynı zamanda bu araçların kullanımı sermaye sahibinin üretim ve pazarlama ile parasal durumuna bağlıdır. Gelirinden çok borçlanmak kurallar ve yasalara göre, kişinin mallarının haczedilmesine, para cezası ödemesine veya hapis cezası almasına sebep verebilmektedir. E6, E7, E8 ve E10’un intihar girişimlerinde ödeyemedikleri borçları, karşılıksız çıkan senetleri veya yerine getiremedikleri taahhütleri nedeniyle kesinleşmiş hapis cezalarının da etkisi olmuştur.

Ticari faaliyet yürüten insanların ekonominin ve piyasanın kurallarını, işleyişini iyi bilmeleri gerekir. Kuralları bilmeyen veya kurallara göre kararlar alıp uygulamayan, sosyal yaşamlarındaki hataları ekonomik yaşamlarına taşıyan bireylerin sonu büyük zararlar, borçlanmalar veya iflas olabilmektedir. E1’in söyledikleri bunun en güzel örneğidir:

... 97’de açtık biz Atölyeyi. Benim yurtdışı bağlantılarım, eşimin iş tecrübesi ile birleşince bir sürü bağlantı sağladık. 75 kişi çalışıyordu. Bazen iki-üç vardiya çalışıyorduk. Bizim atölye zaman içinde büyümüştü. Ama eşimle ayrılınca yarı yarıya paylaşmak zorunda kaldık. Daha doğrusu eşim bana inat olsun diye kendi hisselerini başkasına sattı. Ben alamadım. Sonra ortağımla anlaşımadık. Bazı sorunlar oldu. Ben de ona devretmek istedim. İlk zamanlar istekliydi almaya. Ama krizin ucu görününce vazgeçti. Çok düşük fiyatlar teklif etti. Ben de “sen bana sat” dedim. İkna olmadı ama krizi hissetmeye başlayınca, geçen 2007 Ekim ayında tamam dedi. 110 bin’e anlaştık. Ben 45 bin çıkarabildim. Biraz eşten

dostan aldım, toplam 60 bini verdim. Kalanını da kredi çektim. Evi, arabayı ve atölyeyi ipotek ettirdim. İşler gittikçe kötüye gitti. Aylık taksitler 3000 lira ama giderler sürekli arttı. İşçilerin parasını dahi ödeyemez olduk. İşçi çıkarmak zorunda kaldım. Onların tazminatlarını bile ödeyemedim. İşçi çıkardığımız için işler yetişmedi. Bir iki firma bize iş vermeyi kesti. Sizin anlayacağınız kısa sürede ben her taraftan kuşatıldım. Once arabayı sattım, X5 (BMW) vardı ben de. Ama borçlara yetmedi. Çünkü 50 bin lira kredi bir anda 85 bin oldu. Ancak onu kapatabildim. Bir kısmını ödemiştin zaten. Sonra verdiğim çekler senetler protesto olmaya başladı. Onlardan bir sürü haciz geldi. Dükkandaki makineler çalışamaz hale gelince evi de sattım. Ama hem kara listeye girmiştin, hem işçileri kaybetmiştim, hem de müşterileri. Sonuç olarak evi sattım ama borçları bir türlü sıfırlayamadım. Kendim de artık bir işsizdim...

Modern ekonominin kuralları içinde her işlemin yazılı ve yasalara uygun olması gerekir. Ticaret yapılırken birisine borç veya mal verildiği zaman ya da mal gönderilmesi için para ödendiği zaman, bunların belirli sözleşmeler ve belgelerle yapılması gerekir. Geleneksel kurallarla, iyi niyetle veya kişisel güvenle yürütülen ticari ilişkilerde kötü niyet, ölüm vs. söz konusu olduğunda zaman hak iddia etmek mümkün olamamaktadır.

... Bir de insanlara çok fazla güvenirim ben. Aslında ticaret bana göre değil hiç. Bir arkadaşım benden acil bir işi için 10 bin liralık çek istedi. Hiç düşünmeden yazdım verdim. Ama o bana 20 bin lira borç olarak, geri döndü. Can ciğer arkadaşım bana borcu olmadığını gözümlün içine bakarak söyleyince yapacak hiçbir şeyim kalmadı. Çekip vurabilirdim ama bunu bile yapamadım. Benim gücüm kendime yetti işte (E1)

Ticarete arkadaşlık olmadığını öğrendim. Eskiden vardı. Bir çarşıda, işhanında herkes birbirinin derdine derman olmaya çalışırdı. Söz senetti. Şimdi öyle değil. Bırakın sözün senet olmasını, senetler, çekler bile işe yaramıyor artık. Rakipleri geçtik, komşun bile bir adım ileri gitmeni istemiyor. Bunlar yanlış şeyler ama artık toplum olarak değişiyoruz galiba, eskiden önemli olan birçok şey bugün önemsiz hale geldi. Bu yüzden benim iş çevrem de çok farklı değildi. Sürekli yeni simalar giriyor piyasaya ve bir anda insanları tokatlayıp yok oluyor. Sonra başka bir yerde başka bir işle çıkıyor insanların karşısına ve yine aynı yöntemler... (E3)

Ancak bunun dışında başka faktörler de olabilir. Örneğin hükümetlerin almış olduğu ekonomiyle ilgili kararlar, döviz piyasasındaki dalgalanmalar, aniden gelen zamlar, girdi fiyatlarının artması, herhangi bir sektörde meydana gelen ani krizler,

genel ekonomik krizler, bankacılık işlemlerindeki değişiklikler veya mevcut uygulamalar ticari faaliyet sürdüren bireylerin başarısız olmalarında etkili olabilmektedir.

“... her kriz dönemi önce bizim sektörün şöyle bir tozu alınır. Ev alacak, evini tamir edecek, boya yapacak insan kriz görünür görünmez önce bunlardan feragat eder. İnşaatta hemen hemen herşey dövize endekslidir. Kriz döneminde de döviz yükselir. Döviz yükselince de fiyatlar yükselir. Ucuza satsan satamazsın, haliyle kimse de pahalı malzeme ya da ev almak istemez... Bu kadar açılmamıştık o krizlerde. En kötü olduğumuz 2001 kriziydi. O zaman da işleri durdurduk. Fazla borç da yoktu, bir şekilde işler yarı yarıya düşmesine rağmen döndürdük. Hatta sonunda az da olsa kâr bile ettik. 2003'te de aynı şekilde oldu. 2001'de akıllandığım için döviz ve altına da yatırım yaptım biraz. Borsadan kesinlikle uzak durdum. Öyle atlattık. Ama son büyük dalgada fazla açıldığımız için kıyıya yanaşmamız mümkün olmadı. Boğulduk gittik, anlayacağınız. .. kendime hâlâ kızgınım. Biraz da onun etkisi var. kabahatin büyüğü ben de tabi. Ama tek kabahatli de ben değilim. Bizim toplumumuzda paran varsa, senden iş kurman, insanlara iş-aş vermin ve devletine vergini ödemen beklenir. Ama ne zaman ki ciddi olarak bir işe giriyorsin bin dereden su getirirler. Vergisi, algısı, izinleri hepsi bir dert. Gittiğin her devlet dairesi seni yolacak kaz gibi görür. Elektrik bağlatmak istersin, basit bir iş öyle değil mi? bin türlü belge, bir sürü izin isterler. Yani akıl işi değil Türkiye'de bu şartlarda iş yapmak. Bankalar zaten kuzgunlar gibi her an üstüne atlamayı bekler. Sistem bitmiş. Sistemin bu kirlilikten ve hantallıktan kurtulmadığı sürece daha çok iyi niyetli girişimci, tüccar, sanayici, küçük işletmeciler canına kıyar... (E2)

İşadamlarının intihara kadar gidecek ticari faaliyetlerinde iş ilişkisi içinde oldukları çevrenin de etkisi büyüktür. Her meslek alanına, her kente, her semte ve her işin kendine göre rekabet koşulları bulunmaktadır. Her ne kadar görünüşte bir dayanışma, sözlü ve yazılı kurallar olsa da rekabetin olduğu yerde bir işadama, tüccar veya esnafın diğeriyle ilgili kötü planları olabilir veya rakibi zor duruma düştüğünde onun zaafından, zayıflığından yararlanma isteği doğabilir. Bu kapitalizmin kendi varoluş felsefesinde olan doğal bir kuraldır, güçlü zayıfı yer!

“... İş ilişkisi içinde bulunduğum ortam genel olarak sistemden farklı değil. Sistem, piyasa artık herkesin birbirini yemek için fırsat kolladığı bir döneme girmiş durumda. Hayatımın hiç bir döneminde bu kadar kaypak bir dönem görmedim ben. 11 yaşından beri ticaretin içindeyim, bir sürü krizler gördüm ama hiçbir günümüzde yaşananlar kadar acımasız değildi. Elindeki para bir anda kaybolup

gidiveriyor. Hergün milyarca Dolar, Euro Türk Lirası buhar olup uçuyor, birileri şiştikçe şişerken bir anda birileri dibe vuruyor. İnşaat sektöründe de bu böyle. Önce TV'ler gazeteler bas bas haberler yaptı, evler ucuzladı, krediler düştü diye. Milleti özendirdiler herkes eve koştu. Ev fiyatları gereğinden fazla yükseldi. Ona rağmen millet borca girip ev aldı. Talep bir anda patladı. Bir sürü insan bu işe girdi. Yeni amlakçılar, müteaahhitler türedi. Ama sonunda bunların büyük bir kısmı yok olup gitti. Ev kredileri bu şekilde patlayınca ev alabilecek durumda olanlar bile ev almaktan korkar oldu. Bir anda inşaat sektörü krizi en çok yaşayan sektör oldu. İşte o şok dalgası da geldi bizi vurdu. O nedenle bizim piyasa riski en yüksek piyasadır ve bizim piyasada küçük balıkları yutmak için pusuya yatmış bir sürü büyük balık vardır. Zaten nasıl oldu bilmiyorum benim yaptığım inşaatlar şimdi büyük bir firmaya geçti, firma o işi daha da büyüttü bile..." (E2).

Küreselleşme olgusu en çok ekonomide kendisini hissettirmektedir. Ticaretin serbestleştirilmesi, ülkeler arası ulaşımın kolaylaşması, internetin yaygınlaşması, teknolojik ilerlemeler pazarları ülke sınırlarının ötesine taşımaktadır. Bunun yanında her ülkenin yaşam koşullarının aynı olmaması, insani gelişmişlik düzeylerindeki ve yaşam kalitelerindeki farklılıklar, çevresel etkilerin önemsenmemesi, enerjinin, hammaddenin ve emeğin maliyetinin düşük olması gibi etkenler üretimi bir anda dünyanın başka yerlerine kaydırabilmektedir. Daha ucuza mal edilen ürünlerin piyasadaki rakabet avantajı da artmaktadır. Bu gelişmeleri takip edemeyen, "ülkemde kalır, vatanım-milletim için üretim yapar, kendi insanıma iş veririm" diyen girişimciler için bu gerçek yıkıcı olabilmektedir. Bir yandan yarı fiyatından daha ucuza mal edilmiş bir ürünle rekabet etmek, diğer yandan ağır vergiler, pahalı enerji, yüksek faizli krediler, görece yüksek işçi ücretleri ve tefecilik gibi yasadışı sorunlarla boğuşan yerli üretici, diğer yandan ülkeye kontrolsüzce ve engellenmeden giren ucuz mallarla rekabet etmek zorunda kalmaktadır. Ticareti küresel kapitalizmin kurallarına uygun yapmamak bu tür girişimciler için ölümcül olabilmektedir.

"... bir üretim işindeyseniz, ekonominin, piyasanın çok değişkenli bir şey olduğunu iyi bilmeniz gerekiyor. Yatırımınızı tek yönlü yapmanız ve bunu yaparken de borçlanmanız doğru bir yol değil. Hele de bizim gibi bir ülkede ekonomiye asla güvenmemeli, dövizle hiç borçlanmamalısınız. Dünya küreselleşti diyorlar, bence bu doğru. İyi bir şey mi? Bunu tam olarak bilemiyorum. Bunu tartışanlar vardır herhalde. Ama benim açımdan iyi olduğunu söyleyemeyeceğim. Neden dersiniz? Bizim ülkemizde tam algılanmayan bir Çin sorunu var. Adamlar neredeyse bedavaya mal üretiyor. İşçilik bizdekinin onda biri neredeyse. Elektrik,

hammadde yine öyle. Örnek verecek olursak bizde bir gömleğin maliyeti 10 TL ise, adamlarda 1 TL. Gel de bununla rekabet et. Bizim üreticilerimiz bile oraya yatırım yapıyor, en azından alıp modelini gidiyor oraya, adamlar aynısını çok daha ucuza mal edip veriyor eline. Bununla ilgili hükümet kendi önlemini almadı. Bizim gibi olanlar da almadı. Bir de küresel kriz dedikleri şey var. gerçi nasıl oldu da en çok bizim sektörü vurdu bunu anlayamadım. Sonuçta insanlar çıplak dolaşmıyor, mağazalar dolup taşıyor, bir şekilde insanlar giyime para harcıyor. Zaten başladığında da ev kredilerinin geri ödenmemesinden dolayı başlamıştı. Ama gelgelelim kriz bizim ülkemizde iyi yönetilemediği için en çok bizi vurdu. Başbakanımız, “teğet geçecek” falan dedi ama olmadı, umudumuz çabuk bitti. Çin ve bazı uzakdoğu ülkeleri özellikle emeğin/işçiliğin ucuz olmasından, çalışma saatlerinin çok uzun olmasından dolayı bizim sektör çok zarar etti. Hükümetin önlem alması gerekirdi ama bu konuda hiç bir çalışma yapılmadı. Eskiden biz, bir çok ünlü markaya fason iş yapardık. Şimdi bizim tanınmamış markalar bile oralarda iş yaptırıyor. Benim gibi olanlar bu trene binemedi maalesef. Bu da bitişe giden yolun başlangıcı oldu. Bir diğer olay, dediğim gibi dövizle borçlanma, döviz ucuzlayınca sanıyorsun ki, bir daha yükselmeyecek, ülke aradığı istikrara kavuştu... Ama öyle olmuyor, olmadı. Dövizle endeksli aldığım kredi elimde patladı. Bir neden de, çeklerin senetlerin geri dönmemesi. Adam tüccar, bir çeki ödemedimi bu zincirleme etki yapıyor. Çünkü o çek sende de kalmıyor, sen de bir başkasına ciro ediyorsun bu da bir şekilde ticari itibarını sarsıyor, seni etkiliyor. Bir sonraki aşamada, yani senin de çeklerin, senetlerin geri dönmeye başladığında duble bir etki yapıyor. Sonuçta piyasa bir bütün, bir zincir, halkalardan biri bozulunca bu zincirin tamamını da bir şekilde etkiliyor...” (E3).

“... Dünya küreselleşti, sınırlar kalkıyor, tabii ekonomik, ticari anlamda. Adam kumaşı Tayvan’da, boyayı Vietnam’da, kesimi Hindistan’da, dikimi Çin’de, ütüyü, paketlemeyi bilmem hangi yerlerde yaptırıyor. Getirip senin ülkende satıyor. Senin maliyetin 10 ise adamın maliyeti 5. Sen kâr edebilmek için bunu en az 13’e satmalısın, adam satıyor 8’e. Arada beş puan var.Sen tüketicisin, hangisine gidersin, mal aynı mal, elbette ucuz olana gidersin. Benim ülkemde işçi ücretleri, elektrik, su, kira, hammadde hepsi pahalı. Üretim yaptığın zaman sürekli kârından kısman gerekiyor. Ama kâr edemezse bir işletme batır, bende olduğu gibi...” (E7).

Ticari faaliyet yürüten bireylerin örgütlülükleri sadece yasal zorunluluk gereği gibi durmaktadır. Örgütlerin işleyişi bir aile şirketinden farklı olmadığı gibi üyeler de o örgütün kendilerine bir faydasının olacağını düşünememektedirler. Hatta sıkıntılı olduklarının örgütleri tarafından bilinmesinin kendilerini daha da zor duruma

sokabileceğinden korkmaktadırlar. Çünkü rekabetin bunu gerektirdiği kanısındadırlar. E5'in söyledikleri bunu doğrulamaktadır:

"... Üye olduğun bir tek esnaf odası vardı... Ama ben üye olmaya bile gitmemiştim, mecburmuşum kanuni olarak, onu da muhasebeci benim yerime halletti... Meslek odasında bana akıl verebilecek birinin de olduğunu hiç sanmıyorum, çünkü yardım isteyebileceğin insanlar, rekabette olduğun, batmanı isteyecek olan insanlar... ve de bir çok seminerde ve ortamda tanıştım çoğuyla, nitelsiz, kalitesiz insanlar... Toplumdan sırf paraları olduğu için haketmedikleri ilgiyi saygıyı görüyorlar. Şimdi sen diyeceksin ki şimdi keşke yardım olsaydı... profesyonel anlamda bile olsa olamaz... Bir şehirde 100 tane mağaza olabilir ama satıcılar 10-15'tir. Yani meslek odanda benim sıkıntılarım var diyemezsin, çünkü anında seni deşifre ederler, kredin biter satıcılardan mal alamazsın..." (E5).

Türkiye'de küreselleşmenin ekonomi ve siyaset üzerindeki etkisi, ülkenin gelişmekte olan ekonomisini ve girişimcisini olumsuz etkilemektedir. Uluslararası sermayenin serbestçe ülke içinde iş yapması, teşvikler alması, yerli girişimcilerden bazılarının uzakdoğu ülkeleri ve Çin gibi emeğin, enerjin, hammaddenin ucuz olduğu yerde üretim yapıp ülkeye kolaylıkla sokabilmesi fiyatların düşmesini ve rekabetin eşit olmayan koşullarda sürmesini sağlamaktadır. Bunun sonucu olarak birçok girişimci için yıkım kaçınılmaz olmaktadır. E3'ün yaşadıkları bu duruma örnek olarak gösterilebilir:

"Bir kere bizim ülkemiz ekonomik anlamda pek bağımsız değil. Adamlar, yani bunların kim olduğu hem çok belli, hem de belli değil, gizli bir şekilde istedikleri gibi ülke ekonomisini yönlendiriyorlar. 2001 krizinden sonra dediler ki, "Türkiye'de artık kriz olmaz, istikrar geldi", Akparti iktidara gelince dediler ki, "Türkiye'de artık siyasi krizi olmaz, tek parti iktidara geldi"... Ama nedense bir türlü söylenen olmuyor. Kriz geldi, yüzbinlerce insan işsiz, aç kaldı. Yüzlerce, binlerce işletme kapandı, işadamları, tüccarlar iflas etti. Gidin bakın Merter'e, Mahmutpaşa'ya her gün yeni bir işyeri kapanıyor, her gün yüzlerce, binlerce insan işsiz kalıyor. İşler iyi olsa niye bunlar olsun ki? Bunun cevabını vermek lazım. Açıkcası ben veremiyorum. Veremediğim için battım ve canıma kıydım. Verebilseydim, derdim ki, "ben birşeyler biliyorum", yok, ben hiçbir şey bilmiyormuşum. Hükümete güvendim, sandım ki, onlar Türk sanayicisini, Türk üreticisini, Türk işçisini koruyacak, ucuz ve kalitesiz Çin mallarına, uzakdoğu mallarına karşı önlem alacak... Bekledik, istedik, ama olmadı. Bir de suçlu biz olduk. Niye üretim için Çin'e gitmedik, kendi ülkemizde üretilip, kendi insanımızı çalıştırdık, vergimizi verdik, kendi insanımıza hizmet edelim dedik. Bugün

vergisini adam gibi veren kimse ayakta duramaz. Sistem sana diyor ki, “çal-çırp, işçinin hakkını ye, gemini kurtar!” Ee dürüstlük nerede kaldı? Vatanseverlik nerede kaldı? İnsan onuru nerede kaldı? ...” (E3).

“... Türkiye ekonomisi spekülatif bir ekonomi. Burada çok hızlı para giriş çıkışları oluyor. O nedenle riskli yatırımlara girmemek şart. ... bizim ülkemizde iş yapmak, para kazanmak istiyorsanız kesinlikle iktidara yakın olacaksınız veya bizzat iktidar partisinden siyasetin içinde yer alacaksınız...” (E8).

3.4. Veri ve Bulguların Değerlendirmesi

Ticari başarısızlık intiharları, intiharlar içinde özel bir grubu oluşturmaktadır. Ekonomik sistem ve üretim ilişkileri içinde kurallar ve yasalara uygun olarak ticari faaliyet yürüten, vergi veren, istihdam yaratan, ekonomiye artı değer katan, belirli bir sermaye ile yatırım yapmış bireylerin oluşturduğu bir kategoridir. Bunun yanında sahip oldukları toplumsal statüleri, gelirleri, alışmış oldukları yaşam kaliteleri, sosyal çevreleri ve aile ilişkileri bir anda değişen bireylerin intihar riskleri daha yüksektir. Araştırmada ortaya konan intihar girişimi/intihar oranlarına bakıldığından normal intiharlardaki 1/10 tersine dönmüş gibidir.

Ticarette uğraşan bireylerin örgütsel bağlılıkları ve örgütlerine olan güvenleri yetersizdir. Örgütlerin de üyelerine sahip çıkma, zor zamanlarında yanlarında olmak yönünde bir eğilimleri ve faaliyetleri yoktur.

Ticari başarısızlık intihar ve intihar girişimlerinde ciddi risk teşkil etmektedir. İntiharların kimi zaman bir cinnet sonucunda olması başka insanların da canına mal olabilmektedir. Bu nedenle diğer tüm ekonomik nedenlerle olan intiharlarda olduğu gibi, ticari başarısızlık yaşayan bireyler, geride bıraktıkları aile bireylerinin zor bir yaşam sürecekları, alacaklıların onlara kötülük yapabileceği veya kötü yola düşebilecekleri gibi endişelerle diğer aile üyelerinin de hayatına kast edebilmektedirler.

Aileleriyle ve akrabalarıyla sorunları olan bireyler çok daha çabuk intihar kararı alabilmektedirler. Ekonomik olarak zor duruma düşen bireylerin sevgilileri, eşleri ve çocukları tarafından terkedilmeleri veya suçlanmaları ise daha ciddi bir risk teşkil etmektedir.

Tüm intiharlarda olduğu gibi, ticari başarısızlık yaşamış bir bireyin de intihara karar vermesinde tekli neden yerine çoklu nedenden dolayı intihar kararı aldıkları tespit edilmiştir.

Bu gruptaki intihar ve intihar girişimlerinde en çok ateşli silah kullanıldığı, ikinci sırada da asma yönteminin kullanıldığı tespit edilmiştir. Her iki yöntem de mortalitesi en yüksek yöntemlerdir. Burada önemli bir nokta da ateşli silahları edinmek için belirli bir ekonomik gelir düzeyine sahip olmanın gerekli olmasıdır zira silah edinmek için hem bir korunma ihtiyacının doğması, hem de ruhsat ve silah almak için belirli bir paranın ödenmesi gerekir.

Borçların artması, çeklerin-senetlerin, kredi borçlarının ödenememesi, bireylerde kredibilitesinin ve ticari itibarının zedeleneyeği endişisini arttırmaktadır. Özellikle hacizler, tefecilere olan borçlar ve ödemeyedikleri borçları nedeniyle verilen hapis cezaları intihar kararlarının alınmasında hızlı etki etmektedirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu tezin ana amacı, tüm bilimsel araştırmalarda olduğu gibi bilimsel bilgi üretmektir. Bu araştırmada bilimin yöntemleriyle ticari başarısızlık ile intihar arasındaki ilişkinin bilimsel olarak araştırılmasına çalışılmıştır.

Tezde temel hareket noktası, Durkheim’ın intihar yaklaşımıdır. Durkheim’ın pozitivist bir bakış açısı ile yapmış olduğu intihar araştırması, bu araştırmanın da sonuca ulaşmasında yararlanılan yöntemsel modeli oluşturmuştur. Bunun yanında Max Weber’in “yorumlu anlama” yaklaşımı da çalışma boyunca bireylerin neden intihar ettiğini anlama ve yorumlamada önemli bir hareket noktası olarak kabul edilmiştir.

Bu tezin kapsamını oluşturan araştırmada bireylerin toplumsal çevreleri, ekonomik ve kültürel yönleriyle incelenmiş, bireyi ekonomik başarısızlığından dolayı hayatını sonlandırmaya yönlendiren itkilerin neler olduğu saptanmaya çalışılmıştır. Bu itkilerin, ahlaki ve kültürel boyutları, bireye getirdiği yükümlülüklerin ve yaptırımların neler olduğu, bunların toplumsal ilişkilerdeki gücü ve konumu da ortaya konmuştur.

Araştırmada ticari başarısızlık sonucu intihara girişmiş ve intihar etmiş birey açısından bireyin kişisel özellikleri, bireyi intihara sürükleyen ekonomik ya da ticari başarısızlığın ekonomik nedenleri; ailenin ekonomik durumu ve sosyal statüsü, iş çevresi ve meslek örgütleri sorgulanmıştır.

Belirli bir ekonomik ilişkiler ağı içinde bulunan, neredeyse tüm sosyal ilişkileri ve toplumsal statüsü bu ilişkilere bağlı olan, yaşam kalitesi görece daha yüksek bireylerin ekonomik başarısızlığa uğramaları durumunda çevrelerindeki sosyal destek mekanizması gereğinden daha zayıf kalabilmektedir.

Ulaşılabilen örneklerle ilgili veriler, öncesin DİE, 2005’ten sonra TÜİK’in intiharlarla ilgili yayınladığı istatistiklerden, basında yer alan intihar ve intihar girişimi haberlerinden ve ulaşılan adresler ve iletişim bilgilerinin aracılığı ile seçilen, ticari başarısızlık nedeniyle intihar edenlerin yakınları ve intihar girişiminde bulunan toplam 12 katılımcıyla görüşme tekniği ile olmuştur.

Bu çalışmada tezin “ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlık yaşadıklarında intihar etmeleri veya intihara girişmelerinde toplumsal ve ekonomik faktörler etkindir ” şeklindeki temel varsayımı doğrulanmıştır.

Ayrıca “ekonomik gelir düzeyi, yaşam kalitesi ve toplumsal statüsü yüksek olan bireylerin ticari başarısızlıkla yüzyüze geldiklerinde diğer sosyal gruplara göre kaybedecekleri daha fazla şey olduğundan intihar eğilimi daha yüksektir” varsayımı da doğrulanmıştır.

Bunların yanı sıra “ticari başarısızlık gösteren bireylerin yaşadıkları sosyo-ekonomik ve sosyo-psikolojik çöküntünün derinliği bulundukları toplumsal statüden dolayı daha fazladır”,

“Ekonomik krizler ticari başarısızlığı, ticari başarısızlıklar ise intihar ve intihar girişimlerini arttırmaktadır”,

“Ticari başarısızlık sonucu intihara girişen yada intihar eden bireylerin etrafında toplumsal ilişkiler ağı ve desteği zayıftır” ve

“Ticari başarısızlık sonucu intihara girişen bireylerin sonraki hayatlarında topluma katılmaları ve normal hayatlarına dönmeleri zor olmaktadır” şeklindeki diğer alt varsayımlar da doğrulanmıştır. Şöyle ki;

Ekonominin ve toplumun dengede olduğu, değişimin yavaş olduğu, herhangi bir kriz durumunun olmadığı zamanlarda ticari başarısızlığa bağlı intiharlar, örneğin Türkiye için söylenecek olursa, yılda 60-70 kişi şeklindedir. Ancak bir kriz durumu söz konusu olduğunda olduğunda bu sayı % 50 ile % 100 arasında değişen oranlarda artmaktadır. Bunun yanında ticari başarısızlık bireylerin intihara yönelmelerinde, toplumun başarısızlığa, iflasa ve borçlu olanlara bakışının olumsuz olması da etkilidir.

Araştırma sürecinde görüşme yapılan bireylerin verdikleri bilgilerden de anlaşıldığı üzere; belirli bir yaşam standardını yakalayan, bu yaşam standardının gerektirdiği şekilde yüksek gelire ve tüketim alışkanlıklarına sahip olan bireyler bu olanakları kaybettiklerinde büyük bir sosyal ve psikolojik yıkım yaşamaktadırlar. Bu yüzden sahip oldukları maddi olanakları, statüyü ve yaşam standartlarını kaybedince

onurlarının, gururlarının da kaybolduğunu düşünmekte, toplumun kendilerine karşı olumsuz bir yargıyla yaklaşacağını düşünmektedirler. Buna sosyal çevrelerinden destek görmemeleri ve yalnızlık duygusu da eklenince intihar etme riski artmaktadır.

Ticari başarısızlık intiharlarında en önemli motiflerden birisi de ailesini düşünerek intihar eden veya intihara girişen ticari başarısızlık yaşamış bireyler, geride bıraktıkları ailelerinin reddi miras yoluyla borçlardan kurtulabilmelerinin yolunu açmak istemektedirler. Ticari başarısızlık yaşayıp iflas edenler kendi yaşamlarının yanı sıra ailelerinin yoksulluk ve sıkıntılarla dolu bir yaşamı olacağı düşüncesiyle, kendileriyle birlikte eşlerini ve çocuklarını öldürmeleri de basında görülen bir gerçekliktir. Bunlara ek olarak alacaklılarını, borçlularını veya icra için gelmiş görevliler ve avukatları öldürüp intihar edenler de bulunmaktadır.

Ticari başarısızlığa uğradıktan sonra bireylerin çevrelerindeki sosyal koruma çemberinin zayıfladığı veya tamamen ortadan kalktığı görülmektedir.

Küreselleşme, hemen hemen her alanda varlığını göstermekle birlikte en fazla etkili olduğu alan ekonomi alanıdır. Dünya sistemine egemen olan liberalizm “bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler” prensibinden hareket ederek, ticari faaliyetlere tüm sınırların kalkmasını istemektedirler. Bu istek özellikle gelişmemiş ve azgelişmiş ülkelere sürekli bir dayatma şeklinde sunulmaktadır. İyimser bir yaklaşımla Türkiye’nin gelişmekte olan bir ülke olduğu söylene bile bu dayatmadan kendini kurtaramamaktadır.

Küresel kapitalizmin kurallarına göre faaliyet yürüten Türk girişimcileri, rekabetin azgın dişleri arasında zaman zaman kaybolabilmektedirler. Küreselleşmeye koşut olarak Türk girişimcisini koruyan, lehine olan tüm yasal düzenlemeler ortadan kaldırılmakta ve daha yeni yürümeyi öğrenmiş Türk girişimcileri küresel kapitalizmin rekabet koşullarıyla başbaşa bırakılmaktadır.

Küreselleşmenin etkileri arttıkça krizlerin arasındaki zaman aralığı daralmaktadır. 90’lı yıllara kadar 10-15 yılda bir olan ekonomik krizler, artık hem daha küresel, hem de zaman aralığı 3-5 yıla kadar düşmüş durumdadır. Küresel ölçekteki krizler tüm dünyayı etkilemektedir. Bunun yanında küreselleşmenin etkisiyle dünyanın herhangi bir yerinde bulunan bir ülkedeki dalgalanma veya yerel

kriz, Türkiye'deki ekonomik yapıyı ve dolayısıyla yerli yatırımcıları da etkileyebilmektedir.

Ekonomik krizlerin hem daha fazla küreselleşmesi, hem de zaman aralıklarının daralması nedeniyle toplumdaki birincil ilişkiler, aile ve akraba bağları ile bunların sağladığı koruyucu kalkan gittikçe zayıflamaktadır.

Bu toz duman içinde devletin ticaretle uğraşan insanlara sağladığı olanakların sınırlı olması, yasal faaliyet yürüten finans kuruluşları ve bankaların kredi şartlarının ağır olması nedeniyle bireyler tefecilere yönelebilmektedirler. Tefecilerin zor duruma düşmüş bireylere sağladıkları ağır borç verme şartları, bu insanları daha da zor duruma düşmektedir. Deyim yerindeyse, devletin yeterince sahip çıkmaması nedeniyle işadamları/işkadınları, tüccarlar, esnaflar denize düşünce yılana sarılmaktadırlar. Devletin tefeciliğin önüne geçilmesi ve ticaretle uğraşanların yasal ve uygun kredilerle desteklenmesi için gerekli düzenlemeleri yapması şarttır. Tefecilik ve kredilerin yüksek faizleri sadece ticaretle uğraşanlar için değil, her vatandaş için bir sorundur.

Bütün bu olumsuz koşulların üst üste gelmesiyle yaşamları çekilmez hale gelen işadamları/işkadınları, tüccarlar, esnaflar intiharı tek seçenek olarak görmektedirler. Oysa onlar deneyimleri ile ekonomiye farklı şekillerde katkı sunabilirler.

Bu kayıpların önüne geçebilmek için devletin, meslek kuruluşlarının yapabilecekleri mutlaka vardır.

Öncelikle devletin, borcunu ödeyemeyen işadamları/işkadınları, tüccarları ve esnafları hapse atmak yerine çalışıp borçlarını ödeyebilecekleri koşulları yaratması gerekir. Bunun için uygun koşullarda kredi sağlanması, borçlarının belli bir süre ertelenmesi, danışman desteği verilmesi, ortaklık kurulabilmesi için uygun koşulların, ihracat yapabilmeleri için gerekli desteğin sağlanması yönünde düzenlenmeler yapması gerekir.

Meslek örgütleri, kendi iç çekişmelerini acımasız rekabet kurallarını zor duruma düşen üyelerinin bu durumundan yararlanmak için kullanılmasına müsaade etmemeleri gerekir. Üyelerin meslek örgütlerine, haklarının savunulması veya zor durumda destek görebilme yönünde güvenleri yoktur. Mutlaka üyelerini zor

durumlarında destekleyecek bir yapıya kavuşmaları şarttır. Bunun için bir fon kurabilirler. Bu fon, tıpkı esnaf kefalet kooperatifleri gibi ülke çapına yayılabilir veya belli başlı merkezlerde yer alabilir. Devletin de bunun için yasal bir düzenleme yapması yerinde olacaktır. Oluşturulacak bu fondan yararlanabilmenin koşulları uzmanlardan ve meslek temsilcilerinden oluşturulacak bir kurul tarafından belirlenip standartlaştırılabilir. Aynen işsizlik fonunda çalışanlardan kesinti yapılmasında olduğu gibi, bu fon için de bizzat ticari faaliyet yürüten kuruluş veya kişilerin kendilerinden ödentiler alınmalı, bu ödentilerin miktarları, iş yerinin üretim kapasitesine, bulunduğu bölgenin kalkınmışlık düzeyine, yarattığı istihdam kapasitesine, ödediği vergiye vs. bağlı olarak değişiklik göstermelidir.

Toplumun intihar konusunda bilinçlendirilmesi, yanlış tutum ve davranışların değiştirilmesi için devletin üzerine düşeni yapması gerekir. Tümüyle intiharları önlemeye yönelik yapılacak çalışmaların yanında, özel olarak ticari başarısızlık intiharları için meslek örgütleri ile işbirliği yapılarak risk faktörleri belirlenmelidir. Bu risk faktörleri sektörlere, illere, bölgelere ve dönemlere göre değişmektedir. Örneğin; bir yıl tekstilde kriz yaşanırken, ertesi yıl inşaat sektöründe, ertesi yıl turizm sektöründe, bir başka yıl otomotiv sektöründe yaşanmaktadır ya da bazen bir kaç sektörü birden veya tüm ülkeyi etkileyen krizler yaşanabilmektedir. Bu sektörlerin yoğun olduğu il ve bölgelere göre de risk faktörleri de değişebilmektedir.

Toplum intihar konusunda bilinçlendirilirken özellikle intihar kayıtlarını tutan resmi görevlilerin hizmet içi eğitimlerle formları daha ciddi ve eksiksiz doldurmaları sağlanarak verilerin düzenli ve hatasız tutulması sağlanmalıdır.

Meslek örgütleri, üniversiteler ve Sağlık Bakanlığı işbirliği ile işadamları/işkadınları ve esnaflara (çiftçiler de katılabilir) yönelik intihar riski araştırmaları yapılmalı, sıkıntıya girmiş veya intihara girişmiş olanların kendilerine ve ailelerine psikolojik destek hizmeti sunulmalıdır.

KAYNAKLAR

- ACAR, Hüseyin ve BÜYÜKKAYA, Erol. 2004. “İntihar Olgusu”, *Ruh Sağlığı*, (Yıl: 1, Sayı: 3, Haziran). T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- ACUN. Vecihi. 2009. “Dünya Ekonomi Bunalımının Türkiye’ye Sosyal ve Psikolojik Yansımaları ve Muhtemel Sonuçları”, http://www.koksav.org.tr/hassas_konular/090406_kok_hk-VAcun.pdf (Erişim: 12.02.2010).
- AKGÜÇ, Öztin. 1991. *Ekonomide Gerçeği Arayış*. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- ALPTEKİN, Kamil. ve DUYAN, Veli. 2009. *İntihar ve İntiharı Önleme*, Yeni İnsan Yayınevi. İstanbul.
- ALVAREZ, Al. 2007. *İntihar: Kan Dökücü Tanrı* (Çev: Zuhal Çil Sarıkaya). Öteki Yayınevi. İstanbul.
- ARKUN, Nezahat. 1978. *İntiharın Psikodinamikleri*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları. 2. Baskı İstanbul.
- ARSLAN, Mahmut. 1979. *Ekonomik Doktrinler Tarihinde Adam Smith’in Yeri ve Anlamı*. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. İstanbul.
- ATKINSON, R. L. vd. 1995. *Psikolojiye Giriş 1-2*. Sosyal Yayınları. İstanbul.
- AYDIN, Mustafa. 1997. *Kurumlar Sosyolojisi*. Vadi Yayınları. Ankara.
- BAĞIMSIZ SOSYAL BİLİMCİLER. 2009. *Türkiy’de ve Dünyada Ekonomik Bunalım, 2008-2009*. Yordam Kitap basım Yayın. İstanbul.
- BAŞGÖZ, Lütfü ve ÇAKMAKÇI, Ramazan. 2003. *Yeni İcra ve İflas Kanunu*. Legal Yayınları. İstanbul.
- BAŞKAYA, Fikret. 2000. *Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Düşüşü*, (Üçüncü Baskı). İmge Kitabevi. Ankara.
- BAUMAN, Zygmunt. 1999. *Sosyolojik Düşünmek*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

- BECK, Aaron T., vd. 1996. "Hopelessness and Suicidal Behavior", Essential Papers on Suicide. (Ed. John T. Maltzberger- Mark J. Goldblatt). New York: New York University Press.
- BERNAL, J. D. 2008. *Tarihte Bilim (2. Cilt)*. Evrensel Basım Yayın. İstanbul.
- BILTON, Tony. vd. 2008. *Sosyoloji (Çeviri Ed.: Kemal İnal)*. Siyasal Kitabevi. Ankara.
- BOCK, Philip K. 2001. *İnsan Davranışının Kültürel Temelleri (Çev. N. Serpil Altunek)*. İmge Kitabevi. Ankara.
- BOLDT, M., 1988. "The Meaning Of Suicide: Implication For Research", *Crisis*- 9
- BORAN, Tunç. 2009. "Dünya Ekonomi Bunalımının Türkiye'ye Sosyal ve Psikolojik Yansımaları: İntiharlar-Ekonomik Krizi" http://www.koksav.org.tr/hassas_konular/090406_kok_hk-TBoran.pdf (Erişim: 12.02.2010)
- BORATAV, Korkut. 1990. *Türkiye İktisat Tarihi 1908-1985*, (3. Baskı). Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- BORATAV, Korkut. 2009. *Bir Krizin Kısa Hikayesi*. Arkadaş Yayınevi. Ankara.
- BORATAV, Korkut. 2010. *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2007)*, (14. Baskı). İmge Kitabevi. Ankara.
- BORGATTA, Edgar F. and MONTGOMERY, Rhonda J.V. (Ed.). 2000. "Suicide," *Encyclopedia of Sociology*, (Second Edition). Macmillan Reference USA, New York. s.3077-3087.
- BRANDT, Richard. 1976. "The Morality and Rationality of Suicide", *Suicidology: Contemporary Developments*, (Ed. Edwin S. Shneidman). Grune&Stratton. New York.
- BRUN, Jean. 1997. *Stoacılık*, (Çev: Medar Atıcı). İletişim Yayınları. İstanbul.
- BUDAK, Selçuk. 2000. *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.
- CAMUS, Albert. 1978. "Saçma ve İntihar", *Felsefe Dergisi*, 1978 (5), s. 62-68. (Çevirenler: Afşar Timuçin - Meral Demirel)

- CELASUN, Merih. 2002. “Gelişen Ekonomilerin Dış Kaynak Kullanımı, Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, 2001”, *Doğu Batı Dergisi*. Yıl: 4, Sayı: 17, Kasım-Ocak 2001-2002.
- COLE, Stephan. 1999. *Sosyolojik Düşünme Yöntemi*. (Çev: Bekir Demirkal), Vadi Yayınları. Ankara.
- DEVİRİM , A. 2006. “Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-1989) Üzerine Okuma Notları”, <http://paribus.tr.googlepages.com/devrim.doc>. (Erişim: 12.07.2008).
- DİE 2000. *İntihar İstatistikleri*. DİE Yayınları. Ankara.
- DİE 2001. *İntihar İstatistikleri*. DİE Yayınları. Ankara.
- DİE 2002. *Evlenme, Boşanma, İntihar ve Ölüm İstatistikleri CD-ROM*. DİE Yayınları. Ankara.
- DİE 2003. *İntihar İstatistikleri*. DİE Yayınları. Ankara.
- DİE 2004. *İntihar İstatistikleri*. DİE Yayınları. Ankara.
- DİNÇER, Bülent. vd. 2003. *İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması (2003)*. DPT Yayınları. Ankara.
- DOĞAN, Yalçın. 1986. *IMF Kısacasında Türkiye 1946-1980, (2. Basım)*. Tekin Yayınevi. İstanbul.
- DOLU, Şükrullah. 2006. “Ekonomideki Dönüşümün Yönetimi”, *Çerçeve Dergisi*. MÜSİAD Yayınları. Yıl: 14, Sayı: 38. Mart 2006.
- DORANABİZ. 2009. “Kriz Sonrasına Bakış,” <http://www.doraresearch.com/doranabiz/Doranabiz1-Kriz-sonrasina-bakis-Bulten.pdf>. (Erişim: 18.09.2010).
- DPT. 2002. *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)*, DPT Yayınları. Ankara.
- DURKHEİM, Emile. 1992. *İntihar* (Çev: Özer Ozankaya). İmge Kitabevi. Ankara.
- DURKHEİM, Emile. 1995. *Toplumbilimsel Yöntemin Kuralları* (Çev: Cemal Bali Akal). Engin Yayıncılık. İstanbul.
- DURKHEİM, Emile. 2002. *İntihar* (Çev: Özer Ozankaya). Cem Yayınevi. İstanbul.

- E-PSİKOLOJİ.COM. 2008. “İntihar (Özkıym)”, [http://e-psikoloji.com/forum/showthread.php?2724-Intihar\(%F6zkiyim\)](http://e-psikoloji.com/forum/showthread.php?2724-Intihar(%F6zkiyim)) . (Erişim: 09.03.2009).
- EĞİLMEZ, Mahfi. 2008. *Küresel Finans Krizi-Piyasa Sisteminin Eleştirisi*. Remzi Kitabevi Yayınları. İstanbul.
- EKİNCİ, Nazım Kadri. 1998. “Türkiye’de 1980 Sonrası Kriz Dinamikleri ve İntibak Mekanizmaları”, *Toplum ve Bilim-Türkiye Ekonomisi: Büyüme ve Kriz*. Sayı: 77, Yaz 1998.
- ERDEM, Nilgün. 2005. “Finansal Krizler: Türkiye, Meksika ve Kuzey Kore Deneyimleri”, *Kapitalizm ve Türkiye 1 – Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi (Haz: Fuat Ercan ve Yüksel Akkaya)*. Dipnot Yayınları. Ankara.
- ERDOĞAN, N. 1985. “Toplumbilimde İntihar ve Toplumsal Değişme – İntihar Bağıntısı” , *Anadolu Üniversitesi, Gençlik ve İntihar Olayları Sempozyumu Bildiri Kitabı*. 30-31 Mayıs 1985. Eskişehir.
- ERGUN, Doğan. 1993-A. *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*. (Altıncı Baskı). Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- ERGUN, Doğan. 1993. *Yöntemi Bulmak (Türkiye’de Toplumsal Bilimlerin Bunalımı)*. Gerçek Yayınevi. İstanbul.
- ERKAL, Mustafa E. 1983. *Sosyoloji, (İkinci Baskı)*. Filiz Kitabevi. İstanbul.
- FİLİZ, Erdiñ. 2007. *Türk Kamu Yönetiminde Kriz Yönetimi*. Alfa Yayınları. İstanbul.
- FROMM, Erich. 1993. *İnsandaki Yıkıcılığın Kökenleri-Birinci Kitap* (İkinci Basım). Payel Yayınları. İstanbul.
- FROMM, Erich. 1996. *Özgürlükten Kaçış*, (Dördüncü Baskı), (Çev: Şemsa Yeğin). Payel Yayınevi. İstanbul.
- GIBBS, Nancy. 2009. “The Great Recession: America Becomes Thrift Nation”, *Time Magazine*. Wednesday, Apr. 15, 2009.
- GIDDENS, Anathony. 1998. *Sosyoloji-Eleştirel Bir Yaklaşım* (Çev. M. Ruhi Esengün ve İsmail Öğretir). (Beşinci Baskı). Birey Yayıncılık. İstanbul.

GOUVERNEUR, Jacques. 2007. *Kapitalist Ekonominin Temelleri, Çağdaş Kapitalizmin Ekonomik Tahliline Giriş* (Çev. Fikret Başkaya). İkinci Baskı. İmge Kitabevi. Ankara.

GÜÇLÜ, Faruk. 1992. *İntihar*. Karşı Yayınlar. Ankara.

GÜRAKAR, L. 1991. *İntihar ve Aile İşlevleri Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Çalışma*. H.Ü. Sosyal Hizmetler akademisi Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara

HAN, Cuci. 1997. *Felsefi İntihar ve Ötesi*. Kora Yayın. İstanbul.

<http://en.wikipedia.org/wiki/Bankruptcy>

<http://hpamuk.blogcu.com/1998-den-2010-a-turkiye-de-kisibasi-milli-gelir/6347351>

<http://www.haber7.com/haber/20101125/Turkiyede-kisi-basina-dusen-milli-gelir.php>

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/16380515.asp>

<http://www.istanbulhaber.com.tr/haber/g-20-ulkelerinin-kisi-basi-milli-gelir-durumlari-43495.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/intihar-notu-tefeciler-beni-bitirdi-/turkiye/sondakika/17.01.2011/1340497/default.htm?ref=haberici> (Erişim: 17.01.2011).

<http://www.turkhukuksitesi.com/mevzuat.php?mid=3915>

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=1057140&title=bakanlar-kurulu-yeni-hesaplama-yapti-kisi-basi-milli-gelir-15-bin-dolari-asti>

JACOBS, D. G. vd. 2003. *Practice Guideline for the Assessment and Treatment of Patients With Suicidal Behaviors*. American Psychiatric Association. Arlington-USA.

JAMISON, Kay Redfield. 2004. *Erken Çöken Karanlık: İntiharı Anlamak*. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.

KAHRAMAN, Hüseyin. 2006. “Küresel Tüketim Kalıpları Kültürleri Tek Tipleştiriyor”, *Çerçeve Dergisi*. MÜSİAD Yayınları. Yıl: 14, Sayı: 38. Mart 2006.

KALBERG, Stephen. 2009. *Max Weber'i Anlamak*, (Çev. Bedri Gencer). Lotus Yayınevi. Ankara.

- KAYSERİ TV. 2011. “Son Dört Yılda 30 Kişi İntihar Etti”, <http://www.erciyestv.com.tr/Haberler/SON-4-YILDA-30-KISI-INTIHAR-ETTI---5787.htm> (Erişim: 14 Ocak 2011).
- KAZGAN, Gülten. 2005. Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001): “Ekonomi Politik” Açısından Bir İrdeleme. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- KAZGAN, Gülten. 1999. *Tanzimat’tan XXI. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*. Altın Kitaplar Yayınevi. İstanbul.
- KIVISTO, Peter. 2008. *Sosyolojinin Temel Kavramları* (Çev. İhsan Çapçioğlu-Sefer Yavuz). Birleşik Yayınevi. Ankara.
- KIZILOT, Şükrü. 2009. “Kriz Döneminde Mirası Reddetmenin Avantajı”, <http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=11206585>. (Erişim: 16.04.2009).
- KORKMAZ, Esfender. 2009. *Ekonomik Krizin Toplumsal Etkileri İstanbul Araştırması*. www.esfenderkorkmaz.com/arastirma.../ekonomik-krizin-toplumsal-etkileri-istanbul-arastirmasi.html.
- KÖSEMİHAL, Nurettin Şazi. 1971. *Durkheim Sosyolojisi*. Remzi Kitabevi. İstanbul.
- KÜMBETOĞLU, Belkıs. 2005. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- KURU, Baki, vd. 1989. *İcra ve İflas Hukuku, (4. Baskı)*. Genel Dağıtım ve Basın Yayın. Ankara.
- LITMAN, Robert E. 1996. “Sigmund Freud on Suicide”, *Essential Papers on Suicide*. (Ed. John T. Maltzberger- Mark J. Goldblatt). New York University Press. New York.
- MAUSS, Marcel. 2005. *Sosyoloji ve Antropoloji* (Çev: Özcan Doğan). Doğu Batı Yayınları. Ankara.
- MENDRAS, H. 2008. *Sosyolojinin İlkeleri* (Çev. Buket Yılmaz). İletişim Yayınları. İstanbul.
- MILLS, C. Wirght. 2000. *Toplumbilimsel Düşün* (Çev. Ünsal Oskay). Der Yayınları. İstanbul.

- MINOIS, Georges. 2008. *İntiharın Tarihi-İstemli Ölüm Karşısında Batı Tophumu*, (Çev. Nermin Acar). Dost Kitebevi Yayınları. Ankara.
- MÜTEVELLİOĞLU, Nergis ve SÖNMEZ, Sinan. 2009. “Önsöz”, *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm (Der: Nergis Mütevellioğlu ve Sinan Sönmez)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- ODAĞ, Celal. 1996. *İntihar (Öz Kırım) Tanım- Kuram- Sağaltım*. İzmir Psikiyatri Yayınları. İzmir.
- OKAN, Oya. 2001. *Batı Düşüncesinde Liberalizm ve Tarihi Koşulları*. Türk Tarih Kurumu Yayınları. Ankara.
- OKTİK, Nurgün. 2003. *Muğla İlinde İntiharların Nedenleri ve Çözüm Önerileri*. Muğla Üniversitesi Yayınları. Muğla.
- OKTİK, Nurgün. TOP, Ayla, SEZER, Sergender ve BOZYER, Ünal. 2003. “Muğla İli İntihar ve İntihar Girişimlerinin Sosyolojik Olarak İncelenmesi”, *Kriz Dergisi* 11 (3) 1-19. Ankara.
- OKTİK, Nurgün. ve SEZER, Sergender. 2004. “Aile İçinde İntiharların Yoksullukla İlişkisi: Muğla Örneği”, *IV: Aile Şurası “Aile ve Yoksulluk” Bildirileri* (S. 79-100). T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları. Temmuz 2004. Ankara.
- ÖNDER, İzzettin. 2001. “Ekonomik Kriz”, *Yeni Türkiye Ekonomik Kriz Özel Sayısı I*. Eylül-Ekim 2001, Yıl 7, Sayı 41. Sayfa: 45-55.
- ÖNEY, Ayhan. 1978. *İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü*, (Üçüncü Baskı). Turhan Kitabevi. Ankara.
- ÖZBUDUN, Sibel. 2010. “Krizden İnsan Manzaraları”, http://www.ozguruniversite.org/guncel_sibel_konferans.php (Erişim: 08.06.2010).
- ÖZGÜVEN, Halise Devrimci. 2008-1. “İntihar Davranışı Riskinin Değerlendirilmesi”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri – İntihar Davranışı Özel Sayısı (Editör: Işık Sayıl)*. Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2008. S. 8-14.

- ÖZGÜVEN, Halise Devrimci. 2008. “İntihar Davranışının Epidemiyolojisi”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri – İntihar Davranışı Özel Sayısı (Editör: Işık Sayıl)*. Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2008. S. 1-7.
- ÖZTÜRK, Melda. 2005. “Sermaye Birikiminde Zorunlu Bir Uğrak Olarak Kriz”, *Kapitalizm ve Türkiye I – Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi, (Haz. Fuat Ercan ve Yüksel Akkaya)*. Dipnot Yayınları. Ankara.
- PALABIYIKOĞLU, Refia ve KARACAN, Eda. 2008. “İntihar Davranışı ve Medya”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri – İntihar Davranışı Özel Sayısı (Editör: Işık Sayıl)*. Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2008. S. 43-52
- PAPERNO, Irina. 1997. *Suicide as a Cultural Institution in Dostoevsky's Russia*. Ithaca: Cornell University Press.
- Sağlık Bakanlığı. 2004-1. *İntiharın Önlenmesi: Geride Kalanları Nasıl Örgütlersiniz?* T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Sağlık Bakanlığı. 2004-2. *İntiharın Önlenmesi Medya Çalışanları İçin Kaynak*. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- Sağlık Bakanlığı. 2004. *İntihar Olgusu ve Önlenmesi*. T.C. Sağlık Bakanlığı Yayınları. Ankara.
- SAYBAŞILI, Kemal. 1992. *İktisat, Siyaset, Cevlet ve Türkiye*. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- SAYIL, Işık. 2000. “İntihar Davranışı”, *Kriz ve Krize Müdahale (İçinde)*, Ankara Üniversitesi Psikiyatrik Kriz Uygulama ve araştırma Merkezi Yayınları. Ankara.
- SAYIL, Işık. 2000. *Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*. Antıp Yayınları. Ankara.
- SAYIL, Işık. 2008-1. *Krize Müdehale ve İntiharı Önleme*. Türkiye Sosyal Psikiyatri Derneği ve İntiharı Önleme Derneği Yayınları. Ankara.
- SAYIL, Işık. 2008. “İntiharı Önleme”, *Türkiye Klinikleri Psikiyatri – İntihar Davranışı Özel Sayısı (Editör: Işık Sayıl)*. Cilt: 1, Sayı: 3, Yıl: 2008. S. 53-57.
- SELÇUK, Faruk. 2002. “Alacakaranlık Kuşağı”, *Doğu Batı Dergisi*. Yıl: 4, Sayı: 17, Kasım-Ocak 2001-2002.

- STENGEL, Erwin. 1973. *Suicide and Attempted Suicide*, Penguin Books, Middlesex.
- ŞEN, Neslihan. 2008. “Batı Düşünce Tarihinde İntiharın Algısal İnşası”, *Kaygı Dergisi*, (2008-11). Bursa.
- SENNETT, Richard. 2005. *Karakter Aşınması-Yeni Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerideki Etkiler*, (Çev: Barış Yıldırım), İkinci Basım. Ayrıntı Yayınları. İstanbul.
- ŞENSES, Fikret. 1998. “Kriz, Dış Yardım ve Neoliberal Politikalar”, *Toplum ve Bilim-Türkiye Ekonomisi: Büyüme ve Kriz*. Sayı: 77, Yaz 1998.
- ŞENTÜRK, Recep. 1996. *İslam Dünyasında Modernleşme ve Toplumbilim*. İz Yayıncılık. İstanbul.
- SEYİDOĞLU, Halil. 1999. *Ekonomik Terimler Ensiklopedik Sözlük*. Güzem Can Yayınları. İstanbul.
- SEYMEN, Dilek. 2005. “Dünya Ticaretindeki Yeni Eğilimler ve Türk Dış Ticareti Açısından Değerlendirilmesi”, *Kapitalizm ve Türkiye 1 – Kapitalizm, Tarih ve Ekonomi* (Haz: Fuat Ercan ve Yüksel Akkaya. Dipnot Yayınları. Ankara.
- SEZER, Baykan. 1993. *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*. Sümer Yayınları. İstanbul.
- ŞİŞMAN, Begüm. 2006. “Küreselleş(tir)me Karşısında Bir Olanak Olarak Başkaldırı ve Albert Camus”, *Kaygı Dergisi* (Sayı: 6, Sayfa: 49-58). Uludağ Üniversitesi Yayınları. Bursa.
- SOLOMON, Andrew. 2005. *Depresyon Atlası*. (Çev. Berna Çapçı, vd.). Okuyanıs Yayınları. İstanbul.
- SÖNMEZ, Mustafa. 2010. *Teğet’in Yıkımı... Dünyada ve Türkiye’de Küresel Krizin 2009 Enkazı ve Gelecek*. Yordam Kitap Basım Yayın. İstanbul.
- SÖNMEZ, Sinan. 2009. “Türkiye Ekonomisinde Neoliberal Dönüşüm Politikaları ve Etkileri”, *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm* (Der: Nergis Mütevellioğlu ve Sinan Sönmez). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.
- SWINGWOOD, Alan. 1998. *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

- TOLAN, Barlas. 1981. *Çağdaş Toplumun Bunalımı: Anomi ve Yabancılaşma*. Ankara İktisadi ve Ticari İlimler akademisi (2. Baskı). Ankara.
- TÜİK, 2010-1. “Nüfus ve Kalkınma Göstergeleri”, <http://nkg.tuik.gov.tr/goster.asp?aile=2>
- TÜİK, 2010-2. “Kurulan ve Kapanan Şirketler Aralık 2009 ve Yıllık 2009”, *TÜİK Haber Bülteni. Sayı:13 21 Ocak 2010*.
- TÜİK. 2007-1 Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2006, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2007, Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri 2008
- TÜİK, 2005. *İntihar İstatistikleri 2004-2005 CD-ROM*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK, 2006. *İntihar İstatistikleri CD-ROM*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK. 2007. *İntihar İstatistikleri 2004-2005 (CD-ROM)*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK. 2008. Şirket, Kooperatif ve Ticaret Ünvanlı İşyerleri İstatistikleri 2008.
- TÜİK. 2009. *İntihar İstatistikleri 2009 (CD-ROM)*. TÜİK Yayınları. Ankara.
- TÜİK. 2010. *İntihar İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?tb_id=37&ust_id=11
- TUNA, Korkut. 1981. *Yurt Dışına İşçi Gönderme Olayının Sosyolojik Eleştirisi*. İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayını. İstanbul.
- TÜRK TABİPLER BİRLİĞİ, 2005. *Türk Ceza Kanunu Hekimler ve Sağlık Ortamına İlişkin Maddeleri, Yorum, Öneri ve Eleştiriler*. Türk Tabipler Birliği Yayınları. Ankara.
- TÜRKDOĞAN, Orhan. 2000. *Bilimsel Araştırma Metodolojisi*. Timaş Yayınları İstanbul.
- TURNER, Jonathan H. vd. 2010. *Sosyolojik Teorinin Oluşumu* (Çev. Ümit Tatlıcan). Sentez Yayıncılık. Bursa.
- TÜSİAD. 1999. *1999 Yılına Girerken Türkiye Ekonomisi*. TÜSİAD Yayınları. İstanbul.

- ÜNAL, Ali. ve KAYA, Hüseyin. 2009. *Küresel Kriz ve Türkiye*. Ekonomi ve Politika Araştırmaları Merkezi Yayınları. İstanbul. (http://www.ekopolitik.org/images/cust_files/090317164507.pdf - Erişim: 01.05.2009).
- UYGUR, Ercan. 2001. *Krizden Krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat Krizleri*. Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni No: 2001/1 www.tek.org.tr/dosyalar/KRIZ-2000-20013.pdf. (Erişim: 18.06.2008)
- VOLANT, Eric. 2005. *İntiharlar Sözlüğü* (Çev: Turhan Ilgaz). Sel Yayıncılık. İstanbul.
- WEBER, Max. 1993. *Sosyoloji Yazıları* (Çev. Taha Parla). (Üçüncü Baskı). Hürriyet Vakfı Yayınları. İstanbul.
- WHO, 2006. “ Mental Health and Substance Abuse-Facts and Figures, Suicide Prevention: Emerging from Darkness” http://www.searo.who.int/en/Section1174/Section1199/Section1567/Section1824_8076.htm
- WHO, 2009. “Suicide rates per 100,000 by country, year and sex (Table)”, http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide_rates/en/index.html
- www.euro.who.int
- www.suicidology.org. 2010. “The Economy and Suicide”, <http://www.suicidology.org/web/guest/current-research> (Erişim: 21.09.2009).
- www.tdk.org.tr (Erişim: 19.08.2009).
- www.who.org (Erişim: 21.11.2010).
- YARAMAN, Ayşegül. 2003. *Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri*. Bağlam Yayınları. İstanbul.
- YELDAN, Erineç. 2002. “Türkiye Ekonomisi’nde 2000-2001 Krizinin Yapısal Kaynakları Üzerine”, *Doğu Batı Dergisi*. Yıl: 4, Sayı: 17, Kasım-Ocak 2001-2002.
- YENTÜRK, Nurhan. 2005. *Körlerin Yürüyüşü Türkiye Ekonomisi ve 1990 Sonrası Krizler*, (ikinci Baskı). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. İstanbul.

- YILDIZ, Zafer ve DURGUN, Ayşe. 2010. “2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Turizm Sektörü Üzerine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*. Yıl: 2010. Cilt: 2. Sayı: 1. Sayfa: 1-15. Isparta.
- YILMAZ, Levent. 2001. “Umberto Eco ile Kriz Üzerine Söyleşi”, *Gogito*. Sayı 27, Yaz 2001. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- YIP, Paul S.F. ve LAW, Stephen C.K. 2008. *Report on Hong Kong Suicide Deaths in 2006*. The Hong Kong Jockey Club Centre for Suicide Research and Prevention The University of Hong Kong.

BASINDA ÇIKAN TİCARİ BAŞARISIZLIK NEDENİYLE GERÇEKLEŞEN İNTİHAR VE İNTİHAR GİRİŞİMİ HABERLERİ

<http://arsiv.sabah.com.tr/2000/05/12/g05.html>

<http://arsiv.sabah.com.tr/2007/08/25/haber,B230DE9CAB3241C7B99706921E7A15D1.html>http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=Yuce_Okullari_sahibinin_sir_olumu__214768_7&tarih=23.12.2008&Newsid=214768&Categoryid=7

<http://arsiv.zaman.com.tr/2003/08/24/ekonomi/butun.htm>, “Psikiyatriste giden işadamı sayısı krizle birlikte arttı”, Haber: Ayşegül Doğan / İstanbul, 24.08.2003.

http://haber.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=Yuce_Okullari_sahibinin_sir_olumu__214768_7&tarih=23.12.2008&Newsid=214768&Categoryid=7, “Onurumla Ölüyorum.”

http://haber.gazetevatan.com/Is_adaminin_borc_intihari/219409/7/Yasam

http://haber.gazetevatan.com/Isadami_intihar_etti_/218558/7/Yasam

<http://haber.gazetevatan.com/kendini-yakan-esnaf-oldu/333050/7/Yasam>

<http://haber.mynet.com/detay/ana/kuyumcunun-borc-intihari/464255>

<http://haber.mynet.com/detay/yasam/borcu-bulunan-esnaf-intihara-kalkisti/513252>

http://haber50.com/275858_Esnafin-Borc-Intahari.html

<http://habergo.com/haber/10353/ankara-da-isadami-kendini-asti.html>

<http://haber.turk724.net/91998/haberler/Ecza-Deposu-Yanan-Isadami-Intihar-Etti->
“Ecza Deposu Yanan İşadamı İntihar Etti, 09.07.2008,

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-129257>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-142551>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-146471>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-168249>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-170875>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-170875>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-175963>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-176902>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-183730>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-188285>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-195112>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-195112>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-200277>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-200277>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-205443>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-205443>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-210427>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-220688>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-222728>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-225663>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=-251955>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=10142010>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=10673500>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=10771620>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=10771620>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=11248089>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=11271782>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=115267>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=122215>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=12225792>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=12233236>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=129738>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=13032203>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=130662>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=13986272>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=165826>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=186146>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=211332>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=224610>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=23089>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=243874>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=252284>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=255736>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=288201>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=288816>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=289108>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=289228>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=299985>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=301343>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=301525>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3545798>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3613699>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=3809323>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=48748>
<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=52564>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=5276040>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=56096>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=56204>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=7755080>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=8155769>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=8244186>

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/ShowNew.aspx?id=96076>

<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/2000/02/24/183715.asp>

http://www.ajansbir.com/haber-37315---Elmali_li_Isadami_Kendini_Asti.html

http://www.aksam.com.tr/2010/01/09/haber/siyaset/4443/chp_den_olume_atlayacakti.html

<http://www.aksam.com.tr/haber.asp?a=23963,3&tarih=19.01.2006>, “İşadamları 'Canımı alını' dedi ve tetiği çekti”, Haber: Ünsal DALGIN / ESKİŞEHİR, 19.01.2006.

<http://www.attabot.com/haber-oku/17-40-bankadan-kredi-cekerek-actigi-isyerinde-kriz-yuzunden-intihar-etti-890573/>

<http://www.attabot.com/haber-oku/is-adaminin-borc-intihari-826072/>

<http://www.balikesir.gen.tr/Haberler/HaberDetay.asp?id=5097>

<http://www.balikesir.gen.tr/Haberler/HaberDetay.asp?id=6007>

<http://www.beyazgazete.com/haber/2010/03/24/denizli-de-intihar.html>

<http://www.beyazgazete.com/haber/2010/06/20/aydin-da-borc-intihari.html>

<http://www.bighaber.com/intihar-eden-isadami-kocaeli-bingolde-vergi-rekortmeni-oldu/>

http://www.birgun.net/economics_Index.php?news_code=1135563997&year=2005&month=12&day=26 “Ekonomik Kriz İntihar Getirdi”. 26.12.2005.

<http://www.bizimkocaeli.com/2428-haberipaylas.html>

<http://www.bizimkocaeli.com/guncel/16376-abdurrezzak-kocakelci-gece-topraga-verildi.html>

<http://www.bizimkocaeli.com/guncel/26933-esnafi-intihara-surukluyorlar.html>

<http://www.bizimkocaeli.com/polis-adliye/26658-pompali-tufekle-intihar-girisimi.html>

<http://www.bodrumhabermerkezi.com/?sayfa=haberler&bolum=detay&haberID=7655>

<http://www.bodrumhabermerkezi.com/default.asp?sayfa=haberler&bolum=detay&haberID=6375>

<http://www.bodrumhabermerkezi.com/default.asp?sayfa=haberler&bolum=detay&haberID=5835>

<http://www.canakkalemiz.com/canakkale-haberleri/canakkale-haber.asp?id=1460>

<http://www.cumhuriyet.com.tr/?im=yhs&hn=37192>

http://www.dengegazetesi.com.tr/news_detail.php?id=35069&uniq_id=1277759201

<http://www.denizhaber.com/HABER/17765/1/turgut-okan-armator-intihar.html>

<http://www.denizhaber.com/HABER/17765/1/turgut-okan-armator-intihar.html>

<http://www.ensonhaber.com/borc-batagi-intihar-ettirdi.html>

http://www.evrensel.net/haber.php?haber_id=67041

<http://www.finansgundem.com/haber/oku/manset/12625/undefined/print>

<http://www.gazete13.net/haber-Borc-batagindan-kurtulamadi-intihar-etti-202828/>

<http://www.gazete5.com/haber/esinin-gozu-onunde-intihar-etti-11686.htm>

<http://www.gazetevatan.com/haber/kendini-yakti/322603/7/Yasam>

<http://www.gazeteyenigun.com.tr/icerik.asp?page=ekonomi&tarih=&nID=25971>

<http://www.haber24.com/Guncel/1-1706/Muteahhit-in-borc-intihari.html>

<http://www.haber24.com/Guncel/1-93590/Arkadaslarini-yasa-bogdu.html>

<http://www.haber3.com/eski-milletvekili-intihara-kalkisti-104460h.htm>

http://www.haber3.com/news_detail.php?id=273702 “Tefeci borcu intihar getirdi.”

<http://www.haber7.com/haber/20080126/Isadami-ANuri-Colakoglu-intihar-etti.php>

<http://www.haber7.com/haber/20100409/Ziya-Sarkin-sahibi-isadami-intihar-etti.php>

<http://www.haberaktuel.com/dershane-mudurunun-borc-intihari-haberi-258472.html><http://www.habergec.com/Borç-yüzünden-intihar-etti/>

http://www.haberayna.com/Finikeli-isadami-kendini--asti_34014.html

http://www.haberayna.com/Yasam-Icraya-verilince-intihar-etti_30537.html

<http://www.habercem.com/haberdetay.asp?tarikh=&Newsid=45202&Categoryid=7>

<http://www.habercem.com/haberdetay.asp?tarikh=21.01.2009&Newsid=51100&Categoryid=1>

<http://www.haberciniz.biz/haber/bilecikli-isadami-intihar-etti-bileick--822349.html>

<http://www.haberingundemi.com/haber/Is-adami-tabancayla-intihar-etti-/29096>

http://www.haberkenti.com/author_detail.asp?id=645

http://www.haberkenti.com/news_detail.asp?id=10915<http://www.haberpan.com/ada-nada-bir-isadami-intihar-etti-haberi/>

<http://www.haberler.com/bodrum-tur-teknesi-eksperinin-intihar-girisimi-2142755-haberi/>

<http://www.haberler.com/borc-bunalimina-giren-isadami-tek-kursunlu-intihar-haberi/>

<http://www.haberler.com/bunalima-giren-is-adami-intihar-etti-haberi/>

<http://www.haberler.com/iflas-eden-isadami-canina-kiydi-haberi/>

<http://www.haberler.com/iflas-sonrasi-bunalima-giren-isadami-intihar-etti-haberi/>

<http://www.haberler.com/iskadini-kendini-utu-kablosuyla-asti-haberi/>

<http://www.haberler.com/lokantacinin-borc-intihari-haberi/>

<http://www.haberler.gen.al/2009-10-12/alacagini-tahsil-edemeyince-catiya-cikip-basina-silah-dayadi/>

<http://www.haberturk.com/yasam/haber/128745-kriz-beni-teget-gecmedi>

http://www.habervaktim.com/haber/120756/altin_turk_olume_atladi.html

http://www.habervitrini.com/bugun_tam_9_kisi_kendini_asti-455275.html

http://www.habervitrini.com/fabrikasi_kapaninca_canina_kiydi-449169.html

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=236589> “Ünlü İşadamı İntihar Etti.”

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=312655> “Zor Duruma Düşen İşadamı İntihar Etti.”

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=313827>

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=386905>

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=387089>

<http://www.habervitrini.com/haber.asp?id=390416>

[http://www.haberx.com/adanada_intihar\(17,n,10373169,730\).aspx](http://www.haberx.com/adanada_intihar(17,n,10373169,730).aspx)

<http://www.hizmetgazetesi.com.tr/?Sayfa=HaberarDetay2&id=5332>

http://www.hurriyet.com.tr/_np/2884/7072884.jpg

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonnet/15558643.asp?gid=303>

<http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/12652297.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10053495.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10627022.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10627022.asp> “Atış Poligonunda Canına Kıydı.” 23 Aralık 2008.

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10695129.asp?gid=229>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/10825111.asp?gid=229>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11008526.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11228459.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/11443636.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/12229697.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/14000036.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/9460937.asp>

<http://www.hurriyet.com.tr/pazar/6636717.asp?m=1>

<http://www.hurriyet.com.tr/sondakika/8109729.asp?gid=229&sz=72099>

<http://www.hurriyetport.com/news/122/ARTICLE/15827/2009-11-27.html>

<http://www.hurriyetport.com/news/122/ARTICLE/5594/2008-10-26.html>

<http://www.ilgazetesi.com.tr/2010/01/26/kredi-borcu-intihar-ettirdi/>

<http://www.ilk-kursun.com/2009/09/isleri-bozulan-is-kadini-intihar-etti/>

http://www.kadikoygundem.com/haber_detay.asp?haberID=28183

http://www.kanalvip.com.tr/haber_detay.asp?ID=33200&baslik_id=32

<http://www.kaynarcahaber.com/detay.asp?hid=2435>

<http://www.kenthaber.com/akdeniz/kahraman-maras/Haber/Genel/Normal/isadaminin-intihar-ettigi-ortaya-cikti/af6b2b62-d945-48ae-ab9f-2f72de42b6f0>

http://www.kenthaber.com/Arsiv/Haberler/2004/Nisan/24/Haber_11573.aspx,
“Konak'ta bunalıma giren işadamı intihar etti”, İZMİR – İHA, 24 Nisan 2004.

<http://www.kenthaber.com/ege/aydin/Haber/Genel/Normal/isadami-kendini-asti/0813039b-c340-425e-b098-686e9604faaf>

<http://www.kenthaber.com/ege/izmir/Haber/Genel/Normal/esnafin-borc-intihari/6b8ed695-b6c2-4752-afa2-999976d99402>

<http://www.kenthaber.com/ege/izmir/Haber/Genel/Normal/karsiyakada-intihar-girisimi/d5349337-f547-456d-a586-fc7524db6b2b>

<http://www.kenthaber.com/ege/izmir/Haber/Genel/Normal/tabancasini-kalbine-dayayip-intihar-etti/32d194ca-e83c-4a2c-818c-b272fa73d085>

<http://www.kenthaber.com/ege/manisa/turgutlu/Haber/Genel/Normal/ibrahim-abpak-intihar-etti/370237f7-4d16-40a0-a5c9-52a1562193c9>

<http://www.kenthaber.com/guneydogu-anadolu/gaziantep/Haber/Genel/Normal/esnaf-intihar-etti/c3e792d5-1ead-4d42-8fec-f7a34169c143>

<http://www.kenthaber.com/karadeniz/trabzon/Haber/Genel/Normal/borclari-intihara-surukledi/24b224a0-5e06-47be-b6e5-65fa8906c48c>

<http://www.kenthaber.com/karadeniz/trabzon/Haber/Genel/Normal/helallik-isteyip-intihar-etti/945465d5-e5fc-456b-8595-35627fd4a5dd>

<http://www.kenthaber.com/marmara/sakarya/karasu/Haber/Genel/Normal/iflas-eden-findik-tuccari-intihar-etti/5c1bc3d3-eb4a-4e0e-82b1-4d2f38bfdd77>

<http://www.kenttv.net/haber.php?id=14159>

<http://www.lpghaber.com/Borc-Yuzunden-Intihar-Etti---haberi-420477.html>

<http://www.lpghaber.com/Burdur%60da-Borc-Intihari--haberi-272371.html>

<http://www.lpghaber.com/Iflas-Eden-Esnaf-Intihar-Etti--haberi-96318.html>, “İflas Eden Esnaf İntihar Etti”, 18.07.2008.

<http://www.lpghaber.com/Turgutlu%60da-Intihar--haberi-385931.html>

http://www.marmaragazetesi.com/index.php?p=88&l=1&modNWPortal_catID=1&modNWPortal_ListFilter=2009/7/1673&modNWPortal_dataID=1673

<http://www.mavididimgazetesi.com/default.asp?sayfa=haberdetay&id=2542>

<http://www.medimagazin.com.tr/mm-psikiyatrirlere-gun-dogdu-h-66254.html>

http://www.medya71.com/haber_detay.asp?haberID=133

<http://www.milliyet.com.tr/2007/07/31/son/soneko21.asp>, “İMKB'de bugüne kadar 44 şirketin tahtası iflas nedeniyle kapatıldı.”

<http://www.milliyet.com.tr/borc-batagi-intihar-ettirdi/turkiye/sondakika/01.07.2010/1257679/default.htm?ref=haberici>

<http://www.milliyet.com.tr/borclarindan-bunaldi-oyle-bir-gasp-yalani-uydurdu-ki-/turkiye/sondakika/03.07.2010/1258658/default.htm?ref=haberici>

<http://www.milliyet.com.tr/default.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1178472>

<http://www.milliyet.com.tr/denizli-de-neler-oluyor-/ekonomi/haberdetayarsiv/03.05.2010/1148194/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/giresun-da-borc-cinneti--isadami--oglu--karisini-ve-kendini-vurdu/turkiye/sondakikaarsiv/03.05.2010/72568/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/isyerine-icra-gelen-esnaf-kendini-yakti/turkiye/sondakika/12.08.2010/1275490/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/kadin-bankaciya-1-milyon-tl-kaptirdi-intihar-etti/turkiye/sondakika/26.06.2010/1255399/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/kastelli-den-geriye---mektup-kaldi/guncel/haberdetayarsiv/03.05.2010/762223/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/kocaelispor-baskani-intihara-tesebbusetti/spor/sondakika/04.11.2010/1310274/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/kriz-tekstilciyi--panik-atak-yapti/ekonomi/haberdetayarsiv/03.05.2010/47448/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/maside-23-nisan-torenine-gidemeyince-intihar-etti/turkiye/sondakikaarsiv/24.04.2010/1229015/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/Milliyet.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1206954>

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/yg/habergoster.php?haber=32720>

<http://www.milliyet.com.tr/Spor/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1310274&Date=04.11.2010&Kategori=spor&b=Kocaelispor%20Baskani%20intihara%20tesebbusetti>

<http://www.milliyet.com.tr/volkan-olme-giderken-patladi/guncel/haberdetayarsiv/03.05.2010/249088/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/yanin-sadece-denizli-de-mi-/dilek-gappi/ege/yazardetayarsiv/03.05.2010/1148790/default.htm>

<http://www.milliyet.com.tr/Yasam/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1184769&Date=19.06.2010&Kategori=turkiye&b=tefeciler%20esnafa%20cinnet%20gecirtti>

<http://www.milliyet.com.tr/Yasam/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&ArticleID=1005689&Date=20.10.2008&Kategori=turkiye&b=Isadami%20Icelli%20olu%20bulundu>

<http://www.milliyet.com.tr/Yasam/SonDakika.aspx?aType=SonDakika&KategoriID=15&ArticleID=1128705&PAGE=1>

<http://www.netgazete.com/NewsDetail.aspx?nID=548852>

<http://www.netgazete.com/NewsDetailTG.aspx?nID=507737> “İntihar eden Cevher Özden, sepetle karanfil götürdüğü oğlunun yanına defnedilecek”, 03 Haziran 2008.

<http://www.nethabercilik.com/haber/isadami-sezai-cetinel,-intihar-etti.htm>

http://www.orduistikbal.com/php/index.php?option=com_content&task=view&id=3879&Itemid=36

<http://www.ozgurkocaeli.com.tr/news.php?id=24857>

http://www.polatliistiklal.com/index.php?option=com_content&task=view&id=438&Itemid=25

<http://www.porttakal.com/haber-vergi-rekortmeni-isadami-intihar-etti-149856.html> “Vergi rekortmeni işadamı intihar etti”, 20.10.2008, İHA Kaynaklı haber.

http://www.posta.com.tr/ekonomi/YazarHaberDetay/Kriz__teget__gectiyse__15_isadami_niye_intihar_etti_.htm?ArticleID=3018&Date=23.04.2010

<http://www.radikal.com.tr/2001/03/27/turkiye/02kri.shtml>

<http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=7030>

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=993621&Date=27.04.2010&CategoryID=77>

<http://www.radikal.com.tr/Radikal.aspx?aType=RadikalDetay&ArticleID=995018&Date=04.05.2010&CategoryID=77>

http://www.sabah.com.tr/Yasam/2009/08/27/isadami_intihar_etti

http://www.sabah.com.tr/Yasam/2010/08/12/isyerine_icra_gelen_esnaf_kendini_yakti

http://www.salihlitv.com/habergoster.php?pageNum_haber_ilkgetir=0&totalRows_haber_ilkgetir=2652&haber=2784

http://www.samanyoluhaber.com/h_320504_unlu-isadiminin-sir-intihari-.html

http://www.samanyoluhaber.com/s_242287_odemisli-isadami-olu-bulundu.html

<http://www.showhaber.com/antakyali-isadami-isyerinde-intihar-etti-341742.htm>

<http://www.showhaber.com/birlikte-yasadigi-kadini-ortagi-oldugu-is-yerinde-oldurdu-355792.htm>

<http://www.showhaber.com/eski-adana-demirspor-baskani-intihar-etti-327395.htm>

<http://www.sondakika.com/haber-isadami-luks-aracta-intihar-etti/>

<http://www.stargazete.com>

<http://www.stargazete.com/guncel/bursa-da-bir-is-adami-intihar-etti-haber-218713.htm>

<http://www.tarsushaber.com/296-mersin-mut-ta-isadami-intihar-etti-.html>

http://www.tarsusonline.com/Haber_Goster.asp?558-bunalima-giren-is-adami-intihar-etti---video.html

<http://www.trabzonum.org/forum/archive/index.php?t-29446.html>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=1001379> “DYP’li işadamı intihar etti”, 05.09.2005.

<http://www.tumgazeteler.com/?a=1288754>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=2579792>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4292517>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=4913789>

<http://www.tumgazeteler.com/?a=5532542>

<http://www.tunaydin.com/43991/Esnafin-Kredi-Karti-Borcu-Intihari.html>

<http://www.tvkayseri.com.tr/haberdetay.asp?ID=694>

<http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=33555>

<http://www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/habergoster.php?haber=33555>

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=150415&title=isadami-celal-kocman-bogaz-koprusunden-atladi>

<http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=791427>

<http://www2.haberler.com/isadami-celal-kocman-bogaz-koprusunden-atladi-haberi/>

<http://www9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?Categoryid=1&Newsid=229796>

[http://www9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=Bir_uyari_da_BDDK_Baskani
ndan_215442_2&Newsid=215442&Categoryid=2](http://www9.gazetevatan.com/haberdetay.asp?detay=Bir_uyari_da_BDDK_Baskani_ndan_215442_2&Newsid=215442&Categoryid=2)

<http://yeni.haberler.com/maddi-sikintilari-olan-kemerli-isadami-intihar-haberi/>

Milli Gazete. “Terör kadar tehlikeli: `İntiharlar`”, 01.07.2008.

Ortadoğu Gazetesi. “İflas eden şirketler çoğalıyor”, 08 Ağustos 2008.

Sabah Gazetesi. “Ailesini işyerine çağırıp öldürdü”, Haber: Müslim SARIYAR/
MERKEZ 28.02.2005,

Star Gazetesi. “Eşi ile 16 aylık kızını maket bıçağıyla doğradı”, Haber: Mete
Yılmaz, 17.09.2006.

Vatan Gazetesi. ”Sekiz otel sahibi işadamı intihar etti”, 2007-07-29.

www.haberturk.com ve <http://www.ihlassondakika.com/detail.asp?id=74977>
“Muğla'da bir işadamı intihar etti”, 13 Eylül 2008,

Zaman Gazetesi. “Düşmekten korkan işadamı, soluğu psikologda alıyor”, İstanbul,
24.02.2002.

Zaman Gazetesi. “Eşini öldüren işadamı intihar etti”, 15 Aralık 2007.

Zaman Gazetesi. “İşadamı, ekonomik kriz yüzünden kefen giyip boş mezarda intihar
etti”, Haber: Burhan Torunlar, Erzincan, 07.09.2002.

EK:

TEZLE İLGİLİ OLARAK YAPILAN GÖRÜŞMELER

Birinci Görüşme: E1

Görüşülen kişi eskiden 75 kişinin çalıştığı bir tekstil atölyesinin sahibi, 39 yaşında, boşanmış, bir kız çocuk sahibi, erkek. Üniversite mezunu.

Kendisi, görüşme teklifini hiç düşünmeden Kabul etti. Görüşme Üsküdar'da bir kafede 30 Nisan 2009 tarihinde yapıldı. Ses kaydına gerek olmadığını söylediği için ses kaydı yapılmadı. Not tutulmasına izin verdi. Kendisine, verdiği bilgilerin sadece bilimsel amaçlı kullanılacağı, isminin asla deşifre edilmeyeceği, iletişim bilgilerinin kimseye verilmeyeceği hatırlatıldı.

E1 ile ilgili izlenimler şu şekildedir;

Konuşma esnasında sürekli gözü uzaklara dalıyor ve susuyordu. Yaşadıklarını olgunlukla karşılamış bir hali vardı. Giyimi sade ve temizdi, sakal traşı olmuş ve saçlarını düzgün bir şekilde taramıştı. Yaşından daha büyük gösteriyordu. Saçlarında yer yer aklar vardı, kendisi bu akların yaşadıklarından sonra ortaya çıktığını belirtti. Eli çay içerken hafifçe titriyordu. Kimseyle konuşmadığı şeyleri görüşmeciyile konuştuğu için kendini sonunda rahatlamış hissettiğini söyledi. Görüşme yaklaşık iki buçuk saat sürdü. Bu sürede yedi bardak demli çay ile iki koyu kahve ve 10'dan fazla sigara içti. Görüşme süresince fazla gülmedi, sadece bazı durumlarda yüzünde acıklı bir tebessüm ifadesi olduğu gözlemlendi.

E1'e sorulan sorular ve cevapları:

Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz?

39 Yaşımdayım. Doğma büyüme İstanbulluyum. Buraya babam 1950'de gelmiş. Kendisi memurdu. Öğretmen olarak çalıştı. Müdürlük falan yaptı. Annem ilkokul mezunu bir ev hanımıydı. Biz aslen Konyalıyız. İstanbul Üniversitesi'ni bitirdim. Önceleri özel şirketlerde çalıştım. Sonra kendi işimi kurayım dedim. Eşimin ailesi bize göre daha varlıklıydı. Onların da desteği ile küçük çaplı bir tekstil atölyesi

kurduk. Eşim bu işten anlıyordu. Onun bilgisi ve tecrübesine güvendim. Güvenim boşa da çıkmadı. Kısa sürede iş piyasasında tutunduk ve büyüdük. Bir kızım var, 13 yaşında. Annesiyle kalıyor şimdi.

Ayrıldınız mı eşinizden?

Evet

Ne zaman?

Eşimle dört yıl önce anlaşılamadık ayrıldık.

Çok özel değilse anlaşılamamanın sebebi neydi?

Yok yok özel mözel değil. Benim gibi bir adamın artık ne özeli olur ki? Eşimi aldattım ben. Hayattaki tek hatam da budur zaten. Bir yosmaya takıldım. İlla eşini boşa benimle evlen dedi. İstemedim ayrıldım. Ama bütün ilişkimizi ortaya döktü, eşimi arayıp benden boşanmasını falan söylemiş. İşyerine gelip rezalet çıkarmış ben yurttaşındayken. İşte böyle eşim de beni terketti anlayacağınız. Yaparsan bir hata bedelini de ödersin. Sanırım benim bu yaşadıklarımın tek sebebi, günahı o hatam...

Sizi hayatınıza son vermeye karar verdiren süreci biraz anlatabilir misiniz?

97’de açtık biz Atölyeyi. Benim yurtdışı bağlantılarım, eşimin iş tecrübesi ile birleşince bir sürü bağlantı sağladık. 75 kişi çalışıyordu. Bazen iki-üç vardiya çalışıyorduk. Bizim atölye zaman içinde büyümüştü. Ama ayrılınca yarı yarıya paylaşmak zorunda kaldık. Daha doğrusu eşim bana inat olsun diye kendi hisselerini başkasına sattı. Ben alamadım. Sonra ortağımla anlaşılamadık. Bazı sorunlar oldu. Ben de ona devretmek istedim. İlk zamanlar istekliydi almaya. Ama krizin ucu görününce vazgeçti. Çok düşük fiyatlar teklif etti. Ben de “sen bana sat” dedim. İkna olmadı ama krizi hissedince başlayınca, geçen 2007 Ekim ayında tamam dedi. 110 bin’e anlaştık. Ben 45 bin çıkarabildim. Biraz eşten dostan aldım, toplam 60 bini verdim. Kalanını da kredi çektim. Evi, arabayı ve atölyeyi ipotek ettirdim. İşler gittikçe kötüye gitti. Aylık taksitler 3000 lira ama giderler sürekli arttı. İşçilerin parasını dahi ödeyemez olduk. İşçi çıkarmak zorunda kaldım. Onların tazminatlarını bile ödeyemedim. İşçi çıkardığımız için işler yetişmedi. Bir iki firma bize iş vermeyi kesti. Sizin anlayacağınız kısa sürede ben her taraftan kuşatıldım. Önce arabayı

sattım, X5 (BMW) vardı ben de. Ama borçlara yetmedi. Çünkü 50 bin lira kredi bir anda 85 bin oldu. Ancak onu kapatabildim. Bir kısmını ödemiştim zaten. Sonra verdiğim çekler senetler protesto olmaya başladı. Onlardan bir sürü haciz geldi. Dükkandaki makineler çalışamaz hale gelince evi de sattım. Ama hem kara listeye girmiştim, hem işçileri kaybetmiştim, hem de müşterileri. Sonuç olarak evi sattım ama borçları bir türlü sıfırlayamadım. Kendim de artık bir işsizdim. Geçen Şubat ayında çok kötü bir mide kanaması geçirdim. Saçlarım bir gecede ağardı dersem yalan olmaz. İnanır mısınız hastanede yeşil kartla tedavi oldum. Elde hiçbir şey kalmadı. Bir annem bir de kızım var. Annemin evi ve babadan kalan maaş olmasa belki de sokaklara düşerdim. Bu durumdan daha mı iyi olurdu, daha mı kötü olurdu bilmem ama... Kızım ve annem bu duruma çok üzüldüler. Ama en sonraki davranışım sanırım onları daha çok üzmüştür, ne olduğunu biliyorsunuz zaten...

İşinizde başarısız olmanızın sebepleri sizce nelerdi?

Ben başarısızlığın nedenini daha çok kendimde buluyorum. Mütavazi, ortalama bir yaşamımız vardı. Sandım ki bu hep böyle sürüp gider. Bizim çevrede her erkeğin bir metresi vardır. Olmayanı çok azdır. Ama o metreslerin hepsi benim gibi değil işte. Benimkisi bana aşık oldu ve bedelini de bana ödetti. Şimdi nerelerde haberim bile yok. Aşık kadın bunca şeyden sonra bir kez arayıp sormaz mı? İşler sarpa sarınca ortadan yok oldu. Her neyse, benimkisi “ettim, buldum olayı” Bir de insanlara çok fazla güvenirim ben. Aslında ticaret bana göre değil hiç. Bir arkadaşım benden acil bir işi için 10 bin liralık çek istedi. Hiç düşünmeden yazdım verdim. Ama o bana 20 bin lira borç olarak, geri döndü. Can-ciğer arkadaşım bana borcu olmadığını gözümün içine bakarak söyleyince yapacak hiçbir şeyim kalmadı. Çekip vurabilirdim ama bunu bile yapamadım. Benim gücüm kendime yetti işte.

Kendinizi işinizde başarılı iken nasıl değerlendirirdiniz? Toplumdaki konumunuz, statünüz, yaşam tarzınız sizin arzuladığınız, hedeflediğiniz gibi miydi?

Ben kendimi hep şanslı bulurdum. Oldum olası insanlara güvenen bir yapım vardı. Buna rağmen hep iyi insanlarla karşılaştığımı ve bunun bir şans olduğunu düşünürdüm. Aile hayatım pek mutlu değildi. Eşimle sevişerek evlendik ama sonraları aramızda hep sert tartışmalar olurdu. Buna rağmen ekonomik sorun yaşamazdık. Ailem memur ailesiydi, bu yüzden paranın kıymetini bilen bir

insanımdır. Ne oldum delisi olmadım ama eşimle olan sorunlarım beni başka kadınlara itti. O süreçte arkadaş çevrem de etkili oldu tabii. Bunu da belirtmeden geçemeyeceğim. Komik olan eşimden ayrılacağım zaman o arkadaşlarım beni suçlar gibi yaklaştılar bana. Sanki kendileri aynı haltı yemiyorlarmış gibi. Çok fazla politik bir insan değilim. Politikaya falan fazla girmedim. Ama politikaya girmiş olsaydım, ya da politikayla ilişkisi olan insanlarla daha yakın ilişkiler kurabilseydim çok daha iyi yerlerde olurdu belki. Benim batmamda bir yerlerde yeterince tanıdığım olmaması da etkili oldu. Zor durumumda bazı işleri halletmek istediğimde hep referans istediler ama bulamadım tabii. Şimdi diyorum ki keşke biraz daha yakın ilişkilerim olsaydı.

Çok çalışırdık, eşim de ben de çok çalıştığımız için kızımızı da ihmal ederdik. Allahtan eşimin annesi-babası ve benim annem vardı da çocukla ilgileniyorlardı. Paramız olmasına rağmen doğru düzgün ailemle bir tatil yapmış değilim. Hep bu seneyi de atlatalım da seneye daha iyi bir tatil yaparız diye erteleyip durduk. Çalışanlarımız güneye tatile giderdi bir gidemezdik yani.

Size göre, hayatınıza son verme kararını verdiren tek neden işinizdeki başarısızlığınız mıydı?

Bu sorunun cevabını şimdi ben de düşünüyorum. Ama doktor fazla düşünmememi öneriyor. Aslında düşünmemek daha iyi bence de. Ama işimdeki başarısızlığım bir sonuç aslında. Büyük bir hata yaptım. O hataya götüren bir sürü hatalar yaptım. Birbirine bağlı bir sürü hata anlayacağınız. Örneğin eşimle olan sorunlarımızı konuşarak, birbirimize zaman ayırarak çözmek yerine çok çalışmayı tercih ettik. Sonra ben başka kadınlara sığınmayı tercih ettim. Bütün bunlar da ekonomik olarak çökmeme neden oldu. Ama o süreçte kendimi dışlanmış ve yalnız hissettim. Ben ahiret inancı olan bir insanım. Kendimi öldürünce cehenneme gideceğimi biliyordum ama bu bana kazık atan insanlarla yüzleşme şansı da verir belki, diye bile düşündüm. Eğer arkadaş çevrem biraz daha bana sıcak yaklaşırsa, biraz daha destek olsa ben bu yolu seçmezdim. Çünkü ben zaten aşağıdan gelmişim, memur çocuğuyum, yokluğu bilirim. Hadi sil baştan der kolları sıvardım. Şimdi baktığımda zaten salakça bir karar vermişim kendimi öldürmeye karar vererek.

Eşiniz sizden boşanmak istemeyip de sizin yanınızda olmaya devam etseydi bir değişiklik olur muydu?

Olurdu mutlaka. Eşim hem maddi hem de manevi yönden beni destekleseydi zaten hiç bir sıkıntı olmazdı, krize rağmen biz hâlâ iş yapıyor olurduk. Belki ufak tefek değişiklikler olurdu, işçi falan çıkarmak zorunda kalabilirdik işler azalacağı için ama eminim ki batmazdık. O zaman da ben böyle saçma bir yaşamın içine düşmezdim. Ama yine de onu suçlamıyorum. Ayrılmış olmama rağmen hata yaptım o da bedelini ödetti. Buna hakkı vardı.

Ailenizde veya yakın çevrenizde daha önce intihar eden veya intihara girişen olmuş muydu?

Yok yok kimse olmadı. Hatta ben intihar edenlere çok kızardım. Nedir hayatın sonu mu diye? Ama kendim sonuna geldiğimi düşündüm işte.

Siz daha önce intihar girişiminde bulundunuz mu?

Hayır.

Herhangi bir psikiyatrik veya psikolojik rahatsızlığınız var mı? Ya da geçmişte olmuş muydu?

Ben hiç doktora bile gitmiş insan değildim. Gayet sağlıklı, neşeli, pozitif bir insandım. Babam da hiç gitmezdi. Adamcağız kanser olmasa daha uzun yıllar yaşardı eminim. Ama ben babam gibi soğuk bir insan değildim, sıcak ve dışa açık bir insandım. Şimdi evden dışarı çıkasım gelmiyor ama...

Daha önce işinizde herhangi bir başarısızlık ya da ciddi bir kriz yaşadınız mı? Böyle durumlarda nasıl bir tepki verdiniz?

Ekonomik anlamda dediğim gibi orta halli bir memur ailesiydik. Çok rahat bir hayatımız olmadı ama bir kriz de yaşamadık.

İçine düştüğünüz ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için neler yaptınız? Yardım istediğiniz kişi ya da kuruluşlar oldu mu?

Denize düşen yılanı sarılır hesabı kredi çektik, çekmeye çalıştık. Borcu borçla kapatmaya çalıştık. Eşe dosta sarıldık. Daha çok çalıştık. Ama sonuç sıfır oldu.

Herhangi bir meslek kuruluşuna üye miydiniz/misiniz? Buralardan bir destek gördünüz mü?

İTO'ya üyeydim. Ama hiç ilişkim olmadı. Bir iki kez resmi işlemler için gittim o kadar. Destek alabileceğim de hiç aklıma gelmedi. Kendi sorunumu kendim çözmeyi tercih ettim daha çok.

Bu süreçte yakın çevreniz ve aileniz size nasıl yaklaştı?

Annem dışında pek kimseden destek görmedim açıkcası. Ha bir de kızım bana kendince destek oldu. Çok akıllı bir kız yaşadıklarımı anlayabiliyor. Arkadaş çevremden şu an görüştüğüm kimse yok. Hâlâ yapayalnızım. Eski eşim hastaneye gelip geçmiş olsun dedi. Onunla gördüm bir iki kez.

İş ilişkisi içinde bulunduğunuz çevreyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Şimdi dışarıdan bakınca ve eskileri salim kafayla değerlendirince anlıyorum ki orada herşey paraya bağlı. Para kazanıyor veya kazandırıyorsan değer var ama eğer tökezlemişsen veya düşmüşsen kimse elinden tutup da kaldırayım demiyor. Aksine bir tekme de ben atayım diyor.

Bundan sonrası için bir planınız ya da beklentiniz var mı?

Var tabii ki, biraz daha kendime geleyim diyorum. Kafam biraz daha sakinleşsin, bir iş bulup çalışacağım. Hoş şimdi ortalık kriz nedeniyle işsiz kaynak ama bakarsın bir yerlerden biz de tutunuruz. İktisat mezunuyum, daha önce muhasebeci olarak çalışıyordum, bizim şirketin de muhasebesini ben tuttum uzun süre. Biraz uzaklaştım yeni mevzuattan fazla haberim yok ama öğreniriz onları da. Annemin babamdan kalan maaşı dışında bir gelirimiz de yok. Sağolsun annem olmasa gerçekten çok daha zor olurdu herşey. En azından kesin olarak kendimi öldürürdüm. Ama şimdi düşünüyordum da bunu anneme ve kızıma asla yapmamalıydım. Tek üzüntüm onları üzmüş olmam. O nedenle biraz da onlar için yaşayacağım. Yarın kızım bana gelecek, o geldiğinde kendimi daha iyi hissediyorum. Aslında burada kalır ama okuluna çok uzak burası. Okullar kapanınca gelir kalır artık.

Sizin gibi işadamlarının böylesi sıkıntılar yaşamaması için ne yapmalarını önerirsiniz? Toplumdan, devletten ve örgütlerden ne yapmalarını beklersiniz?

Tam olarak bilemiyorum doğrusu. Ama düşene karşı bu kadar gaddar olmamak gerek. Toplumumuz iflas etmiş insanlara pek iyi gözle bakmıyor sanırım. Ben yalnız olmasaydım, çevremde beni destekleyen olsaydı belki daha az sıkıntı yaşardım. İşadamları toplumun en hassas ne kırılğan kesimlerinden biri bence. Onlar paralı olduğu müddetçe çevresi, eşi-dostu olan insanlar. Para bitince herşey bitiyor gibi geliyor bana. En azından benim için öyle oldu diyebilirim. Devletin sıkıntıya düşmüş işadamlarına karşı daha anlayışlı ve destekleyici olması lazım. Neticede hem vergi veriyor o insanlar hem de bir sürü insan iş, ekmek sağlıyorlar. Bunu en azından kredi borçlarını erteleyerek, vergi ve SSK borçlarında kolaylık sağlayarak yapabilir. Ben batmışım, devlet benden vergisini, stopajını, SSK'sını istiyor. Veremeyince de bankalardan daha hızlı davranıp haciz yoluna gidiyor. Zaten işyerine bir kez haciz memuru girdi mi, o işyerinden hayır beklemeyin artık. Çünkü çevre görüyor, piyasadakiler görüyor ne olduğunu ve batacağını düşünüp ilişkilerin yönünü değiştiriyorlar. Alacağı olan alacağını istiyor, vadeli iş yapan yapmamak için ipe un seriyor. Devletin bu konuda bir çözüm bulması gerekir diye düşünüyorum.

Son olarak söylemek istediğiniz birşeyler var mı?

Yok hayır. Sizin soracağınız birşeyler varsa ben cevap vermeye çalışayım.

İkinci Görüşme: E2

E2, 53 yaşında, evli, iki çocuğu var, lise mezunu. Sık sık konudan uzaklaştığı için kendisiyle üç saatlik bir görüşme gerçekleştirildi. Kendisi yaşadığı sıkıntıları atlatmış görünüyordu. Oldukça neşeli ve rahattı. Mümkün olduğunca açık cevaplar verdi. Görüşmeye eşinden habersiz gelmişti ancak görüşme anında telefon eden eşine durumu anlatırken oldukça esprili idi. Yaşadığı sıkıntılara ve kaybettiklerine rağmen neşeli olması dikkat çekiciydi. Herhangi bir ilaç kullanmadığı, ilk zamanlarda bir süre kullandığını ama kendini daha kötü hissettiği için ilaçları kestğini, sık sık boğazda yürüdüğünü ve balığa çıktığını, bunun kendisi için en iyi tedavi olduğunu söyledi. Görüşmeye spor kıyafetlerle gelmişti. Yaşından daha genç gösteriyordu.

İntihara giriştiği günü hatırlamadığını söyledi. Sadece fare zehiri içtiğini belirtti.

Görüşmeyi memnuniyetle kabul etti. Görüşme Arnavutköy İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sosyal Tesislerinde 11 Şubat 2009 Çarşamba günü Saat 12'den itibaren gerçekleştirildi.

E2'ye sorulan sorular ve cevapları:

Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz?

56 doğumluyum, evliyim iki oğlum var, lise mezunuyum. Babadan kalma bir inşaat şirketim var. Ufak tefek inşaat işleriyle uğraşıyorum ve inşaat malzemeleri satan bir dükkanım var. Daha doğrusu vardı. Artık yok diyebiliriz, hâlâ var demekten kendimi alıkoysam iyi olacak.

Sizi hayatınıza son vermeye karar verdiren süreci biraz anlatabilir misiniz?

Nereden başlasam bilemiyorum ki, bu öyle birşey ki yaşaması zor, anlatması daha zor. Bir kere bu noktaya nasıl geldiğimi ben de pek düşünmedim açıkcası. Ama bir anda elimde olan herşeyi birbir kaybetmeye başladım. Mallarımı paramı kaybettikçe dostlarımı, arkadaşlarımı, sevdiklerimi kaybetmeye başladım. Ya da ben öyle sandım. Ama en önemlisi sanıyorum ki, asla boyundan büyük işlere girmeyecek, borçla, krediyle bir işe kalkışmayacaksın. Hele hele bizim gibi yarının

ne olacağı belli olmayan bir ülkede bunu asla yapmayacaksın. Yaptıysan da nerede durman gerektiğini bilecek, borcu borçla kapatmaya çalışmayacaksın. Arkadaşına, akrabana verdiğin parayı güvence olarak görmeyeceksin. İyi bir çevren olarak her şeyden önce. Hele bu devirde... ya cemaate falan gireceksin ya da politikaya...

Biraz açabilir misiniz? Ne tür borçlar, kredilerdi bunlar? Ne işine girmek için bu borçlara girdiniz?

Dediğim gibi, küçük çaplı bir şirketti bizimkisi, senede bir kat karşılığı alınan arsaya bir apartman yapar, bize kalan daireleri satıp onunla ve dükkanın geliriyle yaşayıp gidiyorduk. Ayvalık'ta bir sitede yazlığımız, bir arabamız birkaç kira getiren dükkan ve evimiz vardı. Ama ben daha fazlasını da yapabileceğimi düşündüm. Bir site yapmaya kalktım. Son zamanlarda moda ya, hani bu sonu “city” ile biten siteler, özel güvenli, alışveriş merkezli, spor salonlu, yüzme havuzlu falan... işte öyle bir işe girdik. Eskiden 15-20 daire yaparken birden 300 dairelik işe girdik. Sonra piyasa birden durdu. Evler elimizde patladı. Fiyatları % 30-40 indirdik yine de istediğimiz satışa ulaşamadık. Üstüne Dolar, Euro da fırlayınca herşey tersine döndü. İnşaat ilerlemeyince sattığımız dairelerin sahipleri paralarını istemeye başladı. Şözleşme imzalamışız, şu kadar sürede bitecek diye süre geçince bir bir mahkemeye verdiler. Eşten dosttan borç almaya kalktık ama, nerede öyle parası olan eş dost. Herkes bir anda fakirleşti sanki. Bırakın borç almayı borç olarak verdiğimiz paraları bile alamadık. Akrabamız, amcamız, dayımız diye güvendiğimiz adamlara vermişiz parayı, güven var ya, senede, bonoya ne hacet! Ama sonra ne olmuş? Ayağının kaydığını gören eşin dostun parayı ha bugün vereceğim, ha yarın vereceğim deyip sallamaya başlamış. Bu her insanın başına gelir mi bilmem. Ama benim başıma geldi. Çok önemli paralar değildi ama yine de onların bu durumda öyle davranmamaları gerekirdi. Sonra eldeki mallara yöneldik, satmaya veya ipotek karşılığı kredi çekmeye çalıştık. Sonunda da sıfırı tükettik. İşte bir oturduğumuz daire kaldı bir de dükkan. Ama onlar da eşimin annesinin üstüne diye kaldı yani, yoksa onlar da gitmişti. Evdeki eşyalar bile gitti.

Ne kadar paranızı kaybettiniz bu süreçte?

Bu soruyu “herhalde bir insan kendi hayatına ne kadar para için son verebilir?” sorusuna cevap bulmak için sordunuz.

Yo hayır, sadece içinde bulunduğunuz durumu anlamak için soruyorum.

Önemli değil, ama ben önce kendimce anladığım şekliyle cevap vereyim. Bence bir insanın hayatı parayla ölçülemez. En azından kendini yok etmek insan için bu böyle. Ama bir insanın gururu ve onuru da parayla ölçülemez. Dolayısıyla onurunuzu, gururunuzu, itibarınızı kaybettiğiniz anda insanlığınızı da kaybettiğinizi düşünüyorsunuz. Biz böyle öğrenmişiz. Doğru mudur, yanlış mıdır bilemem. Ama daha düne kadar bana iş ver diye yalvaran bir fayans ustası kapınıza on kere gelip parasını vermediğiniz için sizi tehdit eder hale gelmişse, sizin ananıza, eşinize küfrederek hale gelmişse, insan kendini sorguluyor. Benimkisi bir cinnet haliydi diye düşünüyorum. İlk önce elime silahı alıp herkesi, hatta hayatta en çok sevdiğim eşimi, çocuklarımı bile vurup sonra da kendimi vurmayı düşündüm. Eğer akşam vakti olsaydı, evde olsaydım herhalde bunu yapardım. İyi ki de değilmişim. Ya da iyi ki de silah evdeymiş. O an sadece kendimi asmayı ya da boğazımı kesmeyi düşündüm. Sonra tinerle yakayım dedim. Ama biliyor musunuz, insan o ölüm anına geldiğinde, son anlarında, verdiği kararın rahatlığı için de bile sevdiklerini düşünüyor, onların yaşayabileceği utancı düşünüyor, insanların onlara nasıl aşağılayarak bakacağını düşünüyor ve mümkün olduğu kadar temiz bir ölüm olsun diyor.

Ne oldu o gün dükkanda tam olarak?

O gün olan son noktaydı, son damla yani. Adamcağız da çok pişman olmuş sonra, gelmiş ağlayarak özürler dilemiş eşimden. Doğrusu ben de üzuldüm onun yüzünden olmuş gibi anlaşılmasına. Ama yanınızda sekiz senedir çalışan adam ev kirasını ödeyemediği için evinden atılacak duruma gelmiş, ev sahibinin ona söylediklerini duyar gibi oluyorsunuz, bunun sorumlusu olarak kendinizi görüyorsunuz. Bizim aile üç göbek esnaf. Ama tam eşraf yani. Biz D...yiz. Bizim oralarda söz senettir. Ama aynı zamanda çalışanlarınız da sizin kardeşiniz, çocuğunuz gibidir. Bayramda kendi çocuklarınıza, eşinize alışveriş yaparken onlara da yaparsınız. Acıları acınız sevinçleri sevinciniz olur. Benim yanımda çalışan her adamı ben ev sahibi yaptım. Bir tanesi kirada oturuyordu, ona da sözüm vardı. İşte böyle, bir sürü insanın hayatıyla oynamış olduk kendi hırsımızla yani.

Peki o gün o fayans ustası gelmeseydi, o konuşmalar olmasaydı aranızda yine de siz bu eylemi yapar mıydınız?

O gün olmazdı da bir gün, iki-üç gün veya belki bir ay sonra olurdu. Ama olurdu sonunda. Dediğim gibi belki daha da kötüsü olurdu. Olaylar üst üste geldikçe, kişiliğim, onurum, haysiyetim zarar gördükçe her geçen gün bunalımım artıyordu haliyle. Bunlar olurken de kendimi öldürme düşüncesi sürekli her olayda aklıma geliyordu. Bir kurtuluş gibi görmeye başladım ölümü. Yorgun ve çaresiz hissediyordum. Aileme ilk başlarda çaktırmamaya çalıştım ama olmadı sürekli olaylar üst üste gelince duydular olup bitenleri. Eşim bana hep destek olmuştur hayatımda ama işimle ilgili neler olup bittiğini pek bilmez. Bana güvenir, ben şu işi şöyle yapıyorum dediğim de o, “sen iyisini bilirsin” derdi. O nedenle bu sıkıntıdan da kurtulacağımızı, benim eninde sonunda bir şekilde sıkıntıları aşacağımı söylüyordu.

Hiç profesyonel (psikolog veya psikiyatrist’ten) destek aldınız mı? Veya bu konuları konuştuğunuz yakın arkadaşlarınız var mıydı?

Psikiyatriste gittim. Yani bu olaylar olmadan önce gittim. Bana verdiği ilaçlar biraz yan etki yaptı. Çok umursamaz oldum, sürekli uyumak, işe falan gitmek istemedim. İşleri daha da boşladım. Sonra bıraktım ilaçları. İlaçlar değişti ama sonuç değişmedi. Konuştuğum doktor iyi bir doktordu. Ama ilaçlar bana yaramadı. İlaçlarla bir iki ay kaybettim yani. Konuşunca kendimi iyi hissediyordum. Ama dışarı çıkınca gerçekte yine yüzleşiyordum. Sosyal bir insanımdır, arkadaş çevremde dertleştiğim birileri vardı ama aynı şey onlarla da oluyordu. İçki masasında herşey iyi, kalkıp eve gittiğimde ya da kendime geldiğimde gerçek tüm çıplaklığıyla karşımda duruyordu. Kısacası her ikisinden de bir fayda görememiş oldum. Alkolik veya hapkolik olmanın köşesinden dönmüş oldum anlayacağınız.

Kendinizi işinizde başarılı iken nasıl değerlendirirdiniz? Toplumdaki konumunuz, statünüz, yaşam tarzınız sizin arzuladığınız, hedeflediğiniz gibi miydi?

İşim benim için bir yaşam biçimiymiş aynı zamanda. Bu yüzden çocuklarıma bile fazla zaman ayırmazdım. Neyseki anneleri çok ilgilidir. Çalışmadığı için de onları iyi yetiştirdi. Biri lise sonda, diğeri üniversitede. İşler bozulmadan önce gayet iyi bir hayatımız vardı diyebilirim. İnsanlar beni sayar severdi. Arkadaş çevrem geniştir. Onlarla mutlaka haftada bir iki buluşurduk. Koyu Fenerliyimdir, maçlara giderdik. Her sene mutlaka bir 15 günü ayırıp ailemle yazlığa giderdim. Onlar

genelde yazı orada geçirirdi, ben 15 gün sürekli kalırdım ama ara ara da giderdim. Yani herşey istediğim gibiydi işte. İnsan daha ne ister ki. Eşimi seviyorum, çocuklarım çok akıllı ve onları da seviyorum. Kardeşim falan yok ama diğer akrabalarım ile görüşmeyi severdim. Onlar bize gelir, biz onlara giderdik. Tipik bir Türk aile yaşamı işte.

Size göre, hayatınıza son verme kararını verdiren tek neden işinizdeki başarısızlığınız mıydı?

İnsan hayatta elbette başarısız olabilir. Ben de oldum, hatta tam anlamıyla çuvalladım. Ama tek neden bu mu bilemiyorum doğrusu. Bunu cevapladığımı düşünüyorum biraz önce söylediklerimle. Gururlu bir insan olmasaydım belki bu haltı işlemezdim. Biraz da onun etkisi olduğunu düşünüyorum. Yaşam ve sağlık çok değerli. Şimdiki aklım olsa bu kadar gururlu davranmazdım. Her şey olduğuna varıyor sonunda. Ne oldu? Elimdeki herşey gitti, satıldı, borçlar ödendi. Oturup sıfırdan birşeylere başlamak, el ele verip düzlüğe çıkmak lazım. Ben ne yaptım bunlar daha hızlı olacakken kolayı seçtim. Düşündüm ki, gittiği lokantada 100 lira, gittiği berberde 20 lira bahşiş veren adam artık bunları yapamayacak, herkes arkamdan aç gözlülüğümün sonucunda battığımı söyleyecek birbirine. Herkes bana iflas etmiş adam gözüyle bakacak... Sandım ki, param olmadığı için bana kötü davrananları intihar edince cezalandıracağım, intikam alacağım. Öyle bir kızgınlık, öyle bir nefret işte. İnsanların umrunda sanki!

Ailenizde veya yakın çevrenizde daha önce intihar eden veya intihara girişen olmuş muydu?

Hayır kimse yok.

Siz daha önce intihar girişiminde bulundunuz mu?

Hayır benim için ilk ve son oldu.

Herhangi bir psikiyatrik veya psikolojik rahatsızlığınız var mı? Ya da geçmişte olmuş muydu?

Hiç böyle birşey olmadı. Sadece işler kötüye gidince bir umut gittik doktora. Ama gizli gittim ha, kimseye söylemedim. Güya aydın bir insanım. Ama psikiyatiste gittiğimi kimseye söylemedim. Hapları bile gizli gizli içtim.

Daha önce işinizde herhangi bir başarısızlık ya da ciddi bir kriz yaşadınız mı? Böyle durumlarda nasıl bir tepki verdiniz?

Valla her kriz dönemi önce bizim sektörün şöyle bir tozunu alınır. Ev alacak, evini tamir edecek, boya yapacak insan kriz görünür görünmez önce bunlardan feragat eder. İnşaatta hemen hemen herşey dövize endekslidir. Kriz döneminde de döviz yükselir. Döviz yükselince de fiyatlar yükselir. Ucuza satsan satamazsın, haliyle kimse de pahalı malzeme ya da ev almak istemez. Bu kadar açılmamıştık o krizlerde. En kötü olduğumuz 2001 kriziydi. O zaman da işleri durdurduk. Fazla borç da yoktu, bir şekilde işler yarı yarıya düşmesine rağmen döndürdük. Hatta sonunda az da olsa kâr bile ettik. 2003'te de aynı şekilde oldu. 2001'de akıllandığım için döviz ve altına da yatırım yaptım biraz. Borsadan kesinlikle uzak durdum. Öyle atlattık. Ama son büyük dalgada fazla açıldığımız için kıyıya yanaşmamız mümkün olmadı. Boğulduk gittik, anlayacağınız.

Söylediklerinizden bütün suçu kendinizde bulduğunuz sonucu çıkıyor, yanılıyor muyum?

Şimdi biraz öyle oldu evet, kendime hâlâ kızgıyım. Biraz da onun etkisi var. kabahatin büyüğü ben de tabi. Ama tek kabahatli de ben değilim. Bizim toplumumuzda paran varsa, senden iş kurman, insanlara iş-aş vermin ve devlete vergini ödemen beklenir. Bunu hem devlet bekler, hem de insanlar. Şimdi bile başbakanımız, bakanlarımız her fırsatta işadamlarına, girişimcilere “yatırım yapın, istihdam alanı açın, bir içi fazladan alın” diyorlar. Ama ne zaman ki ciddi olarak bir işe girişirsin bin dereden su getirirler. Vergisi, algısı, izinleri hepsi bir dert. Gittiğin her devlet dairesi seni yolacak kaz gibi görür. Elektrik bağlatmak istersin, basit bir iş öyle değil mi, bin türlü belge, bir sürü izin isterler. Yani akıl işi değil Türkiye’de bu şartlarda iş yapmak. Bankalar zaten kuzgunlar gibi her an üstüne atlamayı bekler. Sistem bitmiş. Sistemin bu kirlilikten ve hantallıktan kurtulmadığı sürece daha çok iyi niyetli girişimci, tüccar, sanayici, küçük işletmeci canına kıyar.

İçine düştüğünüz ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için neler yaptınız? Yardım istediğiniz kişi ya da kuruluşlar oldu mu?

İnsanın gücü önce malına yetiyor. Eldeki daireleri ucuz pahalı demedik elden çıkardık, ya da borca karşılık devrettik. Kredi çektik ama çekmez olaydım. Aslına en

büyük hatayı o zaman yaptım. Paniğe düştüm, acele ettim. Sonra borç olarak verdiklerimi istedim. Ama pek azı döndü tabii. Şu an bile 100 bin liraya yakın alacağım var ama kriz diye veren yok. Bazıları da hepten inkar etti zaten. Herkes krizi bahane ederek bugünlerde işçi çıkarıyor. Benim en son yanımda dükkanda ve şirkette toplam 25 kişi sürekli çalışıyordu. Ben son ana kadar onları işten çıkarmadım. Paraları, maaşları gecikti ama işten çıkarma yoluna gitmedim. Sonunda onların da hiçbiri beni kalkıp da icraya vermedi sağolsun. Şimdi biraz borcum kaldı ama onları da ödeyeceğim inşallah. İşlerim yine eskisi gibi olsa yine o insanlarla çalışmak isterim. Sağolsunlar her durumda yanımda yer aldılar. Şimdi dükkkanı kapattım, ama hâlâ arar sorarlar. Bazıları iş buldu ama çoğu işsiz. Yazık hepsi ev geçindiriyor. Onların o desteğini hissetmem de beni hayata bağladı, kendimi toparlamamı sağladı. Ailem ve çalışanlarım olmasa şimdi ben de olmazdım.

Herhangi bir meslek kuruluşuna üye miydiniz/misiniz? Buralardan bir destek gördünüz mü?

Türkiye Müteahhitler Birliği, Tesisat İnşaat Malzemecileri Derneği ve İstanbul Ticaret Odası'na üyeyim. Ama buralardan bir destek görmedim. Destek göreceğimi de düşünmedim doğrusu. Ben şimdi gitsem bir sürü de onlar borç çıkarır bana. Odalar, dernekler sadece para toplamayı bilirler. Çıkıp da hakkımızı arayanını pek görmedim. Elimden geldiğince üye olup desteklemeye çalışırım oysa. Ama benim iflas ettiğimden haberleri bile yoktur şimdi. Sizin anlayacağınız ne destek istedim ne de kendiliğinden birşeyler oldu.

Bu süreçte yakın çevreniz ve aileniz size nasıl yaklaştı?

Ailem, yani eşim ve çocuklarım bana çok destek oldu. Onlarla daha bir kenetlendik. Üniversitede okuyan oğlum iş bulup çalışmaya başlamış benim haberim yok. Öğrenince kızdım ama o beni ikna etti. Derslerini de aksatmadığına inandırdı. Küçük de gayet iyi. O ben de çalışayım falan demiş ama abisi de annesi de izin vermemiş sen üniversiteye hazırlanıyorsun diye. Eşim ben de çalışayım diyor ama ona göre pek iş yok. İşte bir dükkandan gelen kira var, kayınvalidemin aylığı var şimdilik onlarla idare ediyoruz. Bakalım ortalık biraz daha durulunca, eşimin biraz altını vardı onlara dokunmadık, daha doğrusu varmış ben bilmiyordum, ne varsa yine

kadınlarda var, küçük çaplı bir iş kurmaya çalışacağız yeniden. Tabi kriz böyle yakıcı olmaya devam ettikçe biraz zor. O zaman da iş bulmaya çalışacağım.

Biraz önce de söylediğim gibi, ailemin dışında çalışanlarımdan büyük destek gördüm. Bazı arkadaşlarım hâlâ arar sorarlar. Onun dışında kimseden bir destek görmedim. Zaten maddi destek değildi bu destekler de. İşte sağolsunlar arayıp sordular. En azından beni unutmadılar.

İş ilişkisi içinde bulunduğunuz çevreyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Bu zor bir soru. İş ilişkisi içinde bulunduğum ortam genel olarak sistemden farklı değil. Sistem, piyasa artık herkesin birbirini yemek için fırsat kolladığı bir döneme girmiş durumda. Hayatımın hiç bir döneminde bu kadar kaypak bir dönem görmedim ben. 11 yaşımdan beri ticaretin içindeyim, bir sürü krizler gördüm ama hiçbiri günümüzde yaşananlar kadar acımasız değildi. Elindeki para bir anda kaybolup gidiveriyor. Hergün milyarca Dolar, Euro Türk Lirası buhar olup uçuyor, birileri şiştikçe şişerken bir anda birileri dibe vuruyor. İnşaat sektöründe de bu böyle. Önce TV'ler gazeteler bas bas haberler yaptı, evler ucuzladı, krediler düştü diye. Milleti özendirdiler herkes eve koştu. Ev fiyatları gereğinden fazla yükseldi. Ona rağmen millet borca girip ev aldı. Talep bir anda patladı. Bir sürü insan bu işe girdi. Yeni amlakçılar, müteaahhitler türedi. Ama sonunda bunların büyük bir kısmı yok olup gitti. Ev kredileri bu şekilde patlayınca ev alabilecek durumda olanlar bile ev almaktan korkar oldu. Bir anda inşaat sektörü krizi en çok yaşayan sektör oldu. İşte o şok dalgası da geldi bizi vurdu. O nedenle bizim piyasa riski en yüksek piyasadır ve bizim piyasada küçük balıkları yutmak için pusuya yatmış bir sürü büyük balık vardır. Zaten nasıl oldu bilmiyorum benim yaptığım inşaatlar şimdi büyük bir firmaya geçti, firma o işi daha da büyüttü bile. Yalnız ne hikmetse piyasaya yeni çıkan bu firmalara kriz hiç dokunmadı.

Bundan sonrası için bir planınız ya da beklentiniz var mı?

Bundan sonra hayatı daha dolu dolu yaşamayı, aileme ve kendime daha fazla zaman ayırmayı düşünüyorum. Çok para kazanma hırsı içinde olmayacağım ama ailemi rahat ettirecek kadar kazanabileceğim bir iş kurabilirsem çok mutlu olurum. Bir işe girip de çalışabilmem zor bu saatten sonra ama gerekirse, iş kuramazsam onu da yapacağız artık.

Sizin gibi işadamlarının böylesi sıkıntılar yaşamaması için ne yapmalarını önerirsiniz? Toplumdan, devletten ve örgütlerden ne yapmalarını beklersiniz?

Bana göre işadamları bir ülkenin emniyet subabıdır. Onlar yatırım yapıp iş vermezlerse devletin herkese iş verebilmesi mümkün değildir. Herkese iş veremeyince de toplumda anarşi, açlık, soygun, hırsızlık, cinayetler artar. Toplumda güven kaybolur. İşte bu yüzden devletin işadamlarına sahip çıkması gerekir. Elbette devlet her vatandaşına sahip çıkmalı ama işadamını göz göre göre de iflasın eşiğine srklememesi gerekir. Toplumun gözünde zaten birazcık malınız mülkünüz olup iyi yaşamaya, çok kazanmaya başlamışsanız mutlaka hırsızlık, yolsuzluk yaptığınızda dair bir imajınız vardır. Bunun değişmesi gerekir. Bütün işadamları alıyordur diye düşünmek yanlıştır. Elbette her meslekte yanlış yapanlar vardır.

Son olarak eklemek istediğiniz birşeyler var mı?

Söyleyeceklerimi söyledim umarım. Küçük de olsa sorunun çözümüne bir katkımız olduysa ne mutlu bize. Mesajım ulaşır mı bilmem ama, zor duruma düşen işadamlarına sahip çıkılmalıdır. Bunu hem devlet yapmalı, hem de meslek örgütleri, odalar yapmalıdır. Herşeye rağmen başarısız olan işadamlarımız, tüccarlarımız, girişimcilerimiz hatta normal vatandaşımız asla hayatına son vermeyi bir kurtuluş olarak görmemeli, bu yolu sememelidir. Bu çok kötü birşey ve hayat herşeye rağmen çok güzel.

Teşekkürler...

Üçüncü Görüşme: E3

E3, 44 yaşında, evli, iki çocuğu var. Erkek, lise mezunu. Kriz öncesine kadar kendine ait bir tekstil etölyesi ve eşine ait bir konfeksiyon satış mağazası varmış.

Görüşme, 14 Ağustos Cuma günü yapıldı. Ses kaydı yapılmasına ve not tutulmasına izin verdi.

İzlenimler:

E3, oldukça sakin ve neşeli görünüyordu. Görüşme esnasına zaman zaman üzüldüğü görölse de çoğunlukla neşeliydi ve bazen espri yaptığı bile oldu. Kendi durumunun kötü olmasına rağmen ülke ve dünya meselelerine karşı duyarlı olduğu ve gündemi yakından takip ettiği belli oluyordu. Sorulara çok net uzun cevaplar verdi. Konunun dışına çıkan konuşmalar burada yer almamıştır.

E3'e sorulan sorular ve cevapları:

Biraz kendinizden bahsedebilir misiniz?

44 yaşındayım, ailemin dört çocuğundan biriyim. Benden büyük iki ablam bir de küçük kız kardeşim var. Babam memurdu, annem evhanımı. Halimiz çok kötü değildi ama yine de ben aileme destek olmak için çalışmak istedim. İki ablam da konfeksiyocuydu. Onların yanına gidiyordum okuldan sonra. Yazları ve ara tatillerde de çalıştım. Liseyi bitirmeden babam öldü. O nedenle ilerisini okuyamadım. Liseden sonra konfeksiyonda kalfa ve usta olarak çalıştım. İşi öğrendim. Ablalarımın da desteğiyle kendi atölyemi açtım. 15 senedir bu işi yapıyordum. Kazandığımız bize yetiyordu. Eşimin de küçük bir satış mağazası var.

Zaten hırslı bir insan olmadım hiçbir zaman, belki de bundan kaybettim. Yanımda çalışanlar her zaman daha iyi koşullarda çalıştı mesala. Hakları değildi dersem yalan olur elbet. Ben normal olanı yaptım. Haa, şimdi o çalışanlarımdan biri bile beni arayıp sormuyor. Ama olsun, herkes hayat kavgasında. Aramazlarsa bu onların sorunu. İflas ettikten sonra çok kafama takıyordum ama şimdi pek takmıyorum, neticede herkes bir hayat kavgası veriyor. Benim iflasım da onların sorunu değil zaten.

Sizi hayatınıza son vermeye karar verdiren süreci biraz anlatabilir misiniz?

Benim üç ay önce bu konuşmayı yapmak isteseniz ben sizinle bunları asla konuşmazdım. Kendi adıma yaptığım şeyi bir hata olarak gördüğümü belirtmek istiyorum. Zor bir süreçti, hazırlıklı olmadığım bir durumdu. Etrafımda iflas edenler oluyordu, bu da hayatın bir gerçeği... Ama insan kötü şeylerin başına gelmeyeceğini sanar ya... işte öyle bir durum. Ben de hiç iflas edeceğimi, hele hele intihara gireceğimi asla düşünmezdim. Duyardım, insanlar iflas etmiş, kendilerini öldürmüşler... İflas, batmak, çıkmak bunlar çok normal şeyler ama intihar bana normal gelmezdi. Buna rağmen asla iflas edebileceğimi düşünmezdim. Çünkü bilirdim ki, ben işimi iyi biliyorum ve iyi yapıyorum, yani hep böyle diyordum. Ama dış etkenleri fazla hesaba katmamışım. Fazla büyük konuşmuşum.

Ticarete güven çok önemli. Banka sana güvenmeli, iş yaptığın insanlar sana güvenmeli, çalıştırdığın elemanlar sana güvenmeli... Bir şekilde ticari itibar sarsılınca artık kimse sana güvenmemeye, acımasız yüzünü göstermeye başlıyor. İşçilere iki-üç ay ücretlerini geciktirince seni düşman gibi görmeye, işin içinde başka şeyler aramaya başlıyorlar. 10 senedir iş yaptığın bir tedarikçi bir anda sana mal vermemek için bin dereden su getiriyor. Bankalar zaten kan emiciye, ölü soyucuya dönüşmüş. Kredinin bir-iki taksidini ödemediğin anda üstüne çullanıyorlar, sanki ülkeden kaçacaksın, sanki battın bir daha da belini doğrultamayacaksınız... Bizdeki bankalar maalesef çok ürkek. Bankaların en büyük güvencesi küçük ve orta ölçekli işletmeler. Ama onlar ilk fırsatta bu işletmelerin canına okuyor. Buna bir çözüm bulunmadığı sürece daha çok canlar yanar diye düşünüyorum.

Böyle peş peşe gelen etkenler sonucunda biz de sonunda havlu attık. Beklemediğim bir şoktu. Daha önceki krizlerde de zor duruma düşmüştük. Ama bir şekilde çıkmayı başardık. Yine öyle olur sandım. Fazla ciddiye almadım galiba. Ama kriz bana bunun hesabını neredeyse canımla ödetiyordu. Şimdi elimizde eşimin dükkanı ile bir evimiz kaldı. Bir sürü borç var ama bir şekilde ödemeye çalışıyoruz. Can çıkmayınca umut kesilmezmiş, bizimkisi de biraz öyle... Direniyoruz anlayacağınız. Bu da gerekli aslında...

İşte bu olaylar peşpeşe gelip işyerim, makinelerim, mallarım, arabam, evim vs. elden bir bir gitmeye başlayınca hayatın sonuna geldiğimi sandım. Her şey 10

gün içinde oldu zaten. Yalnızken bir anda karar verdim, beynim bunun doğru olacağını, her şeyin sebebinin benim düşüncesizliğim olduğunu, ben ölünce geride kalanlar için her şeyin düzeleceğini söylemeye başladı. Çok mantıklı bir çözüm gibi geldi, kendimi çok rahat hissettim kararı verince. İşte böyle... Eğer kızım biraz daha geç gelmiş olsaydı ben yoktum artık. O an öyle bir an ki, sadece kendimi nasıl öldürürüm diye düşünebildim. Aklıma ilk gelen de bileklerimi kesmek oldu. Allahtan çok iyi kesememişim, bir de kanımın hızlı pıhtılaşma özelliği (bunu da doktorlar söyledi) kurtuldum işte, demek ki yaşanacak daha güzel günler varmış. (Gülüyor) Ama ne oldu biliyor musunuz? Bir silahım olsaydı, ki o an keşke silah olsa diye düşündüm, kesin şimdi hayatta olmazdım. İyi ki diyorum silah almamışım, ben pek sevmem zaten silahı ama eşim nefret eder. Biraz da onun etkisiyle almadım, iyi de yapmışım. Bence insanlar bu mereti mümkün olduğunca hayatlarından uzak tutmalılar. Gerçi insan kendini öldürmeyi kafasına koymuşsa bir şekilde yapıyor ama silah başka. Beynine giren bir kurşundan hayata dönme şansın, bileğini kesmen veya ilaç içmenle aynı derecede değil.

Yaşadığıma, kurtulmuş olmama çok seviniyorum. Ama kızıma o şoku yaşattığım için kendimi çok kötü hissediyorum. Tabii aileme ve sevenlerime de üzüntü verdiğim için suçluluk hissediyorum ama kızım beni o halde bulduğu için o daha çok etkilendi. O bulduğunda, yani ben onu görünce henüz kendimden geçmemiştim. Ona hemen ambulans çağır dediğimi ve teselli etmeye çalıştığımı hatırlıyorum, çok da utanmışım. Sağlıkçılar gelene kadar da kendimdeydim, kızım bileklerimi falan sardı, onu yönlendirdim. Annesini aramamasını söyledim, hastaneye gidince aramış. (Duraksıyor) çok zor bir olay, insanın kendini öldürmesi kadar zor bir şey olamaz. Ama oraya gelince inanın çok kolay geliyor insana ve sanki herşey düzelecek ölünce... başka birşey düşünmüyorsun yani. Oysa insan, sevdiklerine yaşatacağı acıları düşünse biraz, asla ölmek istemez.

Sizi intihara götüren süreçte dış etkenlerden bahsettiniz, neler bunlar? Biraz açabilir misiniz?

Bir kere bir üretim işindeyseniz, ekonominin, piyasanın çok değişkenli bir şey olduğunu iyi bilmeniz gerekiyor. Yatırımınızı tek yönlü yapmanız ve bunu

yaprken de borçlanmanız doğru bir yol değil. Hele de bizim gibi bir ülkede ekonomiye asla güvenmemeli, dövizle hiç borçlanmamalısınız.

Dünya küreselleşti diyorlar, bence bu doğru. İyi bir şey mi? Bunu tam olarak bilemiyorum. Bunu tartışanlar vardır herhalde. Ama benim açımdan iyi olduğunu söyleyemeyeceğim. Neden dersiniz? Bizim ülkemizde tam algılanmayan bir Çin sorunu var. Adamlar neredeyse bedavaya mal üretiyor. İşçilik bizdekinin onda biri neredeyse. Elektrik, hammadde yine öyle. Örnek evrecek olursak bizde bir gömleğin maliyeti 10 TL ise, adamlarda 1 TL. Gel de bununla rekabet et. Bizim üreticilerimiz bile oraya yatırım yapıyor, en azından alıp modelini gidiyor oraya, adamlar aynısını çok daha ucuza mal edip veriyor eline. Bununla ilgili hükümet kendi önlemini almadı. Bizim gibi olanlar da almadı.

Bir de küresel kriz dedikleri şey var. gerçi nasıl oldu da en çok bizim sektörü vurdu bunu anlayamadım. Sonuçta insanlar çıplak dolaşmıyor, mağazalar dolup taşıyor, bir şekilde insanlar giyime para harcıyor. Zaten başladığında da ev kredilerinin geri ödenmemesinden dolayı başlamıştı. Ama gelgelelim kriz bizim ülkemizde iyi yönetilemediği için en çok bizi vurdu. Başbakanımız, “teğet geçecek” falan dedi ama olmadı, umudumuz çabuk bitti. Çin ve bazı uzakdoğu ülkeleri özellikle emeğin/işçiliğin ucuz olmasından, çalışma saatlerinin çok uzun olmasından dolayı bizim sektör çok zarar etti. Hükümetin önlem alması gerekirdi ama bu konuda hiç bir çalışma yapılmadı. Eskiden biz, bir çok ünlü markaya fason iş yapardık. Şimdi bizim tanınmamış markalar bile oralarda iş yaptırıyor. Benim gibi olanlar bu trene binemedi maalesef. Bu da bitişe giden yolun başlangıcı oldu.

Bir diğer olay, dediğim gibi dövizle borçlanma, döviz ucuzlayınca sanıyorsun ki, bir daha yükselmeyecek, ülke aradığı istikrara kavuştu... Ama öyle olmuyor, olmadı. Dövizde endeksli aldığım kredi elimde patladı. Bir neden de, çeklerin senetlerin geri dönmemesi. Adam tüccar, bir çeki ödemedimi bu zincirleme etki yapıyor. Çünkü o çek sende de kalmıyor, sen de bir başkasına ciro ediyorsun bu da bir şekilde ticari itibarını sarsıyor, seni etkiliyor. Bir sonraki aşamada, yani senin de çeklerin, senetlerin geri dönmeye başladığında duble bir etki yapıyor. Sonuçta piyasa bir bütün, bir zincir, halkalardan biri bozulunca bu zincirin tamamını da bir şekilde etkiliyor.

Sizi buralara getiren süreç sadece sizin hatalarınızdan mı kaynaklanıyor? Söylediklerinizden sanki böyle bir anlam çıkıyor?

İnsanın kendisini suçlaması, hatayı kendinden bulması daha kolay herhalde (Gülüyor). Ama tek sorun benim hatalı olmam mı? Bahsettim işte, belki ben de Çin’e, Hindistan’a, Nepal’e gitseydim, oralarda üretim yaptırıyordum, işçilerimi daha çok çalıştırıp daha az ödeseydim, “kalite kalite” diye tutturmasaydım, ülkem kazansın, ülkem insanı kazansın diye bir idealim olmasaydı bu hale gelmeyebilirdim. Öyle hovardalık yapan, eğlenceye içkiye, şuna-buna para harcayan insanlar değiliz, paranın kıymetini iyi biliriz, ama yine de kaybettik. Bilemiyorum, hâlâ ben de bunu düşünüyorum (Gülüyor) Bari yiye-içe, eğlene batsaydık, bu kadar koymazdı belki...

Bir kere bizim ülkemiz ekonomik anlamda pek bağımsız değil. Adamlar, yani bunların kim olduğu hem çok belli, hem de belli değil, gizli bir şekilde istedikleri gibi ülke ekonomisini yönlendiriyorlar. 2001 krizinden sonra dediler ki, “Türkiye’de artık kriz olmaz, istikrar geldi”, Akparti iktidara gelince dediler ki, “Türkiye’de artık siyasi krizi olmaz, tek parti iktidara geldi”... Ama nedense bir türlü söylenen olmuyor. Kriz geldi, yüzbinlerce insan işsiz, aç kaldı. Yüzlerce, binlerce işletme kapandı, işadamları, tüccarlar iflas etti. Gidin bakın Merter’e, Mahmutpaşa’ya her gün yeni bir işyeri kapanıyor, her gün yüzlerce, binlerce insan işsiz kalıyor. İşler iyi olsa niye bunlar olsun ki? Bunun cevabını vermek lazım. Açıkcası ben veremiyorum. Veremediğim için battım ve canıma kıydım. Verebilseydim, derdim ki, “ben birşeyler biliyorum”, yok, ben hiçbir şey bilmiyordum.

Hükümete güvendim, sandım ki, onlar Türk sanayicisini, Türk üreticisini, Türk işçisini koruyacak, ucuz ve kalitesiz Çin mallarına, uzakdoğu mallarına karşı önlem alacak... Bekledik, istedik, ama olmadı. Bir de suçlu biz olduk. Niye üretim için Çin’e gitmedik, kendi ülkemizde üretip, kendi insanımızı çalıştırdık, vergimizi verdik, kendi insanımıza hizmet edelim dedik. Bugün vergisini adam gibi veren kimse ayakta duramaz. Sistem sana diyor ki, “çal-çırp, işçinin hakkını ye, gemini kurtar!” Ee dürüstlük nerede kaldı? Vatanseverlik nerede kaldı? İnsan onuru nerede kaldı? Vallahi ben anlamıyorum. Devir çok değişti artık. Ben değişemedim, geride kaldım. Ezildim ve çarkın dışına itilmiş oldum. Olay bu kadar basit. Allah’tan

zamanında akıllık edip de sigortamızı ödemişiz. Yaşı doldurunca emekli olabileceğiz, ama korkarım ki, bu şansa çocuklarımız sahip olamayacak.

Ne kadar paranızı kaybettiniz bu süreçte?

İşyeri kiraydı ama içinde oldukça fazla miktarda kumaş, iplik vs. vardı. Makineler vardı. Bir daire vardı Levent'te o gitti. Şimdiki değeri en azından 400 bin. Bir Volvo araba, bir de Dukato minibus vardı. İşte bunların hepsi gitti, elde de 60-70 nakit vardı, onlar da gitti. Toplamda 800-900 din eder herhalde. Bir benden bu kadar gitti, düşünün artık. İnsan merak ediyor, nereye gidiyor bu kadar para diye, değil mi?

Hiç profesyonel (psikolog veya psikiyatristten) destek aldınız mı? Veya bu konuları konuştuğunuz yakın arkadaşlarınız var mıydı?

Öncesinde mi?

Öncesinde de, sonrasında da...

Öncesinde zaten kendimde bir sorun olduğunu anlayabilecek bir zamanım olmadı ki, her şey o kadar çabuk gelişti ki, bir türlü anlayamadım. Ta ki, banyoda kızımı karşımda görene kadar... İşte o an anladım, benim tedaviye ihtiyacım olduğunu. Zaten hastanede hemen psikiyatrist geldi, muayene etti. Sonrasında da gittim, ilaç tedavisi uygulandı. Ama sonra gerek görmedi doktor da, çünkü daha kötü hissettirdi bana kendimi bu ilaçlar. Çok bitkindim ve sürekli uyuma isteği veriyordu. Birkaç ilaç değiştirdik ama sonuç aynı oldu. Bıraktım 15-20 gündür içmiyorum ilaç falan. Şimdi daha iyiyim. Beni tanıyan kimse böyle bir şey yapabileceğimi düşünmez, sizce de canına kıyacak biri gibi miyim?

Hayır. Gerçekten de beklemediğim kadar neşeli ve hayat dolusunuz.

Teşekkür ederim. 900 bin kaybettim ama, inanın hayat parayla, malla, mülkle ölçülmez. Gidip şu boğazın kenarında durup denizi koklayabiliyorum ya, varsın batmış olayım. İşte Allah'a şükür, bir evimiz küçük bir dükkanımız var elimizde. Borçlar da ödeniyor yavaş yavaş. Kızım, oğlum, eşim gayet mutluyuz. Akşam eve döndüğümüz bir masanın başında toplanıp yemeğimizi hep beraber yiyoruz ya, bu yeter bana. Varsın batalım.

Şimdi ne kadar borcunuz kaldı? Özel olduğunu düşünmezseniz tabii...

Yok, özel bir yanı yok canım. Pek birşey kalmadı. Bankaya kredi taksidi var. 15-20 bin kadar bir şey kaldı. Ödeniyor bir şekilde yani.

Kendinizi işinizde başarılı iken nasıl değerlendirirdiniz? Toplumdaki konumunuz, statünüz, yaşam tarzınız sizin arzuladığınız, hedeflediğiniz gibi miydi?

Vallahi, nasıl desem bilemiyorum. Anlattım az çok. Mütavazi bir yaşam tarzımız vardı. Levent'te oturyorduk, Şimdi Okmeydanı'na geldik. Oradaki evi sattık, burası kiradaydı, 4+1 150 m2 evden 2+1 85 m2 eve geldik. Yazlığımız yoktu ama her yıl mutlaka tatile giderdik, şimdi gidemeyeceğiz. Yediğimiz, içtiğimiz, giydiğimiz de haliyle değişti biraz. Ben tam bir aile babasıyım, o zaman da işim bitince evimde olurdum, şimdi de.

Biz de biraz mahalle kültürü vardı, arkadaşlarım falan hep o çevreden. İş çevresinde de vardı tabii, ama onların çoğu ya battı, ya da benimle ilişkileri bir şekilde koptu. Eski mahalle arkadaşlarımız var, onlarla takılırız hâlâ.

Size göre, hayatınıza son verme kararını verdiren tek neden işinizdeki başarısızlığınız mıydı?

(Duraksıyor, düşünüyor bir süre) Evet, kesinlikle bu tek nedenim. Çünkü psikolojik bir sorunum yoktu. Eşimle ve çocuklarımla da bir sorunum yok.

...

Galiba biraz korktum. Ailemi kaybetmekten, isanların bana bakıp "iflas etti" demesinden, çocuklarıma arzu ettikleri bir şekilde baba olamayacağımdan falan korktum. Bu gerçeklerle yüzleşmek yerine kendimce kolay bir çözüm buldum, yani o an öyle geldi.

...

İnsan başarısızlığa kolay alışamıyor, kolay kabullenemiyor... bir anda hayatınız değişiyor, zor iş. Bir anda yüz basamak birden iniveriyorsunuz. Hazırlıklı olsanız bile zor, kaldı ki, ben hiç hazırlıklı değildim.

Ailenizde veya yakın çevrenizde daha önce intihar eden veya intihara girişen olmuş muydu?

Hayır. Ama gazetelerden, haberlerden duyduklarım olurdu. Çevremde iflas eden çok oldu ama, doğrusu canına kıyan duymadım. Ailemde zaten kimse böyle bir girişimde bulunmadı, uzak akrabalarım da yok.

Siz daha önce intihar girişiminde bulundunuz mu?

Hayır benim için ilk. Ve son.

Herhangi bir psikiyatrik veya psikolojik rahatsızlığınız var mı? Ya da geçmişte olmuş muydu?

Ben öyle bir insanım ki, sadece birisi gururumu, onurumu kırarsa üzülürüm. Bir de insanları üzmeyi pek sevmem, özellikle sevdiğim birini üzünce çok üzülürüm. Kendimi affetirene kadar kafam rahat etmez. Ama böyle uzun süreli depresyon falan yaşamadım. Herkesin yaşayabileceği şeyler işte, iş stresi vs.

Daha önce işinizde herhangi bir başarısızlık ya da ciddi bir kriz yaşadınız mı? Böyle durumlarda nasıl bir tepki verdiniz?

2001 krizinden sonra da benzer bir sorun yaşadık. İşler kötüye gitti, ödemeleri yapmakta zorlandık. Ama o zaman borçlu değildik. Döviz yüksek olduğu için ihracaat iyiydi, bir de kriz daha çok bizde olan bir krizdi. Ihracaata yönelerek krizi aştık. O zaman işçilerim mutlaka maaşlarını aldılar. Onları mağdur etmemek için kendi birikimlerimizi kullandım. Zaten 6-7 aylık bir süreden sonra işlerde düzelme oldu.

İçine düştüğünüz ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için neler yaptınız? Yardım istediğiniz kişi ya da kuruluşlar oldu mu?

Yeterince uğraştım diyebilirim. Bu iş bir bataklık gibi, çırpındıkça batıyorsun, ne yaparsan yap çok da işe yaramıyor. Alacaklarını alamıyor, borçlarını ödeyemiyorsun. Borcu borçla kapatmaya çalışıyorsun, daha çok faiz ödüyorsun. Bir süre sonra borç bulacak yerin kalmıyor. Her koyun kendi bacağından asılıyor.

Herhangi bir meslek kuruluşuna üye miydiniz/misiniz? Buralardan bir destek gördünüz mü?

Üye olduğum bir kuruluş yok.

Bu süreçte yakın çevreniz ve aileniz size nasıl yaklaştı?

Eşim ve çocuklarım bana karşı çok iyidirler. Onların desteğini her an yanımda hissettim. Bir çok şeyi onlara yansıtmamaya çalıştım. Ama hata yapmışım. Bu tür şeyler mutlaka her aile üyesinin bilmesi gereken şeyler. Böylece çözüm bulmak daha kolaylaşıyor. Eğer bu olaylar olurken ailem yanımda olmasa belki de kendimi toplayamayabilirdim. Şimdi eşimin dükkanında beraber çalışıyoruz. Az kazanıyoruz ama bize yetiyor. Bu kadarını bile düşünememişim mesala. Oysa konuşabilseydim, belki bu kadar kaybımız da olmazdı ben o olayı da yapmayabilirdim diyorum şimdi. Akraba ve arkadaş çevremde hep yanımda yer aldılar sağolsunlar, elbette maddi olarak çok bir şey yapamadılar, çünkü herkesin durumu belli bu devirde, ama manevi olarak hep benim yanımda yer aldılar. Ben de bu desteklere karşı içime kapanmadım, olaylarla ve hatalarımla yüzleştim.

İş ilişkisi içinde bulunduğunuz çevreyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

Ticarette arkadaşlık olmadığını öğrendim. Eskiden vardı. Bir çarşıda, işhanında herkes birbirinin derdine derman olmaya çalışırdı. Söz senetti. Şimdi öyle değil. Bırakın sözün senet olmasını, senetler, çekler bile işe yaramıyor artık. Rakipleri geçtik, komşun bile bir adım ileri gitmeni istemiyor. Bunlar yanlış şeyler ama artık toplum olarak değişiyoruz galiba, eskiden önemli olan birçok şey bugün önemsiz hale geldi. Bu yüzden benim iş çevrem de çok farklı değildi. Sürekli yeni simalar giriyor piyasaya ve bir anda insanları tokatlayıp yok oluyor. Sonra başka bir yerde başka bir işle çıkıyor insanların karşısına ve yine aynı yöntemler...

Bundan sonrası için bir planınız ya da beklentiniz var mı?

Bundan sonraki planım, öncelikle borçları ödemek. Aileme daha fazla zaman ayırmak. Çocuklarımla okullarını bitirmeleri sağlamak ve ne olursa olsun, odstlara, arkadaşlara daha çok zaman ayırmak. Hayat kısa ve mümkün olduğu kadar değerini bilmeli insan. Mal da mülk de gözüm yok, yeter ki insanın ailesinde ve içinde huzuru olsun.

Sizin gibi işadamlarının böylesi sıkıntılar yaşamaması için ne yapmalarını önerirsiniz? Toplumdan, devletten ve örgütlerden ne yapmalarını beklersiniz?

Ben kendimi bir işadamından çok bir esnaf, bir girişimci olarak gördüm hep. Belki bu da hatalıydı. Ama o işadamı kelimesi bana hep ağır geldi nedense, sevemedim. Belki çekirdekten geldiğim için, belki o işleyişi falan beğenmediğim

için, bilemiyorum. Bana kalırsa işadamları, esnaflar ya da tüccarlar, bir sürü insana iş verdiklerinin bilinci ile daha dikkatli davranmalılar. Yapılacak en iyi şey şudur diyemem, ama planlarını ve yatırımlarını çok iyi yapmalılar, kriz geçti bitti diye rehavete kapılmamalı, her an kriz olacakmış gibi, her an krizin içindelermiş gibi davranmalılar. Mutlaka kenarda birikmiş bir nakitleri olmalı ve sermayelerini zorlayan yatırımlara, hele hele dövizle falan borçlanarak girmemeliler.

Devletin işadamlarının ülke için işçi çalıştırdıkları ve vergi verdiklerini düşünerek, onların üzerlerindeki yükü hafifletecek kararlar alması lazım. Ancak buna karşılık denetimlerini iyi yapmalılar. Siyaseten kendilerine yakın olanları hükümetler destekleyip diğerlerini batırmaya çalışmamalılar. Sonuçta herkes vergi veriyor ve herkes işçi çalıştırıyor. Örgütler de her koşulda hükümetlerin destekçisi olmamalılar, üyelerinin haklarını savunurken çok daha gerçekçi ve mücadeleci olmalılar.

Son olarak eklemek istediğiniz birşeyler var mı?

Vallahi sağolun, geldiniz adam yerine koyup söylediklerimi ciddiyetle dinlediniz. Umarım bir faydası olur. Birileri de bu söylenenleri ciddiye alıp dinler, çözüm bulmaya çalışır. Yoksa daha çok canlar yanar, çok insanlar işsiz, aç kalır.

Teşekkürler...

Dördüncü Görüşme: E4

E4, 41 yaşında, üniversite mezunu, kimya mühendisliği okumuş ancak oto yedek parça işiyle uğraşan ailesinin işleri kendine kalmış. Üç kardeşler, kardeşlerin en küçüğü. İki ablası var. Bir kez evlenip boşanmış. Sonra yeniden başka bir kadınla evlenmiş. Eski eşinden bir çocuğu var. 2002 Ocak ayında intihara girişmiş. Kendisiyle bu görüşme 2009 Mayıs ayında İstanbul’da gerçekleşmiştir. Görüşme iki seferde tamamlanmıştır. 2002 yılının Haziran ayından beri İstanbul’da yaşıyor. Bir şirkette mühendis olarak çalışıyor.

İzlenimler

E4, görüntü itibarıyla neşeli, iyi giyimli, kendine güvenen birisi. Konuşmaları son derece açık, anlaşılır. Duygusal olarak dengeli, yaşadığı olayın etkisini atlatmış görünüyor. Ara ara daldığı, konunun dışına çıktığı gözlemlenmiştir.

E4’e sorulan sorular

Öncelikle sizi ticari anlamda başarısızlığa veya iflasa götüren süreci biraz anlatabilir misiniz? Nasıl bir süreçti, neler oldu?

Benim hayatımın meselesi aslında bu. Yani bir tür varoluş-yokoluş meselesi. Şöyle anlatayım isterseniz; ben kimya mühendisliği okudum, pek sevmedim ve beş yılda böylesi zor bir bölümü bitirdim. Çoğunlukla insanlar altı yıldan önce pek bitiremezler. Amacım okulu bitirince kendi işimi yapmak da değildi. Sırf okumuş olmak için okudum, ablalarım okumadı, liseden sonra evlendiler. Daha doğrusu pek okumaları istenmedi, anlarsınız işte, küçük bir kentin eşrafı aslında ailem. Oralarda çoğunlukla bu işler böyle yürür. Kızlar liseye kadar okutulur, sonra da başka bir eşrafın oğluyla evlendirilir. Benim eşim de böyledir. Ona göre terbiye alırlar. Gerçi şimdilerde kızlar da okuyor artık.

Neyse işte böyle bir ortamda büyüdüm, okudum ve ailemin istediği biriyle de evlendim. Tam olarak görücü usulü denemez ama biraz da öyle oldu. İşte memlekete dönünce babamın işini yapmam gerekti. Babam inşaat mühendisliği, mimarlık, hukuk veya tıp okumamı istedi, ama ben ancak kimya mühendisliği okuyabildim işte. Okul bitip gelince babam benimle konuşmadı bile, “biraz tatil yap, dinlen, gez

sonra gelir dükkanda başlarsın” dedi. Benim kendi işimi yapmak gibi bir amacım yoktu, bir belirsizlik vardı, çok fazla geleceğimi düşünmemiştim, günümü gün edip yaşamıştım işte, tipik öğrencilik halleri... Ben babama anlatmak istedim bu işi yapmak istemiyorum falan diye, ama adam konuşturmadı bile. Sanayide oto yedek parçacısı olmak hiç bana göre değildi. Ama adama sunacak bir alternatifim de yoktu ki. Neyse gezdik, dolaştık, eğlendik. Bir-bir buçuk ay sonra istemeye istemeye başladık işe. Herkes gelip kutluyor, hayırlı olsun diyor. Babam mutlu, ama ben değilim.

İşbaşı yaptıktan iki-üç ay sonra benim askerlik kağıdı geldi. Ben gitmek istemedim. Bir-iki yıl erteleyeyim istedim. Ama babam karşı çıktı. “Git gel bir an önce, hayata atıl, işi eline al, ben emekli olacağım, biraz da ben gezip tozayım” dedi. Ben buna da sesimi çıkarmadım. Sanki genlerime işlemiş gibi. Babam da aynı süreçten geçmiş, o da makine mühendisiydi ama hayatında hiç mesleğini yapmamış... Ona da babası, “gel bu iş yap demiş, o da yapmış, bu kızla evlen demiş, o da evlenmiş.” Tabii bizim tek işimiz oto yedek parçası değildi. Bağ bahçe işlerimiz de vardı. Oralarda bu işlerde çalışan 10-15 kişi vardı. Yani halimiz vaktimiz oldukça yerindeydi. S...’de, A...’da ve D...de dairelerimiz falan da vardı. S... sanayi de iki dükkan vardı biri kirada, biri de bizim iş için. Zeytinlikler ve meyve bahçesi vardı, biraz da bağ... kısaca durumumuz gayet iyiydi. Ama alışılmış bir şey işte, bir işin olacak, sonra bu işe her sabah gideceksiniz, çarşıda ya da sanayide sizin gibi olanlarla muhabbet edeceksiniz, yazları bağevine veya yazlığa gidilecek, işe oradan gelinecek. Bazı günler akşamları bir yerlere gidilip muhabbet edilir, içilir vs.

Gelelim askerliğe, ben askerliği uzun dönem yaptım, yedeksubay. Dağıtım iznine geldiğimde, sözlendim, boşandığım eşimle. Yani bizler bu olaylara sadece evet diyorduk. Tek erkek çocuk olmama, çok şımarık büyütülmeme rağmen bir türlü kaşı gelemiyordum, işin garibi karşı gelmeyi de düşünmüyordum bile. Yani yazılmış bir seneryoya oyuncular “şöyle olsa daha iyi olmaz mı” falan derler, sonunda yönetmenin dediği olur ya, aynen öyle ufak tefek çıkışlarım oluyor ama sonunda yazılı seneryo neyse biz de onu oynadık. Askerlik bitti ve evlendik.

İlk üç yıl her şey iyi geçti. Evlilik iyi, işler iyi, ben işten memnun muyum, evlilikten memnun muyum, bilmiyorum ama başım da ağrııyor. Bu üç yılın

sonunda babam iyice kendini emekli etti, bu zamana kadar ha bugün, ha yarın erteledi. İşler bana kaldı, babam bundan sonra sadece diğer işlerle uğraştı. Güya gezip tozacak, adam S... dışına bile çıkmıyor doğru düzgün. Hayatı o kadar sınırlı ki... Ama gayet memnun. Biz yine annem-babam hep birlikte yaşıyoruz. Bir de bizim çocuk oldu ikinci senenin sonunda, o da var. Ama babam ev işlerine pek karışmıyor, bende karışmıyorum, bu işlerin sorumlusu annem. Eşimle de iyi anlaştılar, ciddi bir sorun olmadı.

Babam işleri bıraktıktan bir yıl sonra hastalandı. Ciddi bir rahatsızlık. Yıllarca sigara içti, bağımlı falan değildi ama alkol de vardı. Karaciğerde bir kitle buldular. Testler kötü çıktı. Altı ay ömür biçtiler. Çünkü çok hızlı yayıldı, üç-dört ayda neredeyse tüm vücuda yayıldı diyebilirim. Almanya'ya götürdük falan ama olmadı. Aynı şeyleri orada da söylediler. Zaten orada daha da kötüleşti, aldık getirdik. Hastalandıktan üç ay sonra artık kimseyi tanımaz oldu. Bu kadar hızlı bir çöküş beni çok yıprattı. Aynı şekilde annem de eşim de yıprandık. İşleri de aksattık. Babam doktorların dediği gibi yedinci aya girmeden öldü.

İşte ben o zaman işin ciddiyetinin farkına varabildim. Ben artık bir ailenin sorumlusuydum. Sadece bir ailenin de değil, yanımda dört kişi çalışıyordu hepsi de evli barklı, birisi otuz yıldır çalışıyordu düşünün artık, bağ bahçe ve işlerinde çalışanlar da var. Hepsi sürekli çalışmasa da toplam da 50-60 kişinin sorumluluğu doğrudan omuzlarıma bindi. Babam varken ne rahatmışım. Sadece dükkanın girdisini çıktısını bilirdim, meğer ne çok girdi çıktı varmış...

Yapamadım. Bir yıl geçmeden her şey tepetaklak olmaya başladı. Bir türlü yetişemiyorum. Geriliyorum. Evde de huzur kalmadı. Annemin suratı da eşimin suratı da her gün asık. İşçilerin ödemeleri de diğer ödemeler de hep aksıyor. Yeminle söylüyorum, resmen bir yılda 10 yaş yaşlandım. Yaşım 31-32 ama görenler beni 40 sanıyor. Saçlarım ağardı. Off! anlatması bile gerçekten çok sıkıntılı.

Dilerseniz ara verebiliriz...

Yok yok, çok zor sadece tekrar yaşar gibi oldum, ama sorun değil.

İstemediğiniz kısımları da atlayabilirsiniz

Hayır, yani neleri atlayabileceğimi ya da atlamam gerektiğini de bilmiyorum açıkcası. Ben hatırladığımı anlatayım siz karar verirsiniz neyi atıp atmayacağınız. Ya da bakarsız birlikte ona göre karar veririm, şimdi kafam da dağınık olduğundan sadece bir oluş çizgisi içinde anlatabilirim olayları.

Peki, teşekkür ederim, siz nasıl isterseniz.

Evet nerede kalmıştık, ha tamam. Yaşlandım işte o bir yılda. Aman Allahım! İşler ne kadar da zormuş. Battıkça batıyorum. Ablalarım da kendi dünyalarında. Arkadaşlarımdan yardım istiyorum sürekli, ama onlar benden beter. Para var, yok değil, ama beceremiyorum. Hep hazırdan gidiyor. Baktım olacak gibi değil, zeytinliğin birini iyi bir fiyata sattım, bir dükkandan, iki de diğer işlerden üç kişinin işine son verdim.

İşleri küçültüyorum güya. 2001 krizi kapıya dayandı. Hatırlarsınız o yazarkasa atılması, Anayasa fırlatılması, işte o süreç, sen misin işleri küçülten, bana dediler ki, dolara yatırım yap. Ben dinlemedim, borsaya yatırdım. Borsa tepetaklak ben de tepetaklak... ama beni asıl bitiren bu değil. Ben kalktım, İzmir'e geldim, Bornova Üçüncü Sanayi Sitesi'ne. İş orada da kurdum. Tabii dolarla borçlanarak... İşte beni asıl bitiren o kiriz sürecinde doların aşırı yükselmesi oldu. Kirayı da dolarla ödüyorum, bir liralık kira oldu üç lira, dört lira. Borçlarım da öyle... İşler de bir anda kesildi. Neydi o bir laf vardı, "Dimyat'a²² pirince giderken evdeki bulgurdan olmak" diye sanırım. İşte bizimki de öyle oldu.

Neden böyle bir şeye ihtiyaç duyduunuz? Neden yaşadığınız yerdeki işinizi büyötmek istemediniz?

Benimkisine macera da diyebilirsiniz. Ama aslında değil, psiko-sosyal nedenleri var. Şimdi, ben işleri düzeltmek için babamdan kalanları kullandım, ondan kalanlara bir şey eklemediğim gibi çoğunu harcadım. Düşünsene 50-60 senedir ailede hiç bir şey satılmamış mülk olarak. Ben kalkıp zeytinliği sattım. Bunun parasıyla da işleri düzelttim. Demin "güya düzelttim" dedim, işte bunlardan dolayı. Biraz hırs yaptım biraz gurur yaptım. Sorumluluklarımın bilincine vardım, işçi çıkarmış olmak da beni üzdü, gerçi onları üç ay sonra geri işe almıştım ama olsun,

²² Görüşmeci "Midyat" demiştir.

bir kere hırs yapmıştım. O yüzden zaten bu borsa işlerine falan girdim. Kendimi ispat etmek, babamın ötesine geçmek, onun vesayetinden kurtulmak istedim.

Bunun için önce İstanbul’u düşündüm, zaten orada okumuştum ve aslında orada kalıp çalışmak ve yaşamak istiyordum, olmamıştı tabii. Sonra İzmir’de bir arkadaşım ve ablam vardı onların da etkisiyle dükkanı oraya açtık. 1999’un yazında açtım. Ben S...’de duruyorum genelde, İzmir’de ise ablamın kayını ve bir arkadaşım duruyor. İzmir’de iki kişi çalışıyordu.

Bir işin, yeni kurulan bir işin kâra geçmesi için en azından bir yılın geçmesi gerekir. Dolayısıyla açılan bu dükkan ancak kendini döndürmeye başladı, dolar’la alınan malların fiyatı sürekli yükseliyor, Doların yükselmesine paralel olarak yükseliyordu. Haliyle satış olmadığı için borçlarımızda yükseliyordu. Bu arada S...’deki işlerde kötüye gitmeye başladı. 2001 krizi geldiğinde ben 300 bin Dolar borçla yakalandım. Hemen A...’daki ve S...’deki evi ve dükkanı satışa çıkardım. Üç ay müşteri dahi çıkmadı. Peşpeşe protestolar, icralar gelmeye başladı. O satmaya çalıştığım malları, mülkleri icrayla yok parasına sattılar. Zarar 300 bin dolarlardan 800 bin dolarlara çıktı. Kendimi bir işadamı yapmaya çalışırken bir anda sadece bir evi bir kaç işe yaramaz zeytinliği kalmış bir insana döndüm.

Buraya kadar anlaşıldı ama bu batış sürecinizi biraz daha ayrıntılandırır mısınız? Sizin iflasınızda etkili olan toplumsal ve ekonomik nedenler var mıydı? O günkü toplumsal, siyasal ve ekonomik koşulların iflasınızda nasıl bir etkisi vardı?

Ekonomik koşullar benim için değil sadece herkes için, bir avuç azınlık dışında herkes için kötüydü. Benim için ekstra kötü olmasının nedeni ise, babamı zamansız kaybetmem, ailemden benden başka işleri kontrol edecek birilerinin olmaması, benim o zamana kadar ki hayatım boyunca gerçekten paranın nasıl kazanılıp, nasıl harcandığı konusunda en ufak bir fikrimin olmaması etkili oldu. Bir diğer noktada olayların farkına varmaya başladığımda kendimce hırslara kapılmam, büyüyüp işadamı olmak istememdi. Bunda elbette yaşadığım toplumsal çevrenin, aldığım eğitimin, işadamı olan arkadaşlarımla ve Türkiye’nin geldiği sosyo-ekonomik düzeyin etkisi büyüktü. Neden dersiniz? Her gün gazeteler kükreyen Anadolu aslanları, kaplanlarıyla doluydu. Siyasi olarak ilişkileri olanlar kredileri alıp kazançlarını, yatırımlarını katlıyor ve büyüyorlardı. Bu bana da çekici geldi. Eğer

babam yaşıyor olsaydı bu riski görürdü. Beni uyaracak kimse yoktu. Arkadaşlarım ise, aksine benim için çekici laflar ediyor, çekici bir iş ve sosyal ilişkiler yaşıyorlardı.

Belki babam beni daha önceden iş hayatına alıştırabilirdi, sevgisinden bana kıyamadığından veya kendisinin özlemini duyduğundan benim hep gezip tozmamı, eğlenmemi istedi. Doğrudan bana söylemedi ama bir kez olsun “hadi dükkana gidip çalışalım” demedi. Koca yaz tatillerinde ben hep gezdim, eğlendim. Böyle olmasa ben iş hayatında ne olup bittiğini öğrenebilirdim. Veya işletme, iktisat okuyabilirdim.

Şimdi kriz sürecine geri dönersek; o dönem kriz gerçekten çok acımasızca saldırdı Türkiye’nin üstüne. Hükümet de beklemiyordu bu kadar şiddetli olacağını, halk da. Herkes savunmasız yakalandı. Bizler Ecevit’e güvendik. Ailem oldum olası Adalet Parti geleneğinden gelir, sağdan yani. O dönem de ANAP’a oy verdiler sanırım. Ben Ecevit’e vermiştim oyumu. Ona güveniyordum. Ama o gerçekleri görmek istemedi, krizi iyi yönetemedi. Bunun yerine suçu Cumhurbaşkanı’na atmayı tercih etti. Doğru yaptığı şeyler vardı ama ne olursa olsun, hükümet o’ydu ve suç da onundu. Banka kredilerinin faizi çok yüksekti. Bir de üstüne siyaset, kayırmacılık girince bir çok insan ya çok yüksek faizlerle kredi buluyordu ya da sıkıntılarını gidermek için bankalardan kredi çekemeyince tefecilere koşuyordu benim gibi.

Tefeciye ne kadar borçlandınız?

2001 Temmuz ayında benim toplam borcum faiziyle birlikte 800 bin Doları bulmuştu. Bunun yarısından fazlası tefecilereydi. Adamlar beni öldürmekle, evimi yakmakla, eşimi, çocuğumu kaçırmakla, zarar vermekle tehdit edecek noktaya geldiler. Gerçi ellerindeki senetlerin hepsi yasaldı, icraya verip çatır çatır aldılar herşeyimizi. Şimdi S...’deki evimizden ve dağ başında 10 dönümlük tapusuz zeytinlikten başka bir şey kalmadı elde. Annemi de kaybedince gidip gelmiyorum bile. Ev ne alemde bilmiyorum doğrusu.

Bu süreçte aileniz, eşiniz size nasıl yaklaştı? Destek oldular mı?

Biraz bahsettim zaten, eşimle ilişkimiz bir süre sonra sadece aynı evi paylaşan iki insana dönüştü. Annemle de arası açıldı, ben sürekli arada kaldım. Ev ortamında pek de mutlu değildim. O nedenle işten çok geç geliyordum.

Şimdi destekten kastınız maddiyatsa eğer, onu görebileceğim ablalarım, amcam ve eşimin ailesi vardı. Amcam, çok fazla yardım edemedi, ya da etmedi. Ama eşimin ailesi de krizden zararlı çıkanlardandı. Ablalarımın eşleri memur, memur dediysem ikisi de mühendis, durumları iyi ama öyle benim sıkıntımı giderecek bir yardımları dokunacak kadar değildi. Sonuçta bir savaş hali gibi geldi bana, sanki herkes benden kaçtı ya da ben öyle algıladım, bilemiyorum.

Üye olduğunuz bir meslek kuruluşu var mıydı? Bir destek alabildiniz mi?

Sanayinin derneğinin dışında bir üyeliğim yoktu. Yani bu dernekten destek istemek hiç aklıma bile gelmedi, ne yapabilirler ki?

Daha önce yaşamış olduğunuz herhangi bir psikolojik sıkıntı, ciddi bir hastalık ve intihar girişiminiz var mıydı?

Hayır hayır. Ben çok sağlıklı bir birey oldum aslında. Nezle bile olmamakla övünürüm. Bünyem de psikolojimde çok kuvvetlidir aslında. Bu olayda aslında geliyorum diyen bir olaydı. Özellikle eşime beni sıkıması konusunda, beni anlaması ve destek olması konusunda çok uyarılarda bulunmama rağmen yapmadı, algılayamadı yaşadığım sorunu, ben de anlatamadım belki. Sonuçta babam hayatta olsaydı, batsak bile bu olay olmazdı. Eşimle ilişkim iyi olsaydı, o da o süreçte üstüme gelmeseydi yine olmayabilirdi. Belki o da haklı, gerçekte sevdiği biri olsaydım veya ben onu layıkıyla sevebilseydim, ilgi gösterebilseydim böyle olmayabilirdi.

İntihar etmeye karar verdiren olayları veya süreci anlatabilir misiniz biraz, sakıncası yoksa?

Şimdi benim için en kritik geçen süreç 2001 Haziran sonu Temmuz başları ile 2002 Ocak başı oldu. Her gün bir şeylerimizi kaybediyorduk. Eşim ve annem sürekli benim üstüme geliyorlardı. Annem de bu süreçte bir kalp krizi geçirdi, kadın da bir anda çöktü. Kolay değil, bizim aileye alınan bir şey kolay kolay satılmaz, ya birilerine hediye edilir ya da bir yerlere kaldırılır. Gayrimenkul zaten hiç satılmamış, alınan kalmış onlarca yıl. Ablalarım bile haklarını alamadılar, ne varsa gitti yani. Ama sağolsun ablalarım da eşleri de bana manevi anlamda, özellikle de bu kötü olay sonrasında, çok destek oldular. Önce İzmir’de bir iş ayarladılar, sonra da ben buradaki işi buldum.

Her neyse, gelelim o sürece tekrar; her şey kötüye giderken, evde annem hastayken, eşim de elinden geldiği kadar üstüme binerken kendimi öldürüp her şeyden kurtulma istediği içimde oluşmaya ve büyümeye başladı. Bu istek büyüdükçe, düşünce kafamda dönüp durdukça kendimi daha rahat hissettim, annemi ve çocuğumu düşünmesem çok daha erken yapardım bu işi. Bu düşünce kafamdayken yılbaşından beş gün sonra annemi kaybettim. Kadın gece yatağında kalp krizi geçirmiş, sabah kahvaltıya inmeyince eşim farketmiş, ben erkenden evden kaçtığımdan, beni aradı ilk ağlayarak, o an artık tam anlamıyla bittiğimi anladım. Geldim eve, benden önce komşular falan gelmişler. Odasına girdim, insan görmek istiyor işte, annemin yüzünde sanki kızgın, acı bir ifade var, gözleri kapalı ama mutlu ölmemiş gibi. O an bir darbe daha aldım sanki. Annem ölümünden beni sorumlu tutar gibi duruyor sandım. Çok üzüldüm ama ağlamadım bile, gözümünden tek damla yaş çıkmadı ama gelin siz bana sorun. İçim kan ağladı...

Annem öldükten sonra eşim dahil kimseyle konuşmaz oldum, insanlardan kaçırıyordum ama içimde karar vermişliğin bir rahatlığı vardı. Kızımı düşünmekten de vazgeçmiştim artık, nasıl olsa dedesi bir şekilde bakar diye düşünüyordum. Nitekim de bugün yaşamıyor olsaydım da, şu an yaşıyor olduğum halde bakıyorlar işte.

Bu düşüncelerle ben yöntem araştırıyorum, hesap kitap yapıyorum. Bu nasıl bir duygudur ki, insan her şeyini düşünüyor. Oysa ben bu kelimeyi veya olayı kendime hep o kadar uzak görmüşümdür ki... Annemin yedisi geçti, ertesi günün akşamı, gittim gusül abdestimi ve abdestimi aldım, akşam namazını da kıldım. Bakmayın bu halime, biraz dindar biriyimdir. Öyle yetiştirildik biz, ama rakımızı da içeriz yani. Eşim annelerine gitmişti kızımınla beraber. Güzelce duamı ettim ve evde her zaman bulunan tarım ilacını içtim ve gelip salona kanepenin üstüne uzandım. Bir de not bıraktım, “ölümünden kimse sorumlu değildir, kızımın iyi bakın” diye. Daha kendimden geçmeden eşimin geldiğini farkettim. Onlar gelince ayağa kalktım ama ondan sonrasını hatırlamıyorum, düşmüşüm ve eşim o telaşla çılgık atıp yardım istemiş, aynı anda kusmuşum da. Komşular beni apar topar hastaneye götürürken birisi notu görüyor ve durumu anlıyor. Yani anlayacağınız eşim bir beş dakika daha gelmese ben şu an yaşamıyor olacaktım.

Sonra hastane süreci, tedavi vs. biraz uzadı, psikiyatride de yattım biraz İzmir’de. Ve ilk işim eşimden boşanmak, İzmir’e yerleşmek oldu. Yaptığımdan pişman oldum elbette ama yapmamam mümkün olur muydu o koşullarda, bilemiyorum.

Bir kaç şeyi merak ettim, sakıncası yoksa sorabilir miyim? İstemezseniz cevaplamayabilirsiniz...

Elbette sorabilirsiniz, yani sizinle konuştuğum gibi gizli kalmak kaydıyla elimden geldiğince her şeyi anlatmaya çalışacağım.

Söz verdiğimiz gibi, kesinlikle gizli kalacaktır.

Neden tarım ilacını, evinizi ve akşam üstünü seçtiniz? Yanlış anlamayın, sadece meraktan soruyorum?

Anlıyorum, anlıyorum, sorun değil. Bunu ben de bilemiyorum, ama sanırım içimizdeki yaşama, hayatta kalma içgüdüğü çok güçlü. Bu onunla ilgili olabilir. Ama onun dışında bizde antika, taa Kurtuluş Savaşı yıllarından kalma bir tabanca vardı, tarihi eser, onunla sonra av tüfeği ile öldürmeyi de düşündüm kendimi. Ama nedense tarım ilacı daha iyi bir seçenek olarak öne geçti, asmayı da çok düşündüm mesala. Kan korkum vardır, belki de onun etkisi oldu bilemiyorum. Tarım ilacından önce ilaca karar vermiştim. Evde annemin kalp ilaçları vardı, ama aradım bulamadım.

Akşam üstüne gelince, o da tamamen eşimin evden gitmiş olmasıyla alakalı. Yoksa ben hep tıpkı idam mahkumlarının infazı gibi şafakta düşünüyordum. Ama onları evden gitmiş olduğunu görünce kararımı hızlı bir şekilde uygulamaya geçtim. İşte olay budur.

Sonrasında neler oldu?

Dibe vurmuş biri olarak ve hayatına son vermeyi de denediğimden daha yaşayacak bir hayatımın olduğunu düşündüm. Öldürmeyen Allah öldürmüyor, demek ki var bir keramet dedik. İyi ki de demişim. Şimdi gayet güzel bir hayatım var, çalışıyorum, eşim de çalışıyor. Kiradayız ama rahatız.

İnsanların sizin gibi bir başarısızlık yaşamamaları ve intihara sürüklenmemeleri için onlara neler söyleyebilirsiniz?

Söyleyecek çok şey var aslında. Ama en başta ne olursa olsun, yaşadıkları sıkıntıları paylaşabilecekleri bir yakınlarının, eşlerinin ve arkadaşlarının olması gerekir, içlerine atmamalılar. Sonra Türkiye'nin ekonomisine de dünya ekonomisine de asla güvenmemeli, borçlanarak yatırım yapmamalılar. Kendi öz varlıklarıyla büyümeyi tercih etmeliler. Ve imkanları varsa mutlaka psikolojik destek almalılar. Hele bu dönem çok kritik, aman diyorum dikkati elden bırakmasınlar, şüpheli olsunlar, araştırmadan, bilmeden bir işe girmesinler.

Bir önerim de meslek örgütleri bu insanlarla ilgilensin, devlet bu insanlarla ilgilensin. Sonuçta vergi veren, istihdam yaratan devlet ve toplum için yararlı insanlar bu girişimciler. Kayıpları ülkenin de kaybı olur.

Son olarak söylemek, eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Pek yok. Ama şu söyleyeyim, bu kriz görüldüğünden daha tehlikeli. Sürekli işçi çıkarılıyor, insanların gelirleri sürekli düşüyor. Bu toplumsal çöküntüyü de arttıran bir kriz gibi geliyor bana, siz daha iyi bilirsiniz gerçi, işin içindesiniz ama ben çalıştığım sektörden, iş yerimden ve bu iş çevresinden öğrendüğüm kadarıyla böyle.

Teşekkürler.

Beşinci Görüşme E5

E5, 40 yaşında yüksek okul mezunu. Evli ve iki çocuğu var. Aslında memur olarak çalıştığından ticari faaliyetlerini eşinin üzerinden yürütmüş. Ancak işlerin başında kendisi bulunmuş. Beyaz eşya ve mobilya ticaretiyle ilgili bir işyeri varmış. Kendisiyle internet üzerinden 25 Mayıs 2010 tarihinde yazılı ve anlık görüşme yapıldı. Yaşadığı yeri ticari faaliyetinin bulunduğu ili, güvenlik gerekçesiyle söylemek istemedi. 2001 krizinde 370 bin Dolar sermayesini kaybetmiş. Memuriyet bu süreçte hep ikinci işi olarak kalmış.

Sizi iflasa götüren süreçten biraz bahseder misiniz? Mümkün olduğu kadar ayrıntılı anlatabilirsiniz

Aslında 97 yılında hasbel kader ticarete atıldım. İlk 6 ayda 300 bin dolar para kazandım. Enflasyonist düzenden kaynaklanan büyük kârlar elde ettim. O günkü şartlarda o kadar büyük para kazanmayı bende beklemiyordum! Anormal bir şeydi, sonra batışım da anormol bir şey oldu zaten.

97-99 yılbaşı arasında para kazanmanın büyüüne kapılmıştım; eşime, çocuğuma, en yakın dostlarıma baktığımda dolar işareti görüyordum o kadar salakça bir hırsa kapılmıştım.

98 Aralık başında trafik kazası geçirdim, beyin kanamam olduğundan bir ay yoğun bakımda kaldım. Hastanede yatağımda yatarken düşündüm, o meşhur hayat filmi geçer ya ölmeden insanın gözlerinin önünden, acılarıyla tatlılarıyla rengarenk bir hayat... Ama ticarete atıldıktan sonra yaklaşık 1.5 yıl simsiyah!... Özel hiç bir şey yok, yaşadığıma dair hiç bir renk belirti yok!... ve düşündüm... NEDEN!... farkına vardım, gözüümü para bürümüş... hırs bürümüş... yani o hırs bende çok şeyi aldı geçti.

Önce kaza sonrasında mağazam yandı, Kocaeli depremi v.s. benzer bir sürü olumsuzluğu aştım. Ama 2001 krizine depomda 600 bin dolarlık mal varken, 300 bin dolar da borç ile yakalandım. Aylık 30-50 bin dolar ödemem gereken çekler vardı. Tabi krize girdik diye tamam, ticaretim bitti diyemiyorsun. Krizlerde kimse beyaz eşya mobilya almaz, düğün yapmaz pek... Lüks eşya sektöründeydim, 50.000 dolar ödemeyi yapabilmek için 100.000 dolarlık malımı spot piyasada kırdırmak zorunda kaldım. Aydan aya bu böyle sürdü taaa ki, mallar bitti, eksiye bile düştüm, zor günler de başlamış oldu...

Canım sıkıldığı zaman gidip "0" araba aldığım günlerden, icralarla boğuştuğumuz, cebelleştığımız günler yaşamaya başladık... Kışın ortasında eve geliyorum, elektriğimi kesmişler, doğalgazımı kesmişler... Hayat ne kadar zor benim için bilemezsin, ama yine de tutunmaya, sıkıntıları aşmaya çalışıyorum...

Bilgi körlüğü nedir bilir misin?

Tahmin edebiliyorum ama siz açabilerseniz daha iyi olur...

Yani işin içindeyken bildiğin şeyleri göremiyorsun, bir sürü ticari manevra yapıyorsun, son avucundakilerle çıkış yatırımları yapıyorsun, onlar da elinde patlıyor.... 2001 de battıktan sonra 2004 e kadar ittirmeye çalıştım, gece gündüz çalıştım ama olmadı...

2004 yılında teknik mekanik işlerden anladığım için sanayiye geçtim. Sıfırdan bir atölye kurdum, ekmek fırın makinaları imalat ve satış ticaretine başladım. Kısa sürede o işi de büyüttüm. Servis, revizyon, alım-satım... Anahtar teslim ekmek fırını, simit fırını kuruyorum. (gülüyor)

Kısa sürede yine çok paralar kazanma trendine girdim. Gelen parayı yine atölyeye yatırıyorum. Ekmek dilimleme makinası ayda 20 tane satınca dedim, ben bunun imalatına gireyim... alt yapıydı, techizattı, reklamdı derken bir 200 bin TL harcamışımdır. Baktım daha 300 bin falan harcamam lazım, ulusal bazda pazarlayabilmek için. Ama olmadı. İşler hepten ters gitti. Her şeyi çöpe attım ve İzmir Çeşme'ye geldim yerleştim. Eskiye göre şimdi çok çok mutluyum. Ticari hayatım kısaca böyle...

Bu para kazanma işi; Allah dilerse oluyor ve o dilerse inanın hiç bir şey yapmana gerek yok. Para kendiliğinden akıyor yani, kısmet işi bu...

Buraya kadar sormak istediğin bir şey var mı?

Evet, sizi bu kadar para hırsına sokan neydi? Neye bağlıyorsunuz bu kadar para kazanma isteğinizi?

O iki yıl!... bunu nasıl anlatmak gerek... Yoksul bir geçmiş... yoksunluk... ve bir gün geliyor hayal etmediğin, edemediğin kadar paralar kasanda, banka hesabında, alacak defterinde birikiyor... Ama benim hırsımın temelinde geçmişte, özellikle de

çocukluğumda yaşadığım yoksulluk var bence... altı çocuklu bir memurun çocuğuyum, liseyi yatılı okudum...

Şunu söyleyebilirim, gelişmiş bir düşünsel, felsefik alt yapım olduğu için, bende sonradan görmelik yaratmadı, para değiştirmede aslında beni. Hep şöyle gördüm aslında yaptığım işi; para kazanmaktan çok, bir elma fidanı dikersen, onu sularsın, gübrelersin, çapalarsın, korursun bir gün o elma verir. Amacım o elmaları da yemek değildi, o elmaları seyretmekti. Tabii bunun bir psikolojik alt yapısı olmalı, öyle değil mi? Belki bir şeyleri ispat etmekte amacım, bilemiyorum. Psikolojik anlamda mutlaka anlamları vardır, ama bilemiyorum.

Çevrenizdeki insanların tüketim alışkanlıkları, gelir seviyeleri, yaşam kaliteleri, ülkenin içinde bulunduğu kültürel ortam vs. Bunların sizin para kazanma hırsınızda bir etkisi var mıydı? Yoksa sadece kişisel miydi?

Çevremden hiç etkilenmedim. Yarışım hep kendimleydi, sadece kişiseldi. Kendimde eksikliğini duyduğum, olmasını istediğim, ulaşmak istediğim bir güçtü.

17 yaşında devlet memuru olmuştum. Kendime yetecek, hatta o yaşta birisi için lüks bile yaşayabilecek gelirim vardı.

Bu arada, siz benim bloğumda yazdığım anıları okudunuz değil mi?

Evet, okudum. Zaten sizi de o kanalla buldum. Hatta indirdim, izniniz olursa onlardan da faydalanmak istiyorum.

Bir çok şeyi zaten orada yazmaya çalıştım. Tabii ki, faydalanabilirsiniz. Bir katkı olabilirse sorunun anlaşılmasına ve çözülmesine, ne mutlu bana!

Bu para kazanma hırsı sadece siz de olan bir şey miydi? Aynı şey eşinizde de var mıydı?

Eşim her kadın gibi arzuları, istekleri vardı elbette. Daha iyi standartları arzulaması, istemesi, hayal etmesi çok doğal... fazlası yoktu, sahip olamayacağımız şeyler istemezdi. Yatlar da katlar da hiç gözümüz olmadı ve hâlâ bir evimiz yok (gülüyor). Yani olmadığında niye yok demedik ikimizde... Onunla bir soğanıda kırdık yedik... gittik YKM'den 5.000 TL'lik giyim alışverişi de yaptık yani (gülüyor).

Sizi bu sonuca götüren ekonomik ortamdan biraz bahaseder misiniz? Yani kriz sizin gözünüzde nasıl bir şeydi? Nasıl bir süreçti?

Kriz benim için her zaman atlatılabilir birşeydi... kendime güvenim sonsuzdu... bilmediğim, farkına varamadığım bilgi körlüğümdü, bilgisizliğimdi, tecrübesizliğimdi...

Geriye dönüp baktığımda, krizi gerçekten çok iyi yönetebilmeme rağmen, krize girmeden önce yaptığım hatalardan sonradan pişmanlık duydum. Yani borçla yakalanmamalıydım krizde. Hırs yapmışım kendime, salakça işte. Batışım tamamen ülkenin içinde bulunduğu krizle ilgiliydi. Çok masumane diye niteliendiriyorum batışımı. Çünkü aşırı eğlenceye düşkünlüğüm yoktu, karı- kız ayakları yoktu, kumar alışkanlığım yoktu. Her ne kadar Türkiye de enflasyonist düzende ticaret yapmak kumardıysa da...

Yanınızda çalışan var mıydı? Sizin bu durumunuzdan kaç kişi etkilendi?

Sürekli olarak dört kişi çalışıyordu. İşin durumuna göre sayı artıyordu, azalmıyordu hiç, bir de ben beş kişi. Ailelerle birlikte en az 20 kişi benim batışımdan etkilendi diyebiliriz.

Üye olduğunuz bir meslek kuruluşu var mıydı?

Esnaf odası vardı... Ama ben üye olmaya bile gitmemiştim, mecburmuşum kanuni olarak, onu da muhasebeci benim yerime halletti... Meslek odasında bana akıl verebilecek birinin de olduğunu hiç sanmıyorum, çünkü yardım isteyebileceğin insanlar, rekabette olduğun, batmanı isteyecek olan insanlar... ve de bir çok seminerde ve ortamda tanıştım çoğuyla, niteliksiz, kalitesiz insanlar... Toplumdan sırf paraları olduğu için haketmedikleri ilgiyi saygıyı görüyorlar. Şimdi sen diyeceksin ki şimdi keşke yardım olsaydı... profesyonel anlamda bile olsa olamaz... Bir şehirde 100 tane mağaza olabilir ama satıcılar 10-15'tir. Yani meslek odanda benim sıkıntılarım var diyemezsin, çünkü anında seni deşifre ederler, kredin biter satıcılardan mal alamazsın.

Siyasetle bir ilginiz var mıydı? Herhangi bir şekilde bu anlamda destek veya engelle karşılaştınız mı?

Siyaseti bir vatandaş olarak takip ederdim. ticarete atılınca, küçük bir beldenin belediye başkan adaylığı teklif edildi. Yüzdesi düşük bir partinin milletvekili adaylığı teklif edildi. "Tamamen duygusal". Ama kapitalist sisteme girince siyasetin/politikanın sistemin bir aldatmacısı olduğu görüyorsun. Tercih ettiğin siyasi parti güçlüyse, iktidar veya iktidara yakınsa sen de o oranda güçleniyorsun. Çoğu zaman bu olması gerektiği şekilde olmuyor elbette. Ben bu yüzden pek bu tarz ilişkiler içine giremedim, belki de bu da bir hataydı.

Size göre meslek odası bir dayanışma örgütü değil mi?

Kesinlikle değil. Ne bana ne de başka meslektaşlarımın haklarını, menfaatlerini savunduklarını görmedim. Tamamen tabeladan oluşan, adı var kendi yok örgütler bunlar. Birileri çöreklenmiş başına, olmuş babasının örgütü. Kolay kolay yönetimleri de değişmez zaten. Ticaret yapanlar ortak hareket edemezler, kapitalizme aykırı bir şey bu. Zaten ortak hareket etseler, tekelleşirler, halk zarar görür.

Ama kapitalizmde çıkarlar devreye girdiğinde, yani ortak çıkarlar, o zaman bir araya geldikleri görülür? Bu ticarete böyle olmaz mı bizde?

Tabiki artık AVM'lerde böyle olacak. Şu an çevrende gördüğün küçük diye nitelendirilebilecek esnafın tamamına yakını batacak ve çok sayıda intiharlar yaşanacak önümüzdeki beş yılda, diye düşünüyorum.

Zaten rakamlar da sizi doğruluyor, geçen yıla göre ticari başarısızlık intiharları % 100 artmış durumda.

Daha da çok artacak, çünkü benim tanıdığım beyaz eşya sektöründeki bir çok arkadaşım, trilyon trilyon batıyor ya da batmak üzere, kurbanlık koyun gibi bekliyorlar. Ağlayamazlar, ses çıkartamazlar çünkü kredileri kapanır. Ama korkunç sıkıntıdalar, enflasyonist düzene göre kurulmuştu tezgahları, şimdi ise çok yüksek giderleri var. Ama kazançları çok çok cüzi, şu an birikmiş paralarını yediler, arsalarını yediler, evlerini sattılar. Dayanmaya çalışıyorlar, ama patlayacaklarını onlar da biliyorlar.

Batmakta olan esnaf gider son model araba alır, zaten banka kredisi... ama olay nedir? Kredi bulabilmek...

Bir tür önce hava sonra para hikayesi mi, bu son model araba olayı?

Aynen öyle ama tehlike burada başlıyor, battıkça batıyorlar, bataklık gibi... kimin elini tuttularasa onları da batıracaklar. Şöyle düşünün; “ben 90 model skoda favorite biniyorum ve kapına geliyorum, senden 10.000 TL borç istiyorum, bakarsın bir arabama ve bana, muhtemelen batıyorum diye bana borç para vermezsin. Ama son model bir mercedesle gelsem sana 10.000 istesem, sen varsa yüz bin verirsin” anladın mı? Ye kürküm ye mantığı (*güllüyor*).

Nasıl oldu da sizin gibi birinin bir anda intihar etmeye karar verdiğini anlatabilir misiniz?

Farkındaysan, söyleyecek, anlatacak çok şeyim var da!... Senin için özetleyerek yazıyorum ifade ediyorum. İntihar etmeye karar vermedim ben. İlk, bana sen kansersin dediklerinde yaşayarak intihar etmeye ben karar verdim, ama bir tercih yapmak zorundaydım o zaman.

2004 yılıydı... 2 ay kadar olmuştu, sanayide kurduğum atölye... yeni bir iş... iflasın ardından geçen 3 yıl... çok yorulmuştum, çok yıpranmışım. Gece gündüz çalıştım, çalıştım...

Ariston firmasına son bir 50.000 tı borcum kalmıştı... Kayınpederime ait ev borcum karşılığında Ariston firmasına ipotekliydi... Bu arada ariston firması bana çok yardımcı oldu, çok anlayış gösterdi. Her ne kadar kriz ortamında onlar da kendi canlarını kurtarabilmek için beni ve benim gibi birçok firmayı, daha büyük firmalar karşısında batırsalar da...

Aslında ana firmalar batırdı bizi... nasıl mı? Krizden bir hafta önce bana 1000 TL'ye sattığı buzdolabını, bir hafta sonra 600 TL peşin paraya büyük mağazalara satmaya başladılar. Yani spot piyasayı onlar yarattılar... Bu spot piyasa da bizim canımıza okudu. Maalesef kapitalizmin ruhu, duygusu, acıması yoktur...

Özkaynaklarımı tüketerek bir 30.000 buldum, ödeyemeyeceğimi bile bile kardeşimden 15.000 TL borç aldım... 5.000 TL de kredi kartımdan nakit çektim. O kredi kartını 30.000 TL'nin üzerinde ödemişimdir... Aslında kazandığım paralar temerrüt faizlerine gitti denilebilir, ha bu arada, benim üstüne bir bardak su içtiğim artık; piyasadan geçmişten alacağım, 200.000 TL'nin üzerinde de param vardır,

alacak yani, ama sildim artık... Bana borcu olanların hemen hemen hepsi ya battı, ya da batmak üzere zaten.

Kardeşimin 15.000 TL'ye ihtiyacı yok, bekleyebilir durumdayken iki ay sonra vereceğim demiştim, ipoteği kurtarabilmek için yalan söylemiştim... ama başka türlü de vermezdi yani. Bir akşam eşiyle birlikte evime geldiler. Sırf paralarını istemek için. Durumumu da biliyorlar, aslında bir şekilde ödeyeceğimi de biliyorlardı. Sanırım, beni kıskanıyorlardı, üzme istemişlerdi karı koca... karısı bana dedi ki, sen sahtekarsınnnnnnnnn!.....

O an film koptu..... sadece ölmek istedim... beynim ve bütün bedenim uyuştı... yaşamım, banlığım, değerlerim, onurum, kişiliğim herşeyim eridi bitti.... fakir insanların kaybedeceği; ne parası vardır, ne yatı, ne katı... kaybedecekleri onurları, namusları ve gururları vardır sadece.

Altıncı katta evim o zaman ayağa kalktım, hiç bir şey söylemeden... aklımda sadece balkona gitmek ve atlamak vardı. Eşim anladı beni. Aklım, beynim, bedenim uyuşmuştu... aklımda sadece ölmek vardı... hiç bir şey düşünmüyordum başka. Çok büyük bir şok yaşıyordum. Eşim benim önüme geçti, beni tutmaya çalışıyordu, tüm bedenime sarılmıştı, hiç bir şey söylemiyordum, o yalvarıyordu. Ama ben onu duymuyordum bile, yani duyuyordum ama algılamıyordum, sadece ölmeye kilitlenmişim. Bana sarılmıştı ama o da üzerimde benimle birlikte geliyordu, sürükleniyordu, beni durduramıyordu. Sonra kardeşim de geldi o da beni tutamıyordu, ikisini birden balkonun kapısına kadar sürükledim, her yerim uyuşmuştu. Ben balkon kapısında bayılmışım, sonrasını hatırlamıyorum zaten. Bayılmasaydım yaşamıyordum şu an... Ama yine de eşim bana o şekilde sarılmasa, çılgılık çılgılığa durumu anlayıp kardeşimi de çağırmasa kesin olarak kendimi atmıştım.

Şu an yine o anı yaşıyorum sanki, şoktayım... Sonra devam edelim olur mu?

Tabii ki, normal bir durum bu, hatırlamak rahatsız edebilir. Dilerseniz şimdi burada keselim, perşembe günü devam edebiliriz, benim için hiç bir sakıncası yok.

Doğrusu ben de bu kadar etkileneceğimi, çökeceğimi düşünmemiştim... Perşembe devam edelim, kusura bakmayın. Beynimde o yaşadığım duygular canlandı yine... Sadece üzüntüydü ama o yaşadığım duygu ve ölmeye karar vermişim, kızgınlık

değildi... Biraz dinleneyim ben, kendimi iyi hissedersen devam ederiz, yoksa Perşembe devam ederiz olur mu?

Elbette, ben burada bekleyeceğim, iyi hissettiğiniz anda devam ederiz veya dediğiniz gibi sonra devam ederiz. Sizin için yapabileceğim bir şey var mı? Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?

Yok, teşekkür ederim, aslında bunları konuşmak bana da iyi geldi. Şimdi daha iyiyim.

(Burada yaklaşık yarım saat ara verilmiştir, E5 kendini iyi hissettiğini söylediğinde kendi isteği doğrultusunda devam edilmiştir)

Neyse, sonraya kalmasın bence, daha iyiyim, sıcaklığı sıcaklığına duygularımı hislerimi yazayım. Evet, o an sadece ölmek istedim, başka hiç bir şey aklımda yoktu. Yaptığım şey çok ilginç geliyor şu an bana. Mesela şimdi olsa, kardeşimin gözünün üstüne bir yumruk çakardım, kovardım evimden.

Zaten bu intihar olayları çok saçma, hiçbir şey için değmez. Zirve yaptığı bir yer var, kesinlikle bir akıl tutulması, bir cinnet anı. Sanırım ölümle sonuçlanan bu intiharlar yani atlama gibi, asma gibi... böyle bir şey... İyi ki bayılmışım o zaman yahu (*güliyor*). Yalnız yakalanmışsan bu cinnet anına, Allah yardımcın olsun... yapacak hiç bir şey yok...

Kanser olduğunuzu öğrenmeniz önce mi, sonra mı?

Sonrasında 2001'de ameliyat olmuşum... Yaşadığım 2004'tü kanser olmam daha sonraki bir olay. Üç yıl sonra.

Bak bir ayrıntı daha var; kardeşimin eşi bana sahtekarsın sen dediğinde, benim eşimde yanımda. Yani eşimin yanında bana hakaret edilmesi de bence etkiliydi. Aslında düşününce, farkında olmadan bu olay aslında cinayet gibi bir şey değil mi? Evet, aslında intihar özünde bir şiddettir, ama insanın karşısındakine değil de kendine yönlendirdiği bir şiddet. Sonucunda ölüm olursa da bir tür cinayet elbette.

Eşinizle herhangi bir sorun, iş konusunda veya evlilik konusunda bir anlaşmazlık yaşadınız mı?

Valla eşim; iyi temiz, titiz, oturup kalkmasını bilen biri... Ama yatak odamızın iyi olduğu söylenemez. Ve o iyi, ilgili bir anne. Gerekli bir ayrıntı olmadığını düşünüyorsanız çıkartın... ama gerekliyse de koyun. Çünkü ben insanlığa faydalı olsun istiyorum bu çalışmanın. Belki bir kişiyi önleriz. Olabildiğince samimiyim...

Eşinizin size yeterince yardımcı olduğunu, her durumda yanınızda mı yer aldığını söyleyebilir misiniz?

Evet her durumda yanımda yer aldı. Hatta anne babası ayrılmamızı bile istedi, ama o beni bırakmadı, her zaman yanımda oldu. Ha! ben çok mu mutluyum onunla? Değilim! Ama asla vazgeçemeyeceğim de bir insan. Ama en nihayetinde mantıklı, ne zaman duracağını, neyi nereye kadar, ne zaman isteyeceğini biliyor. Ben de karşımdakininin mutluluğuyla mutlu olabilen birisiyim. Yaşadıklarımızda az buz şeyler değil. Onun gözlerinde mutluluğu da göremeyince, ben de mutlu olamıyorum. Talihsizlikler de hiç peşimizi bırakmadı. Ağır ameliyatlara geçirdim, yanımdaydı, elektiriğim kesildiğinde de, doğal gazım kesildiğinde de kışın ortasında, yanımdaydı. İyi bir hayat arkadaşı evet.

Özetle şunu söyleyeyim; ben eşime diyorum ki, sen çok güzel bir vazosun, ama seyretmelik (*güliyor*). Cinsel yaşamımıza gelince, yani ben daha arzuluyum, o daha az arzulu... Belkide çocuklar çok yoruyor. Birlikte olduğumuzda her ikimizde zirvelere çıkıyoruz. Orgazmları yaşıyoruz, cinsel uyumsuzluk olduğunu düşünmeyin... O her seferinde bu kadar ihmal ettiği için pişman olur üstelik kısacası onunda kendine göre sorunları var işte

Kaç çocuğunuz var, okula gidiyorlar mı?

Üç yaşında dünya tatlısı kızım; 12 yaşında oğlum; O, beşinci sınıfı bitiriyor.

Eşim benimle çok şey yaşadı, yeri geldi ailesini karşısına aldı, durum böyle olunca... mecburen evlilikte de intihar ediyoruz dostum. Ben çok bedbahtım yaaa! Bir tarafta senin için yaptıkları öbür tarafta ben hiç mutlu değilim, en azından beklediğim evlilik bu değildi yani... Ama şu var; eğer benim eşim çalışıyor olsaydı, ekonomik özgürlüğü olsaydı, beni çeker miydi... o da var? Farkındaysanız burada biraz samimiyeti yargılıyorum. Elmalar armutlar birbirine girmiş durumda, çocuklar

da olunca... Görmemezliğe geliyorsun bir çok rahatsız eden durumu da işte. Çevremde bakıyorum, izliyorum diğer evlilikler, de... hepsi aynı izlenimlerime göre.

Hiç çalışmadı mı eşiniz?

Yok hiç çalışmadı. Para nasıl kazanılır bilmiyor, ama öyle lüks harcaması da yok, müsrif değildir. Ama gidip ucuz bir şey almaz... mesela bluz alacak; gidip beğenmediği bluzu 20 TL verip almaz, beğendiği bluz 200 TL verir alır. Ama eğer alamıyorsak 200 TL verip, onu sorun da etmez, bluzu da almaz, bluzsuz idare eder. Ama sorun şu ki; 200 TL'lik bluzu aldığı anda gözlerindeki mutluluğu görme şansım da olmuyor.

Nasıl? Biraz açar mısınız?

Yani keşke 20'lik bluzu alsaydı da ben de onun gözlerindeki mutluluğu görebilsem. Onu mutlu etmek istiyorum... ama onu mutlu eden şeyler aşırı pahalıdır. Ama o pahalı bir şeyi ister... ama alamıyorsak da neden alamıyoruz diye sorun etmez. Benim için sorun şu; onu mutlu etmek istiyorum. İsteddiği pahalı bir şeyi aldığı anda evet o çok mutlu ama alamadığı anda mutsuz da değil, sorun da etmez, ses çıkartmaz da, sahip olduklarıyla idare eder.

Ailesiyle aranız bozuldu mu? Ve kendi ailenizle?

Onun ailesiyle evet... benim ailem diye bir şey yoktu zaten... Annem beş yaşındayken rahmetli olmuştu, sonrasında babamın ikinci evliliği ve işkenceler...

Bu önemli, biraz anlatır mısınız? Babanızın evlenmesinden ve işkenceden bahsettiniz...

Babam; eşit uzaklıkta herkese karşı sorumsuz bir adam. dört kardeş annesiz kaldık biz. Babam da gitti, kendisi 35 yaşında iken, 21 yaşında, benim paranoyak olduğunu düşündüğüm bir kadınla evlendi. Kadın cahil, dengesiz, mutsuz, sürekli söylenen, öfkeli, tahammülsüz biri... Bu konuya hiç girmesek, sakıncası olur mu?

Hayır, lütfen. İstemediğiniz hiçbir şeyi anlatmak zorunda değilsiniz. Sadece sizde bir etkisi olmuş mu diye sordum?

Kesinlikle oldu. Kadına bir tek şeyi bana öğrettiği için müteşşekkirim; bana sabır etmeyi, dayanmayı öğretti. Yoksa başıma gelen onca şeye dayanabilir miydim bilmiyorum.

Bak birde şu var; aslında bende hep heyecanların peşinde oldum. Her zaman hayatla kumar oynadım aslında, hep kanuni ama sıradışı yolları tuttum, hep sınırları zorladım. Düşün; iş-kahve-ev-arada misafirlik... böyle biri olsam ne gelir ki başına? Bloğumda yaşadığım olayların % 1'i bile yok.... Her günüm ayrı bir olaydı benim. Aslında bu biraz da her sabah bu benim son günüm diye uyandığım için, yaşamın her anını aksiyonel bir şekilde değerlendirme isteğimden kaynaklanıyor, hiç bir şeyin zamanınını beklemeden, ertelemekten...

Aileleriniz size bir destekte bulundu mu? maddi veya manevi...

Hayır, bulunmadılar. Bulunduysalar da devede kulak. Bak, eğer öz annen yoksa hiç kimsenin umurunda değilsin, ağlarsa anan ağlar, gerisi yalan ağlar. Ben sahip olduğum herşeyi herkesle paylaştım. İntihar olayını yaşatan kardeşime benim 50.000 TL geçmiştir, onun 15.000 için bana yaşattığına bak. Ama o da farkına varabildi; 15.000 TL'yi önüne koymama rağmen almadı benden... Bana para lazım değil sen lazımdın dedi. O da o an eşinin aklına uymuştu işte.

Kardeşlerinizin hali vakti yerinde mi?

Şu an oldukça iyi durumdalar. Genel olarak kin, nefret, intikam yoktur bende... ailemin ve kardeşlerimin benim için ne yapıp yapmadıklarına bakmıyorum aslında, çünkü yanlış bile yapsalar bana, kardeşim yedi aylık annesiz kalmıştı, abim dokuz yaşında, onlarda işkencelere, yoksunluğa maruz kaldılar. Hiçbir şey için suçlayamam onları, doğruydı, yanlıştı yaptıkları, diyemem. Onların da mutlu olmalarını istiyorum hayatta, en az benim kadar onlar da yalnız yürüdüler. Ben verdim onlar vermediler diyemem, çünkü onlar da ne kadar sağlıklı düşünebiliyorlardı ki?

İflas ettiğinizde nerede yaşıyordunuz?

Lüks bir apartman dairesinde, bugün kirası ortalama kiraların 400-600 olduğu bir şehirde 1000 TL kira ödüyordum.

Kayıplarınız arasında mülkünüz yok sanırım. Sadece para mı kaybettiniz?

Evet mülk kaybetmedim, kazandığım ve kazanacağım paraları kaybettim, yani borçlanarak.

Arabanız var mıydı?

Evet, arabam şu an yok, kaybettim yani.

Neler veya ne olsaydı siz iflas etmezsiniz? Geriye dönüp baktığınızda...

Ecevit, “ülkede her şey çok iyi, ekonomi tıkırında gidiyor” demeseydi 2001 krizi öncesi ve ben 300 bin dolarlık depoma 300 bin dolar borçlanıp tekrar mal almasaydım... Türkiye’de hükümete devlete keşke güvenmeseydim. Ve 2001’de gecelik kredi faizleri % 20’ydi, şimdi çok ucuza kredi var, keşke o zaman da olsaydı... Ama ortada suçlu varsa... o benim... girdiğim yol bir maceraydı aslında... heyecan arıyordum... fazlasıyla iyi ve kötü heyecanları da buldum.

İntihar girişimim bir kazaydı, böyle bir kazayı engelleyebilme şansımız olsa keşke. Aradığım heyecan ve maceradan hiç pişman değilim. Tamam, çok yoruldum, çok yıprandım ama farklı şeyler tattım bu hayatta...

“El Kordebes” diye bir kitap var, İspanya 1950’li yıllar faşist dönem de geçiyor hikaye, yazarı kim hatırlamıyorum. Kitabın girişinde bir cümle var: diyor ki el kordebes ablasına; "Sevgili Angelita ya sana yeni bir ev satın alacağım, ya da yasımı tutacaksın..." arenada boğa güreşçisi olmak isteyen biri, yoksulluktan çok para kazanma durumuna matador olursan geçebiliyorsun.

Kaderine razı olmamak, farklı mutluluklar peşinde olmak, verilenden daha fazlasını istemek. Geriye dönüp baktığımda hiç pişman değilim.

Ha! bu arada şunu da belirtmek istiyorum; eşimle sade bir devlet memuruyken tanışıp evlendim. Ticarete evlendikten sonra başladım, yani ne umdum, ne buldum meselesi yaşamadık eşimle. Ama eşim ondan vazgeçemeyeceğim kadar yanımda oldu. Yoksa beni de evliyken bile deli gibi sevenler oldu. Aslında hayatımın kadını bile buldum biliyor musun?

Bu kadar para kazandığınız süreçte eşinizin dışında birileri oldu mu?

Öyle parayla pulla işimizin olmadığı gerçek bir aşk yaşadım, ama onun da paraya ihtiyacı yoktu ve evliliğime hiç yansımada. Ben bitsin hiç istemedim, ama ona

saygı göstermek zorundaydım; “Ben artık geceleri yalnız uyumak istemiyorum” dedi ve bunu dediğinde geride altı yıl kalmıştı.

Son olarak; bu tür iflasların yaşanmaması ve sonucunda intiharların ve intihar girişimlerinin olmaması için ne yapılabilir? Bu yönde önerileriniz var mı?

Kesinlikle var....

1. Enflasyonist düzenin bittiğini, en azından yakın gelecekte gözükmediğini bilmek gerek.
2. Büyük olmalı, plazalarda, AVM’lerde ticaret yapmalı. Yapamayacaklarsa, hiç bekleyip para kaybetmeden, yaptıkları ticari işleri sonlandırmalı.

Yani bu iki konuyu anlayabilirlerse, kurbanlık koyun gibi iflaslarını beklemezlerse, kendilerine farklı yollar çizmelerinin zamanının geldiğini anlayabilirlerse, intihara sürüklenme durumları azalır. Yani dibe vurmayı bekliyorlar saf saf. Oysaki düzen değişti. Halihazırdaki konjüktürde bekledikleri mucize asla gerçekleşmeyecek, dahada kötüleşecek durumları. Büyüyemeyecek, yeni yatırım yapamayacaklar, daha fazla özkaynaklarını tüketmeden vazgeçmeliler. Bunları anlatabilmeliyiz özetle...

Teşekkür ediyorum.

Ben de size teşekkür ediyorum.

Son yazdıklarım (söylediklerim) çok önemliydi. Bataklıktaki sivrisinek durumu yani.... Aslında hükümette farkında bunun, ama oy kaygıları, yeni işsizlikler yaratmamak için siyasi hareket ediyorlar.

Altıncı Görüşme: E6

E6, 62 yaşında ortaokul mezunu, erkek. Babası tüccar olduğu için kendini bildiğinden beri ticaretin içinde. Dört çocuk sahibi, iki kız iki erkek. Kızlarının birisi engelli, diğerleri evlenmiş. En büyüğü 38, en küçüğü 29 yaşında. 2001 ve 2008 yılında iflas etmiş. Birincisinde elindeki gayrimankullerin bir kısmını satıp işleri düzeltmiş. Sonuncusunda işin içine tefeciler de girince iflas kaçınılmaz olmuş. Kullandığı tansiyon ilaçlarını içerek intihara girişmiş.

Görüşme 11 Kasım 2010 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeci ses kaydına izin vermiştir. Görüşme yaklaşık üç saat sürmüştür.

Sizi iflasa götüren süreçten biraz bahseder misiniz?

Birincisini mi, ikincisini mi?

İki kez mi iflas ettiniz?

Evet, maalesef.

O zaman sizi etkileme oranına bağlı olarak buna siz karar verin.

Aslında ikisinin nedenleri de aynı; ekonomik kriz, piyasanın bir anda bozulması. Ancak birincisiyle ikincisindeki temel fark, birincisinde yaşadığımız Doların bir anda yükselmesi, ikincisinde ise oğlumun hataları... Ticarete her şeye hazırlıklı olmak gerektiğini çok iyi bilirim. Ama hazırlıklı olayım derken piyasanın gerisinde kalıp olanı biteni görememek de vardır. Fazla temkinli olmak da kötüdür anlayacağın. Ama çok para kazanıp deyip önünü görmeden riskli işlere girmek de kötüdür. Bizim işlerde her zaman güven esastır, yani eskiden öyleydi. Anadolu'dan bir esnaf vatandaş sizden mal istediğinde belki bir kez bile görmediğiniz adama tutar malı gönderirsiniz. Ödemeyi sözle, telefonda konuşursunuz, bir bakarsınız ki para hesabınıza geçmiş. Böyle yıllarca çalıştığım insanlar vardır benim. Bir gün kalkar gelirler, ben filan adamım derler. Sanki kırk yıllık yüzyüze baktığınız dostunuz, ahabınızmış gibi sarılır öpüşürsünüz. Çoğunun bu şekilde hayatını bilirim ben, hiç karşılaşmadığım halde.

Şimdi bunları niye anlatıyor bu adam diyebilirsiniz, konudan şaşmak istemem elbette, şaşarsam uyarın lütfen. Bunları şunun için anlatıyorum; elbette bizler de çek, senet vs. kullandık alışverişlerimizde. Ama yine “söz” çerçevesinde. Biz

atalarımızdan böyle öğrendik çünkü, söz en iyi senettir. Adam bana çeki, senedi verse de güvencemiz sözüdür. Sonuçta ödeme zamanı geçse de tutup da onları hemen işleme koydurmayız, adama sorarız, derse ki şu gün ödeyeceğim, yine o çekin, senedin hükmü kalmamış demektir. O zamanı bekleriz. Yine ödemezse yine sözüne güvenir bir sonraki zamanı bekleriz. Adamın işleri bozuldu, battı diye de ümüğüne sarılmayı, yere düşene bir tekme de biz vuralım demeyiz.

Şimdi öyle değil. Sözün hiçbir hükmü yok. Varsa yoksa para. Bırak düşmeyi birazcık sendelediğinde eşim-dostum, arkadaşım, meslektaşım dediğin herkes üstüne çullanıyor. Sanırım bu dünyada yaşamak için biraz geç kaldık. Zaman hızla değişiyor, insanlar da değişiyor, toplum da... Ben buna ayak uyduramayanlardanım.

Şimdi gelelim birinci krize, 2001 krizine... O zaman ben dövizle mal alıp yurtiçine Türk parası ile sattım. Neden dersen müşteri öyle alışmış, biz öyle alışmışız. Elbette enflasyon yüksek, öyle olunca zam yapmak zorunda kalıyorsun. Ama döviz artışı dengesiz olunca elin ayağın bağlanıyor. Bir anda yükselince sen de makul bir miktar yükseltiyorsun, çünkü senden alacak adamın da durumu belli, tüketicinin durumu da belli. Satamazsan iş de yapamazsın. İşte ilk o dönemde insanlar değişmeye başladı. Sözler tutulmamaya, aradığım numaralar cevap vermemeye birbiri ardına çekler karşılıksız çıkmaya, senetler protesto yemeye başladı. Tabii biz de çeki alıp bir başkasına falan vermişiz. Bu durumda bizim alacaklılar da bize hücum etmeye başladı. Biraz da fazla açılmıştık, dolar da aniden yükselince sudan çıkmış balığa döndük. Borçlar bir iken oldu sana yedi-sekiz... ee bunun karşısında alacaklar ne oldu, beş ise iki veya bir. Çünkü hem dönmedi çoğu hem de zaten fiyat artışlarının tamamını birden bire yansıtmamışız...

Sonuç bir yıkım oldu. Eldeki dört daireyi ve bir yazlığı yok pahasına sattık. Bir yılda ancak toparlanabildik. Bir de avantajımız dükkan kendimizindi.

2008 yılında yakalandığımız kriz 2001'den sonra 2002-2003 arası toparlandık. Hatalardan dersler çıkardık. Bize borcu olan bazı insanlar da borçlarını geç de olsa ödediler. Tabii bizim çocuklar da işin içinde. Onlar da artık işe karışıyorlar. Onlar yeni sistemi daha iyi biliyorlar. Ben onlara göre biraz daha eski kafalıyım.

Sonuçta büyük oğlan ayrılıp kendi işini kurmak istedi. Karşı çıktımsa da bir şey yapamadım. Biz yedek parça işiyle uğraşırken o giyim ve ayakkabı işine girdi. Ama yanlış işler bunlar. Sonuçta bildiğin işi yapacaksın. Ama oğlum da gelinimin etkisinde kaldı. Kızımın ailesi de tekstilci. Allem ettiler, kallem ettiler sonuçta o gitti, açtılar bir mağaza bir sürü de borç yaptılar. Ben de yardım ettim tabii ki. Ama yeterince toparlanamamışız. Dört daire bir yazlık gitmiş yerine koyamamışız. Bir oğlan bir kız evlendirmişiz. Bunların da hepsi para. Hal böyle olunca bu ayrı iş kurma işi biraz sarstı bizi. Kolay değil bu devirde.

İş kurma sürecinde borçlandınız mı?

Ben borlanmadım aslında, ama oğluma kefil oldum. Biz sana her türlü yardımı yaparız diyen gelinimin ailesinden kimse yardımcı olmadı. Oğluma vazgeç, gel yine birlikte çalışalım dedim ama dinletemedim. Bir kere kafasına koymuştu, biraz da inada bindirdi işi eşinin ailesine karşı, ben de onu anlamaya çalıştım bu yüzden de destek oldum. Ama mağaza açılınca oğlumun etrafı yine eşinin ailesi tarafından çevrildi. Neredeyse tüm çalışanlar onun ailesindendi, mağaza da 250 bin TL borçla açılmıştı. Bir sene sonra birazcık para kazanmaya başlamıştı ama borcun da sadece 100 bin TL'si ödenmişti. Derken krizin belirtileri kendini göstermeye başladı, insanlar alışveriş yapmaz oldu. 2007'nin ortalarına gelindiğinde borçlar 300 bini geçmişti. Yani bunlar benim bildiklerim aslında, sonradan öğrendiğime göre aslında oğlum çok daha fazla borçlanmış. Bir sürü insana da ayrıca borç takmış. 2008 krizi işte bunun üstüne geldi. Zaten kriz daha çok inşaat ve tekstili etkiledi bildiğim kadarıyla. Bizim oğlan da gitti en riskli sektöre girdi.

İşte böyle bir ortamda ben ve ailem 500 bin TL'den fazla bir borçla başbaşa kaldık. Aslında borç o kadar değildi, ama bazı şeylerden bizim de haberimiz geç oldu. Benden habersiz bizim çeklerden falan kesmiş.  ğrendiğimizde iş işten geçmişti. Dükkan aylık 25-30 bin TL ciro yapıyor. Bunun giderleri var, sigortası, vergisi, KDV'si, elektriği, suyu vs, benim yanımda beş kişi çalışıyordu, iki de biz yedi kişi ve ailesi bu dükkandan doğrudan ekmek yiyordu. Büyük oğlum olduğu zaman sekizdi ama aslında yine de sekiz kişi denebilir, işte bu masraflar çıkınca geriye 10-12 bin TL kalıyordu, işler yoluna girmişti anlayacağınız, kriz pek

otomotivi vurmadı bu kez. Şanslıydık yani. Ama gel gör ki, oğlumuzun hatası bu şansı geriye çevirdi.

Bankalar bir anda üstümüze çullandı. Ne olduğunu anlamadan dükkanda ne var ne yoksa icra yoluyla alındı gitti. İki çekiniz geri döndüğünde, her gittiğinizde çay kahve ısmarlayan bankalar bir anda düşman kesiliyor. Batacağınızı düşünerek önce davranan alacağını kurtarır mantığı ile kaptığını götürüyor. Oysa öyle olmasa borç 500 bin de olsa bir şekilde ödenirdi. Gerekirse elde ne varsa satılır, kiraya çıkılır, borçlar taksitlendirilir ve ödenir bir şekilde, geç de olsa ödenir. Ama yok, bankalarda insaf kalmamış, onları engelleyen bir yasa day yok. Olan da bizim gibi üreten, vergi veren insanlara oluyor. Sonra birileri kalkıp Türkiye’de krizin etkisi az oldu, bunun sebebi de bankaların güçlü olması diyor. Elbette güçlü olurlar, kredi almaya gittiğinizde bin dereden su getiriyorlar, iğneden iğliğe her şeyi sorguluyorlar, ama ne zaman ki bir sıkıntı oluyor, biraz işleriniz bozulmaya başlıyor vatandaşın canını almaya kalkıyorlar. Bu şekilde yukarılarda kriz olmayabilir ama alt taraflar çamur içinde, millet can çekiyor.

Bu arada oğlunuzun durumu nasıldı? O veya eşinin ailesi bir şeyler yapıyorlar mıydı?

Hah işte! Zurnanın zırt dediği yer de burası zaten. Oğlum ve gelinim ortalık toz duman olunca sırra kadem bastılar. Araki bulasın. İşin kötüsü o benim oğlum ve benim iş çevremde onu tanıyan bana itimat eden insanlar da ona borç vermişler. Epey bir para toplamış anlayacağınız. Kimine senet vermiş, kimi sadece sözüne ve bana güvenmiş. Gelinin abisi ve ablası dahil onlarca insandan bu şekilde epey bir para toplamışlar. Tabii ilk etapta bu paralarla borçlarını ödemeye çalışmışlar. Bakmışlar olmuyor ellerinde kalanla ortadan kayboldular. Nerede olduklarını bilen yok. Bir gecede yok oldular, ilk zamanlar başlarına kötü bir şey geldiğinden endişe ettik, ama sonra anlaşıldı. Gelin annesini aramış bir kez, iyiyiz sağlıklıyız yapabileceğimiz başka bir şey yoktu, affedin falan demiş. Bizimki hiç aramadı, yüzü yok sanırım. Yurtdışına gitmişler.

Sizi nasıl etkiledi bu durum ve süreç?

Hayatta bir insan en büyük acı evlat aıcısıdır derler, bu doğrudur. Oğlum benim için öldü sanki. Bende insan içine çıkacak yüz bırakmadı. Elbette kötü bir

çocuk değil, o da kendince iyi bir hayat istiyordu, kendi işini kurup parasını kazanıp, kendi hayatını yaşamak istiyordu. Buna saygı duyarım. Ama yaptıkları ettikleri hatalıydı, bilmediği bir işe girdi, babasını, annesini dinlemek yerine gidip sadece eşini ve onun ailesini dinledi. Sıkıntıya girdiğinde biz yanındaydık, keşke her durumunu bize anlatsaydı, çözüm bulmamız kolay olurdu. Kredi taksitlerini, çekleri ödeyemediğini bize söyleyebilirdi, söylemedi. Söyleseydi, faizler o kadar artmadan bir çözüm bulunabilirdi.

Sonra onun yüzünden dükkanımızı işimizi kaybetmek çok acı oldu. Elimizde bir emeklilik maaşıyla kaldık bu saatte, bu yaşta. Ben bu saatten sonra nerede çalışabilirim ki, yaşı 63'e dayandı, bir kalp krizi geçirdim. Eşim rahatsız, bir kızım var zihinsel ve bedensel engelli. Küçük oğlum iyi kötü iş buldu, o da çalışmaya yanıştık çıra gibi.

Bunların da ötesinde sana ait olan her şeyin bir anda bir başkasının olması, dükkanımız şimdi lokanta olmuş, yeni sahipleri eskiden orada ne olduğunu, nasıl bir iş yapıldığını dahi bilmiyorlar. Esnaf arkadaşların, eşin-dostun yüzüne bakamaz oldum. Hâlâ bu kadar az gelirle borç ödüyoruz. Çok zor, inan çok zor. Bu görüşmeyi kendimle yüzleşmek için kabul ettim, belki nerede hata yaptığımı bulmama yardımcı olur diye.

Oğlumu suçluyorum ama inanın asıl suçlu benim, ben de işi daha ciddiye alabilirdim. Şimdi hem bir evlat kaybettik, hem malı mülkü kaybettik, hem sağlığımızı kaybettik, hem itibarımızı, hem eşimizi-dostumuzu kaybettik. Anlayacağınız kayıp çok büyük.

Sizi hayatızı sonlandırma isteğine götüren süreci az çok anladık, tam olarak bu yaşadıklarınız mıydı? Size göre bunun olmaması mümkün müydü?

Bakın ben, inançlı, namazında, ibadetinde bir insanım. Hayatımda kendimde emanet taşıdığım yüce Allah'ın verdiği cana kastedeceğim aklıma gelmezdi. İki kez Hacc'a gittim, eşim de ben de. Bizim dinimiz en yüce din olarak gönderilmiş, kitabımızda intiharın en büyük günahlardan olduğu yazar. İster inancınız tam olsun, ister olmasın yaşadıklarınızın sonunda yapılabilecek bir şey kalmamışsa o an size kurtuluş gibi, bir çare gibi geliyor. Allah'ım beni affetsin, günah olduğunu bilerek yaptım. Sonrasında ve şimdi de her fırsatta sabahlara kadar dua ediyorum bunun için.

Ama oldu bir kere, yüce Allah'ım bizi bir sınavdan geçiriyor, biz bunu farkedemedik. Şimdi farkındayım, yine onun yardımıyla bu sınavı da vereceğiz inşallah.

Sakıncası yoksa, özel bir soru sormak istiyorum bu noktada, dilerseniz cevaplamayabilirsiniz. Türkiye'de çok yaygın olduğu için sormak istiyorum, siz de inançlı bir insansınız herhangi bir şekilde bir cemaate dahil misiniz? Bunu şunun için sormak istiyorum, yaşadığınız bu kötü süreçte oralardan bir destek aldınız mı?

Yok yok, benim de ailemden kimsenin de bu işlerle ilgisi olmamıştır. Evet çevremde bu şekilde çok insan var, sağolsunlar bana da hep yardımcı olmuşlardır, aynı camiye gittiğimiz, birlikte ibadet ettiğimiz olmuştur ama ne bana böyle bir teklif geldi, ne de ben böyle bir şeyin içinde yer aldım. Zaten olmazdı da, bizim Atatürkçü olduğumuz iyi bilinir. Yıllarca Ecevit'e oy vermişiz, şimdi de farklı değil pek. Ama cemaat işlerini de doğru bulduğumu söyleyemem. Bir çoğu çıkar için bu işlerin içinde. Namazdan, sohbetten çıkar sonrasında kalkar içkiye, eğlenceye gider. Ben kendimi bildim bileli namaz kılarım, eşim kılmazdı ama artık o da kılar. Oğullarım bazen Cuma'ya giderlerdi, küçük daha düzenli gider. Bayram namazlarında mutlaka iki oğlumla, öncesinde babamla, kardeşimle giderdik. Eşim hacı ama sadece namaz kılarken başını kapatır. Yani biz dini bütün ama muhafazakar olmayan bir aileyiz. Kızım istediğiyle evlendi, taa liseden beri beraber olduğu adamı istedi, şimdi de gayet mutlu. Oğlum da yine kendi buldu.

Üye olduğunuz bir meslek kuruluşu var mıydı? Bunlardan herhangi bir destek görmediniz mi?

Ticaret odası var, İTO. Ama onun bizler için bir şey yapacağını, yapmak isteyeceğini sanmıyorum.

Siyasetle bir ilginiz var mıydı? Herhangi bir şekilde bu anlamda destek veya engelle karşılaştınız mı?

Benim siyasetle pek işim olmadı ama sosyal demokrat bir aileden geliyorum, kendimi de öyle tanımlayabilirim. Yani doğrudan doğruya ne destek gördüm, ne de engelle karşılaştım. Ama bu krizler sonuçta siyasetin eseri ve gördüğünüz gibi canımıza otu tıkadı.

Biraz da sizi inthar etmeye karar verdiren olaylardan ve süreçten bahsedebilir misiniz?

Demin de söyledim, aslında ben böyle bir şey yapacak bir insan değilim. Zaten olayı öğrenen herkes çok şaşırdı. Beni iyi tanıyan herkes bunu yapmayacağımı çok iyi bilir. Pişmanım yaptığımdan, ama oldu bir kere. Pek konuşmak istediğim bir konu da değil. Şu anda bulunduğumuz duruma şükrediyorum, bundan daha kötüsü de vardır mutlaka ama o noktaya gelmek istemiyorum.

Yedinci Görüşme: K1

K1 ile Ankara’da çalıştığı işyerinde 17 Aralık 2010 tarihinde görüşülmüştür. Görüşme yaklaşık bir saat sürmüş ve K1 ses kaydı yapılmasına izin vermiştir. K1 45 yaşında, iki çocuk annesidir. Eşi, sahibi olduğu fabrikanın iflas etmesi, banka, tefeci ve piyasaya olan borçları, alacaklarını zamanında tahsil edememesi, haciz gelmesi ve karşılıksız çıkan çekleri yüzünden hapis cezası alması gibi sebeplerden dolayı 2008 yılında tabanca ile intihar etmiş.

K1 emekli olduğu halde çalışmaya yeniden başlamış.

K1’ye sorulan sorular

Ne iş yapıyordun, mesleği neydi?

Plastik üretimi yapıyordun. Plastik köşe, fayans köşeler, plastik dübeller vs, onu imalatını yapıyordun, küçük bir fabrika, imalathane vardı.

Ankara’da mıydı?

Ankara’daydı. Onu (imalathaneyi) büyütmeye çalışıyordun, bütün amacı oydu. En son söylediğinde Ankara’da dördüncüyüz diyordun. İnşaatlar için fayans köşebentleri, dübeller vs. ürettiyordun, yüksek bir hedefi tutturmuştu kendine, onu gerçekleştirmek istiyordun.

Yanında çalışan ne kadar insan vardı?

25 kişi vardı.

Kaç yıllık bir işletmeydi?

İlk başlangıçtan beri 6-7 senelik filan.

Eşinizin eğitimi neydi?

Açıköğretim, dört yıllık üniversite ama açıköğretimde okudu, işletme okudu.

O mesleğe girişi çıraklıktan mıydı yoksa ...?

Yok, daha önce de farklı ama yine ticaretle uğraşıyormuş. Bu izolasyon üzerine, kapı pencere izolasyonu üzerine uğraşıyorlarmış. Benim evlendiğimde o işi yapıyordu. Sonra başka arkadaşlarla tanıştı. Kendileri farklı şekilde bir üretim yapmak istediler makinelerle, plastik imalatı yapalım dediler.

Ortak mıydı iş?

İlk ortak olarak başladılar. Sonra o ortaklığı yürütemediler, sıkıntılar doğdu ve ayrıldılar. Orada, ortaklıktan ayrılırken bir takım maddi yaralar aldı. Sonra onları ödedi. Derken, biriyle tekrar aynı şekilde ortak oldu. Ama kağıt üzerinde değildi bu sefer ortaklık. Ama yine onunla da bildiğim kadarıyla yürümedi, gene bir takım aksaklıklar oldu. Çünkü ekonomik desteği bir taraf yapar, diğer taraf yapmazsa o ortaklık yürümüyor. Öyle bir sıkıntı yaşıyordu eşim. Sonra o ortaklıktan da ayrıldı. Kendi başına devam ediyordu. Aşağı yukarı bu ayrılma olayı 2006 yılının sonuna doğru oldu, 2008’de de vefat etti. Yani bir müddet kendi başına devam etti.

Siz ne tür bir evlilik gerçekleştirdiniz? Görücü usulü mü...?

Yok değil, tanışarak evlendik.

Kaç çocuğunuz var?

İki kızım var.

Çocuklar kaç yaşında?

Küçük altı yaşına girdi, büyük de 10 yaşını bitirmek üzere, dördüncü sınıfa gidiyor.

Eşinizin çalıştığı süre zarfında siz de çalışıyor muydunuz?

Çalışıyordum. Ben ikinci bebeğim doğana kadar çalışıyordum, bebek doğduktan sonra emekli oldum. Ona bakacak kimse bulamadık, bir de onu ben büyüteyim istedim.

Emeklisiniz yani şu an?

Emekli oldum, fakat eşim öldükten sonra ekonomik nedenlerden dolayı tekrar işe başladım.

Eşiniz işiyle ilgili size çok bahseder miydi?

Yok, çok fazla şey anlatmazdı. Çok fazla bilgim yok. Görüştüğü ya da iş yaptığı insanlarla ilgili hiçbir bilgim yok, anlatmazdı. Durumu bilirse işler değişirdi diye korkuyordu.

Bu özel bir soru, cevaplamayabilirsiniz, evliliğiniz nasıldı? Eşinizle ilişkiniz nasıldı? Size dertlerini, sıkıntılarını anlatır mıydı? Ya da siz ona anlatır mıydınız?

Evliliğimiz düzgün bir evlilikti. Eşimin yaptığı şey sadece beni üzmemek adına işini eve hiç taşımazdı. Ben de işimi eve taşımazdım. İkimizin de işteki sorunları işte kalıyordu, evde farklıydık, ikimiz de bahsetmezdik.

Bir sıkıntısı, üzüntüsü olduğunu hiç fark edebildiniz mi?

Eşimin 2006'da sekteye uğradı işi ve o zaman bir takım şeyler çıktı ortaya. Benim daha önce edindiğim mallarım vardı, evim vardı iki tane, onları ipotek etmişti eşim, o dönemde bir ödeme güçlüğü oldu 2006'da. İpoteği kapatmamız gerekiyordu, o yüzden abimle görüştük ve onun evini sattık, ondan aldık parayı ve ipotekten kurtardık ama yetmedi. O dönemde de işte bir takım sıkıntıları vardı. Senetlerini ortaklar ayrıldıktan sonra mafyaya filan vermişler. Bizim evimiz site içerisinde bahçeliydi, mafyadakiler gelip benim çocuklarla bahçede resmimi filan çekmişler, eşimi bununla tehdit etmişler. Öyle olunca bir takım sıkıntılar doğdu.

Siz bunları sonradan mı haber aldınız?

Yok, o dönemde biliyorum. 2006'da biliyorum. Anlattı, böyle sıkıntılarımız var, yüklü bir paraya ihtiyacımız var dedi, ne yapabiliriz vs (diye konuştuk).

Ne kadar büyüklükte bir paraydı?

400-500 milyara ihtiyaç vardı o dönemde. Ben çok istemememe rağmen, Merkez Bankası'nda çalışıyordum, burası vakıf, buraya da üye idim, 20 senelik bir birikimimiz, onunla ikinci emekli maaşınızı alıyorsunuz kesintilerinizden. Burada birikmiş bir param vardı. Napalım, napalım, çocuklar söz konusu olunca çıkar mısın vakıftan dedi, çok istemememe rağmen çocuklar söz konusu olunca vakıftan çıktım ve buradan toplu bir para aldık, 330 milyar toplu para aldık, onu kullandı. O dönemde aştı sıkıntıları, fakat bu sefer çok daha fazla bir yükün altına girdi. Bana bir söz verdi: "Bu çocuklarımızın geleceğiydi biliyorum. Ben bunu yerine getireceğim,

vakıftan emekli maaşını alır gibi bir şekilde çocukların geleceği için bankaya para koyacağım ya da ev alacağım, onların kirası senin buradan alacağın maaşa denk gelecek” vs dedi. O öyle bir sorumluluk altına girdi beni buradan çıkartırken. Sıkıntı belki de oradan başladı.

İlk başlarda iyiydi, ödemelerini de yapıyordu. Son 2008 Ağustos’a kadar gayet iyiydi, kazanıyordu ve borçlarını da ödüyordu. Bir de çok fazla kredi çekmişti her taraftan, bankalardan. Makine iki taneydi, beş taneye çıkardılar üretim makinelerini. Büyük bir yere taşındılar. Niyeti Ankara’da birinci fabrika olmaıktı. Onun için eline geçebilecek bütün fırsatları kullandı, para alabileceği, kredi alabileceği her şeyi kullandı.

Sizin hepsinden haberiniz var mıydı?

Tabii vardı. Ama tümüyle var demeyim, bir kısmından yoktu mesela. Kredisi olduğunu, ödeme yaptığını biliyorum, ama neyi nerden niçin aldığını bilmiyordum.

Ayrıntıları bilmiyorsunuz?

Ayrıntıları bilmiyorum, ama ayda aşağı yukarı 425-430 milyar ödeme yapıyordu. Onu biliyorum. O evlerimizi tekrar ipotek etmiş, onlardan haberim yoktu, onların üzerinden tekrar para çekmiş. Arsa vardı, arsayı rica etti, onu ipotek ettik, onun üzerinden para çektik... Yani açılabilceğimiz kadar açıldık. Ne var ne yok, hepsini riske soktuk. Bunların sıkıntısı vardı.

Siz ona güveniyordunuz ama değil mi?

Evet, yani başaracağına inanıyordum. Eninde sonunda eşim bir şekilde başarırdı, yapardı. Kişilik olarak da öyle bir insandı. Başarırdı, becerirdi, her şeyi yerine getirirdi. Çok neşeliydi, çok sosyal bir insandı. Hiç kimse yakıştıramadı zaten, hiç kimse... Böyle bir şeyi nasıl yaptı, inanamadı duyan herkes.

İşlerinde üretimi hep Türkiye’ye yönelik miydi yoksa dışarıya da yapıyor muydu?

Yok Türkiye’ye yönelikti. Olay ekonomik krizde patlak verdi. Ekonomik kriz başlayınca, mal verdiği birkaç firma iflas etti. Biri Antalya’daydı firmanın, onun

iflas ettiğini biliyorum. Burada vardı iki tane. Malları vermişti ama paralarını alamamıştı. Ama eşim de gelenlerle ödeme yaptığı için iki ay ödememişti. 425-430 aylık, işte 1 trilyon borcu yüzünden... Eylül ve Ekim borçlarını ödeyememiş, Kasım'da da intihar etti.

Peki tefecilere bulaşmış mı?

Tefeci var mıydı, yok muydu bilmiyorum. Onu hiç söylemediler zaten. Öldükten sonra da ailesi, yani kendi ailesi şey yaptı. Zaten kız kardeşinin kocasını da almıştı yanına. Birlikte çalışıyorlardı. O da emekli olmuştu TRT'den. O da gelmişti eşimin yanına.

Bir mektup bırakmış, o mektupta “sana emanet” demiş eniştesine. “Çocuklarım, evim, her şeyim sana emanet, bu işi yürütebileceğinize inanıyorum, devam edin” demiş. Bütün bilgisayarlar vs hepsinin eniştesi evine götürdü. Hesapları, dosyaları vs. Bilmiyorum, onlar avukatlarla incelediler. Ben çok kötüydim zaten, anlatsalar da anlayacak durumda değildim. Bana bir şey sorduklarında da hep diyordum ki “bana gelmeyin, beni sağlıklı bir karar verebilecek durumda değilim, ne istiyorsanız onu yapın, hiçbir şey umurumda değil” dedim. Onlar da işte ona karar veremediler, buna karar veremediler derken, 20 gün içerisinde şuna karar vermişler: bütün borçları toparlayıp fabrikadaki malvarlığı ne ise, onlara dağıtıp, fabrikayı feshedelim demişler. Çağırılmışlar, makineleri bir kısmına vermişler. Bir kısmına ürettikleri, satılmayan, yani kalan malzemeyi vermişler. Yani, bir şekilde ödeşmişler. Velhasıl, geriye hiçbir şey kalmadı. Normalde bir buçuk trilyonluk bir fabrikanın demirbaşı vardı, arabaları, kamyonları, makineleri vs. Topladıklarında bir buçuk trilyona yakındı belki de bilmiyorum, o kadar da borcu varmış. Bankaların haricinde. Onları dağıttılar. Geriye bankalar kaldı. Ödeyecek gücüm yok, ki benim de geriye hiçbir şeyim kalmadı.

Evleri sattım, arsayı sattım. Yani ne var ne yoksa ben de çıkarttım, benim üzerime olanları kapatmak zorundaydım en azından. Hâlâ devam eden bir kredi borcu var, Yapı Kredi'nin. Onunla uğraşıyorum.

Ne kadar ödüyorsunuz?

Şu anda herhangi bir ödeme yapmıyorum Yapı Kredi için. Dosya daha sonuçlanmadı.

İflasla ilgili bir süreç...

Evet, daha sonuçlanmadı. Ben reddi miras yaptım. Oradan gelebilecek olan borçlardan en azından kurtulayım diye. Reddi miras yapınca 18 tane davası vardı eşimin mahkemede, geçen sene belli oldu. Hepsine teker teker reddi miras kararımı bildirdim. Öyle olunca onlar bir şey yapamıyorlar zaten. Bu şekilde ona ait olan, onun üzerinde olan borçlardan kurtardım kendimi. Bu kredi kartı bana aitti, evler bana aitti. Bana ait olanları da elden çıkardım, bir kısmını kapattım.

Peki, aileniz bu süreçte size destek oldu mu?

Tabii ki, onların desteğiyle oldu, hâlâ da öyle, onların desteğiyle hâlâ ayaktayım. Ablamın evinde oturuyorum. Onlar ne ihtiyacımız varsa katkıda bulunuyorlardı, sağolsunlar. Abim, ablam. Her ikisi de. Bu şekilde devam ediyoruz. Ben de işe girdim. Hiç değilse dedim, evde oturmaktan çok daha iyidir. Bir şekilde de hallederiz. Evin birini bankanın teklifiyle, 10 yıllık konut kredisine çevirebildik. Onu da eniştem üzerinde borçlandım. Şu an onu ödüyorum sadece. Yapı Kredi de ne olacak bilemiyorum.

Banka öyle kolaylıklar sağlıyor mu?

Tabii ki banka birebir sağlamıyor kolaylık. Arkadaşlarım, tanıdık birilerini buldular. Akbank yönetiminde olan birilerini buldular. Onların aracılığıyla bir müddet bekletildi. Evi satılığa çıkarttık. O ev satılmadı. Öbürleri satıldı. onu bir türlü satamadık. Satılmayınca bankanın da bekleyecek durumu söz konusu değildi. 4 ya da 5 ay bekledi banka. Satılmayınca ne yapalım diye düşündüler sanıyorum. Bunu başka bir şekilde ödenecek hale getirelim en azından diye düşünmüşler. Konut kredisi çekin dediler. Başkasının adına konut kredisi çektik. Onun miktarını 10 yıla yaydık. Onu öduyoruz şimdi.

Eşinizin ailesinin desteği oldu mu?

Hayır, hiçbir şekilde desteği olmadı, hep beni suçladılar.

Süreçle ilgili.....

Hayır süreçle ilgili değil. Eğer ben eşime bu tür olanaklar sağlamasaymışım, o bu tür bir büyümeye kalkışmayıp böyle borçların altına girmezmiş ve sonuçta da ölmezmiş.

Görüşüyor musunuz şu an?

Yok, görüşmüyorum. Görüşme kapılarının hepsini kapattılar. Bir tek kayınvalide ile, çocuklar çok özledik dediklerinde ara sıra... Görüşmeme isteği de benden gelmedi aslında. Çok özledik dediklerinde çocuklar babaannelerine götürüyorum, onu görüyorlar. Gelmek isteyen, görmek isteyen olursa, eşimin çocukları sonuçta, her zaman kapım açık, bunu da hep söyledim. Kendileri bilir.

Onların mal mülk durumu nasıl? Çocuklarına destek olabilirler miydi isteselerdi?

Yok, hayır. Annesi hâlâ kirada oturuyor zaten. Babası emekli olmuştu, komiserdi. Onu da eşimden altı ay sonra kaybettik. Annesi şu anda tek başına. Babasının emekli maaşıyla kirada oturuyor. Ablası çok bir şeye yardım edebilecek durumda değildi. Kocasını TRT’den emekli oldu, kendisi de çalışmıyordu, iki tane de çocuğu vardı. Diğer amcaları vs durumları iyi bile olsa çok da yakın olmadıkları için..... Zaten öyle bir şey yapsalardı, ben kabul etmezdim herhalde.

Benim araştırmalarım sonucunda da çıkıyor; ekonomik kriz en çok inşaat ve tekstil sektörünü vurdu görünüyor, dolayısıyla eşinizin işi de inşaat ile ilgiliydi, galiba o yüzden çok etkilendi.

Evet, öyle.

Bu intihar sürecini istemezseniz anlatmayabilirsiniz ama o günleri sizin fark ettiğiniz, gözlemlediğiniz kadarıyla anlatabilir misiniz? Nasıl bir ruh halindeydi? Nasıl bir süreç yaşadı?

Eşim o dönemde çok düşünceliydi. Çok iyi bir aile babasıydı. Çocuklarıyla çok ilgilenen bir insandı. Şöyle derdi hep zaten, “eve geldiğimde huzur ve rahat buluyorum, tek huzur bulabildiğim yer burası ve evime koşa koşa geliyorum” derdi. Geldiğinde de çocuklar kucağına atarlardı, oynarlardı...sıkıntısını belli etmemek için sanıyorum....Yani, eşiniz, tanıyorsunuz, ister istemez...oynuyor, ilgileniyor, ama gözlerinde o sevinç yok. Bunu hep gördüm ve ne oluyor diye sordum ben. İki ay kadar sürekli, nedir ne değildir, bir aksilik, bir sıkıntı mı var, niye böylesin diye. “İşte adamlarla uğraşmaktan” vs diyordu. İşçiler çalışmıyor, vs gibi şeylere bağladı. Ekonomik sıkıntı var mı diye sorduğumda, hep Ocak-Şubat’ta düzelecek diyordu.

Birkaç ay sıkıntı çekeceğiz, biraz zorlanacağız ama Ocak-Şubat gibi geçecek diyordu.

İşçilerin parasını düzenli ödüyor muydu?

Son ay ödeyememiş sanırım.Ekim-Kasım'ı ödeyememiş. Son bir hafta öncesinde, benim altınlarım vardı, yani düğündeki altınlar satılmıştı zaten bu işe girerken, bebek doğduğunda bir takım şeyler gelmişti, aşağı yukarı 11 milyar tutmuştu. Bir ödemem var dedi, onları bozdurabilir miyim dedi. Bozdur, dedim ve verdim. Bir hafta önce yani. Bir hafta sonra da o olayı yaptı.

Muhasebecisi vardı. Şöyle demiş eşime: “Abi, zaten ödeyemiyoruz, bu kadar çok ödeyememenin içinde bunu ödesek ne olur, ödemesek ne olur?”. O gün de ödemesi varmış, 13-14 milyarlık. “Bu da kalsın, nasılsa hepsini ödeyemiyoruz” demiş muhasebecisi. “Bari altınlara dokunmasaydın” demiş. “Yok, elimizde var, bunu ödeyelim” demiş eşim. Götürdü, altınları bozdurdu. Onu ödedi.

Şimdi, ben buna alışkınım. Ödeme zamanlarında sıkıntıları oluyordu. Diyelim ki 400 milyarı ödeyeceği gün, gelen paralarla kazandıklarıyla ödeyecekleri için, biri diyelim ki göndermedi, o gün sıkıntısı oluyordu, bir yerden hemen acil bir para buluyordu. Geldiği zaman da öbür aldığı tarafa aktarma yapıyordu. O tür şeyleri biliyordum. Çok düşünemedim. Yani çok irdelemedim mi...Bazen kendime de kızıyorum.

Hiç böyle bir şey yapacağını düşünmediniz değil mi?

Hayır, kesinlikle hayır. Asla öyle bir şey düşünmedim.

Ne tür bir yöntemle intihar etti?

Silah.

Silahlı olduğunu biliyor muydunuz?

Silahlı vardı. Eve getirmişti. Sonra ben unuttum. İlk evlendiğimizden beri olurdu silahları. Kasada duruyordu. Ara sıra eve getiriyordu. Evde olduğunu biliyordum. Meğerse evde değilmiş silah. Kendi silahıyla yapmadı ama olayı. Arkadaşının silahıyla yapmış. İş yaptığı arkadaşının biri, o da iflas etmek üzereymiş.

Silah onunmuş. O kendini öldürecek diye korktuğu için onun silahını alıyor, getiriyor dükkana, kasaya kilitliyor. Kendine bir şey yapacak o diye. Onun silahıyla yapmış...

İşyerinde...

Evet. Silahı olduğunu niye söylemediniz, bana niye haber vermediniz dedim. Böyle bir şey olduğunu... Yani ben korkuyorum silahlardan. Çok da hoşlanmıyorum. Ne olursa olsun, ticaretle uğraşan bir insanın elinin altında silahının olması hoş bir şey değil. Ki eşim sinirli de bir insandı aslında. Çok çabuk parlayan, fevri davranan bir insandı. Böyle bir şey olur, biri küfretti diyelim, silahını çıkartır. Biliyorum, öyle de bir yapısı vardı. O yüzden hep evde, çatı arasında duruyordu. Bana çaktırmadan aldığı bazen oluyormuş. Sonradan öğrendim. Kesikköprü'ye gitmişler, bir atış talimi yapmışlar. Bunları bilmiyordum, hiç haberim yoktu. Kendi silahı nerde, ne oldu, şu an onu da bilmiyorum.

Belki polis almıştır.

Bilmiyorum, belki.

Evliliğiniz süreci ve o sıkıntıları yaşadığınız süreçte, evde tartışma olur muydu? Kavga eder miydiniz?

Kavga etmezdik. Biz eşimle öyle küs kalmadık uzun süre. Bir kez oldu. O da çok eskideydi. Farklı nedenlerden dolayı, benim bir arkadaşımın yüzünden tartışma çıkmıştı. Çok sinirlenmişti. Valizini alıp gitmişti annesinin evine. İki gün sonra da geri dönmüştü. Ondan beri öyle çok bir tartışmamız, kavgamız olmadı. Ben de biraz yumuşak bir insanımdır. Kavgaдан hoşlanan bir insan değilim. Ben alttan alırım hep.

İkinizin de ilk evliliği miydi?

Evet ilk evliliğimizdi.

Kaç yaşındaydı?

67 doğumlu. 41 yaşındaydı vefat ettiğinde.

Peki, geriye döndüğünüzde, o süreci yaşamaması için keşke şunu yapsaydım ya da yapmasaydım dediğiniz şeyler var mı?

Şunu aklıma soktular aslında hep, o dönemde ekonomik açıdan ona destek olmasaydım, ne olurdu, küser miydi....Belki ailesinin dediği gibi, işler bu noktaya

gelmeyebilirdi. Bilemiyorum. Bir kere, ilk kez evimizi, Dikmen'deki evimizi ipotek ettiğimizde, ben çok buna taraftar olmamıştım, küstü benimle 15 gün konuşmadı. Surat astı. Baktım olacak gibi değil. Madem öyle, çok önemli senin için, ipotek edelim dedim. Onunla başladı zaten kredi çekmeye. O noktada keşke direktseydim, devamı gelmeyebilirdi belki de.

Bu süreçte fark edemediğinizi düşündüğünüz şeyler var mı?

Evet, eğer bu kadar kötü olduğunu, ruhi bunalımda olduğunu fark etseydim, onu bir şekilde o iş yerinden uzaklaştırabilirdim aslında. Yani bir şey yapardım. Hep şunu düşünüyorum çünkü: En son aldığı sorumluluktan dolayı bunu yaptı. Eşim, işin içinden çıkamayacağım diyebilecek bir insan değildi çünkü. Bunu bana açıklayacak cesareti bulamadığı için yaptı belki. Bir ikinci kez daha kurtarılması gerekti. O öyle düşünüyordu çünkü. Beni kurtardın diyordu bir kez 2006'da. Bir kez daha onu kurtarmamı isteyemedi belki de bilemiyorum. Ben fark etseydim, konuyu ben açsaydım, farklı bir şey olur muydu, onu da bilemiyorum. Geriye dönüp keşkeleri kullanmanın bir anlamı yok.

Bunu şu açıdan söylüyorum. Böylesi durumlar için aileler, eşler ne yapabilir, böyle insanların durumunda? Onun için soruyorum.

Şunu yapabilirdik, eğer ben fark etmiş olsaydım ya da o bana söylemiş olsaydı. Bu işin sonu ne olurdu. Hapse giderdi, ödeyemediği için. Ya da pılımızı pırtımızı toplayıp kaçmak olurdu. İki seçeneğimiz vardı önümüzde. O hapse girecek bir insan değildi. Kendisine iflas etti dedirtecek bir insan da değildi. Onurlu bir insandı. Kaçtı da dedirtmezdi kendine.

Ama ben ikna edip kaçır mıydık onu bilmiyorum. Böyle bir soru işareti var kafamda, yok desem yalan olur.

Çek davaları mı vardı?

Bir sürü çeki, senedi vardı, öyle çalışıyorlardı zaten. Çekleri, senetleri alıp bankaya götürüyorlardı, onların karşılığında oradan para alıyorlardı.

Alacakları ile ilgili bir dava oldu mu? Ona ödenmeyen borçlar, onun alacakları ile ilgili?

Onlar da kaldı, ne oldu bilmiyorum. Sözümona toparlayacaklardı geriye kalan insanlar, eniştesi vs. Neyi toparladılar, ne yaptılar bilmiyorum, çok fazla bilgi verilmedi bana. Onu aldık oraya verdik dediler, onu aldık elektrik, su parası verdik dediler. Çok fazla ben üstüne düşmedim. Düşecek halde değildim. Hiçbir şey umurumda değildi. Hiçbir şey onu geri getirmeyecekti. Benim ailem de öyle, paranın, malın-mülkün peşine düşüp de kocası öldü, bu kız şunu alsın vs diyecek bir aile değildi. Hiç kimse bir şey demedi. Ne getirirlerse o. Bu onun alacağınıymış, aldık, buyurun dedikleri anda hiç kimse hiçbir şey sormadı, bunun gerisi var mıydı, yok muydu, söylenmedi, belki vardı, belki yediler, belki toparlayanlar aldı parayı. Bilemiyorum.

Sonuçta siz işine çok hakim olmadığınız için oradaki şeyleri de bilemiyorsunuz.

Yapacağım bir şey de yoktu. Olsa da o anda yapar mıydım, bilemiyorum. Ben bir sene toparlayamadım kendimi. Zaten ilk dört ay ruh gibiydim. Ortada dolanıyordum ama ne çocuklarla ilgilendim, ne evle ilgilendim. Ablamın evine götürdüler çocuklar ile beni. Orada kaldık. Var mıydım, yok muydum, belli değildi. Geçen anlatıyor kızım, “nasıldın biliyor musun anne, bakmıyordun bile insanın suratına, sadece sallanıyordun” diyor.

Psikolojik destek aldınız mı bu süreçte?

Yok, sonradan başladım. Buraya işe başladıktan sonra başladım. O dönemde, çok enteresan bir şey söyleyeceğim size. Ben de çok sıkılmışım, o dönemde, nedenini bilmiyorum. Annem alzheimer hastası. Ben emekli olmuşum, evdeyim, emeklilik psikolojisi ve ben evden dışarı çıkamıyorum, çünkü küçük bir bebeğim var. Sürekli onunla ilgileniyorum. Bir kadın vardı evimizde ama o iş yapıyordu sadece. Gece-gündüz kalıyordu bizde. Ama yine de boğulduğumu hissettiğim dönemler oluyordu. Eşimin ölümünden 15 gün önce, bir psikologa gitmeye karar verdim. Bir gideyim, nedir, ne değildir, çünkü kendimi kötü hissediyorum. Gittim, depresyonu girmişsiniz dedi bana doktor, sıkıntılardan dolayı, annemi gönderemiyorum hiçbir yere. O kalıyor benimle. Zaten onların yer değiştirme olaylarında da sıkıntılar olmuş sanırım. Ablama söyledim, almaya yanaşmadı. Sıkılıyorum, boğuluyorum dedim.

Sürekli sizinle yaşıyordu öyle mi?

Evet, sürekli benimle. Ben sıkılıyorum, çocuklar bir taraftan, annem bir taraftan. Eşimle bir akşam sinemaya gidemiyorduk mesela. Yani bir akşam kafamızı dinleyip yalnız kalamıyorduk. Olmuyordu. O da belki bunların sıkıntısını yaşıyordu. Bilmiyorum. Biz yaşamıyorduk aslında. Hep çevremizdeki insanlar için yaşıyorduk. Eşim de öyle, ben de öyle. O ailesine de çok destek oluyordu, ekonomik yardımda bulunuyordu. Bütün sıkıntılarına koşturuyordu. Annesi-babası arar, şöyle oldu, böyle oldu, şu yapılacak, bu yapılacak, bir onlara koşuyordu, bir kendi evine koşuyor. Ona da hak veriyorum aslında. O da çok bunalmıştı. Ve hiç kimse bu konuda destek olmadı bize. El uzatmadılar. Kendi içimizde....

Doktor depresyona girmişsiniz dedi bana, ilaca başlayalım dedi. Başladım ilaca, 15 gün sonra da eşim vefat etti.

Keşke o da psikologa gitseydi diyor musunuz?

Keşke ama o bu tür şeyleri inanmazdı. Büyük kızımın doğumundan sonra da ben yine dedim böyle. 9 ay evde kaldım ben küçük kızım da, büyük kızım da. Sıkıldım. Her gün işe gitmeye alışmış bir insan, sürekli evin içinde bebeğe bakıyorsunuz. Randevu aldım ve eşime “ben psikologa gideceğim, götürür müsün” dedim. Mırın kırın etti, “senin psikologa ihtiyacın mı var” dedi. “Kafana niye böyle şeylere takıyorsun, sen güçlü bir kadınsın, her şeyi yenersin” dedi. Zorla ikna ettim ve gittik. Tunalı’da idi doktor. Bir şeyler oldu ve randevuya biz biraz geç kaldık. Doktor benden sonraki hastayı içeriye almış. O kadar kızgın ki. Zaten beni zor getirmiş oraya. Söyleniyor. Neden beklemediler, neden başka hastayı aldılar diye. Baktım iş çok uzayacak, kötü sonuçlara varacak. Dedim ki, “hadi yürü, gidelim, ben doktora girmiyorum.” Çıktık.

Yani beni psikologa götürmeyen insanın kendisinin gitmesi mümkün değildi. Asla gitmezdi.

Siz şu an herhangi bir ilaç alıyor musunuz?

Alıyorum, hâlâ devam ediyorum. Aslında ben de ihmal ediyorum. En son konuştuğumuzda Ö. hanımla, şöyle demişti: “Tamam kafanız bozulduğunda ya da ihtiyaç duyduğunuzda bana da gelin ama, arada bir psikiyatriye de gidin, ilaçlarınız

hakkında onlarla da görüşün” dedi. Ben kendimi hissediyorum, gerek yok dedim, gitmedim. Hâlâ o ilacı kullanıyorum. Bırakmam gerekiyor mu, gerekmiyor mu bilemiyorum. Ama Ö. Hanım’ın dediği, baya bir ilerleme kaydettiğim eskisi gibi olmadığım. Biraz daha ilaç için zamana ihtiyacımın olduğu. Belki bir sene sonra bırakabileceğimi söylemişti Ö. Hanım. O zaman “tekrar psikiyatriye gidin ve onlar karar versinler, bırakırken de onlar yanınızda olsunlar” demişti.

Eşinizin bir derneğe üyeliği var mıydı, bir meslek kuruluşuyla ilgisi var mıydı?

Ticaret odasına üyeydi sadece bildiğim kadarıyla.

Onların bu konuda bir çalışmaları var mı?

Hayır, hiç bilmiyorum.

İş yerinde sendika var mıydı?

Sendika yoktu.

Vardiyalı mı çalışıyordunuz?

Evet, üretimi yetiştirmek için vardiya yaptığı dönemler oluyordu. Gündüzcüler vardı, gececiler vardı, evet dönem dönem elemanlarını vardiyalı çalıştırdı.

İşçileri o süreçte patronlarına nasıl yaklaştılar? Borcumuzu öde diye mi, yoksa destek oldular mı?

Hiçbiri maaşlarını alamamış olmalarına rağmen, öldükten sonra kimse parasını almak için kapıma dikilmedi. Hatta şöyle demişler: “Yenge rahat olsun, toparlandığınızda, alacaklarınızı aldığınızda, bizim maaşlarımızı ödersiniz” demişler. Ki öyle de yaptılar.

Birileri çıktı, tek Ankara içinde olmadığı için, bir sürü yere mal veriyorlardı. Erzurum, Kayseri, Konya vs. çok yere veriyorlardı. Şoförlerden biri çıktı, oradaki bölgeymiş zaten. Biri Doğu Anadolu’ya, biri Batı’ya bakıyormuş. Biri bir taraftan, biri bir taraftan alacaklarını topladı. Elektrikliğini, suyunu, dükkanın kirasını ve elemanların maaşlarını ödediler.

İşçilerine bahsetmiş mi acaba böyle bir sıkıntımız var, sizden anlayış bekliyorum vs. diye?

Hiç bilmiyorum. Daha sonra muhasebeci ile eşimin ailesi çok takıştı. Hem kardeşleri, hem de ablasının eşi muhasebeciyi suçladılar. Onun yaptığı bir takım şeyler vardı. Bir de şey çok fazlaydı, yani kaçırma olayı çok fazla bunların işlerinde. Yani paket paket malzeme götürüyorsunuz ama neyi kaçtan sattığını bilmiyorsunuz kimsenin. Ancak evrak getirirse biliyorsunuz. Birkaç kere de o tür şeyler yakalandı kendi aralarında. O işçinin işine son verdiler vs. Öyle giren çıkan da çok olmuştu. O tür şeyler de olurdu. Eşim canını böyle şeylere de çok sıkılıyordu. Kardeşi bile yapmış. Eşim kimsenin hakkını yemez, kendi hakkının yenmesine de izin vermezdi. Eşim ise çok dürüst bir insandı.

İçki-sigara içiyor muydu eşiniz?

Yok, içki içmezdi, günde üç paket sigara içerdi, kahve-kumar vs yoktu.

Dini eğilimi nasıldı?

İnançlı bir insandı. Oruç tutuyor muydu? Oruç tutmak istiyordu, tutamıyordu. Namaz kılıyor muydu? İşte, bayramdan bayrama, bayram namazına giderdi. Ama inançlı bir insandı. Midesinden dolayı içki içemiyordu.

Siz sigara içiyor muydunuz o dönem?

Ben hep içiyordum. Ben aşağı yukarı 20 yaşından beri içiyorum.

Her şey bir yana, ben şöyle bir sonuç çıkardım, iflas etseydi, hiçbir şeyiniz kalmasaydı, beş parasız karşınıza çıksaydı, gene de onu isterdiniz.

Evet, isterdim. Şu an ama. O dönemde ne düşünürdüm bilemiyorum. Belki kızardım. Belki de o kızmamdan korktuğu için mi böyle bir şey yaptı...

Vakıftan parayı alırken eşime “bak, hiçbir şey umurumda değil, ev de araba da, hiçbir şey umurumda değil ama bu çocuklarımızın geleceği olsun. Ben öyle bakıyorum ve lütfen bu paraya dokunmayalım” demiştim. “Dokunuyorsan o zaman bunu sağlaman gerekir” demiştim. Yani kızabilirdim belki de, bundan korkmuştu, bilemiyorum. Ölüncü tabii çok farklı düşünüyorsunuz. Her şeyi kabul ederdim, diyebiliyorsunuz. Ama o dönemde eder miydim bilemiyorum.

İ. çok zorlandı (büyük kızı). Baba ölmeden önceki hayatıyla şimdiki hayatı çok farklı. Her dediği yapılıyordu, her istediği alınıyordu. Ama şimdi her şey kısıtlanmaya başladı. Annecim şunu yapabilir miyim diyor, maalesef diyorum. İngilizce kursuna gitsem vs, diyor, destekleyemiyorum, yapacak bir şey yok.

Özel okula mı gidiyordu?

Yok özel okula gitmiyordu. Devlet okuluna vermiştik 2. sınıfta iken. Eryaman'daydı. İngilizce kursu vs, dışarıdan kurslara gönderiyorduk İ.'yı. O dönemde destek veriyorduk, dışarıyla hafta sonları. eşim getiriyordu, getiriyordu. Tabii şimdi her şey kısıtlandı. Çocuk çok farklı bir ortamda buldu kendini. E. (küçük kızı) için aynı şey söz konusu olmadı. E. küçüktü. O yadırgamıyor. O öyle yetişecek ama İ. bir dönem çok iyi bir durumdan kötü bir duruma düşerek şey yaptı.

Onları götürdüm Tıp Fakültesi'ne. İ.'yı da götürdüm. Ama güçlü bir çocuktur İ.. Doktor da "İ.'da herhangi bir şey yok, o yüzden devam etmeyelim" dedi.

Eşiniz daha önce intihara girişti mi?

Hayır.

Sorularım bu kadar.

Umarım yardımcı olmuşumdur.

Sekizinci Görüşme: E7

E7, erkek 47 yaşında, eşi terketmiş, 16 ve 11 yaşında iki kızı var. Kızlarının biri lisede biri ilköğretimde okuyor. Tekstil atölyesi sahibi. Üniversite mezunu. 2008 Nisan ayında iflas etmiş. 2008 Temmuz'da intihar girişiminden sonra tedavi görmüş ve yaşadığı şehrin dışında başka bir şehirde işportacılık yapıyor. Hakkında kesinleşmiş hapis cezası var ve borçlu olduğu tefeciler tarafından da aranıyor. Görüşmenin hangi kentte yapıldığıyla ilgili bilgi verilmemesini istediğinden burada belirtilmemiştir. Ayrıca ses kaydı da yapılmamıştır. Görüşme 2009 yılı Mart ayında gerçekleştirilmiştir.

E7'e sorulan sorular

Biraz kendinizden bahseder misiniz?

Yanlış anlamayın ama siz bu soruyu sorunca bir an kendimi garip hissettim. Doktora gittiğimde o da sormuştu ve o zaman çok daha garip gelmişti. Ben doktora verdiğim cevabı vererek başlayayım o zaman, kendimden geriye kalan nefes alıp veren bir iskelet. O zamandan bu zamana ise biraz daha nefes alıyor, biraz daha ne yaşadığının, ne tür hatalar yaptığının farkında.

Ben 47 yaşındayım. Çok kolay bir hayatım olmadı ama çok da zor olmadı. Orta halli. Son 15 yılımın son iki yılı berbatı elbette. Ama ekonomik olarak son 15 yılımın 13 yılı iyiydi. Her insanın sahip olabileceği ortalamanın üstünde bir hayata sahiptim. İki kızım vardı, beni seven ve benim sevdiğim (en azından ben sevdiğimi sanıyordum) güzel bir eşim vardı. Evim, arabam, kısacası olabileceği kadar iyiydi. Mutena bir semtte oturuyorduk, güvenli, havuzlu spor salonu vs. olan bir site...

Üniversitede okurken başladım bu işlere, önce babamın taksisinde boş kaldıkça işe çıkıyordum. O zaman iki yıllık makine okuyordum. Orayı bitirince açıköğretim okudum. İki yıllık bitince kenarda paralarım vardı taksiden falan biriktirdiğim. Biraz da ailem destek oldu. Bir arkadaşla ortak bir atölye açtık. Penye üzerine fason üretim yapıyorduk önceleri. 22 yaşında girdim bu işlere, 1976'dan beri bu işlerin içindeyim. 1985'e kadar fason ürettik. Sonra kendi markamızı ürettik. Zaten para kazanmaya da o zaman başladık. 1995'te arkadaşım ailevi nedenlerden dolayı ayrılıp Almanya'ya gitti, atölyeyi tek başıma aldım.

1992’de evlendim. Eşim atölyemizde çalışan biriydi. Çok sevdim, etrafımda onlarca kız varken ben ona tutuldum. Aileme rağmen evlendim. Sonra ailemde sevdi tabii, sorun kalmadı. 1994’te kızım doğmadan işten ayrıldı, sonra da bir daha çalışmadı.

Siz mi istemediniz çalışmasını?

Yok yok, biz İzmirli’yiz karışmayız kadınlarımıza (gülüyor), sonra da böyle tepetaklak gideriz.

Sonra...

Sonra işte, iyi paralar kazandık o zamanlar. Tekstilin, konfeksiyonun en iyi yatırım alanı olduğu dönemler geride kaldı artık. Benim yanımda yeri geldi 40-50 kişi çalıştı. En sonra 2008’de batmadan önce bile 17 kişi çalışıyordu. Üstelik hepsi de sigortalı, ikramiyeli...

Devir değişti, şimdi çok büyük fabrikalar bile batıyor biliyorsunuz.

Yeri gelmişken sorayım o zaman, sizce neden böyle oluyor?

Aslında o kadar basit bir şey değil. Kendi açımdan bakacak olursak, yani içinde bulunan biri olarak, bizim sektörün çok paralar kazandırdığı dönem bitti evet. Ama hâlâ iş yapılabilir. Şimdi sistem küçük işletmeleri yutuyor. Büyümek gerek. Ama bunun yanında rekabet de fazla. Aslında pazar da büyüdü ama pazarda var olabilmek için rekabet koşullarına uymak lazım. Bunun için de öncelikle büyüyeceksin. Yoksa her durumda yok olmaya mahkumsun.

Büyüyünce sorun bitmiyor. Dünya küreselleşti, sınırlar kalkıyor, tabii ekonomik, ticari anlamda. Adam kumaşı Tayvan’da, boyayı Vietnam’da, kesimi Hindistan’da, dikimi Çin’de, ütüyü, paketlemeyi bilmem hangi yerlerde yaptırıyor. Getirip senin ülkende satıyor. Senin maliyetin 10 ise adamın maliyeti 5. Sen kar edebilmek için bunu en az 13’e satmalısın, adam satıyor 8’e. Arada beş puan var. Sen tüketicisin, hangisine gidersin, mal aynı mal, elbette ucuz olana gidersin. Benim ülkemde işçi ücretleri, elektrik, su, kira, hammadde hepsi pahalı. Üretim yaptığın zaman sürekli karından kısman gerekiyor. Ama kar edemezse bir işletme batır, bende olduğu gibi.

Tabii tek sorun bu değil, oturup araştırdım. Tekstil işi, gelişmemeiş ülkelerin işi, bir tür kalkınma motoru. Belirli bir düzeye gelince tekstil yerini ya çok büyük fabrikasyon sistemlere bırakıyor veya doğrudan ağır sanayiye kayıyor. Bana kalırsa doğrusu da budur. Ben bunu gördüm. Ama farklı bir sektöre geçmekte geciktim. Şöyle 90'ların ortasında falan olsaydı mesala, başka bir sektöre de yatırım yapabilirdim. Geç kaldım.

Biz de vergiler de çok yüksek. İşçi ücretlerinin yüksekliğinden yakınmıyorum. Bana kalırsa düşük bile. Ama küresel boyutta düşününce özellikle bizim sektör için söylersem yüksek. Bu da rekabeti baltalıyor.

Ben 18 yaşımdan beri ticaretin içindeyim, babam da ticaretin içindeydi, devlet olsun, bankalar olsun bir türlü sevedim bizleri. Vergi dairesine, belediyeye, hangi devlet kuruluşuna gidersen git hep bir hatanı kolladılar. Saatlerce kuyrukta beklediğimi bilirim vergimi vereceğim, işçimi sigortaya kaydettireceğim diye. Ama ceza yazmaya galince devletimiz hiç gecikmez. Benim öğrendiğim bir şey daha, bu ülkede vergini veya başka ödemelerini asla zamanında yapmayacaksın. Nasıl olsa af çıkıyor. Bu yaşına geldim, bir kez bile aftan yararlanmadım. Şimdi bu adalet mi? Vergisini, SSK'sını ödeyen batsın, ödemeyen işyerini büyütsün, üstüne bir de devletten kredi, teşvik alsın. İşte bunların da önlenmesi şart.

Biraz da sizi iflasa ve intihara sürükleyen süreçten bahsedebilir misiniz?

Elbette. Benim iflasa gidişim aslında 2004'te başladı. Makineleri yeniledim ve eleman sayısını arttırdım. Sonra piyasa birden durgunlaştı. Aslında durgunlaşma değil de, uzakdoğu, özellikle çin malları piyasayı işgal etti. Ucuz ve kalitesizdi ama millet onlara yöneldi. O yüzden aldığım makineleri yarı fiyatına elden çıkarmak zorunda kaldım. Altı ay içinde benim zararım aynı ölçekte bir atölye daha açardı.

İyi kötü toparladım, ben ihracaata yönelik de üretim yapıyordum ama o kısmı fasondu. İçeriye kendi markamı, dışarıya fason. O ihracaat kurtardı beni. Ama bir daha eski düzeye gelemedim.

Zararınızı nasıl karşıladınız?

Parasal olarak mı?

Evet

Param vardı. Yani nakit param. Ama peşin almamıştım makineleri. Büyüyeceğim diye bir de kredi çekmiştim. Bizim ülkemizde kredi çekebilmek için ya adamın olacak ya siyasette olacaksın ya da rüşvet vereceksin. Benim ilk ikisi olmayınca rüşvet verdim tabi. O para da kenarda sigorta olarak dursun demiştim. Ama maalesef işler tersine dönünce gitti paralar da.

Ne kadar kaybınız oldu o zaman?

Net olarak 600 milyarım gitti. Hepsi nakit değildi elbette, 250 milyar kadar nakitim vardı, geri kalan faizler vs. iki yıl sürü ödemem.

Sonra ne oldu?

2008'e kadar işler iyi gitti. 2008 krizi en çok Avrupa'yı vurdu, biliyorsunuz, orayı vurunca ben de etkilendim. Fason üretim durdu. Zaten iç pazarda da bir daralma vardı ve daha 2004'te kendini göstermişti. 2007'deki çeklerimi, ödemelerimi ödeyemez hale gelmiştim zaten.

Sonra evde de sorunlar yaşanmaya başladı. Her yıl bir ülkeye tatile giderdik ailecek veya eşimle. 2004'ten beri gidemiyorduk. Sonra yaşam kalitemiz düşmeye başladı haliyle. Ben çok stresliydim, geç saatlere kadar çalışıyordum. Eşime ilk başlarda belli etmedim, sonra sorduğu ve bilme hakkı olduğu için anlattım. O da beni anlamak yerine iyice hırçınlaştı. Beni anlamak yerine sürekli suçluyordu, sürekli evi terketmekle tehdit ediyordu. Ben de gidecek bir yeri yok diye çok üstüne düşmedim. Haliyle stresli olduğum için ben de durmam gereken yerde durmuyordum ama bu onun işine geliyormuş.

Nasıl yani?

Meğer zaten bir sevgilisi varmış o zamanlar. Ben gece yarısına kadar eve gelmediğim zamanlarda göstermelik karşı çıkışlar yapıyordu, tartışma çıkarıyordu. Ama bu onunda işine geliyordu geç gelmelerim yani. Çocuklar evde, o sevgilisinde...

Sevdim, evlendim, kraliçe yaptım. O beni ilk terkeden oldu, bir paçavra gibi sallayıp attı. Borçlarımı ödeyeceğim diye tefecilerden borç aldım.

Neyse benim borç bir türlü bitmedi bu yüzden. Bankalarda kara listeye girdim. Hakkımda bir sürü ödenmemiş çek ve senetten kesinleşmiş hapis cezası var. herhalde bir 10 yıl vardır. Bu neyse de o tefeciler beni buldukları yerde indirirler.

Ne acıdır ki, yanımda bir işçiiken alıp kraliçe yaptığım kadın çocuklarımı bile istemedi. Çocuklarım babaannesindeler şimdi. Rezil kadın bir kere bile aramamış çocuklarını. Bu nasıl insanlıksa artık.

Bana işte bu çok koydu, en az 10 yıl yaşlandım. Bir sürü hastalığım çıktı. Bir kez kalp krizi geçirdim. Beni hayatta tutan tek şey kızlarım, en büyük hayalim onları yanıma alıp onlara yeniden babalık edebilmek. Tefeciler annemi çocukları kaçırmakla tehdit etmişler. Ben kazandığım parayla iyi kötü borçlarımı ödemeye çalışıyorum ama borç ödenecek gibi değil. Kaçak olmasam bir şekilde öderim. Ama kaçak olunca olmuyor. Yırt dışına gitmeye çalıştım ama olmadı. Keşke fırsatım varken çıksaydım. O zaman işler daha kolay olurdu, borçlarımı ödeyemesem bile çocuklarımı belki yanıma aldırırdım.

Maddi kayıplarınız ne kadar?

Maddi kaybın hiçbir önemi yok şu saatten sonra. Ama manevi kaybım... bunun hesabı yapılamaz. Onurum, şerefim gitti, yuvam dağıldı, sağlığım bozuldu. Aldatıldım. Şimdi yaşadığım hayat ile geldiğim yer arasında uçurumlar var. Ama size söyleyeyim benim en az üç trilyon, yeni parayla üç milyon mu ediyor, kaybım var. Şimdi günde 40-50 lira için debeleniyorum.

Eşinizin üstüne de var mıydı bir şeyler?

Evet vardı. Ama onlar da gitti. Nakit para vardı adına bankada 75 bin kadar onu çekmiş sadece, bir miktar da mücevher işte. Arabası da vardı üstüne, onu da satmıştı.

Şimdi benim 150 binim olsa borçlarımı ödeyebilirdim, zaten onun götürdüğü de o kadar.

Hayatınıza son vermeye nasıl karar verdiniz?

Bir insan hayatına kastetmişse o insan için bu soru çok anlamsız. Ben şimdi pişmanım ama neden biliyor musunuz? Ölmediğime, kendimi daha etkin bir yöntemle öldürmediğim, mesala kafama sıkmadığıma pişmanım. Ama şimdi istesem

de yapamam, hem cesaretim yok, hem de çocuklarım için sonuna kadar yaşamalıyım. Ama nasıl olacak bilmiyorum. O lüks yaşamdan sonra şu an kaldığım yeri görseniz beni daha iyi anlarsınız.

Dilerseniz anlatmaya bilirsiniz.

Eşim olacak kadın... beni bitiren o oldu. En son bankadan haciz için gelmişlerdi. Engel oldum, ödeme yapacağımı söyledim. Eşimin parası vardı, onu aradım. Cebini açmadı. Evi aradım kızım çıktı. Sordum dışarıda dedi. Bir arkadaşımın 2000 TL bulup hacizi beş günlüğüne durdurdum. İçeride işçiler de huzursuz zaten 17 kişi kalmıştı, mecburen çoğunu çıkarmıştım. Üç aydır paralarını alamıyorlardı. Hem onlara para vereyim, hem de hacizi durdurayım istedim.

Akşama konuyu açtım, asla olmaz dedi. Altınları bari ver dedim, ama o vermek yerine delirdi. İki gün dil döktüm, yalvardım. Durumun vahametini anlattım ama o beni anlamak yerine terketti. Bir de gidip boşanma davası açmış. Yüzüme karşı söylemedi tabii, telefon edip söyledi. Yüzüme karşı söylese belki de şimdi ikimizde, çocuklarımız da olmayabilirdik. O anki ruh halimi tarif edemem. İyi ki de yüzyüze değilmişiz diyorum şimdi.

Bunları bana söylediğinde yıkıldım. Ama asıl yıkan artık hayatında başka birinin olduğunu ve onunla yeni bir hayat kuracağı için bunca yılın karşılığı olarak elindeki paraları veya altınları vermeyeceğini, başımın çaresine bakmamı söylemesi oldu. Yani hem çok sinirlendim, hem yıkıldım. Silahım vardı ama işyerinde kasadaydı. O an olsa kızlarımı da kendimi de öldürürdüm, iyi ki de yoktu. Saat sabahın dördüydü, bir ara pencereden atayım dedim ama ev üçüncü kattaydı ve yerde topraktı. Ölmem diye vazgeçtim. Bir mektup yazmam gerektiğini düşündüm. Kızlarıma ve o kadına ayrı ayrı iki mektup yazdım, bir de anneme. Kızlarımı son kez göreyim diye odalarına girdim, uyanırlar diye öpmedim. Sonra çamaşır ipini alıp avizenin demirine bağladım. Sandalyeyi tekmelediğimde küçük kızım uyanmış, sonra büyüğü uyandırmış. Ben o ara debelendim sanırım. İp naylon olduğu için uzamış, ayak uçları yere değmiş, ama nefesim nasıl bir şeyse bilincim kapanmış. Kızlarım için büyük şok. Çılgılık atıp yarım istemişler. Yan komşum gelip kesmiş ipi. Ambulans da hızlı gelmiş Allah'tan. Hâlâ ipin izi var boynumda, derimi falan fena kesmiş. İki gün yoğun bakımda kaldım. Sonra psikiyatrik gözlemede. Çıktığımda

zaten her şey bitmişti. Ne var ne yoksa gitmişti. Arabayı satmıştım zaten iki dairenin biri de satılmıştı. Oturduğumuz ev, makineler, bir arsa, eşyalar...

Sizin anlayacağınız bütün bir 45 sene ne biriktirmiş, neye sahip olmuşsam 25 gün içinde yok olup gitti. 15 gün sonra da bir kalp krizi geçirdim. Beş gün yoğun bakımda kaldım, stend falan takıldı. Hepten elimden kaçtı herşey.

Aileniz yani anneniz, babanız, kardeşleriniz size yardımcı olmadılar mı?

Ben tek çocuğum. Babam 2004'te ölmüştü. Yaşlı bir annem var ve onun bir evi var babadan kalma. Babamın taksi plakası vardı, onu da atölyeyi alırken satmıştık.

Eşiniz sizi terketmeseysi bunlar olur muydu?

Bilemiyorum ama her şey yolunda iken eşim beni aldatma veya terketse böyle bir şey yapmazdım herhalde. Ama sevdiğine inandığınız, sevdiğiniz değer verdiğiniz, mutlu olsun diye gece günüz çalıştığınız hayatınızda size en yakın insan, sizi ilk tökezlediğiniz anda arkanızdan vurunca kaldırması kolay olmuyor. Ben onu bir kez bile aldatmadım biliyor musunuz? Bir kez bile ona yalan söylemedim. Ama o benim canıma okudu. Lise mezunu bile olmayan bir insanı sevdim ve eşim yaptım. O ise ilk fırsatta beni sattı. Emin olun bunca şeyden sonra bazen keşke ölseydim diyorum. (ağlamaya başladı).

Meğer beni param için sevmiş hanımefendi. Lanet olsun diyorum. Helal süt emmemiş demek ki.

Biliyor musunuz? Onun annesi babası bile reddettiler onu. Lanetlediler. Yıllarca kardeşlerinin okul masrafları dahil bir çok ihtiyaçlarında ben koştum. O bize gelmelerini bile istemiyordu. Nedense hor görüyordu onları. Bu olaylar olduğunda babası, abisi, eniştesi geldiler, konuştuk. Yapabilecekleri bir şey olsa yaparlardı. Defalarca hastanede ziyaretime de geldiler. Şimdi çocuklarımla da ilgileniyorlar, sağolsunlar. Demek ki, ben bir şeyleri iyi yapmışım.

İlk defa intihara giriştiniz değil mi?

Evet o ilkti ama sonra bir kez daha denedim.

Bu nasıl oldu?

Bu daha yeni oldu. Ama aslında ciddi bir şey değildi. İlaç içtim ve sonra kendim kustum. Neden biliyor musunuz? Ölmezsem ve hastaneye kaldırılırsam beni tutuklarlar, yerim belli olur diye. Böylece ölmedim.

Şimdi herhangi bir tedavi görüyor musunuz?

Yok. Kalp ilaçlarımı bile parayla alıyordum, artık onları da almıyorum. Gittiği yere kadar. Bir insan için aile çok önemlidir. Ailesini kaybetmiş bir insanın bird aha aile kurma şansı çok az. Benim artık yok mesala. Bunu düşündükçe çok üzülüyorum. Yine böyle bir anımda yaptım işte. Yaşayarak intihar edeyim bari. (Gülüyor).

Ailenizde veya yakın çevrenizde intihar eden birileri oldu mu?

Ailemde kimse yapmadı ama bir arkadaşım lisedeyken kendisini astı. Bir arkadaşım da 2008'in başında kendini vurdu.

O da mı iflas etti yoksa?

Maalesef. Ama onun eşi terketmedi (Gülüyor).

Önceden herhangi bir hastalığınız var mıydı, psikolojik veya fizyolojik?

Hayır. Böbreğimde taş vardı, o kadar. Babam da kalpten gitti. Belki benimki de irsi olabilir.

Herhangi bir derneğe, meslek örgütüne üyeliğiniz var mıydı?

Tabii (... Kendi isteği ile hangi şehir olduğu yazılmamıştır) Ticaret odasına ve Genç İşadamları Derneği'ne üyeydim.

Onlardan herhangi bir destek aldınız mı?

Bakın bu dernekler veya odalar düşen insanın yanında yer almazlar, bunlar iyi gün dostudurlar. Rekabetin olduğu yerde dayanışma olmaz. Onlar eskidenmiş. Kapitalizm dayanışma üzerine kurulu bir sistem değildir, rekabet üzerine kuruludur. Dolayısıyla yarışta geri kalanı yutarlar, bu kadar basit.

Sizin gibi işadamlarının böylesi sıkıntılar yaşamaması için ne yapmalarını önerirsiniz? Toplumdan, devletten ve örgütlerden ne yapmalarını beklersiniz?

İşadamlığı dediğimiz şey kelle koltukta yaşamak demektir. Bunu durumunuz iyiken pek idrak edemeyebilirsiniz ama benim gibi düşünce çok iyi anlıyorsunuz. Tamam kazancınız yüksek olabilir ama riskiniz de yüksek. Bir işçi işini kaybedince gider başka bir iş bulur. Ama işadamları öyle değil. Battığı anda biter her şey. Etrafında ne kadar dostu varsa hepsi bir anda kaybolur.

İşadamlarının bilinçli olması, hiç yıkılmayacaklarını düşünmemeleri lazım. Aksine kötü zamanlar için hep hazırlıklı olmaları lazım. Bana kalırsa işlerini birazcık çeşitlendirmeli, farklı alanlara da yatırım yapmalılar, hele de benim gibi tekstil ile uğraşanlar için bu şart.

Devletin vergileri, elektrik, su, SSK gibi giderleri düşürmesi lazım. Yoksa istihdam artmaz. İnsanlar riske girip yatırım yapmak yerine paralarını daha garanti işlerde değerlendirebilirler.

Toplumun da her iflas edeni hatalı, dolandırıcı veya suçlu gözüyle görmemesi lazım. İşadamları veya yatırımcılar iflas etmiş insanların deneyimlerinden faydalanmalı bence.

Karşılıksız çek veya başka bir borç suçundan işadamlarının hapse girmeleri doğru değil. Bunun önlenmesi veya bir çare bulunması gerekir. Hapis cezası, işleri düzelecekse bile düzelmesine izin vermiyor. Benim böyle bir sorunum olmasa iyi kötü bir iş kurabilir, yeniden ayağa kalkmaya çalışabilirdim, en azından resmi bir işe girip çalışırdım. Sigortam falan olurdu, çocuklarım yanımda olurdu. Onları da düşünmek lazım, babalarına ne kadar çok ihtiyaç duyuyor o çocuklar? Yazık değil mi?

Bir de bankalara bir çeki düzen verilmeli. Devlet tefecilik ve bankalar için önlem almalı. Tefecilik için cezalar arttırılmalı. Tefeci mi, banka mı dersiniz, bir fark yok derim. Devletin denetlediği resmi bir banka tefeci gibi davranmamalı.

Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Söyleyeceklerimi söyledim sanırım. Umarım bir şeylerin düzelmesine katkısı olur. Sizi soracağınız başka bir şey varsa cevaplarım. Bir daha beni bulmanız kolay olmayabilir (gülüyor) malum mobilim ben.

Hayır benim de yok. Çok teşekkür ediyorum. Dilerim hayatınız bir an önce yoluna girer. Çocuklarınıza kavuşup güzel bir hayat yaşarsınız.

Çok teşekkür ederim.

Dokuzuncu Görüşme: E8

E8, 43 yaşında, erkek. Bursa’da müteahhitlik yaparken iflas etmiş. Bir kız, bir erkek çocuk sahibi, eşinden ayrılmış, çocukları eşiyle kalıyor. Üniversite mezunu, inşaat mühendisi. Müteahhitlik babasının da mesleğiymiş. E8 iflasının ardından intihara girişmiş. Daha sonra ödeyemediği borçları ve yerine getiremediği taahhütleri nedeniyle gelen hapis cezalarından dolayı yurtdışına kaçmış, kendisiyle internet ortamında iletişim kuruldu ve görüşme internet ortamında yapıldı.

E8’a Sorulan Sorular

Biraz kendinizden bahseder misiniz?

1967 doğumluyum, İnşaat mühendisiyim, en son müteahhitlik yaparken battım. 15 yaşında bir kızım, 6 yaşında bir oğlum var. Eşimden ayrıldım, resmen bir ayrılıktan çok zorunlu bir ayrılık. Şimdi yurtdışında kaçak durumundayım. Aslen Sivaslıyım.

Biraz da işinizden bahseder misiniz? İşinizin kapasitesi, kaç kişi çalışıyordu, yıllık cironuz vs.

Anladım. Ben babamın yanında başladım bu işe. Bir kardeşim daha var, ama o karışmadı bu işlere. Avukat oldu. Şimdi bir devlet kuruluşunda avukat olarak çalışıyor. Babam belki 30 senedir inşaat işindeydi. O deyim yerindeyse çekirdekten inşaatçı. Önce İstanbul’a gitmiş, yıllarca inşaatlarca çalışmış, taşeronluk yapmış. En son Bursa’ya yerleştik, orada müteahhitliğe başladı. Ben İstanbul’da doğdum ama gözümü Bursa’da açtım, hayata orada başladım.

Benim inşaat mühendisi veya mimar olmamı çok istiyordu. Ben de okudum ve mühendis oldum, kardeşimin de mimar olmasını istiyordu ama o mimar olmak istemedi. Hukuk okudu. Serbest avukat olarak da çalışmadı, asıl amacı hakimlikti olmayınca devlete avukat oldu. Pek girişken değildir o, azıcık aşım, dertsiz başım diyenlerdendir.

Ben 89’da mezun olduktan sonra babamın yanında başladım gerçek anlamda çalışmaya, daha doğrusu işleri yavaş yavaş ben elime almaya başladım. Bizim işlerde sürekli çalışan fazla olmaz, yani işin durumuna göre ama şoför, bekçi, sekreter, çaycı-temizlikçi, muhasebeci, kepçe operatörü ve bir de mimar olmak üzere

toplam 11 sürekli çalışanımız vardı. Üç kamyon, bir tanker, bir çift kabinli Toyota pikap bir de kepçemiz vardı. Çalışan sayımız kimi zaman 100'ü bulurdu.

Müteahhit biri için mal mülk denen şey, asıl onun pazar için ürettiği mal mülk. Yani ürettiğiniz şey bina, ev ve bunları satmalısınız ki para kazanasınız. Dolayısıyla elimizde şu kadar daire bu kadar arsa vardı diyemem. Sürekli değişirdi çünkü. Oturmak için güzel bi rev yaparsın, bir müşteri çıkar iyi bir fiyat verir satmayacağım dediğin evi bile satarsın. Ama şunu diyebilirim ki, elimizde bazen oluyordu 50 daire, bazen oluyordu 100 daire, bazen oluyordu beş daire...

Konut dışında bir inşaat alanınız yok muydu? İhaleler falan...

Müteahhitlik denilince her türlü inşaat işi yapan anlaşılıyor ama bizimkisi tam olarak böyle değildi. Yani biz klasik anlamda kat karşılığı iş yapan müteahhittik. İhale falan alıp da öyle okulmuş, köprüymüş vs. yapmadık. Bizim işimiz konuttu.

Sadece Bursa'da mı yaptınız?

Bursa ve Çanakkale'de yaptık. Ama Çanakkale bir kerelik bir şeydi. 20 dairelik bir apartman yaptık. O kadar, Yani işimiz Bursa'ydı bizim.

Biraz iflas sürecinden bahsedebilir misiniz?

İnşaat sektörü bizim ülkemizde her zaman canlıdır. Ben canlılığını geliştirmekte olan bir ülke olmamıza bağlıyorum, bir de nüfusumuz genç ve her dönem kendine özgü zenginler yaratıyor ya da her iktidar kendi yandaşlarını biraz palazlandırıyor. Bu da her durumda konut ihtiyacı demek. Bu yüzden bir şekilde canlıdır. Son krizde bile inşaat sektörü canlıydı aslında, ama dünyadaki kriz Amerika ve İngiltere'de geri ödenmeyen konut kredilerinden kaynaklandığı için bizde de ciddi anlamda en azından bir süre durdu. Konut fiyatları taban yaptı. Bizim iflasımızda hem bu durum etkili oldu hem de yaptığımız hatalar. Aslında uzun bir hikaye. Ama kısaca özetleyeyim ben size.

Yılda birkaç apartman yapmakla iş yapmış olmuyorsun aslında. Babam işlerden iyice uzaklaştıktan sonra ben istedim ki, daha büyük işlere girelim. Amacım ihale falan da almaktı. Bunun için üç stratejik hata yaptım bana göre. Birincisi; çok büyük bir projesi olan şirkete ortak olup İstanbul'a açılmak, ikincisi ise; aynı zamanda parasında sorun olmayacağını düşündüğüm bir kooperatifin işini almak, üç

konut fiyatlarının taban yaptığı bir dönemde 48 dairelik bir işe girişmek. Hepsi de konutla ilgili ve tam da dünyanın konut krizinin yarattığı olumsuz dalgaya kapıldığı dönemde oldu bunlar. Üstelik ben tek başımayım, babam rahatsız...

Yaptığım 48 daireden bize kalanların hepsini ve başka yerlerde olanları fiyatları % 30-40 indirmeme rağmen satamadım. Eldeki parayı iki projede de kullandığımdan para da kalmadı. Kooperatiften gelen paralar daha işin başında şak diye kesildi. Bir anda ödemelerimizi yapamaz hale geldik. Üç ay içinde ailemin neredeyse bütün malları uçtu gitti.

Kayıplarınızın parasal ve rakamsal bir karşılığı var mı? Ne kadarlık bir kaybınız oldu?

Kriz 2007'nin son çeyreğinde hissedilmeye başlamıştı. 2007 Temmuz'unda hali hazırda dönen sıcak para sanıyorum 2 trilyon falandı. Bir o kadar da mal-mülk, araç-gereç vardı. 2007'in Ekim ayında İstanbul'daki projeye ortak olduk, 2008 başında da kooperatife başladık. 2008 Kasımı'nda da her şey bitmişti.

Şimdi kayıplara bu şekilde bakıldığında pek bir şey ifade etmiyor olabilir. İnsan şunu düşünüyor; “ne olacak, kenarda-kıyıda birikimler var, mallar acil bir durum olursa bunları kullanırız.” Ama size söyleyeyim, bu büyük bir yanılgıymış. Bir kere bu bir kenara yazalım. İkinci olarak Türkiye ekonomisi spekülatif bir ekonomi. Burada çok hızlı para giriş çıkışları oluyor. O nedenle riskli yatırımlara girmemek şart. Üçüncüsü, bizim ülkemizde iş yapmak, para kazanmak istiyorsanız kesinlikle iktidara yakın olacaksınız veya bizzat iktidar partisinden siyasetin içinde yer alacaksınız. Dördüncüsü, akraba, eş-dost, arkadaş ilişkilerinizi işinizin dışında tutacaksınız. Mesala ev sahibi olsun diye bir yakınınıza değerinin yarısına ev satmayacaksınız. Beşincisi, dövizle alışveriş yapmayacaksınız. Yaparsanız da dövizle satış yapacaksınız. Altıncısı, ne olursa olsun ekonomiyi yakından takip edecek, medyadaki “ekonomi düzeldi, kriz bizi vurmayacak, Türk parası değerlendirildi, milli gelirimiz yükseldi” gibi palavralara inanmayacaksınız.

Siz iflas edip sizin yaşadıklarınızı başkalarının yaşamaması için neler yapılmalı sorusunu da cevaplamış oldunuz.

Haklısınız. Bu hatalar ne yazık ki, bizim yaptığımız hatalar. Ama ekleyeceklerim de var. Bir kere borca hapis cezasını anlayabilmiş değilim, siz

akademisyensiniz, mutlaka araştırmışsınızdır. Gelişmiş hiçbir Batı ülkesinde böyle bir şey yok. Adam batmış, veya işleri bozulmuş, siz bu adamı hapse atarsanız borcunu nasıl ödeyebilir ki? Bu saçmalık değil mi? Bırakın o adam hatalarından ders çıkarsın, yeni bir girişimde bulunsun, deneyimlerini kullanıp çalışsın, yeniden iş kursun ve borçlarını ödesin. Öyle değil mi? Ben şimdi Almanya'dayım. Burada böyle bir şey yok. Sonuçta iflas da, işlerin bozulması da, aşırı derecede borçlanmak da, çekinin, senedinin ödenememesi de ticaretin içinde olan bir şey, herkesin başına gelebilecek bir şey. Zaten ticari itibarını düşünen bir insan kolay kolay ödememezlik etmez.

Bu konuda çok dertliyim, benim gibi binlerce insan var, eminim ki yüzlercesi de hapiste. Beni ele alalım, ben mühendisim, bir şekilde iş bulup borçlarımı peyder pey ödeyebilirim. Yeniden, sıfırdan başlayabilirim. Alavere dalavere çevirmemişim, iyi bir işadamı, iyi bir vatandaş olmaya çalışmışım; bu duruma düşmeyi asla istemezdim. Mutlaka düzeltmek isterdim. Bu yaşımda çocuklarıma, aileme vatanıma hasret kaldım. Yurtdışında bir firmada bile çalışmıyorum. Bir belge almak için emniyete gidemem. Gittiğim anda tuttukları gibi atarlar içeriye. Yazık değil mi? Bu hapis meselesi yüzünden belki yüzbinlerce insan mağdurdur. Borca hapis olabilir mi? Zaten iflas eden insanlar düzgün iş yapmaya çalıştıkları için batıyor çoğunlukla, vergisini veren, borcuna sadık, dürüst insanlar. Neden bu insanları toplum dışına atıyorsunuz?

Tefeciciye de borçlandınız mı?

Buna gerek kalmadı, daha doğrusu fırsat kalmadı. Bankalar tefecilerden beter oldukları için üstümüze çullandılar ve olanlar oldu zaten.

Biraz da intihar etmenize sebep olan olayları ve süreci anlatabilir misiniz?

Anlattığım şeyler zaten beni bu yola iten. Bunun dışında özel bir sebep yok aslında. Yediremedim kendime, babamın, sonrasında benim çabalarımın bu şekilde heba olması kanıma fazlasıyla dokundu. Şimdi olsa yapmazdım tabii ama sonuçta o an gözümde canlanan şeyler şu an yaşadıklarımıydı. Anlık olarak bu acılara son vermiş oldum. Oysa beceremediğim için daha ne kadar çekerim onu bilemiyorum.

Ne tür bir yöntem denediniz?

Önce ilaç aldım bol miktarda, sonra kesin ölüm olsun diye ocağı açtım. Eşim geldiğinde önce kokuyu farkediyor, camı-kapıyı açıp mutfığa koşuyor ve beni görüyor, kendimden geçmişim tabii. Eşim soğuk kanlıdır, hemen ocağı kapatıp ambulansı aramış. İki gün yoğun bakımda kaldım, sonra iyileştim. Kesin bir ölüm isteğiydi. Geride kalanlara mektubumu da yazmıştım ama kurtuldum işte.

Ne yazmıştınız mektubunuzda, çok özel değilse, kısaca söyleyebilir misiniz?

Sadece başarısız olduğum için ailemden ve iyi bir gelecek sunamadığım için çocuklarımdan özür dilemişim.

Daha önce siz veya ailenizde intihar eden veya intihara girişen olmuş muydu?

Ben ilk defa denedim ama ailemde de yok.

Ciddi bir hastalık geçirdiniz mi?

Pikolojik anlamda mı?

Psikolojik, fizyolojik...

Hayır, geçirmedim. Öyle nezle falan dışında bir hastalığım olmamıştır benim. Hasta olduğum için yattığımı hiç hatırlamam mesela.

Sonrasında tedavi gördünüz mü?

Görmedim. Daha doğrusu göremedim. Bu koşullarda biraz zordu açıkcası.

Kendinizi nasıl tanımlarsınız? Kişilik olarak yani, neşeli, içine kapanık vs.

Kişilik olarak dışa dönük, neşeli, eğlenmeyi seven bir kişiyimdir. Aileme karşı da öyleyimdir. Sevdığım insanlarla olmayı, onlarla vakit geçirmeyi severim. Aileme bağlı biriyimdir.

Eşinizle ayrıldığınızı söylemiştiniz, ilişkiniz nasıldı?

Eşimle severek evlendik. Yakınlarımız aracı oldu tanışmamıza ama sonra biz birbirimizi sevdik. Çalışıyordu evlenmeden önce, butiği vardı. Çocuk olana kadar da açıktı. Sonra işleri kötüye gitti, çocuk da olunca devretti. İyi bir evkadını veya eştı. Aslında resmen ayrılmamıza rağmen ayrı değiliz. Malum icralar falan olunca böyle bir yola başvurduk. Çocukların velayeti de onda. Ama şimdi koşullar yoluna

girse yine evleniriz. Fırsat buldukça telefonla görüyoruz zaten. Bakalım iyi bir şeyler olursa, daha iyi para kazanırsak yine bir aile oluruz. Tek umudum da bu zaten.

Yakın çevrenizden, akrabalarınızdan zor zamanlarınızda destek görebildiniz mi?

Benim akraba çevremde maalesef hali vakti yerinde olan pek insan yok. Fakir bir çevrede zincirlerini kıran bir babam olmuş. Dokuz kardeşi var benim babamın, kendiyle on yani. Çoğu zaten kıt kanaat geçiniyor. Okuyup memur vs. olanlar var çocuklarından ama herkesin kazancı kendine ancak yetiştiriyor. Zaten yanımızda çalışanların çoğu da onlardandı. Ama onlar da iyi zaman dostlarıymış. Zor duruma düşünce maaşlarını alamadıkları için isyan çıkardılar neredeyse. Anne tarafımda öyle, olsaydı yardım ederlerdi herhalde.

Eşinizin ailesinin durumu nasıldı? Onlardan bir yardım aldınız mı?

Eşimin ailesinin durumu iyiydi aslında. Onların Gemlik'te zeytinlikleri vs. vardı. Kardeşleri de Gemlik'te konfeksiyon üzerine dükkan işletiyorlardı. Ama maalesef onlar da 2006'da çok kötü bir şekilde krize girdiler. Hâlâ da toparlanabilmiş değiller. Durumları iyi olsaydı yardım ederlerdi onlar da.

Söylemek istediğiniz başka bir şey var mı?

Teşekkür ederim, söyleyebileceğim başka bir şey yok ama sizin sorunuz varsa cevaplandırabilirim.

Onuncu Görüşme: K2

K2, 30 yaşında evlenmemiş bir kadın. Üniversite mezunu, özel bir eğitim kuruluşunda öğretmen olarak çalışmakta. İki kardeşi ve annesiyle birlikte yaşıyor. Kendisi yüzyüze görüşmek istemedi, bu yüzden sorular kendisine e-posta ile gönderildi ve cevaplar bu şekilde alındı. Annesi görüşmeyi kabul etmediği için görüşme kendisiyle yapılmıştır.

K2'a Sorulan Sorular

Babanızın işi ve kendisi hakkında kısa bir bilgi verebilir misiniz?(Kişisel özellikleri, karakteri, daha önce bir hastalık geçirip geçirmediği, yaşı, sizlere yaklaşımı vs.)

Babam müteahhitti. Öldüğünde 45 yaşındaydı. Genel baba figürüne uygun bir babaydı, otoritesini hisseder çekinirdik. Okul eğitimimizle yakından ilgilenirdi (özellikle ilkokul ve ortaokul dönemleri). Bu dönem sanki aynı zamanda bizimle de daha ilgili olduğu döneme karşılık geliyor hatıralarımda. Çekinirdik ama babam güler yüzlü biriydi, espiritüeldi...Geçirdiği herhangi bir hastalık yoktu.

Babanızın işlerinin iyi olduğu dönemdeki hayatınızla sonrasını örneklerle karşılaştırabilir misiniz?

Hiçbir zaman "lüks" diyebileceğimiz bir hayatımız olmadı ama ancak babamın vefatından sonra bazı şeyleri idrak edebildim; lüks demediğim hayatımızın aslında bir lüksü içerdiğini, bir kişinin tüm ailenin maddi sorumluluğunu taşımasının nasıl ağır bir yük olduğunu mesela. Okuyan üç çocuk ve bu üç çocuğun zaman zaman kurslara gönderilmesi, üstü başı, yemesi içmesi, ev kirası... Hayatımız açısından en trajikomik olanı sanırım babamın evler yapmasına ve bu anlamda birçok evi olmasına karşın, kendimize ait oturabileceğimiz bir evimizin olmamasıydı (kriz döneminde yaşayacağımız sıkıntılardan biri ev kirasını öde(yeme)mek olarak karşımıza çıkacaktı).

Örneğin okuduğum lise oturduğumuz eve hiç de uzak olmamasına rağmen yürüyerek gidip gelmek aklıma gelmemişken (otobüsle gidip gelirdim), yine evimizin yakınında bir üniversiteyi kazandığımda, maddi zorluklar nedeniyle çoğu kez yürüyerek gidip gelmeyi tercih edişim aklıma gelir.

Hep kirada oturmuş olmamıza rağmen "kira ödenmesi" kavramından ancak ödeyememe haline geldiğimizde haberdar oluşum, aslında evdeki harcamaların sorunsuz gittiği için aklımda yer etmediğini gösterir bana.

Babanızın iflasına neden olan olaylardan haberdar mısınız? Bu olayların neler olduğunu veya olmuş olabileceğini anlatabilir misiniz?

Dolar cinsinden çok fazla borcu olan babamın iflası, doların değerinin iki katına çıkmasıyla yani 2001 krizi ile başlayan süreçte gerçekleşti. Tefecilere borçlanan babam, tefecilerden aldığı para karşılığın Büyükçekmece'de kat karşılığı yapıyor olduğu villa tipi evleri garanti olarak gösterdi. Fakat evlerin satılamıyor oluşu ve borcun borçla kapatılması döngüsü bir yerde tıkanıp. Babamın vefatından sonra tefeciler, villaların değerini asla karşılamayacak değerde verdikleri borçları karşılık göstererek evlerin tapularını üzerlerine aldılar. Toprak sahibi şahıs, dava açarak verilen paranın villa satın almak üzere değil, tefecilerin borç üzere verdikleri paralar olduğunu kanıtladı (dava süreci bir 9 seneyi buldu). Şu anda toprak sahibi toprağını geri almış durumda.

Babamın vefatından önceki süreç, yanılmıyorsam 6 aylık bir zaman dilimi, maddi açıdan çok sıkıntılı geçen bir süreçti. Ev kirasının ödenemiyor oluşu, ev sahiplerinin evden çıkmamız için hukuki yollara başvurusu (ama bunun dışında da taciz edilişimiz, örneğin ev sahibi kadının annemle yolda karşılaştığında annemi itham etmesi), diğer borçlar nedeniyle de bazı zamanlarda haftanın neredeyse her günü eve icra memurlarının geliyor oluşu evdeki gerginliği arttırıyordu.

Babanızın sizinle ve yakın aile çevresiyle ilişkileri nasıldı? Annenizle sorunları var mıydı?

Genel olarak yakın akrabalık ilişkilerimiz yoktu. Sık sık görüştüğümüz babamın sevdiği bir amcası ve dayımız dışında görüştüğümüz akrabalarımız var denemezdi. Dayım ile babam bir dönem ortaklıklar fakat daha sonra ortaklıkları olaylı diyebileceğimiz bir biçimde bitti (ortaklığın bitiş nedeni dayımın, babamın bazı hesaplarla ilgili dayımı bilgilendirmediği ve dayımın ortadan yok olmuş bir paranın olduğunu iddia etmesiydi ki sonraki süreci izlediğimde dayımın haksız olmayabileceğini anlıyorum). Bundan sonra dayımla da görüşmez olduk.

Kriz döneminde yaşadığımız maddi sıkıntılardan ziyade ya da bunlara ek

olarak asıl mesele annem ile babam arasındaki gerginlik olmaya başladı. Annem sakın, uysal, babama karşı itaatkar diyebileceğim bir insandı. Fakat bu davranış biçimi, annemin, babamın onu aldattığı düşüncesiyle değişmeye başladı. Annem o güne kadar hep kanaatkar olmuş, hiçbir zaman neden şuyumuz, buyumuz yok diye düşünmemişti. Fakat bir şeylerin yanlış gittiğini anlamasıyla beraber sorgulamaya başladı. Yıllardır çalışan, müteahhitlik yapan birisinin 20 senedir aynı ev eşyalarını kullanıyor olması ve mal mülk anlamında bir şey edinmemiş olması annemin aldatıldığı düşüncesinin maddi temelini oluşturuyordu.

Manevi temelleri olmadan elbette bunları düşünmeye başlamamıştı annem. Annem ile babamın sürekli bir gerginlik halinde olmaları, çocukları olarak bizlerin, "eğer böyle devam edecekse boşanın" dememize kadar varmıştı (ki geleneksel yetişmiş anne ve babam için boşanmak çok mümkün gözüküyordu sanırım). Annem uğradığını düşündüğü haksızlığa rağmen, babamın son dönemlerinde de bir şekilde destek olmaya çalıştı ya da böyle bir hissiyat kalmış bende belli belirsiz.

İntihar etmeden önceki süreçte gerginlik genel olarak eve hakimdi. Babam kendi içine kapanmıştı, annemle de konuşmuyorlardı çoğu zaman. Çocukları olarak bizde babama karşı mesafeliydik, annemle tartışmalarında ister istemez taraf oluyorduk.

Babanız işiyle ilgili olarak ailenize bahseder miydi? İşinin durumundan haberdar mıydınız?

Genel olarak babamın işleri konusunda annem daha çok bilgi sahibiydi. Babamın borç aldığını biliyorduk, kimlerden borç aldığı gibi konularda da annem bilgi sahibiydi ama tefecilerden borç aldığını çocukları olarak bizler de biliyorduk. Bu anlamda evet, bilgi sahibiydik. Zaten son süreçte istemesek de gelen giden icracılar nedeniyle durumu yakından biliyorduk.

İntihar etmeden önceki zamanlarında hatırladıklarınız nelerdir? (Ruh hali, sizler yaklaşımında bir değişiklik oldu mu vs.)

Duygusal gel gitler daha çok hakimdi evde. Babam belliki düşünüyordu bunu bir süredir. Zaman zaman bunu ya da duygusal olarak bir çöküntüde olduğunu belli ettiren ifadeleri oluyordu, belki yazıyla belki sözel olarak...

Ne zaman ve nasıl bir yöntemle hayatına son verdi?

22.11.2001 tarihinde kafasına ateş ederek intihar etti. Babamın ölümü intihardı, o dönem yapılan ve aslında çok da sürmeyen tartışmalar (annemin yorumları, akrabaların yorumları anlamındaki tartışmalar), anlaşılabilir duygusal hezeyanların sonucuydu.

Babanız intihar ettikten sonra ve ailenizin yaşamınızda ne tür değişiklikler oldu?

Eve maddi kazanç getiren tek kişi babamdı ve vefatından sonra öncelikle kirasını zaten bir süredir ödeyemediğimiz evden çıkmakla işe başlandı. Şimdi dönüp baktığımda babamın vefatından önce yaşadığımız süreç ve sonrasında içine düştüğümüz durum (maddi zorluklar), aslında acımızı bile tam yaşayamadığımızı gösteriyor bana. Hayata bir şekilde devam etme zorunluluğu, "nasıl devam ettiriceğiz hayatımızı" sorusu daha ağır basar olmuştu. Dayımın içi harap olan ve kullanılmayan bir evi vardı, akrabalarımız, eş dost o evi bizim için yaşanabilir hale getirdiler ve istemeye istemeye de olsa (dayımla babamın ortaklığının sıkıntılı bir şekilde bitişi ve uzun bir zamandır dayımızla görüşmüyor oluşumuz) o eve yerleştik. Hayatında hiç çalışmamış olan annem, çalışmaya başladı ve bizler okullarımıza devam ettik. Hayatımda ilk defa burs almanın ne demek olduğunu öğrendim. Öğrenciliğim sürecinde üniversitede yarı zamanlı çalışmaya başladım (bu arada babamın vefatından kısa bir süre önce, en azından kendi masraflarımı çıkartmak üzere, haftasonları marketlerde ürün tanıtımları stand hostesliği işine başlamıştım zaten, ama üniversitede iş imkanı bulunca bu işi bıraktım). Ev kirası ödemiyor olmak, annemin işe başlaması, bazı kuruluşlardan aldığımız yardımlar (nakit para ya da besin maddeleri gibi), ablamın da üniversiteyi bitirip bir süre sonra işe başlaması gibi nedenlerle maddi olarak toparlamaya başladık.

Babanızın girdiği krizden çıkmak için neler yaptığınızdan haberiniz oldu mu?

Babamın krizden çıkmak için borçlanma yoluna gittiğini biliyorduk, aslında borçlanma süreci Büyükçekmece'deki ev yapımıyla başlamıştı fakat zaman zaman ev satabilmesi ve dolayısıyla eline para geçmesi ile henüz kriz olmaması nedeniyle borçlar sorun yaratmıyordu. Fakat krizin patlak vermesiyle babam var olan borçlarını kapatmak üzere tefecilere borçlanmaya başladı ki bu durum asıl iflas sürecinin

başlangıcı olmuştu. Sanırım babamın işlerine ilişkin en ayrıntılı bilgiye o süreçte sahip olduk, sorun yokken hiçbirimizin aklına bir şey sormak gelmiyordu sanırım ama bunda babamdan çekiniyor olmamızın ve bu nedenle soru sormanın aklımıza gelmiyor oluşu da vardı.

Babanız sıkıntılarından kurtulmak için tefecilere borçlanmış mıydı?

Evet, borçlanmıştı.

Size göre babanızın iflası ve intiharında en büyük etken neydi?

Yaşadığı maddi sıkıntılar temel nedendi. Bu temel nedenden türeyen başka sorunlar vardı ama eğer maddi sorunlar olmasaydı diğer sorunlar yaşanmayacaktı. Babamın vefatıyla öğrendik ki annemin kuşkuları doğrudu (aslında çeşitli yollarla öncesinde de biliyorduk bunun doğruluğunu fakat herkesin bildiği bazen dillendirilemez oluyor sanırım), babamın bir sevgilisi vardı ve babamdan ayrılmıştı (babam bir intihar mektubu bırakmıştı sevgilisine). Ama mektuptan anlaşılyordu, ayrılma nedeni babamın yaşadığı maddi sıkıntılardı.

Bu soruların dışında aklınıza gelen, söylemek istediğiniz bir şeyler var mı?

Bazen bildiğimiz anlamda çare olmuyor. Babamın bu anlamda çaresi kalmamıştı ve yapabileceği tek şeyi yaptı. Sıkışmışlığını ancak onun vefatından sonra, geçim derdine düştüğümüzde anlayabildim.

Onbirinci Görüşme: E9

E9, 36 yaşında, erkek, üniversite mezunu, turizmcisi. Marmaris’te seyahat ve sigorta acentası ile otel işletmeciliği yaparken 2007 yılında iflas etmiş. Bekar, dört kardeşler ve kendisinden küçük bir kardeşi var.

Kendisiyle 18 Mart 2009 tarihinde İstanbul’da görüşülmüştür.

E9 yaşına göre daha yaşlı görünen, kendi halinde biri.

E9’e sorulan sorular

Biraz kendinizden bahseder misiniz?

73 doğumluyum, bekarım, üniversite mezunuyum, işletme. 15 yaşımdan beri çalışıyorum. Çalışarak bir yerlere geldim ama sonunda battım.

İşinizden bahseder misiniz biraz?

Marmaris’te seyahat ve sigorta acentam vardı ve bir de apart otel işletiyordum.

İşi kendiniz mi kurdunuz yoksa aileden mi?

Hayır, ailem emekli, kardeşlerim, yani bir abim ve ablam memur. Benim küçüğüm erkek, o da İstanbul’da bir şirkette çalışıyor. Yani ailede turizmcisi yok.

15 Yaşımda Beri Çalışıyorum Dediniz, ihtiyaçtan mıydı?

Dediğim gibi 15 yaşımdan beri çalışıyorum. Ama ihtiyaçtan değil. Çalışmayı, kendi paramı kazanmayı ve kendi ayaklarım üzerinde durmayı hep sevdim.

Hırslı biri misiniz?

Bilmem, ama galiba biraz öyleyim. Oldum olası kaybetmeyi pek sevmedim. Hep para kazanmayı sevdim ve büyümek istedim.

Hırslı olmanızı neye bağlıyorsunuz?

İş dünyasında hırs olmazsa olmaz zaten. Neye bağlıyorum, doğrusu buna tam cevap verebilmem mümkün değil. Ama para önemli bir şey. Yani paranız yoksa ne

yapabilirsiniz ki? Bize okulda da bunun önemini öğrettiler. Parasız bir hayat pek mümkün değil.

Mesala arabaları çok severim, böyle spor arabalar, sonra motor severim. Teknolojiye düşkünümdür. Şimdi bunlar hep parayla olacak şeyler.

Risk almayı seversiniz o zaman.

Evet, riskli şeyleri severim. Sonuçta iş dünyası risklerle dolu, işadamı olmak istediğime göre.

Arabanız var mıydı?

Evet vardı. Ama öyle çok pahalı bir araba değildi. Klasikleri de severim ben. Benimkisi bir klasikti, 64 Mustang. Bir de motorum vardı, Honda, motorları da severim. Ama hayalim bir Ferrari'ydi.

Kendinizi nasıl tanımlarsınız, kişilik olarak yani?

Açık konuşayım, sizinle görüşmeyi kabul etmemin amacı biraz böyle yüksek sesle sorgulamaktı, geçmişini sorgulamak, hatalarımı sorgulamak yani. O yüzden kendimi tanıdığım kadarıyla anlatayım. Anlatayım diyorum ama aslında kendimi de pek tanımıyordum.

Bir kere hayattan zevk almanın veya var olmanın yolunun paradan geçtiğini çok çabuk öğrendim sanırım. Bu bir eksiklik mi yoksa bir şans mıydı, orasını henüz bilemiyorum. Onun dışında hayatı seven biri olduğumu düşünürdüm, yani öyleyim aslında. Mesala hiçbir zaman kendimi öldürmeye kalkacağım aklıma gelmezdi. Çok sosyal biri olmadım, çünkü hep çalıştım, kendimi çalışarak bulan biriyim yani. Bu yüzden çalışkan biri diyebilirim, hatta işkolik derecesinde.

Sonra mücadele etmeyi de seven biriyim. Başka ne diyebilirim ki, yani belki bu kadar hırslı olmak iyi bir özellik değil yani.

Arkadaş çevreniz nasıldı, onlarla ve ailenizle ilişkileriniz falan?

Lisede de, üniversitede de pek arkadaşım olmadı. Çalışmaktan yani. Ama çok iyi arkadaşlarım vardı bir kaç tane, onlarla da iyiydi. Ama sonra bu işlere girince koptum. İş çevresinde vardı arkadaşlarım ama öyle derin bir arkadaşlık sayılmaz.

Aileme gelince, ailenin en sorunsuz çocuğu belki de bendim. Sorumluluklarını bilen biriydim. Bakın bir özelliğim daha, sorumluluk sahibiyim ve titiz biriyim. Babam da annem de dindar insanlardır, abim ve ablam olsun kardeşim olsun pek öyle dindar olmadılar, ben onların içinde dine en uzak olandım. Bu yüzden annem de babam da hep kızdılar bana. Yani çok yakın ilişkilerimizin olduğunu söyleyemeyeceğim açıkcası. Ha, kavga, tartışma var mıydı dersiniz, o da olmazdı ama monoton bir aile yaşamı işte. Otoriter bir baba ve ona tabi bir anne. Kardeşlerimle ilişkilerim de öyle. Babam olsun, annem olsun, kardeşlerim olsun öyle doya doya güldüğümüzü, birbirimize sarıldığımızı hatırlamam mesala.

Babanız veya anneniz döver miydi?

18 yaşma kadar bir kaç kez dayak yedim evet, babamdan. Ama annemin dövdüğünü hatırlamıyorum. Sert biriydi babam. Ama bizi hayatımız konusunda özgür bıraktı hep. Herkes istediği ile evlendi, istediği işi yaptı yani, karışmadı pek.

İşinizi kurma sürecinden bahdebilir misiniz?

İşte lise’de haftasonları garsonlukla falan başladım. Bir fotoğraf makinem vardı, onunla arkadaşların falan fotoğrafını çekerdim. Tutumlu biriydim ve kazandığım paraları hep biriktirdim. Babamdan pek harçlık almazdım ama o verirse de hayır demezdim. Onları da biriktirirdim. Bir evimiz olduğu ve hem annem, hem de babam çalıştığı için ekonomik sorunlarımız olmazdı.

Dershaneye gitmeden kazandım okulu. Onun parası da yanıma kaldı yani. Derslerimi de ihmal etmezdim, disiplinli çalışırdım. Üniversitede her yaz turizmde çalıştım. İyi paralar kazandım. Yani üniversite bittiğinde bir iş kuracak kadar para biriktirdim diyebilirim. Üniverstite bir yıl uzadı ama sadece sınavlara gidiyordum. O dönem bir otelde çalıştım, işi daha iyi öğrendim. Okul bitince üç yıl da seyahat acentasında çalıştım. Sonra oraya ortak oldum. Bu dediğim olay 2000’de oldu. 2004’e kadar ortak çalıştım. Sonra da oradan ayrılıp kendi acentamı kurdum. 2006’da sigortayı da kattım, yat, seyahat üzerine sigorta daha çok.

2006’da da 46 yataklı bir apart otel işletmeciliğine girdim. Daha çok İngilizlerin tercih ettiği bir otel. 2007’de de battım zaten.

Biraz batış sürecinizden de bahsedebilir misiniz?

Benim batışımlı hazırlayan olay aslında küresel kriz. Ama ondan evvel otel işi. Oraya epey bir para yatırdım ben. Nereden baksan 350-400 bini buldu. 2006'da işlerim iyi gitti. 2007'ye kadar işler iyiydi. Hatta 2007 başında iyi rezervasyon aldım. Otel işinde müşterilerin sıkılmaması için değişiklik şart. Ben de 2007'de biraz daha değişikliğe gittim, havuzu büyüttüm mesala, sonra odalardaki yatakları ve klimaları da değiştirdim. Bunun için de 200 bin kredi çektim. Rezervasyonlara da güvendim tabii, sonra acentanın işleri de iyiydi.

Ama 2007 Mayıs'tan itibaren rezervasyonlar krizin de etkisiyle birbir iptal edilmeye başladı. Şirkette de işler tersine döndü. Bir arkadaşım da alacağım vardı 70 bin TL, arkadaşım battı. Ödeyemedi. Kredi temerrüde girdi, haciz gelecek, devreye babamı soktum. Bana 30 bin TL kredi çekti. Ama yetmedi tabii. Vergi borçları falan da vardı, sonra arkadaşım söylememişti, otelin elektrik ve su parası da varmış. Onları da faiziyle ödemek zorunda kaldım.

Tefecilere borçlandınız mı?

Hayır.

Yerli müşteriniz olmaz mıydı?

Onu diyeceğim işte, vardı, otelin benden önceki işletmecisi bu batan arkadaşım. O da intihar etti zaten, geçen sene, kendini vurdu. Onun müşterisinin üstüne kondum, yerli müşteri % 20'yi geçmezdi ama vardı. Ben durumu farkedince hemen yerli müşteriye döndüm, reklam falan verdim. Ama çabalarım otelin % 50'sini bile doldurmadı ki, kimi zaman bu oran % 30'lara kadar düştü. Fiyat da kırdım ama olmadı.

Aylık 15-20 bine ihtiyaç duyuyordum ama hem şirketten hem de otelden ancak bunun yarısı geliyordu. Arabayı, motoru ve evimi sattım. Ama yok pahasına. Buradan gelen paralar da maalesef yetmedi. Şaşıtm kaldım.

Toplam kaybınız ne kadar oldu?

Benim toplam kaybım bir milyonu geçti.

İntihar etmeye nasıl karar verdiniz?

2007'nin sonuna geldiğimizde ben sıfırı tükettiğim gibi şirketi de kapatmak zorunda kaldım. Deyim yerindeyse işsiz güçsüz kaldım. Hani filmlerde falan olur ya, bir gecede saçları falan ağarır insanların. Ben üç ay içinde 10 yaş yaşladım, saçlarım döküldü.

Onu söylemedim, bir kız arkadaşım vardı, İngiliz, evlenecektik, işler yolunda gitse bu 2007'nin Kasımı'nda evlenmeyi düşünüyorduk. Ama o 2007'de Temmuz'da trafik kazası geçirdi. Türkiye'ye gelecekti iki gün sonra tatil için. Bu da beni çok etkiledi.

Şirketi, oteli, evi, her şeyi kaybedince kös kös Ocak'ta İstanbul'a döndüm. Bir sürü ödenmemiş borç var tabii bankalar sürekli beni arıyor. Vergi dairesi beni arıyor. Sonra burada babam da zor durumda kaldı, arabasını satmak zorunda kaldı kredi için. Tabii nakit verdikleri de oldu. Onları da zora soktum tabii.

Mayıs ayına kadar ancak dayandım. Önce atlamak istedim köprüden, cesaret edemedim. Taksiye binip, trafiğin yoğun olduğu saati seçtim, trafiğin durgunluğundan faydalanıp atacaktım kendimi. Nasıl bir heyecan, nasıl bir ateş anlatamam. Sırılsıklam terlemişim, adam dayanamayıp sordu. Yok bir şey falan dedim ama adam ilgilendi benimle. Çok kötü olmuşum çünkü. Neyse atamadım kendimi işte.

İki gün sonra bu kez ilaçla denedim. Olmadı, midem bulandı, kustum. Bunu da kimse anlamadı. 85 kilodan 70 kiloya kadar düştüm bu süreçte. Kimseye derdimi anlatamıyorum, sürekli bir suçluluk ve pişmanlık halindeyim. Kız arkadaşımın ölmesi de beni iyice yıktı, onu da unutamıyorum.

Psikolojik destek aldınız mı bu süreçte?

Aldım aldım, ama evden dışarı çıkmıyorum ki, odaya kapanıyorum, sürekli uyuyorum. Annem babam ilgileniyorlar, kardeşlerim iş arıyorlar falan ama ben koptum dünyadan. Onların zoruyla gittim doktora. Sonra bir sürü ilaç falan. Yani artık acı çekiyorum. İlaçlar beni mal gibi yapıyor.

Eylül ayına kadar dayandım böyle. Bir gün annem komşuya babam da camiye gitmişti. Evde yalnızken doktorun verdiği ilaçların tamamını içtim. İçtim uzandım

yatağa, ölümü bekledim. Ama yine kustum. Banyoya gideyim derken kapının önüne yığılıp kalmışım, tabii çıkarmışım da.

Sonra babam bulmuş beni o halde, neredeyse ölmüşüm, gözümü açtığımda hastanede idim. Aslında ailem olmasa ben şimdiye çoktan ölmüşüm.

Kaç gün kaldınız hastanede?

O olaydan sonra bir hafta falan kaldım. Bir gece yoğun bakımda gerisi serviste. O zaman biraz rahatladım işte.

Aileniz veya çevreniz size tepki gösterdiler mi? Hem iflasınız hem de intihar girişiminiz için

Yok olmadı, aksine çok destek oldular. Hastanede herkes de ziyaret etti, ben kimseyle görüşmek istemedim ama geldiler sağolsunlar. Kimse de bana neden yaptın demedi. Sadece geçmiş olsun, nasılsın dediler.

Babam bana “sen nasıl olsa yeniden ayağa kalkarsın varsın olsun, parayı boşver” dedi. O kadar parası gitti adamın kızmadı bile bir kez olsun. Ama ben gururuma yediremeyip kendimi öldürmeye kalktım. Hata ettim ama sonuçta olması gerekiyormuş ki oldu işte.

Sonra ne yaptınız?

İş buldum ve çalışmaya başladım. Babamın bir arkadaşının damadı bir şirkette yönetici. O buldu bana bu işi. Şimdi iyiyim, çalışıyorum ve borçlarımı ödüyorum. Tabi hem benim hem de ailemin yaşam kalitesi düştü ama yapacak bir şey yok. Buna da şükür.

Ne kadar borcunuz kaldı?

İki bankaya var borcum, sanıyorum 70-80 bin. Biraz da devlete var, vergi, sigorta vs. Ama ödenir artık.

Herhangi bir hapis cezası falan var mı?

Yok mahkemelik bir durum olmadı Allah’tan babamın sayesinde o da. Vardı aslında ödenmemiş çeklerden dolayı ama babam taahhütte bulundu ve ödeniyor onlar, babam ödüyor.

Daha önce ailenizde, yakın çevrenizde intihar eden veya girişen birileri oldu mu?

Ailemde olmadı ama dediğim gibi arkadaşım intihar etti.

Kaç çalışanınız vardı?

Şirkette dört kişi vardı, beş kişi de otelde.

Geriye dönüp baktığınızda yapmamanız gereken hataların neler olduğunu düşünüyorsunuz?

Doğrusu bunu söylemek zor. Ama otel işine girmesem şu an batmazdım, orası kesin. Ama otel işi de çok cazip bir teklif olarak gelmişti, kriz olabileceğini önceden kestirmek zor.

İşinizle ilgili üye olduğunuz bir kuruluş falan var mıydı?

TURSAB ve Marmaris Ticaret Odası.

Oralardan bir destek talebiniz oldu mu veya bir destek aldınız mı?

Hayır almadım, daha doğrusu bir talebim olmadı. Hiç aklıma da gelmedi doğrusu.

Söylemek istediğiniz başka bir şeyler var mı?

Yok, söyleyeceğimi söyledim sanırım.

Teşekkürler.

Onikinci Görüşme: E10

E10, oto galeri sahibi ve benzin istasyonu işletmecisi 53 yaşında bir erkek. Lise mezunu. Evli ve iki çocuğu var. İşi ailesinden devralmış. Babasının yanında çalışmaya başlamış. Babasını kaybedince işi tek başına sürdürmüş.

E10 ile 11 Ekim 2009 tarihinde görüşülmüştür. Yaşadığı ve daha önce yaşadığı kent hakkında kendi isteği ile bilgi verilmemiştir. Ses kaydı yapılmasına izin vermiş ancak bazı bilgileri, kendisinin ve ailesinin güvenliği için çözümleme yapıldıktan sonra ya düzeltilmiş veya sildirmiştir.

E10 ile ilgili izlenimler

Gülyüzlü, yaşadıklarından etkilendiği her halinden belli olan birisi. Tane tane ve anlaşılır bir şekilde konuşuyor. Herhangi bir tedavi görmemiş, ancak yaşadıklarına göre toparlamış. İflası 2007 yılında olmuş. Aynı yıl silahla intihara girişmiş. O zamandan bu yana kendine küçük bir iş kurmuş, ailesiyle yaşıyor olması ve onların desteği hayata bağlanmasında etkili olmuş.

E10'ye sorulan sorular

Biraz kendinizden bahseder misiniz? Sizi tanımak açısından.

53 yaşındayım, lise mezunuyum. Evliyim ve iki çocuğum var. Kendimi bildim bileli çalışıyorum, oto galerim ve petrol istasyonum vardı batmadan önce. Kendi halinde biriyim işte. Başka ne diyebilirim, siz sorun aklıma gelmiyor böyle.

Ailenizle ve sosyal çevrenizle ilişkileriniz nasıldır?

Ailemle de sosyal çevremle de iyidir. Ama akrabaları kastediyorsanız bu olaylardan sonra pek iyi değil.

Neden?

Benim batışımda akrabalarımın da etkisi var da o yüzden.

Nasıl bir etkileri oldu?

Biz iki kardeşiz ama erkek kardeşimin işlerle ilgisi olamadı. Kendisi engelli. O yüzden işler bana kaldı. Babamın kardeşleri çok, beş kardeşler babam iki numara.

Ama sanki ailenin büyüğü oydu. Dedem kendi zevkine düşkün bir adammış zaten, zevki yüzünden kim vurduya gitmiş.

Babam ailesinden bir kuruş almadan sıfırdan var etmiş. İnşaatlarda çalışmış, taşeronluk yapmış sonra müteahhitlik, derken bu işlere de girmiş. İyi çevresi vardı babamın. Geç evlenmiş, 35 yaşında, çalışmaktan vakit bulamamış. Babam hep anlatırdı, kardeşlerine yalvarmış sürekli gelin birlikte çalışalım, adam olalım diye. Ama pek dinleyen olmamış. O da tek başına bir yerlere getirdi. Ama onların işleri bozulunca abilerini-kardeşlerini, amcalarını-dayılarını hatırladılar.

İş mi istediler, para mı?

Babam sürekli yardım ederdi onlara zaten parasal olarak da başka şekillerde de. 97'de krizde battık biz. Ama toparlandık. Bir sürü akraba çalışıyordu o zaman yanımızda. Ama akrabalar düşman işi gibi görüyorlardı bizim işi. Hepsinin kafasında nasıl kaytarırım, nasıl para koparırım, nasıl zarar verebilirim var. Defalarca babam da ben de konuştuk ama düzeleceklerini daha da kötü oldular. Afyon'da büyük bir iş almıştık, okul yapım işi, işin zamanında teslim edilmesi şart, bunu bildikleri için işi bıraktılar, grev yaptılar. Büyük bir ceza yedik bu yüzden. Sonra işi bırakıp başka rakip firmaya geçtiler topluca. O yüzden zarar üstüne zarar ettik, firmayı kapatmak zorunda kaldık.

Ondan sonra sadece bize petrol kaldı. Sonra tekrar galeri açtım ben 2003'te.

Dilerseniz biraz da sizi iflasa götüren süreci anlatın

1997'deki batıştan sonra babam çok üzüldü. 99'da da kaybettik onu. Akrabalarından doğru düzgün kimse gelmedi. Neredeyse kına yakacaklardı. İnadına yeniden ayağa kalktım.

99 ve 2001 krizine rağmen toparladım, borçları ödedim. 2003'te yeniden galeriyi de açtım. Bunları yaparken bir ortak aldım tabii, o da bir akraba ama anne tarafımdan. Ona dedim petrol sana emanet. Güvendim, gözüm arkada kalmaz sandım. Ama adam sürekli paraları iç etmiş. Anladığımda oturup konuştuk. Önce inkar etti, özür diledi. Ama yine devam etti. Biz bilmez miyiz, yıllarca bu işlerin içindeyiz. Mal gelişi belli gidişi belli. Ama adam tankerde işi bitiriyor. Kaçak mazot getiriyor. Bir de vergi cezası aldık biz o dönem, pompanın ayarlarıyla da oynamış bir

ceza da oradan aldık. Baktım olmayacak dedim ben sana satayım bu petrolü. Alamam dedi, o zaman sen bana sat hisseni dedim. Olur dedi. Ama gitti bir başkasına sattı. Sonra da bana rakip bir petrol açtı. Sattığı adam mafya gibi bir adam. Anlaşamadık bir türlü, adama hissemi neredeyse yarı fiyatına satmak zorunda kaldım 2006'da. Petrol böylece gitti elden.

Dedim, bunda da var bir hayır. Galeriyeye yükleneyim. Ama galeri de işler iyi gitmedi, iki ayda bir araba satamaz oldum, hep cepten hep cepten. Bir de oğlum kaza yaptı karısıyla birlikte, eşini kaybetti. Kızım da eşinden ayrıldı. Geldi mi üst üste gelir ya.

Bir araba sattım, vadeli, alan adam kayboldu. O yetmezmiş gibi bir de çalıntı araba olayı geldi başıma. Mahkemeye düştük. Neyse akları ama işler iyice sarp sardı. Bakadan kredi çekmiştim onu da ödeyemedim. Bir evle bir yazlık vardı onları ucuz pahalı sattım. Kalan parayla da oto lastik ve yıkama işine girdim, biraz da kredi çektim. Ama olmadı, o işte yürümedi. Kredi icraya düştü.

Sonra bu adamdan borç aldım ben, yani petrolü verdiğimden. Ama adam mafya gibi bir adam, gibisi fazla mafya. % 25 faizle verdi bana parayı. Denize düşen yılana sarılır hesabı. Ödeyemedim tabii. Onun borcunu ödeyeyim diye başka bir tefeciden borç aldım. Onu da ödeyemedim. Dükkan da arabalar da gitti, oturduğumuz ev de gitti. Ama adamlara olan borcumu hâlâ ödeyemedim.

Kendinizi öldürmeye ne zaman karar verdiniz?

2007 Kasım'da oldu. İşte ev de elden gidince çok canım sıkıldı. Oğlum uzun süre hatanede kaldı, onun da moreli çok kötüydü, ona da üzüldüm. Ev elden gidince kiraya çıktık ama önceki yaşam nere, ev nere burası nere? Resmen uçurumun dibine düştük. Bu tefecilerle konuşmaya gittim ben. Durumu anlatayım da paralarını ödeyebilmek için bir iş falan versinler dedim. Adamlar üstüne beni bir güzel dövdüler. Bu durum çok onuruma dokundu. Tam bunun üstüne bir de mahkemeden hapis kararı geldi, taahhüdü yerine getirmemekten.

Dededen kalma bir tabanca vardı el yapımı, hâlâ da durur. Ama yıllarca bakılmamış, dayadım kafama ateş etmedi. Söküp bakayım derken ateş aldı. Ayağımdan vurduğum kendimi. Silah sesine karım, kızım geldi tabii. İkinciye dayadım kafama ama yine ateş almadı. Elime sarılıp aldılar. Öyle kurtulduk işte.

Sonra ne oldu?

Sonra buraya geldik, kızım, oğlum, ben, eşim dört elden başladık çalışmaya. Şimdi küçük bir (...) dükkanı açtım ben onlar yine çalışıyorlar, eşimle ben dükkana bakıyoruz. Daha iyi bir eve taşındık, eşya meşya aldık. Yani iki sene de kendimizi topladık. Şimdi diyorum keşke yapmasaydım öyle bir şey. Ama tabii en çok üzen gelinimizi kaybetmek oldu, oğlum çok sarsıldı.

Şu anda aynı evde kaç kişi yaşıyorsunuz?

Kızım, oğlum, torumlarım, annem, kardeşim, eşim ve benle birlikte sekiz kişiyiz.

Kazancınız yetiyor mu?

Yetiyor Allah'a şükür. Oğlum da kızım da üniversite mezunu. Kızım hiç çalışmamıştı, okulu bitirince evlendi ama şimdi çalışıyorlar ikisi de. Kazançları da fena değil. Allah daha kötü yapmasın.

Tefecilere olan borcunuzu ne yaptınız?

Valla mahkemede olay. Yani ödüyoruz bir şekilde. Ama yerimizi öğrenseler ne olur bilemiyorum. Avukatımız aracılığıyla hallediyoruz şimdilik.

İşinizle ilgili bir derneğe üyeliğiniz var mıydı?

Yok.

Ne olsaydı siz iflas etmezdiniz?

Bu sorunun tek cevabı kendi işini kendin yapacaksın.

Oğlunuz da üniversite mezunu, o size yardımcı olmuyor muydu?

Oğlum elinden geleni yaptı. Ama oğlumun eşi (...)de yaşıyordu. Orada (...) dükkanı vardı. Oğlum da istemedi bizim yanımızda yaşamak. Orada beraber o dükkanı işletiyorlardı. Ama o kaza sonrası hepsi gitti elden.

Çocukları yok muydu?

Yoktu, henüz erken dediler, yapmadılar.

Aileniz size destek olmasaydı ne olurdu?

Kesinlikle yaşamam için bir neden kalmazdı. Ben yatıp kalkıp dua ediyorum, böyle bir eş, böyle çocuklarım var diye. Torumlarım okula gidiyorlar şimdi. Çok mutluyum bundan dolayı. Eski günlere dönemeyiz, ya da ben göremem ama işler böyle giderse beş-on seneye toparlarız iyice.

Ekonomik krizin bir etkisi olduğunu düşünüyor musunuz batışınızda?

Elbette, o da var. Şimdi kriz aslında biz de hep var bana göre. Sadece bazı sektörler dönem dönem iyileşiyor. Bizim kriz 2006'da başladı. Bu yeni otolara olan talep, onlara düşük faizli kredi verilmesi bizim gibi ikinci elcileri mahvetti. Fiyatlar düşmesine rağmen iş olmadı. E haliyle batışımızda etkisi oldu.

Hapis cezası ne oldu?

Ona itiraz ettik, hâlâ Yargıtay'da. Avukat beraat olabilir diyor ama olursa da artık gam değil. Dışarıda kalsak, çalışsak borçlarımızı ödesek iyi ama devlet ne der, göreceğiz.

Son olarak söylemek istediğiniz, eklemek istediğiniz bir şey var mı?

Yok.

Teşekkürler.

ÖZGEÇMİŞ

1975 yılında Artova’da doğdu. İlkokulu Bayırlı Köyü Ali Yüzügüler İlkokulu’nda, ortaokulu Bahçebaşı ve Ulusulu ortaokullarında, lise eğitimini İzmir Mersinli Endüstri ve Meslek Lisesi’nde tamamladı. 2000 yılında Muğla Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü’nden ve aynı üniversitenin İ.İ.B.F. Kamu Yönetimi Bölümü’nden lisans dereceleriyle mezun oldu. 2004 yılında yine Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı’nda “Muğla’da Kentlileşme ve Kent Yönetimine Katılım” başlıklı teziyle yüksek lisansını aldı. 2005 yılında İstanbul Üniversitesi Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı’nda Doktora eğitimine başladı.